

**ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН**

**РОҲНАМОИ
ФАННИ ТЕХНОЛОГИЯ
(ТАЪЛИМИ МЕҲНАТ
БАРОИ ДУХТАРОН)
СИНФИ 9-ум**

**барои омӯзгорони муассисаҳои
таҳсилоти умумӣ**

**ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ
ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ТАСДИҚ КАРДААСТ**

**ДУШАНБЕ
МАОРИФ
2017**

УДК 373.167.1 (072)
ББК Я72+74.263
А-37

А-37. А. Азизов, Ш. Азизов, Р. Гафурова. **Роҳнамои фанни технология (таълими меҳнат барои духтарон) синфи 9-ум.** Барои омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ. Душанбе, Маориф, 2017, 152 саҳ.

Мундариҷа

Муқаддима.....	5
Стандарти фанни ТЕХНОЛОГИЯ (ТАЪЛИМИ МЕҲНАТ) барои синфи 9.....	7
I. Мазмун ва мундариҷаи стандарти фанни технология (таълими меҳнат).....	7
1.1. Мафҳумҳои асосии стандарти фанни технология (таълими меҳнат)	7
1.2. Заминаи меъёрии ҳуқуқии стандарти фанни технология (таълими меҳнат).....	12
1.3. Соҳаи истифодаи стандарти фанни технология (таълими меҳнат)	12
1.4. Принсипҳои асосии стандарти фанни технология (таълими меҳнат).....	13
1.5. Мақсад ва вазифаҳои стандарти фанни технология (таълими меҳнат).....	14
II. САЛОҲИЯТҲОИ ФАННИ ТЕХНОЛОГИЯ (ТАЪЛИМИ МЕҲНАТ).....	16
2.1. Салоҳиятҳои фаннӣ.....	17
2.2. Баҳодиҳии салоҳиятҳои фаннӣ.....	17
2.3. Салоҳиятҳои тарбиявӣ-ахлоқӣ.....	21
2.4. Нишондиҳандаҳои ҳислатҳо.....	21
2.5. Салоҳиятнокии омӯзгорон.....	22
III. ТАШКИЛИ РАВАНДИ ТАЪЛИМИ САЛОҲИЯТНОКӢ АЗ ФАННИ ТЕХНОЛОГИЯ (ТАЪЛИМИ МЕҲНАТ) БАРОИ СИНФИ 9.....	23
3.1. Ба хусусиятҳои фардии хонанда диққат додан.....	24
3.2. Принсипҳои таълими самаранок.....	24
3.3. Тайёрии омӯзгор ба дарс ва алоқамандии таълими технология бо дигар фанҳо.....	25
IV РАВИШИ ДАРСИ ФАННИ ТЕХНОЛОГИЯ (ТАЪЛИМИ МЕҲНАТ) ДАР СИНФИ 9.....	31
V. АРЗӢБӢ	32
ФАННИ ТЕХНОЛОГИЯ (ТАЪЛИМИ МЕҲНАТ) БАРОИ СИНФИ 9.....	44
Асосҳои истеҳсолот. Маълумот дар бораи равандҳои технологӣ дар соҳаи саноати металлургӣ 1 соат.....	49
Маълумот дар бораи равандҳои технологӣ дар саноати сабук 1 соат.....	52
Маълумот дар бораи равандҳои технологӣ, дар саноати масолеҳи бинокорӣ	54
Маълумот дар бораи равандҳои технологӣ дар соҳаи кишоварзӣ 1 соат.....	57
Маълумот дар бораи равандҳои технологӣ дар саноати мошинсозӣ 1 соат.....	61
Маълумот дар бораи равандҳои технологӣ дар соҳаи саноати сӯзишворӣ 1 соат.....	65
Маълумот дар бораи равандҳои технологӣ дар саноати энергетика 1 соат.....	67
Ҳуҷҷати технологӣ ва тайёр кардани истеҳсолот 1 соат.....	70
Системаи мошинҳо ва комплекси таҷҳизоти технологӣ. Асосҳои техника. Механикони истеҳсолот. Маълумоти асосӣ дар бораи дастгоҳҳои автоматӣ 1 соат.....	72
Иқтисодиёт ва ташкили истеҳсолот. Маълумоти умумӣ дар бораи иқтисодиёти истеҳсолот. Ташкили меҳнат дар корхона 1 соат.....	78
Прогресси илмию техникӣ дар истеҳсолот. Роҳҳои асосии тезонидани прогресси илмию техникӣ. Масолеҳи нав ва технологияи ҳозира 1 соат.....	81
Автоматикунони равандҳои истеҳсолӣ. Мафҳуми системаҳои зудбадали истеҳсолӣ. Техникаи электронии ҳисоб дар истеҳсолот 1 соат.....	83
Интиҳоби касб. Шавқу завқ ва рағбат. Қобилият ва коршоямӣ нисбат ба касб 1 соат.....	89
Саломатӣ ва интиҳоби касб. Роҳҳои соҳибхтисос гардидан. Нақшаҳои ҳаётӣ ва касбӣ 1 соат.....	93
Асосҳои иқтисодии оила. Иқтисодиёти оила дар ҳаёти иқтисодии ҷамъият 1 соат.....	100
Талаботи оила 1 соат.....	103

Буцаи оила. Буцаи хонанда. Таҳлили хароҷоти ҳаррӯза, ҳарҳафтаина, ҳармоҳа ва ҳарсола 1 соат.....	107
Хароҷоти доимӣ ва тағйирёбанда 1 соат.....	111
Маркетинг дар иқтисодиёти оила 1 соат.....	115
Менечмент дар иқтисодиёти оила. Мафҳуми менечмент дар оила 1 соат.....	117
Соҳибкорӣ дар иқтисоди оила. Иқтисоди замини наздиҳавлигӣ. Вазифаҳою таъйиноти замини наздиҳавлигӣ 1 соат.....	121
Нигоҳубини дахон 1 соат.....	127
Эҳё намудани касбу ҳунарҳои миллӣ 1 соат.....	129
Аппликатсия 1 соат.....	131
Таърихи кашидадӯзӣ 1 соат.....	132
Дӯхтани кашидадӯзӣ 1 соат.....	134
Дӯхтани кашидадӯзии ироқӣ. 1 соат.....	135
Харитаи технологии гулдӯзӣ бо шаба 1 соат.....	137
Таърихи рӯймоли мардона 1 соат.....	139
Дӯхтани рӯймоли мардона 1 соат.....	141
Интиҳоби лоиҳа 1 соат.....	143
Нақшаи домани ростқад 1 соат.....	145
Дӯхтани доман 1 соат.....	147
Ҳисобкунии иқтисодӣ 1 соат.....	149

МУҚАДДИМА

Соҳаи маориф аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун яке аз самтҳои афзалиятноки рушди мамлакат эътироф гардида, дар ин самт ҳамасола тадбирҳои зиёд андешида мешаванд. Илова ба бунёди муассисаҳои таълимии нав, таҷдиди инфрасохтор, инчунин ба сифат, мазмуну самарабахшии мундариҷа ва ҷараёни таълим низ тавачҷуҳи қобили назар зоҳир мегардад. Таҳияи стандарт ва барномаҳои нави таълимӣ метавонанд сатҳу сифати таҳсилоти умумиро баланд бардоранд.

Дар татбиқи сиёсати давлатӣ дар соҳаи маориф омӯзгорон нақши калидӣ мебозанд. Ин нукта дар суҳанронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон дар мулоқот бо зиёиёни мамлакат (соли 2015) соли хеле мушаххас баён гардидааст: "... калиди ҳама гуна дастоварду пешравӣ ва истиқлолияти фикрӣ омӯзгор – омӯзгор ва ҳазинаи маънавию илмӣ ӯ ба шумор меравад. Аз ин рӯ, самаранок ба роҳ мондани корҳои таълиму тарбия аз ҷониби омӯзгор имкон фароҳам меорад, ки сатҳи мафкура ва донишу ҷаҳонбинии толибилмон боло равад ва онҳо ҳамқадами замон гарданд".

Барои мо – олимон, кормандони соҳаи маориф, мутахассисон ва омӯзгорон ин суҳанон бехтарин дастури амаланд.

Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мақсади баланд бардоштани сифати таълим ва натиҷабархшии раванди он таҳияи стандартҳои фаннӣ ба роҳ мондааст, ки стандарти фанни технология (таълими меҳнат) барои синфи нӯҳ аз ҷумлаи онҳост. Вазорати маориф ва илм натиҷа ва дастовардҳои ислоҳоти соҳаро, ки тайи солҳои охир татбиқ гаштаанд, эътироф карда, дар асоси ба эътибор гирифтани таҷрибаи ҷаҳонӣ стандарт ва барномаҳои навро ҳамчун як ҷузъи таркибии ислоҳоти пурраи мундариҷаи таҳсилот таҳия намудааст.

Стандарти фанни технология (таълими меҳнат) барои синфи нӯҳум ҷузъи таркибии силсилаи стандартҳои фанни технология (таълими меҳнат) дар зинаи таҳсилоти миёна аст. Стандарти мазкур дар асоси салоҳият таҳия шуда, талаботи стандартҳои давлатии таҳсилоти умумиро ба эътибор мегирад.

Сохтор ва услуби пешниҳоди стандарт тарзе интиҳоб шудааст, ки паҳлуҳои гуногуни раванди таълими фанни технология (таълими меҳнат)-ро дар синфи нӯҳум фаро мегирад ва ба ин васила фаъолияти омӯзгорро дар ҷараёни банақшагирӣ ва таълиму арзёбӣ осон мегардонад.

Тавре ки таҷрибаи байналмилалӣ ва шароити кунунии Тоҷикистон нишон медиҳад, вобаста ба талаботи бозори меҳнат ва инкишофи босуръати муносибатҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва фарогирии ҳар чӣ бештари воситаҳои иттилоот (интернет, телевизион ва ғайра) имрӯз танҳо бо дониш мусаллаҳ будан кифоя набуда, дар амал истифода бурдани донишу малакаҳо муҳимтарин роҳи иҷтимоишавии ҷавонон ва дастёбӣ ба натиҷаҳои дилхоҳ ба шумор меравад. Ин нуктаи муҳим санги маҳаки стандарти мазкурро ташкил медиҳад.

Дар ҷаҳони муосири зудтағйирёбанда ва пур аз тазодҳо шаҳрвандон бояд сифатҳои ташаббускорӣ, навоарӣ, амалигардонӣ, тағйирпазирӣ, уҳдабарой, масъулиятшиносӣ ва созандагӣ бунёдкориро дошта бошанд. Онҳо бояд шахсони бомаърифати аз ҷиҳати маънавӣ-ахлоқӣ устувор ва кордоне бошанд, ки роҳҳои дастрас кардани ахбор (маълумот)-ро тавассути воситаҳои гуногун интиҳоб намуда, онро таҳлилу таркиб ва арзёбӣ карда, масъалаҳои мураккаби олами атрофро дарк кунанд, мушкилиҳои гуногуни таълимию ҳаётиро пешгӯӣ ва ҳал карда тавонанд, масъулияти худро дар назди оила, аҳли ҷомеа ва кишвар дарк намоянд. Тавре ҳамагон медонанд, барои ташаккули ин сифатҳо маҳз дар зинаи таҳсилоти заминаи мусоид фароҳам оварда мешавад.

Барои ноил гаштан ба ин вазифаҳо Вазорати маориф ва илм низоми нави таълимро дар амал татбиқ менамояд, ки он ба ташаккули рушди салоҳиятнокии хонандагон дар истифодаи амалии дониш, малака ва маҳорат мусоидат хоҳад кард.

Натиҷаҳои салоҳиятнокии хонандагон тавассути низоми миллии арзёбӣ санҷида шуда, натиҷаҳои он барои дуруст ва самаранок ба роҳ мондани раванди таълим истифода мешавад.

Стандарти мазкур мазмуну мундариҷа, салоҳиятҳо, нишондиҳандаҳои салоҳиятнокӣ ва воситаҳои арзёбиро муайян мекунад. Бо татбиқи низоми нави таълим натиҷаҳои таълимии хонанда (салоҳиятнокии ӯ) мақсади асосии санҷишу назорати сифати таҳсилот мегардад.

Бо татбиқи стандартҳои нав на танҳо малакаву маҳорати касбии омӯзгор, балки натиҷаи таълимии хонандагон низ ҳамчун нишондиҳандаи самаранокии раванди таълим шинохта мешавад. Дар низоми нави таълим масъулиятнокии омӯзгорон барои беҳтар гаштани натиҷаҳои таълимии хонандагон ба маротиб зиёд мегардад.

Дар ҷараёни татбиқи маҷмӯи стандартҳо ва барномаҳои фаннӣ омӯзгор шахси калидӣ аст. Аз ин рӯ, самаранокии татбиқи стандартҳои нав ва ҷараёнҳои ислоҳот маҳз ба дарки масъулият, ташаббусу эҷодкорӣ ва маҳорату малакаи омӯзгорон вобаста аст. Масъулияти омӯзгор дар ин ҷараён хеле зиёд буда, ҷанбаҳои зеринро дар бар мегирад:

- Ба роҳ мондани таълим дар асоси стандартҳои нав ва барномаи фаннӣ;
- Муҳокимаи масъалаҳои умдатарини татбиқи ислоҳот бо ҳамкорон;
- Муҳокимаи мушкilot ва роҳҳои ҳалли онҳо дар ҳамкорӣ бо мудирияти муассисаи таълимӣ ва идораву шуъбаҳои маорифи шаҳру ноҳия;
- Ба роҳ мондани ҳамкорӣ бо кормандони Барномаи глобалии ҳамкорӣ баҳри рушди маорифи Вазорати маориф ва илм (мо ба тавсия ва маслиҳатҳои Шумо ниёз дорем);
- Таҳияи маводди иловагии таълимӣ ва истифодаи онҳо дар раванди таълим бо ҳамкорон.

Табиист, ки дар марҳалаи миёна масъалаҳои зиёд пайдо мегарданд, ки ба истифодаи стандартҳо, барномаҳои таълим ва китобҳои дарсии нав алоқаманданд. Аммо мо боварӣ дорем, ки батадрич, бо роҳи фароҳам сохтани имкониятҳои хуби иштирок дар марҳалаи татбиқи ин ислоҳот дар сатҳи мамлакат омӯзгорони муассисаҳои таълимӣ пурра омода хоҳанд шуд.

Вазорати маориф ва илм ҳамаи омӯзгорон, сарварони муассисаҳои таълимӣ, кормандони раёсату шуъбаҳои маориф ва тамоми кормандони соҳаи маорифи ҷумҳуриро барои татбиқи ислоҳоти мазкур, ки самаранокӣ ва сифати таълимро барои хонандагон – фарзандони мо таъмин мекунад, даъват менамояд.

СТАНДАРТИ ФАННИ ТЕХНОЛОГИЯ (ТАЪЛИМИ МЕХНАТ) БАРОИ СИНФИ 9

I. МАЗМУН ВА МУНДАРИҶАИ СТАНДАРТИ ФАННИ ТЕХНОЛОГИЯ (ТАЪЛИМИ МЕХНАТ)

1.1. МАҲҶУМҶОИ АСОСИИ СТАНДАРТИ ФАННИ ТЕХНОЛОГИЯ (ТАЪЛИМИ МЕХНАТ)

Арзёбӣ – чараёни чамъоварии маълумот барои баҳодихӣ. Навъ ва воситаҳои гуногуни ташкили чараёни арзёбӣ вучуд доранд. Он барои муайян кардани дараҷаи дастовардҳои таълимии хонандагон имкон медиҳад. Маълумоте, ки тавассути арзёбӣ чамъ оварда мешавад ҳам ба шахсони алоҳида ва ҳам ба муассисаҳои соҳа зарур аст. Маълумоти аз арзёбӣ ба даст омадара ба тарзи мухталиф ниҳодҳои ҳокимияти давлатӣ, шахсони алоҳида, волидон, хонандагон ва омӯзгорон истифода бурда метавонанд.

Ахборот – аз забони арабӣ буда, маънояш чамъи хабарҳост.

Баҳодихӣ – чараёни натиҷагирӣ оид ба дараҷаи мувофиқати дониш, салоҳият, малака ва маҳорати хонанда ба талаботи муқарраркардаи стандарти фаннӣ. Баҳодихӣ имкон медиҳад, ки дараҷаи азхудкунии салоҳиятҳо муайян карда шавад.

Воситаҳои медиавӣ – ҳамаи воситаҳои коммуникатсионӣ, ки бо мақсадҳои педагогӣ дар ташкили чараёнҳои омӯзиш истифода бурда мешавад.

Давраи ташкилӣ-тайёрӣ – қадами аввалин дар роҳи лоихакашӣ-интиҳоб ва асосноккунии лоиха мебошад. Қадами оянда ин раванди конструкиясозии маҳсулот мебошад. Самти дигари давраи ташкилӣ-тайёрӣ ин ба нақша гирифтани технологияи тайёр кардани маҳсулот, коркарди раванди технологӣ мебошад.

Дастовард (пешрафт) – дар педагогика дастовард (пешрафт) ба фаҳмиши мувофиқи омӯзиш алоқаманд аст. Агар мақсадҳои таҳсилоти мактабӣ аз оғоз ба рушди ҳамаҷонибаи шахсият ва инкишофи салоҳиятҳо равона шуда бошад, пас барои ин фаҳмиши “васеътари” омӯзиш зарур аст, ки тамоми вазифаҳои мактабро дар бар мегирад. Яъне ҳосил намудани ақидаю эътиқод, қобилият, маърифат, дониш, маҳорат

Дидактикаи таҳассусӣ – илм дар бораи чараёнҳои таълимии таҳассус дар соҳаи фанни додасуда мебошад. Вай ба қисматҳои алоҳидаи дидактикаҳои таҳассусии фанҳои таълимӣ тақсим мешавад. Масалан, дидактикаи математика, дидактикаи техника, дидактикаи химия. Дидактикаҳои таҳассусии алоҳида ҳамчун силсилаи пайваस्तкунандаи байни илми таҳассусии мувофиқ ва илм дар бораи тарбия хизмат мекунанд.

Иттиҳодияи методӣ – яке аз шаклҳои ташкили кори методӣ, паҳн намудани таҷрибаи пешқадам ва тақмили ихтисоси омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ.

Изолятор – маводде, ки қувваи барқро намегузаронад.

Кори лоихавӣ – машғулияти мустақилонаи гурӯҳи хонандагон буда, берун аз дарс таҳия карда мешавад. Он дар асоси маълумот ва донишу малакаи ҳосилкардаи хонандагон дар марҳалаи муайяни таълим гузаронида мешавад.

Қаъқунӣ – амалиёти челонгарист, ки тавассути он ба маҳсулоти хом ё ягон қисми он шакли зарурӣ дода мешавад.

Лавҳи дарсхона – «тахтаи синф»; лавҳ – ҳар чизи сатҳаш паҳни сангӣ, чӯбӣ, филизӣ ва ғайра, ки ба рӯи он хат менавиштанд ё нақшу нигор мекашанд, фаҳмида мешавад;

Лоиха – кори лоихавӣ методи байнифаннӣ, демократии таълими ба амалҳои мушаххас равонашуда мебошад. Дар рафти он хонандагон барои коркарди ягон супориш ё масъала муттаҳид мегарданд, ки ба масъулияти бештар, ғаёлона иштирок намуда, дониш аз худ мекунанд. Хусусияти асосии кори лоихавӣ иҷрои мустақилонаи супориш ё масъалаи аз ҷониби гурӯҳ мебошад. Вай аз банақшагирӣ, ташкилу гузаронидан ва то муаррифии натиҷаҳо дар бар мегирад. Мавзӯи лоихаро, одатан гурӯҳи хонандагон худашон интиҳоб мекунанд. Дар анҷом натиҷаҳо ба даст меоянд, ки аз ҷониби тамоми гурӯҳ арзёбӣ мегардад, ба тарзи оммавӣ муаррифӣ карда мешавад.

Лоихаи эҷодӣ – кори мустақилонаи чамъбастӣ мебошад, ки сифати иҷрояш аз дараҷаи азхуд кардани мундариҷаи қисмҳои гуногуни барнома аз тарафи хонанда то кадом дараҷа мустаҳкам будани донишу малакаю маҳорати онҳо дар дарсҳои технология (таълими меҳнат) вобаста аст.

Мақсади таълим – дар асоси натиҷаҳои таълими дарс таҳия карда мешавад. Натиҷаҳои таълим ба қисмҳои хурдтар (мақсади таълим) чудо мешаванд, ки ҳамчун зина барои расидан ба натиҷаҳои таълим хизмат мекунанд.

Малака – қудрат ва тавоноӣ дар иҷрои коре, ки дар натиҷаи машқу тамрин дар табиати инсон пайдо мешавад.

Манбаҳои ахбор – ба манбаҳои ахбор мулоқот, хат, китоб, рӯзномаву маҷаллаҳо, телефон, радио, телевизион, компютер дохил мешаванд.

Маҳорат – фаъолияти, ки дар инсон дар натиҷаи таълим ва такрори бисёрқарата ҳосил шуда, баъд ба раванди бошууроно табдил меёбад ва инсон минбаъд ҳар як кори худро доништа иҷро мекунад; моҳирӣ, устодӣ, забардастӣ, ҳунармандӣ ва ғайра маҳорат аст.

Марҳалаи технологӣ – фаъолиятест, ки дар раванди технологӣ пешбинӣ карда шудааст. Иҷрои ин кор риояи маданияти технологӣ ва меҳнатиро тақозо мекунад.

Марҳалаи хотимаӣ – назорати охирин ва озмоишии объекти лоиҳашударо дарбар мегирад. Ҳимояи лоиҳа дар намуди баромад дар назди тамоми синф бо намоиши маҳсулот гузаронида мешавад.

Метод (юн. methodos-роҳ, тарз, усул, восита, назария, таълимот) усули назариявӣ ва амалии дониستاني воқеият; маҷмӯи амалиёт; ташкили бонизоми фаъолияти одамон дар ҳалли масъалаҳои гузошташуда аст.

Методика – калимаи юнонӣ буда, маънои санъати амалҳо аз рӯи нақшаро дорад. Предмети таҳқиқоти методҳои таълим, методҳои машғулият, яъне тарзу усулҳои ташкили чараёнҳои омӯзиш мебошад. Ҳангоми баррасии системавӣ методика як қисми соҳаи дидактика ба шумор меравад.

Методи озмоишӣ – методи маъмул дар соҳаи техника мебошад. Озмоишгар кӯшиш мекунад ҳангоми шароитҳои сунъии ташкилшуда омилҳои алоҳидаи таъсиррасон ба чараёнро чудо намояд. Онҳоро мунтазам иваз мекунад ва ба ҳамин васила нишондиҳандаҳои алоҳидаи ба тамоми системаи таъсиррасонро ошкор мекунад.

Меъёр – нишонае, ки дар асоси он баҳодихӣ, муайянкунӣ ё таснифи чизе анҷом дода мешавад.

Модем – бо воситаи он компютерҳо байни худ бо ёрии хати телефонӣ алоқаманд карда мешаванд.

Модел – инъикоси идеалии воқеият. Модел чунин нишонаҳо дорад: Тасвир. Модел ҳамеша инъикоси ягон чиз мебошад. Намунаи аслии табиӣ ё сунъӣ дар навбати худ метавонанд модел бошад; Мухтасар. Модел тамоми нишонаҳои аслро дар бар намегирад, балки барои созидаи модел ё истифодабарандаи он муҳимтаринашро фаро мегирад; Прагматизм. Модел аз ҷониби созида ё истифодабарандаи он ба сифати асл дар муҳлати муайян ва барои мақсади муайян ворид карда мешавад.

Мошина – воситаест, ки бо мақсади сабук намудани меҳнати фикрӣ ва ҷисмонӣ амалҳои муайянеро иҷро мекунад.

Назарияҳои омӯзиш – моделҳоеро фаро мегиранд, ки шароит ва равандҳои омӯзишро мефаҳмонанд. Ҳамин тариқ, онҳо чаҳорҷубаро барои гузоштани дидактики саволҳо пешниҳод мекунанд. Зери мафҳуми умумии назария ва таълимоти бихевиористӣ, когнитивӣ-конструктивӣ дар назар дошта мешавад.

Нақшаи таълим – ҳуҷҷатест, ки омӯзиши фанҳои таълим ва тақсмоти солонаи онҳоро барои тамоми давраи таҳсил дар муассисаҳои таълимӣ муайян менамояд.

Низоми таълими ба ташаккули шахсияти хонанда нигаронидашуда – низоми таълиме, ки дар он қобилияти фардӣ ва таҷрибаи қаблии хонанда ҳамчун меҳвар (тири асосӣ) барои омӯзиши минбаъда заминаи асосӣ нигаронида шудааст.

Нишондиҳанда – нишодиҳандаҳо маҷмӯи дониш, малака ва маҳоратҳои мебошанд, ки аз ноил шудан ба салоҳиятҳо дарак медиҳанд.

Паргор – барои дар рӯи металл кашидани давраҳо ва камонҳо хизмат мекунад.

Портфолио – аз калимаи итолиёӣ, маънояш хуччатҳо, хуччатҳои мутахассис аст.

Портфолиои хонанда – ҷамъовариҳои мақсадноки қорҳои хонанда, ки саъю кӯшиши ӯро хангоми иҷрои қорҳо, пешрафт ва дастовардҳои (муваффақиятҳо)-и ӯро аз рӯи як ё якчанд фан нишон медиҳанд.

Принсип – қоидаҳои асосии таълим, ки мазмун, шаклҳои ташкилӣ ва усули таълимро дар алоқамандӣ бо мақсадҳои умумии тарбия ва меъёрҳои раванди таълим муайян менамояд.

Раванди таълим – раванди мақсаднок ва муташаккилонаи ҳосил намудани дониш, маҳорат ва малакаҳо аст.

Рандакунии ҷӯб – барои суфтаву ҳамвор кардани ҷӯб ва бо мақсад мувофиқ гардонидани он иҷро карда мешавад.

Роҳнамои фанӣ барои татбиқи стандартҳо – роҳнамои омӯзгор оид ба татбиқи стандартҳо маводди иловагии методӣ мебошад. Он тавсияҳо ва намунаҳоро оид ба тарзи ташкили ҷараёни таълим фаро гирифта, ба омӯзгор дар самти ташаккули салоҳиятнокии хонандагон ёрӣ мерасонад.

Росткунӣ – ин амалиёти челонгарӣ оид ба омода кардани ашёи хом.

Салоҳият – маҷмӯи дониш, малака ва маҳоратҳои ба ҳам пайванде, ба мақсади ҳалли масъалаҳои мушаххаси ҳаёти (иҷтимоӣ, иқтисодӣ, сиёсӣ), маърифатӣ ва касбӣ равона карда мешаванд.

Супоришҳои лоиҳакашӣ – методи маъмули омӯзишӣ дар машғулиятҳои меҳнат ва техника. Принсипи методии он дар баръакс гардонидани объект ва системаҳои техникӣ ба супориш оид ба ихтироъкорӣ ифода меёбад. Хонандагон аз рӯи принсипи ихтироъкорӣ дар ягон ҷараён оид ба ҳалли масъала қор мекунанд. Дар хонандагон қобилияти техникӣ амалӣ ва техникӣ лоиҳакашӣ инкишоф меёбад. Онҳо то ҳади имкон маҳдуд кардани масъала, ҷудо кардани он ба қисматҳои таркибӣ ва ба ҳамин васила мақсаднок тайёр кардани ҳалли умумиро меомӯзанд.

Стандарти фанӣ – санадест, ки дар он меъёри дониш, малака, маҳорати хонандагон, мазмуну муҳтавои фанӣ, равиши дарси фан, роҳу усули самаранок истифода бурдани вақти ба омӯзиши фан ҷудогардида, ва талабот ба тарзи санҷиши дониш аз фанни мазкур ифода гардидааст.

Стратегия – роҳу усули ноил гардидан ба мақсад. Роҳ (усул)-и алтернативӣ (ҷойгузин), интиҳоб, таҳия ва татбиқи барномаҳо дар назар дорад.

Таҳлили ҷойи қорӣ – яке аз методҳои маъмул барои машғулиятҳо доир ба меҳнат ва техника мебошад. Ҷойи қорӣ, ки дар он қор гузаронида мешавад, аз рӯи меъёрҳои муайян тасвир меёбад. Меъёрҳо вазифаи гузошташуда, ҷараёнҳои қор, воситаҳои меҳнат, мавзӯ оид ба техникаи бехатарӣ ва муҳофизати меҳнат мебошад.

Таҳлили маҳсулот – методи маъмули таълим барои машғулиятҳои доир ба меҳнат ва техника. Предмети/маҳсулоти техникӣ зехнӣ ё дастӣ ҷудо ва намоиш дода мешавад. Ба воситаи он дар хонандагон қобилияти фаҳмидани алоқамандҳои техникӣ амалии ҷараёнҳои саноат ва арзёбии онҳо инкишоф меёбад.

Таҳсилот – ҳамчун чараёни кушодан ва инкишоф додани қобилиятҳои инсон, аз заминаҳои он мебошад, ки воситаи тарбияи хавасманд ва идора карда мебошад.

Таълим додан – омӯзонидан, худро таълим додан ё дониш ҳосил кардан буда, ҳамчун рафтор муайян кардан мумкин аст, ки тавассути он мақсаднок таҷриба ва дониш интиқол дода мешавад, омӯзиширо бедор мекунад.

Техника – дар бар мегирад: миқдори объектҳои сунъӣ ашёшудаи ба манфиат равонашуда (артефактҳо, системаи ашё); миқдори амалҳои инсонӣ ва иншооте, ки дар он системаи ашё пайдо мешаванд; миқдори амалҳои инсонӣ, ки дар он системаи ашё истифода мешаванд.

Технология – илм дар бораи техника. Зери ин мафҳум илм дар бораи ба даст овардан, коркард, сохтан, истехсоли маҳсулот, ҳамчунин хизматрасонӣ бо ёрии техникаи дар ихтиёр дошта мебошад.

Технологияи ахбор – технологияе, ки дар онҳо масолеҳи коркардашаванда ва натиҷаи фаъолият ахбор мебошад.

Дурнамо – намо ё манзараи дуродур, чашмандоз. Тағйири ашё вобаста ба мавқеи он аз нигоҳи бинанда. Назар ё нигоҳи мо воситаи асосии муайян сохтани дурнамо аст. Ҳар як чиз ҳар қадар аз назарн мо дур бошад, ҳамон қадар хурд ба назар мерасад, ҳар як қадар ба мо наздик бошад, ҳамон қадар калон менамояд. Навъи дигари дурнамо, дурнамои ранг ё дурнамои тобиши ранг номида мешавад. Вакте ки ашё аз мо дур қарор гирад, ранги он дар назари мо тиратар метобад, ҳар қадар наздик бошад, ранги он равшантар метобад. Вобаста ба ин хосият муайянии тарҳи ашё низ (дар масофаи дур) дигаргун мешавад.

Замина – мавод (материал), яъне, матоъ, қоғаз, картон ва сафол, ки дар рӯи он расм мекашем санг фулуз, чӯб, ғач ва ғайра, ки рӯи он кандакорӣ мекунем.

Забон – ин системаи аломатҳост, ки воситаи мубодилаи афқору иттилоот мебошад. Забонҳо гуфтугӯӣ ва расмӣ мешаванд.

Интерьер – ороиши бадеии меъмории буда, барои зебу зинати дохили мактабҳо, синфҳо ва биноҳо истифода мешавад.

Локдихӣ – яке аз роҳҳои коркарди маҳсулоти тайёр ба ҳисоб меравад.

Нақша – дар санъати тасвирӣ аксаран маънии «мавқеъ»-ро дошта, тарзи ҷойгир кардани ашёи мавриди тасвирро дар сатҳи мусаввара ифода мекунад он ҷӣ дар қисмати пеши мусаввара тасвир шудааст, мавқеи аввал, он ҷӣ дуртар тасвир гардидааст, мавқеи сонӣ ё мавқеи дувум ном мегирад ва амсоли он.

Орнамент – аз калимаи латинии «орнаментум»- «ороиш» гирифта шуда, маънояш нақшу нигор мебошад, ки ба мунтазам ивазшавию пайвастшавии элементҳои геометрӣ ва тасвирӣ асос карда шудааст. Вазифаи асосии нақшу нигор ороиши рӯи ашёҳо ва нишон додани шакли онҳост. Дар замонҳои қадим нақшу нигор нақши расму оин ва муъҷизакориро низ адо менамуд. Якчанд намудҳои нақшу нигор мавҷуд аст: геометрӣ, набототӣ (растанигӣ) ва ғайра. Ҳар як давр, ҳар як халқу миллат системаи нақшу нигори худро ба вучуд овардааст. Аз рӯи нақшу нигор ҳам давр ва ҳам миллати ба вучуд овардаи онро беҳато муайян кардан мумкин аст.

Таносуб – (пропортсия) – муносибати байниҳамдигарии ҷузъҳои ашё аз рӯи бузургии он. Дар расмкашӣ риоя намудани пропортсия (таносуб) аҳамияти ҳалқунанда дорад, чунки он асоси тасвири ҳақиқатнигорӣ ва таъсирбахширо ташкил медиҳад.

Тартиб додани нақшаи бадеӣ – (дизайн - зебосозӣ) – намуди фаъолияти бадеӣ буда, маснуоти саноатиро, ки хусусияти эстетикӣ дорад, ба нақша мегирад.

Таҳлили дидактикӣ – мақсади он ба сохтор даровардани асоснокии соатҳои таълимӣ мебошад. Бо таҳлили дидактикӣ як қатор қарорҳои пешакии педагогӣ алоқаманданд, ки ҳар дафъа аз нав иҷро карда мешавад. Маҳаки асосии таҳлили дидактикӣ “таҳфифи дидактикии” маводди таълимӣ мебошад. Дар ин радиф бояд асоснок инъикос гардад, ки кадом чӯзҳои маҷмӯи мавод барои гурӯҳи таълимӣ бояд интихоб карда шавад, кадомашро сарфи назар кардан мумкин аст. Вобаста ба ин чунин ҷиҳатҳо манфиатноканд: аҳамияти замонавӣ, аҳамияти оянда, сохтори фан, аҳамияти намоишдиҳии намунавӣ, дастрасӣ.

Дидактика – илм (таълимот) дар бораи донишандӯзӣ ва умуман таълим мебошад. Вай ба омӯзиши ҳамаи шаклҳо, гирифтани ҳамаи намуди донишҳо, дар ҳамаи зинаҳои таҳсил бе назардошти хусусиятҳои мундариҷаи таълимӣ машғул аст.

Сиёҳқалам – тасвирҳое, ки бо қалам ё истифодаи ранги сиёҳу туш нигошта мешаванд (графика).

Санъати ороишӣ – амали дастӣ, санъати сохтани ашӯи маишӣ, ки дорои сифатҳои эстетикӣ бадеӣ мебошад ва натавон баъзе қисмҳои гардонидани талаботи бевоситаи зиндагӣ, балки барои ороиши хонаҳо, сохтмонҳои меъморӣ, боғҳо ва ғайра истифода мешаванд.

Сӯроҳиҳо – ҷойҳои чуқуршудаи чузӯро меноманд.

Сканер – барои ба компютер дохил кардани ахбори графикӣ кор фармуда мешавад.

Стандартҳои таҳсилот – стандартҳо муайян мекунад, ки хонанда дар охири соли таҳсил ё анҷоми гурӯҳи синну соли кадом натиҷаҳои омӯзишро ба даст меорад. Ин ҷо сухан дар бораи дониш, ақида, эътиқод, майлу рағбат ва қобилиятҳои асосӣ меравад, ки хонандаю толибаҳо бояд аз худ кунанд.

Фон – қафои фазоии нақшаи расм.

Хати яклухти ғафси асосӣ – ин хатро барои тасвири ҳудуди намоёни маснуот, ҷорҷӯбаю хатҳои навиштаҷоти асосии нақша истифода мекунад. Ғафсии хатро вобаста ба андоза ва мураккабии тасвир ва андозаи варақи нақша аз 0,5 то 1,4 мм интихоб мекунад.

Хати яклухти борик – бо ин хат андозаҳои маснуот гузошта мешавад. Ин хат хангоми иҷрои ҳаргуна сохтанҳои ёридиҳанда низ истифода мешавад. Ғафсии хат аз 3/3 то 3/2 мебошад.

Хати яклухти мавҷӣ – ин хатро асосан ҳамчун хати ифодакунандаи ҷойи каниш дар мавриде, ки тасвир дар нақша нопурра ояд, истифода мекунад. Ғафсии хат ба 3/2 ё 3/3 баробар аст. Баъзан хати канда-кандаи дунуктадор низ истифода мешавад. Ин хат хангоми сохтани густара (кушодан)-и ягон сатҳ ва барои нишон додани хати шикан истифода мешавад.

Хати канда – канда (штрихӣ) – ин хат барои тасвири ҳудудҳои ноаёни маснуот истифода мешавад. Хати канда-канда аз хатчаҳои (штрихҳои) дарозиашон якхела иборат аст. Дарозии ҳар як хатча вобаста ба андозаи тасвир аз 2 то 8 мм, масофаи байни хатчаҳо бояд аз 1 то 2 мм бошад. Ғафсии хатчаҳо аз 3/2 то 3/3 мебошад.

Хати канда – кандаи нуқтадор – агар тасвир симметрӣ бошад, он гоҳ дар нақша тири симметрияро бо ин хат нишон медиҳанд. Тири симметрия тасвирро ба ду қисми баробар тақсим мекунад. Вай аз хатчаҳои дарози борик (5..30 мм) ва нуқтаҳо (ё

хатчаҳои кӯтоҳ) иборат аст, ки байни онҳо гузошта шудаанд. Масофаи байни хатчаҳои дароз аз 3 то 5 мм ва ғафсии онҳо аз 3/3 то 3/2 мебошад. Хати канда-кандаи нуқтадор барои нишон додани тирҳои даврзанӣ ва маркази камонҳою давраҳо низ истифода мешавад. Дар ин маврид мавқеи марказ бо буриши хатчаҳо бояд нишон дода шавад. Охириҳои хатҳои меҳварӣ ва марказгузар аз худуди тасвир бояд на бештар аз 5 мм берун бароянд.

Эстетика – калимаи юнонӣ буда, маънояш "эҳсос" мебошад. Илме, ки муносибати қимати эстетикӣ байни одаму олам ва доираи ғаъолияти бадеии одамнро ошкор мекунад.

Эскиз – калимаи франсузӣ буда, маънои "омӯзиш"-ро дорад. Дар санъати тасвирӣ асари бо мақсади омӯзиши он аз тарафи рассом иҷро кардари меноманд.

Эҷодиёт – ғаъолияте, ки чизи сифатан нав ва фарқкунандаи беназир, оригиналӣ, нодирро ба вуҷуд меоварад. Эҷодиёт ба инсон хос аст.

Шиканҷа – воситаи баҳам фишурдани ду ҷузъ.

Ширеш – ин моддаи часпандаест, ки дар вақти сахтшавӣ қабати мустаҳкамиро ҳосил мекунад, ки он сатҳҳои ширешшавандари мепайвандад.

Шпон – дар тарҷума аз забони немисӣ тароша мебошад.

Шпингалет – барои маҳкам кардани дарҳо ва даричаҳо истифода бурда мешавад.

Штрих – хате, ки рассом бо як ҳаракати даст мекашад.

Камбий – калимаи лотинӣ буда, додугирифтӣ моддаҳои ғизоиро ифода мекунад.

Кафшеркунӣ – ин раванди пайваст кардани деталҳо ба воситаи металл ё ҳӯлаи ғудохташуда мебошад.

Клавиатура – барои аз тарафи истифодабаранда ба компютер дохил кардани маълумот истифода бурда мешавад.

Курсор – асбобест, ки барои ба компютер дохил кардани ягон ахбор ва барои идора кардани компютер хизмат мекунад.

Конструксия – аз калимаи лотинӣ constructio- тартиб додани асари бадеӣ, яъне дар алоқамандӣ ҷо ба ҷо гузоштани бузургии шаклҳои асосӣ мебошад.

1.2. ЗАМИНАИ МЕЪЁРИИ ҲУҚУҚИИ СТАНДАРТИ ФАНИИ ТЕХНОЛОГИЯ (ТАЪЛИМИ МЕҲНАТ)

Стандарти фанни технология (таълими меҳнат) барои хонандагони синфи нуҳум дар асоси Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» ва сарҳати 6, банди 7 Низомномаи Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 март соли 2014, №145 тасдиқ шудааст, инчунин дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи маориф таҳия гардида, минбаъд барои расонидани ёрии таълимию методӣ барои омӯзгорон ва хонандагони муассисаҳои таҳсилоти умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон омода гардидааст.

1.3. СОҲАИ ИСТИФОДАИ СТАНДАРТИ ФАНИИ ТЕХНОЛОГИЯ (ТАЪЛИМИ МЕҲНАТ)

Доираи татбиқи стандарти фанни технология (таълими меҳнат) дар синфи нуҳум хеле васеъ аст. Истифодабарандагони бевоситаи стандартҳо омӯзгорони синфҳои 9-ум буда, дар марҳалаи банақшагири, таълим ва арзёбии салоҳиятнокии хонандагон онро ҳамчун ҳуҷҷати асосӣ истифода мебаранд. Инчунин, мутахассисони зинаи таҳсилоти миёнаи муассисаҳои дахлдори соҳаи маориф, ки барои расонидани ёрии таълимию методӣ масъуланд, дар банақшагири ва татбиқи чорабиниҳо дар самти расонидани ёрии методӣ ба омӯзгорони зинаи таҳсилоти миёна стандарти мазкурро истифода мебаранд.

Стандарти мазкур дар донишгоҳ ва коллеҷҳои омӯзгорӣ ҳамчун ҳуҷҷати асосии муайянкунандаи мундариҷаи барномаи таълимии курси равиши дарси фанҳои зинаи таҳсилоти миёна истифода мешавад.

Донишкада ва марказҳои тақмили ихтисос ва бозомӯзии кормандони маориф, омӯзиши стандарти мазкурро дар курсҳои тақмили ихтисоси омӯзгорони синфҳои нуҳум ташкил мекунанд.

Минбаъд арзёбии салоҳиятҳо (дониш, малака ва маҳорат)-и хонандагони синфи нуҳумро дар асоси талаботи стандарти мазкур ба роҳ монда мешавад. Саволу масъалаҳои санҷиши нимсола, солона ва аз синф ба синфгузаронӣ дар асоси салоҳиятҳои дар стандарт ва барномаи таълим муқарраршуда таҳия карда мешаванд.

1.4. ПРИНЦИПҲОИ АСОСИИ СТАНДАРТИ ФАНИ ТЕХНОЛОГИЯ (ТАЪЛИМИ МЕҲНАТ)

Стандарти фанни технология (таълими меҳнат) барои синфи нуҳум дар асоси принципҳои таълимии зерин таҳия шудааст:

- алоқаи назария бо амалия дар таълим;
- илмӣ дар таълими технология;
- бонизомӣ ва пайдарпайӣ дар таълими технология;
- дастрас будан ва мувофиқи қувват будани меҳнат барои хонандагон;
- шуурнок ва ғаъол будани хонандагон дар таълими технология;
- мустақкамӣ азхудкунии дониш, маҳорат ва малака аз тарафи хонандагон;
- айёният дар таълими технология;
- тарбияи хонандагон дар раванди таълими технология;
- баробарҳуқуқии шахрвандон дар гирифтани таҳсилоти босифат;
- қонуният, эҳтироми ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шахрванд;
- ҳатмӣ будани таълими умумӣ асосӣ;
- дастрасии таҳсилоти миёнаи умумӣ ва идомаи таҳсил дар зинаҳои минбаъдаи таҳсилот дар асоси озмун;
- бартарии арзишҳои миллию умумибашарӣ, моҳияти башардӯстонаи мазмуни таҳсилот, рушди озодонаи шахс;
- муҳаббат ба Ватан, оила ва муҳити зист;
- ҷанбаи илмӣ, дунявӣ ва башардӯстонаи таълиму тарбия дар муассисаҳои таълимӣ;
- ягонагии фазои маърифатӣ фарҳангӣ, рушди фарҳанг ва ҳифзи анъанаҳои милли;
- ҷанбаи инсондӯстӣ, демократӣ ва давлатӣ ҷамъиятии идоракунии соҳаи маориф ва шаффофият дар ғаъолияти он;
- раванди муттасили таҳсил;
- ҳавасмандгардонии маърифатнокшавии шахс ва инкишофи истеъдоди ӯ;
- пайдарҳамии раванди таҳсилот, ки алоқамандии зинаҳои таҳсилот ва ягонагии таълиму тарбияро таъмин месозад;
- ҳамгироии таҳсилот, илм ва истеҳсолот.

– ба қобилияти фардии хонанда диққат додан. Раванди таълим дар асоси дониш, малака ва маҳорати базавӣ (асосӣ)-и хонанда ба роҳ монда шуда, бояд талаботи маърифатӣ ӯро қонеъ намояд. Ба эътибор гирифтани қобилияти хонандагон дар иҷрои ғаъолиятҳои таълимӣ ва дар заминаи он тақмил додани малакаву маҳорати онҳо. Ҳар як хонанда ба дарс бо дараҷаҳои гуногуни салоҳият меояд. Аз ин лиҳоз, омӯзгор бояд қобилияти муайян кардани сатҳи салоҳиятнокии хонандаро дошта бошад. Омӯзгор барои ташаккули натиҷаҳои таълими ҳар як хонанда аз лиҳози касбӣ ва ахлоқӣ низ масъул аст.

Таълим ҳамеша самаранок мегардад, агар:

- ❖ хонандагон дар заминаи дониш ва малакаи базавиашон таълим гиранд;
- ❖ хонандагон мақсаду вазифаҳои таълимии гузошташударо дарк кунанд ва онҳоро иҷро карда тавонанд;
- ❖ раванди азхудкунии маводди таълим барои хонандагон шавқовар ва ҷолиб бошад;
- ❖ барои азхудкунии маводди нави таълим ё малакаи нав ба хонандагон имконияти мувофиқи машқ кардан дода шавад;
- ❖ ҳам омӯзгор ва ҳам хонанда барои таълим масъуланд;
- ❖ омӯзгорон усулҳои гуногуни таълимро ба мақсади таҳким ва мустаҳкам гардонидани донишу малакаи нав истифода баранд;
- ❖ ба хонандагон ҳангоми ҳалли масъалаҳои таълимӣ ва ташаккули малакаи имконияти ҳамкории дода шавад;
- ❖ раванди таълим ба “ҷӣ тавр фикр кардан” равона гардад, на ба “оид ба ҷӣ фикр кардан”;
- ❖ ҳама оид ба ҷиҳатҳои сусти ва қавии донишу малакаашон ростқавл бошанд;
- ❖ ноқомӣ дар ҷараёни таълим ҳамчун қисми таркибии он шинохта шавад.

–**ба эътибор гирифтани гуногунзехнии хонандагон.** Баъзе хонандагон тавассути амалан иҷро намудан қореро аз худ мекунанд ва баъзеи онҳо тавассути мушоҳида дониш мегиранд. Ба баъзеи хонандагон машғулияти серҳаракат, ба дигарон бошад, баръакс, оромӣ барои таълим гирифтани мусоидат мекунад. Омӯзгорон бояд ба ҳама баробар диққат диҳанд, ёрӣ расонанд ва мувофиқи шавқу завқашон фаъолият таҳия намоянд.

–**ҷанбаи башардӯстӣ доштани раванди таълим.** Вазифаи омӯзгор танҳо аз додани дониш ва аз бар қуноидани салоҳиятҳо иборат нест. Ӯ барои фароҳам овардани фазои мусоиди таълим, барои ҳамкорию ҳамдигарфаҳмӣ низ масъул аст.

–**инкишофи арзишҳо.** Стандарти мазкур дар баробари салоҳиятҳои таълимӣ инкишофи арзишҳоро ба роҳ мемонад. Ин арзишҳо на танҳо барои аз худ кардани салоҳиятҳои таълимӣ, балки барои тарбияи шаъну шарафи шахрвандӣ низ заруранд.

–**алоқамандии таълим бо ҳаёт.**Стандартҳои нав ташаккули дониш, малакаву маҳоратҳои барои имрӯз ва ояндаи Тоҷикистон заруриро таъмин намуда, таълимро ҳамчун раванди омӯзиш дар тӯли ҳаёт таъкид мекунанд. Низомии нави таълим низ ба мақсади мутобиқ сохтани натиҷаҳои таълим ба талаботи ҳаёт равона мегардад. Яъне дар натиҷаи таълим хонанда дониш, малака ва маҳораташро дар амал барои ҳалли масъалаҳои ҳаётӣ истифода мебарад.

–**омӯзиш дар тӯли ҳаёт.** Раванди таълим ва инкишоф беохир аст. Шояд барои пурра аз худ кардани баъзе салоҳиятҳо тамоми умр сарф карда шавад ва баъзеашон мумкин аст тамоман аз худ карда нашаванд. Аз ин лиҳоз, “Низомии таълимӣ салоҳиятнокии хонандагон” раванди омӯзишро дар тӯли ҳаёт тақозо мекунад.

–**арзёбӣ ба мақсади таълим.** Мо бояд мунтазам натиҷаҳои таълимӣ хонандагонро арзёбӣ намоем, то тавонем усули таълимро тағйир дода, раванди таълимро самараноктар гардонем.

1.5. МАҚСАД ВА ВАЗИФАҲОИ СТАНДАРТИ ФАҶНИ ТЕХНОЛОГИЯ (ТАЪЛИМИ МЕҲНАТ)

Стандарти мазкур ба мақсади татбиқи талаботи Стандарти давлатии таҳсилоти миёнаи умумӣ ва Стратегияи миллии рушди маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон то соли 2020 таҳия шудааст.

Таълими технология (таълими меҳнат) дар синфҳои нухум хусусияти амалӣ дошта, дар хонандагон одитарин малакаю маҳорати меҳнатӣ ва рассомӣ ташаккул ёфта, ба корҳои амалӣ, ба ҳаёт омода мешаванд.

Мақсади асосии таълими фанни технология (таълими меҳнат) аз инҳо иборат аст:

– муайян ва муқаррар кардани маҷмӯи салоҳият (меъёри дониш, малака ва маҳорат)-и хонандагони синфи нухум аз фанни технология (таълими меҳнат);

– ба низом даровардани мазмун, мундариҷа ва раванди банақшагирӣ, таълим ва арзёбии фанни технология (таълими меҳнат) дар синфи нухум;

– муқаррар намудани доираи мавзӯҳои бобҳои таълими фанни технология (таълими меҳнат) мувофиқи талаботи забонамӯзӣ ва мувофиқат ба инкишофи синну солии хонандагони синфи нухум.

– мазмун, мундариҷа ва фаъолиятҳои таълим барои аз ташаккули салоҳиятнокии равона шуда, байни онҳо робитаи қавӣ барқарор гардонидани шавад;

– бояд малакаҳои гуногуни фаннӣ ба таври мушаххас ва фарогир пешниҳод гардад. Нишондиҳандаҳои азхудкунии ҳар як салоҳият оварда мешаванд;

– мазмуну мундариҷа ва миқдори салоҳиятҳо бояд мувофиқи сарбории фан, ки нақшаи таълим муқаррар кардааст, пешниҳод гарданд;

– мунтазам инкишоф додани малакаю маҳорати меҳнатӣ, ороишӣ ва ташаккули эҷодӣ ҳангоми таълиму ҳаёти рӯзмарра;

– тарбияи меҳнатӣ, эстетикӣ ва касбпешаи ҳунари мактабиён;

– шиносӣ бо таърих ва намудҳои ҳунариҳои халқӣ ва ташаккули малакаю маҳорати иҷроӣ маҳсулоти ҳунариандӣ;

– дар хонандагон бедор намудани кӯшишу ғайрат, меҳнатдӯстӣ, ҳисси эҳтиром ба меҳнати худ ва дигарон;

– омода намудани хонандагон ба иҷроӣ корҳои мухталиф ва ҳунариҳои касбӣ;

– инкишофи қобилияти амалӣ, фикрӣ ва эҷодӣ.

Вазифаи асосии таълиму омӯзиши фанни технология (таълими меҳнат) ба меҳнат ва зебопарастӣ омода кардани хонандагон мебошад, аз тадбирҳои аввалини таълими политехникӣ дар ин синну сол ба ҳисоб меравад. Дар натиҷаи мақсаднок ва бошуурона омӯختани ин фан хонандагон ба машғулиятҳои амалии синфҳои минбаъда тайёр мешаванд. Ҳамзамон дар таҳкими ҳамбастагии меҳнати фикрию ҳисмонӣ нақши ҳосса гузошта, имконоти васеъ фароҳам меорад, ки хонандагон одитарин малакаю маҳорати меҳнатӣ пайдо намуда, ба корҳои амалӣ ва ба ҳаёт омода гарданд.

– Шиносии хонандагон бо асосҳои илмӣ ва илмӣ-техникии истеҳсолот;

– Мусаллаҳ гардонидани хонандагон бо дониш ва маҳорати аввалия дар соҳаи техника ва технологияи муосир;

– Дар хонандагон ташаккул додани тафаккури техникӣ;

– Муносибати эҷодкорона ба меҳнат ва шавқ ба намудҳои гуногуни фаъолияти меҳнатӣ;

– Тарбияи меҳнатӣ ва маданияти меҳнат, ташаккули маънавиёт;

– Шиносии хонандагон бо касбҳои гуногун ва ёрӣ расонидан дар муайян намудани роҳи ҳаётии худ;

Вазифаи ниҳой ва муҳимтарини ин фан ба шогирдон ёд додани фаъолиятҳои одитарини меҳнат, омода намудани онҳо ба меҳнат кардан, сохтани шакли ашё аз қисмҳои додашуда, зарурати омӯзиши амалиёти корӣ ва монанди инҳо мебошад.

– вазифаҳои асосии таълими фанни технология (таълими меҳнат) инкишофи қобилияти фардии хонандагон;

- дарки зарурати меҳнат дар ҳаёти инсон;
- ташаккули қобилияти эҷодию техникий хонандагон;
- шинос намудани хонандагон бо амалиёти марбут ба касбу корҳои меҳнати дастӣ;
- омӯзонидани амалҳо бо унсурҳои фаъолияти меҳнат ва тасвиру ороиш;
- дар хонандагон ҳосил намудани меҳру муҳаббат ба меҳнат ва меҳнатпарастӣ;
- тарбияи хонандагон дар рӯҳияи эҳтироми меҳнати худ ва меҳнати калонсолон, аҳли заҳмат;
- тарбияи сарфаю сариштакорӣ ва ҳифзи сарватҳои табиӣ дар шогирдон.

Таълими технология (таълими меҳнат) дар синфҳои нухум хусусияти амалӣ дошта, дар хонандагон одитарин малакаю маҳорати меҳнатӣ ва эҷодкорӣ ташаккул ёфта, ба корҳои амалӣ, ба ҳаёт омода мешаванд.

Мавқеи фанни технология (таълими меҳнат) барои синфи 9 дар нақшаи таълим

Фанни технология (таълими меҳнат) барои синфи 9 дар нақшаи таълимӣ тақиягоҳ ҳамчун фанни ҳатмии таълим дар таркиби соҳаи технология (таълими меҳнат) ҷойгир шуда, ҳаҷми сарбории хонандагон дар давоми соли таҳсил 34 соатро ташкил медиҳад:

Синф	Микдори соатҳои ҳафтаина	Микдори ҳафтаҳо дар давоми соли таҳсил	Микдори соатҳо дар давоми соли таҳсил
9	1	34	34

«Технология (таълими меҳнат)» ҳамчун ҷузъи меҳнатпарастӣ ба хонандагон бояд меҳнати эҷодкоронаро омӯзад, ба дарки нозуқиҳои фаъолияти эҷодию конструксионӣ водор созад ва меҳри бачагонро нисбат ба намудҳои гуногуни амалиётҳои дастии технологияҳои гуногунро бедор намояд. Ҳангоми дарси технология (таълими меҳнат) хонандагон инчунин бояд қобилияти эҷодкорӣ ва ҳунармандии худро ошкор созанд ва такмил диҳанд, хоҳиш пайдо кунанд, ки дар машғулиятҳои эҷодӣ – маҳфилҳои моделсозӣ, челонгарӣ, дуредгарӣ, кандакорӣ ва ғайра (вобаста аз имкони шароити мактаб) иштирок намоянд.

Меҳнат маҷмӯи амалҳои оғоз, ки тавассути он натиҷаҳо, маҳсуле ба даст оварда мешавад ва барои зисту зиндагонӣ шароит фароҳам меояд. Меҳнат инсонро «офарандааст», яъне тавассути меҳнат инсон аз ҳайвоноту мавҷудоти дигари зинда фарқ мекунад. Пас, ҳар як фард бояд малакаю маҳорати меҳнатро омӯзад, ба меҳнат омода шавад ва меҳнатро дӯст дорад, зеро ба ин васила ҳам ҷисман ва ҳам рӯҳан ташаккул меёбад.

II. САЛОҲИЯТҲОИ ФАННИ ТЕХНОЛОГИЯ (ТАЪЛИМИ МЕҲНАТ)

Фасли мазкур стандарти фанни технология (таълими меҳнат) барои синфи нухум хеле муҳим аст. Дар фасли мазкур салоҳиятҳои фанни «Технология (таълими меҳнат) мувофиқи самтҳои таълим оварда мешаванд. Салоҳиятҳои ҳамаи фанҳо дорои хусусиятҳои зеринанд:

- аз рӯи принсипи аз сода ба мураккаб тартиб дода шудаанд. Омӯзгорон метавонанд салоҳиятҳои синфи пешина ва баъдинаро мушоҳида карда, мутаносибан раванди таълимро аз оғоз то анҷом ба нақша гиранд. Ин муносибати спиралӣ татбиқи барномаи таълим мебошад, яъне салоҳиятҳои, ки дар як синф муаррифӣ шудаанд, дар синфҳои минбаъда такмил дода мешаванд. Дар сатҳи ҳар як синф талабот ба салоҳиятҳои мураккабтар мегардад.
- мувофиқи самтҳои асосии таълимии фанҳо гурӯҳбандӣ шудаанд. Аз ин лиҳоз, тартиби пешниҳоди салоҳиятҳо (малака ва маҳоратҳо) ба тартиби маводди китобҳои дарсӣ мувофиқат мекунад.

–хусусияти арзёбӣ дошта, мушоҳида мешаванд ва азхудкунии салоҳиятҳо тавассути нишондиҳандаҳо муайян мегарданд.

– дар таҳияи салоҳиятҳо усули спиралӣ истифода шудааст, яъне омӯзгор барои хонандагон имконияти салоҳиятнок шуданро фароҳам оварда, дар сатҳи синфҳои минбаъда ба хонанда имконияти ташаккули бештар дода мешавад. Ҳамин тавр, хонанда дараҷаи баландтари салоҳиятнокиро аз худ карда, ташаккул медиҳад.

2.1. Салоҳиятҳои фанӣ

Салоҳияти истифода ва асосҳои коркарди мавод:

9.1.1. Миқдори зиёди воситаҳои технологиро истифода бурда метавонад.

Салоҳияти асосҳои истеҳсолот:

9.2.1. Дар бораи равандҳои технологии соҳаи саноат маълумоти васеъ дода метавонад.

Салоҳияти муносибати эҷодкорона дар меҳнат:

9.3.1. Дар доираи мавзӯҳои мураккаб ғояи навро эҷод карда метавонад.

Салоҳияти интихоби касб:

9.4.1. Доир ба касбҳои гуногун маълумоти васеъ дода метавонад.

Салоҳияти асосҳои тарбиявӣ:

9.5.1. Хусусиятҳои тарбиявии фанро дарк карда, онро дар амал ба таври васеъ татбиқ карда метавонад.

2.2. Баҳодиҳии салоҳиятҳои фанӣ

Дар фасли мазкур мо тартиб ва воситаҳои арзёбии салоҳиятҳои иҷроӣ амалҳоро пешниҳод мекунем.

Салоҳияти истифода ва асосҳои коркарди мавод:

9.1.1. Миқдори зиёди воситаҳои технологиро истифода бурда метавонад.

Нишондиҳандаҳои салоҳиятнокӣ:

- Дар бораи сохти чароғи тафсонӣ, патрон, калид ва вилкаи штепселӣ маълумот дода метавонад;
- Барои тоза кардани дандон хамираи лозими интихоб карда метавонад.
- Барои истеъмол кадом витаминҳо заруранд, медонад.
- Бемориҳои дандонро шарҳ дода метавонад.
- Аз қадим чанд намуди нақши кашидадӯзӣ маълум аст, медонад.
- Кадом касбу ҳунароҳои миллӣ то замони мо омада расидааст, маълумот дода метавонад;
- Мардуми зебоипарастӣ тоҷик дар тӯли ҳазорҳо сол зебоӣ офаридааст, маълумот дода метавонад;
- Дар бораи аз нав эҷё намудани ҳунароҳои миллӣ маълумот дода метавонад;
- Раванди дӯхтани аппликацияро шарҳ дода метавонад;
- Қоидаҳои дурусти кашидани тасвир, қисм- қисм буридани он, мувофиқи он матои тасвирро тайёр карда метавонад;
- Асбобҳои асосии кашидадӯзиро номбар карда метавонад;
- Дар бораи таърихи кашидадӯзӣ маълумот дода метавонад;
- Дар бораи раванди дӯхтани кашидадӯзӣ маълумот дода метавонад;
- Барои дӯхтани кашидадӯзӣ кадом риштаҳо лозим, медонад;
- Қоидаҳои дурусти нақшхоро ба матоъ гузошта метавонад;
- Дар бораи равиши дӯхтани гулдӯзӣ бо шаба маълумот дода метавонад;
- Барои гулдӯзӣ бо шаба интихоби матоъро медонад;
- Рӯймол ба ду гурӯҳ ҷудо мешавад, медонад;
- Дар бораи раванди дӯхтани рӯймоли мардона маълумот дода метавонад;
- Қоидаҳои дурусти андозагирӣ аз андомро шарҳ дода, онро дар амал иҷро карда метавонад;
- Қолаби гуногуни доманро сохта метавонад;

- Барои дӯхтани доман чӣ қадар матоъ сарф шуданахро медонад.

Салоҳияти асосҳои истеҳсолот:

8.2.1. Дар бораи равандҳои технологияи соҳаи саноат маълумоти васеъ дода метавонад.

Нишондиҳандаҳои салоҳиятнокӣ:

- Дар бораи равандҳои технологӣ дар соҳаи саноати металлургӣ маълумоти васеъ дода метавонад;
- Дар бораи саноати сабук маълумот дода метавонад;
- Дар бораи соҳаи саноати масолеҳи бинокорӣ маълумоти васеъ дода метавонад;
- Дар бораи равандҳои технологӣ дар соҳаи кишоварзӣ маълумот дода метавонад;
- Дар бораи равандҳои технологӣ дар саноати мошинсозӣ маълумот дода метавонад;
- Дар бораи равандҳои технологӣ дар соҳаи саноати сӯзишворӣ маълумот дода метавонад;
- Дар бораи равандҳои технологӣ дар саноати энергетика маълумот дода метавонад;
- Дар бораи ҳуҷҷатҳои технологӣ ва тайёр кардани истеҳсолот маълумоти васеъ дода метавонад;
- Дар бораи асосҳои техника, механиконики истеҳсолот ва дар бораи дастгоҳҳои автоматӣ маълумоти васеъ дода метавонад;
- Дар бораи иқтисодиёт, ташкили истеҳсолот ва ташкили меҳнат дар корхона маълумоти васеъ дода метавонад;
- Дар бораи роҳҳои асосии тезонидани прогресси илмию техникӣ, масолеҳи нав ва технологияи ҳозира маълумоти васеъ дода метавонад;
- Дар бораи автоматикунони равандҳои истеҳсоли, мафҳуми системаҳои зудбадали истеҳсоли ва техникаи электронии ҳисоб дар истеҳсолот маълумоти васеъ дода метавонад.

Салоҳияти муносибати эҷодкорона дар меҳнат:

8.3.1. Дар доираи мавзӯҳои мураккаб ғояи навро эҷод карда метавонад.

Нишондиҳандаҳои салоҳиятнокӣ:

- Эҷодкорона оид ба ҳосил намудани чӯян ва пӯлод маълумоти мушаххас дода метавонад;
- Эҷодкорона дар бораи намудҳои дастгоҳи бофандагӣ ва ресандагӣ маълумот дода метавонад;
- Истеҳсоли баъзе аз масолеҳи бинокориро эҷодкорона фарқ ва таҳлил карда метавонад;
- Дар бораи соҳаҳои муассисаҳои кишоварзӣ эҷодкорона маълумот дода метавонад;
- Эҷодкорона амалиётҳои дар мошинасозӣ истифода мешударо таҳлил карда метавонад;
- Эҷодкорона намудҳои раванди технологӣ ва усулҳои онро таҳлил карда метавонад;
- Эҷодкорона дар бораи истеҳсоли чараёни барқ дар неругоҳҳо маълумот дода метавонад;
- Эҷодкорона давраи тайёр кардани масолеҳро таҳлил карда метавонад;
- Эҷодкорона ҳангоми аз тарафи омӯзгор гузаронидани экскурсияҳо ба истеҳсолот намудҳои мошинҳоро тасниф карда метавонад;
- Ҳосилнокии меҳнати худро эҷодкорона дар устохонаҳои таълимии мактаб ҳисоб карда метавонад;

- Ду–се раванди истеҳсолӣ ё амалро дар корхонаҳое, ки дар вақти экскурсияи истеҳсолӣ ба онҳо хонандагон рафта буданд, эҷодкорона таҳлил карда метавонад;
- Техникаи электронии ҳисобро дар истеҳсолот эҷодкорона таҳлил ва самаранокии онро муайян карда метавонад;
- Эҷодкорона шароити самараноки интиҳоби касбро таҳлил карда, аз рӯйи қоидаҳои асосии интиҳоби касб касби ба худ маъқулро интиҳоб карда метавонад;
- Эҷодкорона намудҳо ва таъйиноти симҳо ва изоляторҳоро таҳлил карда метавонад;
- Эҷодкорона захираҳои иқтисодии оиларо тартиб дода метавонад;
- Эҷодкорона гуногунии талаботро аз рӯйи “Пирамидаи талабот”-и А.Маслоу таҳлил карда метавонад;
- Тести “Оё Шумо пули оиларо сарф карда метавонед”-ро эҷодкорона иҷро карда метавонад;
- Лоихаи афзоиши қисми даромади бучаи оила ва намунаи дафтари ҳисобу китоби оиларо эҷодкорона тартиб дода метавонад;
- Вазифаҳои асосии маркетинг: ошкор сохтани талабот, қонунгардонидани талабот ва таҷдиди талаботро эҷодкорона ҳал карда метавонад;
- Қоидаҳои ташкили меҳнатро бо пуррагӣ эҷодкорона пениҳод карда метавонад;
- Дар бораи соҳибкорӣ дар иқтисоди оила, замини наздиҳавлигӣ, вазифаҳои таъйиноти замини наздиҳавлигӣ маълумот дода, масоҳати боғ ва полизи назди ҳавлиро эҷодкорона ҳисоб карда метавонад;
- Эҳтиёткорона қор қардан бо ҷуткаи дандонтозакуниро медонад;
- Гулдӯзони ҳозира нозуқиҳои ҳунари ниёгонро давом дода, нусхаҳои зебову навро ихтироъ кардаанд, медонад;
- Қолаби гуногуни аппликатсияро сохта метавонад;
- Ду намуд доштани кашидадӯзии дастиро шарҳ дода метавонад;
- Чанд намуди навӣи кашидадӯзии тоҷикиро ҷудо карда метавонад;
- Дар бораи раванди дӯхтани кашидадӯзии ирокӣ маълумот дода метавонад;
- Усулҳои истифодабариро аз қоғази шаффофи нусхабардорӣ медонад;
- Барои дӯхтани рӯймол чӣ қадар матоъ интиҳоб қардан лозим аст, медонад;
- Қоидаҳои дурусти кашидани нақшро медонад;
- Мустақилона дӯхтани доманро метавонад;
- Қоидаҳои дурусти ҳисобкунии иқтисодиро шарҳ дода, онро дар амал иҷро карда метавонад.

Салоҳияти интиҳоби касб:

8.4.1. Доир ба касбҳои гуногун маълумоти васеъ дода метавонад.

Нишондиҳандаҳои салоҳиятнокӣ:

- Дар бораи касби идорақунандаи кӯраҳои домнагӣ маълумоти васеъ дода метавонад;
- Дар бораи касби бофанда ва ресанда маълумоти васеъ дода метавонад;
- Оид ба касби бинокор маълумоти васеъ дода метавонад;
- Дар бораи касбҳои соҳаи кишоварзӣ маълумоти васеъ дода метавонад;
- Дар бораи касб маълумоти васеъ дода метавонад;
- Дар бораи касбҳои дар саноати сӯзишворӣ маълумоти васеъ дода метавонад;
- Дар бораи касбҳои дар саноати энергетика маълумоти васеъ дода метавонад;
- Доир ба касбҳое, ки ҳуҷҷатҳои технологӣ тартиб медиҳанд маълумоти васеъ дода метавонад;
- Дар бораи касбҳои системаи мошинҳо ва комплекси таҷҳизоти технологӣ қор меқунанд маълумоти васеъ дода метавонад;

- Дар бораи касбҳои вобаста ба соҳаи иқтисодиёт, ки дар истехсолот кор мекунанд маълумоти васеъ дода метавонад;
- Оид ба он касбҳое, ки ба ихтироъ кардани масолеҳи нав вобаста мебошад маълумоти васеъ дода метавонад;
- Вобаста ба касбҳое, ки дар соҳаи автоматикунонии равандҳои истехсоли мавҷуд мебошад маълумоти васеъ дода метавонад;
- Шавқу завқ ва рағбати худро таҳлил намуда, вобаста ба он ягон касбро интихоб мекунад;
- Оид ба касби техник-электромеханик маълумоти мушаххас дода метавонад;
- Дар бораи касби иқтисодчӣ маълумоти васеъ дода метавонад;
- Оид ба касбҳое, ки вобаста ба талаботи оила мебошанд маълумоти васеъ дода метавонад;
- Дар бораи касбҳои вобаста ба мавзӯро (соҳибкорон, зиёиён, мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, тиб, маориф, алоқа, хизмати иҷтимоӣ ва ғ.) маълумоти васеъ дода метавонад;
- Дар бораи касби муҳосиб маълумоти васеъ дода метавонад;
- Дар бораи касбҳое, ки дар воситаҳои рекламаи оммавӣ мавҷуд аст маълумоти васеъ дода метавонад;
- Дар бораи касби менечер маълумоти васеъ дода метавонад;
- Касбҳои вобаста ба ҳунарҳои миллиро шарҳ дода метавонад;
- Дар бораи ҳунарҳои гулдӯзӣ ва кашидадӯзӣ маълумот дода метавонад.

Салоҳияти асосҳои тарбиявӣ:

8.5.1. Хусусиятҳои тарбиявии фанро дарк карда, онро дар амал ба таври васеъ татбиқ карда метавонад.

Нишондиҳандаҳои салоҳиятноки:

- Худро дар рӯҳияи меҳнатдӯстӣ тарбия карда метавонад;
- Хусусиятҳои бодикқатӣ, якҷоякунӣ ва тақсимои диққатнокиро дар худ тарбия карда метавонад;
- Хусусиятҳои таҳлили худро оид ба касбҳои гуногуни бинокорӣ инкишоф дода метавонад;
- Сифатҳои таҳлили худро оид ба хоҷагии қишлоқ ташаккул дода метавонад;
- Тарбияи масъулиятнокиро инкишоф дода метавонад;
- Қобилияти хуби муоширатиро инкишоф дода метавонад;
- Қобилияти таҳлили худро инкишоф дода метавонад;
- Ҳангоми омӯзиш зеҳни тези худро инкишоф дода метавонад.
- Хусусиятҳои бодикқатӣ ва таассури тезро дар худ инкишоф дода метавонад;
- Муносибати эҳтиёткоронаи худро нисбат ба техника ташаккул дода метавонад;
- Хусусиятҳои мушоҳидакории худро ташаккул дода метавонад;
- Дар раванди омӯзиш хусусиятҳои бодикқатиро ташаккул дода метавонад;
- Сифатҳои таҳлили худро инкишоф дода метавонад;
- Дар раванди корҳои амалӣ фикронии техникҳои худро инкишоф дода метавонад;
- Хусусиятҳои сарфакориро дар худ тарбия карда метавонад;
- Сарфакориро дар талаботи оила риоя карда метавонад;
- Хусусиятҳои тарбиявии касбии вобаста ба мавзӯро дарк карда метавонад;
- Маҳорати таҳлили нишондиҳандаҳои ададӣ ва қонуни тағйирёбии онҳоро ташаккул дода метавонад;
- Қобилиятҳои муоширатчигӣ ва ташкилотчигиро дар худ ташаккул дода метавонад;
- Қобилияти идоракунии ва сарфакории худро инкишоф дода метавонад;
- Фикронии конструктивӣ ва чобукдастии худро ташаккул дода метавонад;
- Сифатҳои озодакориро ташаккул дода метавонад;
- Завқи эстетикӣ ва маҳорати худро инкишоф дода метавонад;

- Хусусиятҳои эҷодкории худро ташаккул дода метавонад;
- Хусусияти дарк кардани зебоиро ташаккул дода метавонад;
- Маҳорати таҳлилӣ, нишондиҳандаҳои ададӣ ва фикрронии эҷодии худро ташаккул дода метавонад;
- Меҳнати худ ва дигаронро қадр карда метавонад;
- Урфу одатҳои миллиро ба таври сода шарҳ дода, онро арзёбӣ карда метавонад;
- Эҳтиёткорона кор кардан ва муносибати хуб бо асбобу абзорҳоро риоя карда метавонад;
- Аҳамияти сарфаю сариштакориро дарк карда метавонад.

2.3. САЛОҲИЯТҲОИ ТАРБИЯВӢ-АҲЛОҚӢ

Таълиму тарбия дар зинаи таҳсилоти миёна. Азбаски хонандагон қобилиятҳои гуногун доранд, мо бояд пешрафти хонандаро берун аз салоҳиятҳои фанӣ низ эътироф намоем. Дар намунаи ҳисоботи дар боло омада сутуне барои нишон додани кӯшишу ғайрати хонанда омадааст. Кӯшишу ғайрат ҳам бо низоми 6 (10, 20, 100) балла баҳогузори карда мешавад.

Барои қайди муносибати хонанда ба омӯзиш корти ҳисоботи хонанда истифода карда мешавад, ки қисмҳои зеринро дарбар мегирад.

Дар омӯзиши ҳар фан ҳислатҳои зерин нақши асосиро мебозанд.

Худро идора карда тавоништан	мунтазам	одатан	баъзан
Мустақилият нишон медиҳад	☐		
Интизориҳои баланд дорад		☐	
Барои таваккал кардан омода аст	☐		
Тобовар аст		☐	
Муносибат бо дигарон			
Аҳамият медиҳад		☐	
Таҳаммулпазир аст		☐	
Ҳамкорӣ менамояд		☐	
Иштирок ва саҳмгузори			
Эътимод нишон медиҳад	☐		
Масъулиятро ба дӯш мегирад		☐	
Фаъол аст		☐	
Мақсаднок ба коре ҷалб мегардад	☐		
Андешаронӣ			
Фикрронии дараҷаи баланд дорад		☐	
Эҷодкорӣ		☐	

2.4. НИШОНДИҲАНДАҲОИ ҲИСЛАТҲО

Дар ҷадвали зер нишондиҳандаҳои оварда шудаанд, ки хонандагони болаёқатро тавсиф менамояд. Ин нишондиҳандаҳо то андозаи муайяне хусусияти инфиродӣ доранд. Ҳангоми арзёбӣ омӯзгор нишондиҳандаҳои зеринро ба эътибор мегирад.

Ҳислат	Нишондиҳанда (ё муайянкунанда) – Хонанда
	Худро идора намудан
Мустақилият нишон додан	Бе ёрии дигарон кор мекунад ва агар ёрӣ лозим шавад, пеш аз кумак пурсидан барои ҳалли ҳама гуна мушкилӣ аввал худ кӯшиш ба харҷ медиҳад.
Интизориҳои баланд дорад.	Ҳангоми иҷрои супорише ҳадаф мегузорад, ки натиҷааш босифат бошад бо интизории он, ки меъёрҳои

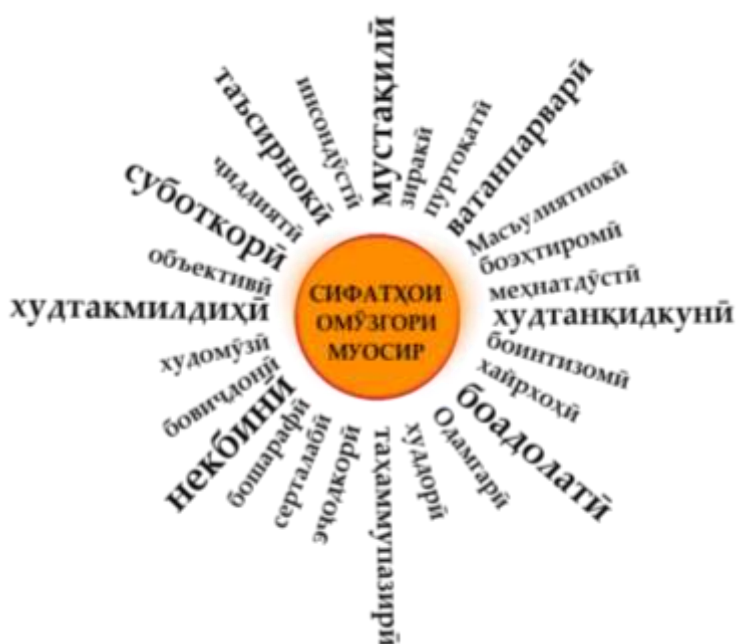
	баходихиро аз худ менамояд ва аз он ҳам болотар ноил мешавад. Агар вазифа ё супориш аз тарафи омӯзгор арзёбӣ нашавад ҳам, хонанда дар пеши худ меёрҳои баланд мегузорад, то кори ӯ ҳамчун як муваффақият арзёбӣ шавад.
Ба таваккал (дар омӯзиш) кардан омода аст.	Зарурати таҷриба намудани ашро эътироф менамояд, ҳарчанд он қисман ба нокомӣ ё танқид мебарад. Аммо инҳо хавфҳои асосноке бошанд, ки ба бехатарии шахси мушкилӣ эҷод накунад.
Тобовар аст	Бо вучуди мушкилот, ноумед намешавад ва кӯшиш мекунад, ки вазифаҳоро ба анҷом расонад.
Бовичдон аст	Арзишҳои худро ҳамеша, новобаста аз вазъият хифз менамояд. Арзишҳо инҳоянд: – дар амалҳояш ростқавл аст; – меҳрубонӣ зоҳир мекунад; – адолатро риоя мекунад; – ҳақгӯ аст; – дар рафтору амал масъулиятшинос аст; – дар амалҳояш шаффофиро риоя мекунад (ба истисноӣ ҳолатҳои номутобик); – дар саҳтиҳо далерӣ нишон медиҳад; – фарҳанги худ ва дигаронро эҳтиром мекунад.
Муносибат бо дигарон	
Аҳамият медиҳад	Вакте бо дигарон кор мекунад ба ниёзҳои онҳо аҳамият медиҳад (масалан дигаронро гӯш мекунад, сухани онҳоро намебурад).
Таҳаммулпазир аст	Ақида ва фарҳанги шахси гуногунро қабул мекунад (ин маъноӣ онро надорад, ки мо аз ин сӯиистифода кунем).
Ҳамкорӣ менамояд	Ҳамкорӣ мекунад, ба дигарон барои саҳм гузоштан дар иҷрои супоришҳо имкон медиҳад.
Иштирок ва саҳмгузорӣ	
Эътимод нишон медиҳад	Ҳангоми пурсиш ақидаашро иброз медорад ва барои иҷрои супориш на ҳамеша аз дигарон меҷӯяд.
Масъулиятро ба дӯш мегирад	Ҳангоми иҷрои фаъолиятҳо оқибатҳои онро ба зимма мегирад. Агар аз ӯ хоҳиш кунанд, масъулиятро ба дӯш мегирад.
Фаъол аст	Ғайрифавол нест, баръакс кӯшиш мекунад саҳми худро гузорад.
Мақсаднок ба коре ҷалб мегардад	Пеш аз ҳар гуна фаъолият мақсаде мегузорад, ки ба ҳалли вазифаи додашуда марбут аст.
Андешаронӣ	
Фикрронии дараҷаи баланд	Барои анҷом додани вазифаҳо малакаҳои фикрронии баландро истифода мебарад.
Эҷодкорӣ	Фикрҳои тоза пешниҳод мекунад.

2.5. САЛОҲИЯТНОКИИ ОМӮЗГОРОН

Барои татбиқи стандарт ва барномаи нави фанни технология (таълими меҳнат) омӯзгори синфҳои нуҳум бояд дониш, малака ва маҳорати зеринро дошта бошад:

– назария ва принципҳои низоми таълими салоҳиятнокиро донанд ва ҷанбаҳои татбиқи амалии онро дар раванди таълим шарҳ дода тавонанд;

- тарзи банакшагирӣ ва арзёбии салоҳиятнокии хонандагонро донанд ва ҳангоми раванди таълим истифода барад;
- усулҳои таълимие, ки барои ташаккули салоҳиятнокии хонанда мусоидат мекунад донанд ва усули мувофиқро интихоб карда тавонад;
- усул ва воситаҳои арзёбии ташаккулдиҳандаро барои муайян кардани сатҳи азхудкунии салоҳиятҳо истифода бурда тавонад;
- натиҷаҳои арзёбии ташаккулдиҳандаро ба мақсади қабули қарори мувофиқ истифода бурда тавонад;
- роҳи воситаҳои самараноки ба хонандагон барои салоҳиятнок шудан ёри расониданро донанд ва дар раванди таълим истифода барад;
- барои ташаккули салоҳиятнокии хонанда аз методҳои интерактивӣ ва бозиҳои дидактикӣ истифода бурда тавонад;
- ҳар як мавзӯи барнома бо методҳои интерактивӣ ё бозиҳои дидактикӣ гузаронида шавад.

III. ТАШКИЛИ РАВАНДИ ТАЪЛИМИ САЛОҲИЯТНОКӢ АЗ ФАНИИ “ТЕХНОЛОГИЯ (ТАЪЛИМИ МЕҲНАТ)” БАРОИ СИНФИ 9

Аксари низомҳои таълими анъанавӣ ба азхудкунии мавзӯ нигаронида шудаанд, яъне омӯзгорон хонандагонро ба аз худ кардани мавзӯ ва аз ёд кардани маълумот водор менамоянд. Чунин муносибат ба таълим дар гузашта мутобик буд, аммо дар замони ҳозира, ки андозаи дониш босуръат зиёд мегардад, дар раванди таълим диққати асосӣ бояд ба ташаккули малакаҳои омӯзишии хонандагон равона гардад, то онҳо тавонанд дониши зарурӣ ва маълумоти мушаххасро интихоб ва истифода баранд.

Акнун барои омӯзгорон “хонандагон чиро меомӯзанд?” ва “чӣ тавр меомӯзанд?” аз “ба хонандагон чӣхоро меомӯзонанд?” муҳимтар аст. Барои баъзеҳо омӯзондан ва омӯхтан (аз худ кардан) як маъно дорад, аммо бояд дар хотир дошт, ки агар омӯзгор нодуруст дарс диҳад, ҳатто дар ҳолати дарси зиёд додан ҳам, азхудкунӣ наметавонад самарабахш бошад.

Дар низоми таълим ва арзёбии салоҳиятнокӣ ба дониш, малака ва маҳоратҳои воқеии хонандагон диққати махсус дода мешавад. Салоҳиятҳо фаъолиятҳоеро, ки хонандагон дар натиҷаи омӯхтан аз худ мекунанд нишон медиҳанд.

Барои муайян кардани он ки оё хонанда салоҳиятхоро аз худ кардааст ё не, барои ҳар салоҳият нишондиҳандаҳои он оварда мешавад. Нишондиҳандаҳо маҷмӯи дониш, малака ва маҳоратҳои мебошанд, ки аз ноил шудан ба салоҳиятҳо дарак медиҳанд. Онҳо ба Шумо имкони мушоҳида ва арзёбӣ карданро фароҳам оварда, нишон медиҳанд, ки то кадом андоза хонанда салоҳиятро аз худ кардааст. Тартиб додани рӯйхати пурраи нишондиҳандаҳо барои баъзе салоҳиятҳо имконнопазир аст, шояд шумораи онҳо ба садҳо нишондиҳанда расад ва микдори онҳо вобаста ба нуктаи оғози инкишофи салоҳиятнокии ва вобаста ба сатҳи синф фарқ кунад.

Дар гузашта самтҳои гуногуни раванди таълим (таҳия ва татбиқи нақшаи таквим) бештар назорат ва мушоҳида карда мешуд. Акнун натиҷаҳои таълимии хонандагон ва раванди омӯзиши онҳо бештар назорат карда мешаванд. Аз байн бурдани навҳои дигари назорат дар ҳолате амалӣ мегардад, ки агар:

1) муассисаи таълимӣ ва омӯзгорон самаранок ба низоми таълими салоҳиятнокии хонандагон гузаранд.

2) тартиби ҷамъовари маълумоти дуруст, ки дараҷаи азхудкунии салоҳиятхоро нишон медиҳад, ба роҳ монда шавад.

Ба омӯзгорон озодии бештар дода, ҳамзамон масъулияти онҳо барои бештар шудани дастовардҳои таълимии хонандагон зиёд мегардад. Ин чунин маъно дорад, ки арзёбии салоҳиятҳо қисми асосии ислоҳот маҳсуб меёбад.

Акнун барои омӯзгор танҳо донишдони мундариҷаи фан кифоя нест. Омӯзгорон бояд дар асоси таҷриба, омӯзиши равиши дарс, азхудкунии назарияи таълим ва маълумот оид ба ҳар як хонандаи синф барои инкишоф додани салоҳиятҳои онҳо ва таъмини пешравӣ чараҳои таълимро ба роҳ монанд.

3.1. БА ХУСУСИЯТҲОИ ФАРДИИ ХОНАНДА ДИҚҚАТ ДОДАН

Стандарту барномаҳои нави таълим ташаккули натиҷаҳои таълимии ҳамаи хонандагонро новобаста аз қобилият ба вазъи иҷтимоӣ дастгирӣ менамоянд. Стандарт ва барномаи мазкур ақидае, ки тибқи он ба ҳамаи хонандагон талаботи ягона гузошта шавад дастгирӣ намекунад. Он ақидаеро дастгирӣ менамояд, ки дар он ҳар як хонанда дорой маҷмӯи таҷрибаи мушаххас, инчунин дараҷаҳои гуногуни салоҳият аст. Омӯзгорон барои ташаккули натиҷаҳои таълими ҳар як хонанда аз лиҳози касбӣ ва ахлоқӣ масъуланд.

Самаранокӣ таълим тавассути ташаккули натиҷаҳои таълимии тамоми аҳли синф муайян карда мешавад, на дастовардҳои таълимии якчанд хонанда. Барои амалӣ соختани мақсади мазкур омӯзгорон бояд тарзи муайян намудани сатҳи дониши мавҷудаи хонанда ва сатҳи ниҳии азхудкунии салоҳиятҳои ҳар як хонандаро истифода бурда тавонанд.

3.2. ПРИНЦИПҲОИ ТАЪЛИМИ САМАРАНOK

Таълим ҳамеша самаранок мегардад, агар:

- хонандагон дар заминаи дониш ва малакаи базавиашон инкишоф ёбанд;
- хонандагон мақсади вазифаҳои таълимии гузошташударо дарк кунанд;
- мақсади таълим барои хонандагон фаҳмо бошад;
- вазифаҳои таълим мувофиқи қобилияти хонандагон таҳия шаванд;
- раванди азхудкунии маводди таълим барои хонандагон шавқовар ва ҷолиб бошад;
- барои азхудкунии маводди нави таълим ё малакаи нав ба хонандагон имконияти мувофиқи машқ кардан дода шавад;
- омӯзгорон усулҳои гуногуни таълимро ба мақсади таҳким ва мустаҳкам гардонидани донишу малакаи нав истифода баранд;
- ҳам омӯзгор ва ҳам хонанда барои таълим масъулият дошта бошанд;

- омӯзгорон усулҳои гуногунро ба мақсади такрор ва дар хотир нигоҳ доштани донишу малака истифода баранд;
- ба хонандагон ҳангоми ҳалли масъалаҳои таълимӣ ва ташаккули малака имконияти ҳамкорӣ кардан диҳанд;
- раванди таълим ба “чӣ тавр фикр кардан” равона гардад, на ба “оид ба чӣ фикр кардан”;
- ҳама оид ба ҳаҷми донишу малакашон ростқавл бошанд;
- ноқомӣ дар ҷараёни таълим ҳамчун қисми таркибии он шинохта шавад;
- омӯзгор раванди омӯзишро дарк кунад ва донад, ки таълим чӣ тавр бояд ба роҳ монда шавад ва онро доимо назорат кунад.

3.3. ТАЙЁРИИ ОМУЗГОР БА ДАРС ВА АЛОҚАМАНДИИ ТАЪЛИМИ ТЕХНОЛОГИЯ БО ДИГАР ФАНҲО

Дар тайёри ба машғулият ҷойи марказиро ба нақшагирии раванди таълим ишғол мекунад. Ба туфайли банақшагири амалҳои омӯзгор ва хонанда дар машғулиятҳои дар устохона вобаста ба мақсад ва масъалаҳои таълими технология, принципҳои он ва дигар талаботҳои, ки ба хонандагон дар кор муқаррар карда шудааст имконпазир мешавад. Дар рафти банақшагирии раванди таълим чунин масъалаҳои дидактикӣ ҳал мешавад:

1. Барои таъмини раванди таълим бо маводди ҳозиразамон замина ба вучуд меорад. Инчунин, пешакӣ муҳлати таъмини устохонаи таълимӣ бо ин ё мавод ва асбобҳои маълум мегардад.

2. Алоқаи байни мазмуни машғулиятҳои таълими технология (таълими меҳнат) бо дигар фанҳои таълимӣ кушода мешавад. Маводди таълимиро тақсим карда омӯзгор муайян мекунад, ки хонандагон кадом донишхоро аз дарсҳои физика, химия, риёзиёт, санъати тасвирӣ, нақшакашӣ ва ғайра гирифтаанд дар он вақт, ки онҳо мавзӯи мушаххасро аз таълими технология (таълими меҳнат) меомӯзанд; вобаста ба ин таъмини алоқаи дидактикиро байни таълими технология (таълими меҳнат) ва асосҳои илм ба роҳ мондан мумкин аст.

3. Дар раванди машғулият дар устохона хусусан ҳангоми моделиронӣ, мумкин аст маҷмӯи маҳсулот иҷро карда шавад, ки аз ҷузъиёти ҷӯбӣ ва филиз иборат мебошад. Дар ин ҳолат кори хонандагон дар кадом вақт мувофиқа карда мешавад, ки дар рафти банақшагири ҳаллу фасли ҳудро меёбад.

4. Ҳангоми натиҷабардорӣ санҷидани иҷрои барномаи таълимӣ ба омӯзгор осон мегардад. Барои ин ба нақша гирифтани иҷрои корро бо ҳаҷми воқеан иҷрошуда муқоиса кардан лозим аст.

5. Аз тарафи қисми таълим ва маориф назорат аз болои раванди таълим осон мешавад.

2. Тайёрии омӯзгор ба соли таҳсил. Тайёрии омӯзгор ба соли таълими навбатӣ аз охири соли ҷорӣ сар мешавад.

Мувофиқи талаботи методикаи таълими технология бояд дарсҳо 75-80 фоиз тариқи амалӣ ва 20-25 фоиз назариявӣ ҷараён гирад. Омӯзгор кӯшиш ба харҷ диҳад, ки мувофиқи талаботи мазкур раванди таълимиро ташкил намояд.

Омӯзгори таълими «Технология (таълими меҳнат)» ҳолати таҷҳизот ва асбобҳои месанҷад. Камбудии худро ҳуди омӯзгор ислоҳ мекунад. Агар таъмири капиталӣ ё харидории асбобу таҷҳизот лозим бошад омӯзгор ба роҳбарияти мактаб ба таври ҳатти муроҷиат мекунад.

Банақшагирии кори таълим аз омӯхтани барномаи мактабӣ ва навиштаҷоти фаҳмонидадиҳии он оғоз меёбад. Барномаро омӯхта, бояд бодикқат таҳлил намуда вазифаи таълимиро муайян кард. Инчунин бо мазмуни барнома, ки дар ҳаҷми дониш, маҳорат ва малака, ки хонандагони ҳар як синф бояд соҳиб шаванд, бо нишондоди ин ё он мавзӯ, шумораи соат, номгӯии объектҳои меҳнат бодикқат шинос шудан лозим аст.

Интихоби маҳсулот, яъне объекти меҳнат давраи масъулиятноки тайёрии омӯзгор ба гузаронидани машғулият ба ҳисоб меравад. Ба ғайр аз он маҳсулот бояд аз рӯи таъйиноти хуб бояд чамъияти фойданокӣ бошад, ки ба онҳо як қатор талаботҳо муайян карда шудааст:

1. Коркарди маҳсулот бояд аз амалиётҳои меҳнатии дар барномаи таълимӣ дида баромада шуда иборат бошад.

2. Кори ба сохтани маҳсулот вобастабуда, бояд барои хонанда, чун дар дақиқӣ ва меъёри вақти банақшагирифта мувофиқи қувваи онҳо бошад.

3. Аз рӯи таъйинот ва сохти маҳсулот ба фаҳмиши хонандагон дастрас бошад. Ин талабот хусусан барои он лаҳза, ки хонандагон моделҳои гуногун месозанд.

3. Тайёрии омӯзгор ба машғулиятҳои мавзӯи навбатӣ. Тайёрии омӯзгор ба машғулият аз рӯи мавзӯъ аз тартиб додани нақшаи тақвимӣ оғоз меёбад.

Вобаста аз шароит нақшаи тақвимӣ якбора ба тамоми соли хониш, нимсола ё як чоряк тартиб дода мешавад. Агар мактаб устохона ва пойгоҳи хуби моддӣ дошта бошад, нақша ба тамоми соли хониш тартиб дода мешавад. Агар масолаҳо барои сохтани объекти меҳнат кам бошад ё аз сарчашмаҳои тасодуфӣ ворид шавад, нақшаи тақвимӣ дар нимсол ё як чоряк тартиб дода мешавад.

Барои он мактабҳо, ки ба омӯзиши фронталии ҳамаи гурӯҳ қудрат надорад, чадвали (график) алоҳида тартиб медиҳанд. Масалан, агар мактаб ба шумораи лозимӣ таҷҳизот ва асбобҳо на дошта бошад ё шумораи хонандагон зиёд бошад чадвал тартиб медиҳанд, ки хонандагон бо навбат кори дар барнома муқаррар шударо иҷро менамоянд.

Барои истифодаи пурраи таҷҳизот намуди варианти сохтани маҳсулот мусоидат мекунад. Ин маънои онро дорад, ки бо навбат аз дастгоҳ ё таҷҳизот истифода мебаранд, яъне кор чунин ташкил мешавад.

Ҳамаи маводди таълимӣ, ки мазмуни мавзӯи таълимиро ифода мекунад, омӯзгор ба машғулият (дарс) тақсим мекунад, намуди дарс ва алоқаи байни онро муайян мекунад, методҳои таълимиро қайд менамояд, объекти кори хонандаро интихоб мекунад.

Таҳлили кори омӯзгорони пешқадам нишон медиҳад, ки системаи дарсро оид ба ин ё он мавзӯъ тартиб дода аз рӯи чунин дастур кор кардан лозим аст:

1) қойи мавзӯъ дар фанни таълимӣ ва доираи дониш, маҳорат ва малака, ки хонандагон бояд соҳиб шаванд;

2) алоқаи назария бо амалия;

3) аҳамияти маводди мавзӯъ барои имконияти инкишофи дониши хонандагон;

4) тайёрии хонандагон ба азхуд кардани мавзӯи нав;

5) аз рӯи мантиқ баён кардани маводди таълимӣ;

6) имконияти эҷодии кори хонандагон;

7) натиҷаҳои дар назар доштани баъди омӯзиши мавзӯъ;

8) алоқаи дарс бо корҳои беруназсинфии хонандагон.

Мазмуни ҳар як дарсро пешакӣ доништа, омӯзгор имконияти муайян кардани тайёрии хонандагонро дорад ва дар назди онҳо вазифа оид ба такрор намудани маводди гузаштаре гузорад. Дар натиҷаи ҳамаи корҳои дар боло нишон додашуда нақшаи тақвими омӯзиши мавзӯҳои дар пеш истода мумкин аст тартиб дода шавад.

Омӯзгорон метавонанд аз нақшаи тақвими шуъбаи маориф, ки аз тарафи омӯзгорони пешқадам тартиб дода шудааст ё аз рӯзномаю маҷалла, ки пешниҳод мешавад истифода баранд.

4. Тайёрии омӯзгор ба дарс. Дар тайёрии омӯзгор ба дарс чунин чорабиниҳои характери ташкилӣ, методӣ, инчунин чорабиниҳо оид ба баланд бардоштани ихтисосро ҷудо кардан мумкин аст.

Маълум аст, ки дониши омӯзгор бояд васеъ ва чуқур бошад, назар ба талаботҳои, ки аз хонандагон талаб карда мешавад. Омӯзгор бояд ба ҳамаи саволҳои берун аз барномаи хонандагон тайёр бошад. Вай бояд ба малакаҳои касбӣ вобаста бо самтҳои

таълими технология (таълими меҳнат) соҳиб бошад. Аз ин лиҳоз, сарчашма барои ба шахсан тайёр шудани омӯзгор китоб ё устои таълим хизмат мекунад.

Тайёрии методи омӯзгор ба дарс аз кор бо адабиёти методӣ сар мешавад.

Омӯзгор китоби дарси барои хонандагонро дида мебарояд, то ки ҳангоми баёни маълумоти нав ин маводро ба назар гирад. Омӯзгор, инчунин ба адабиёти таълимӣ оид ба асосҳои илм шинос мешавад. Чунин раҳнамоӣ аз рӯи ду сабабҳои асосӣ зарур аст. Якум, дар китоби дарсӣ маводди минималӣ барои иҷрои барномаи таълим ба қадри кифоя ифода ёфтааст. Дуюм, мазмуни дар китоби дарсӣ ифода ёфтаи маводди таълим ба дараҷаи инкишофи умумии хонандагон ва дониши онҳо оид ба асосҳои илм, ки ба омӯзгор барои тайёр шудан ба баёни мавзӯё барои хонандагон дастрас бошад ёри мерасонад, мувофиқ мебошад.

Барои тайёрии омӯзгор ба дарс шиносӣ бо адабиёти методӣ, ки таҷрибаи кории омӯзгорон ва мактабҳои бехтарин ҷамъбаст шудааст аҳамияти калон дорад. Дар адабиётҳои методӣ тавсияҳо оид ба сохтани раванди таълим, интиҳоби объекти меҳнат ва оид ба дигар саволҳо, ки бо иҷрои масъалаҳои таълимӣ дар дарсҳои таълими технология (таълими меҳнат) алоқаманд аст дида мешавад. Омӯхтани таҷрибаи дигар омӯзгорон зарур аст. Иштирок дар дарсҳои кушод, дарсҳои намунавӣ, ки барномаро камтар пешгузарӣ мекунад барои омӯзгор ҳатмӣ мебошад.

То саршавии машғулият ба омӯзгорон тавсия дода мешавад, ки мустақилона объекти меҳнатро, ки барои хонандагон ба сифати вазифаи меҳнатӣ қайд шудааст, тайёр кунанд. Аз нуқтаи назари методӣ аз рӯи чунин сабабҳо зарур мебошад: Якум, обрӯю эътибори омӯзгор баланд шавад, агар хонандагон бинанд, ки омӯзгор бо пуррагӣ ба тарзҳои меҳнатӣ соҳиб мешавад ва ӯ чун намунаи шахсӣ хизмат карданаш мумкин аст. Дуюм, объекти меҳнате, ки омӯзгор месозад, чун намуна барои хонандагон хизмат мекунад. Сеюм, раванди меҳнатиро мустақилона иҷро намуда, омӯзгор аниқ тасаввур мекунад, ки дар хонандагон чӣ гуна мушкิลӣ пеш меояд ва ҳангоми иҷрои кор ба кадом хатоҳо роҳ медиҳад.

Дар тайёрии омӯзгор ба дарс таҳлили хатоии хонандагон ҷойи асосиро ишғол мекунад. Таҷриба нишон медиҳад, ки 10% вақти таълимӣ ба ислоҳи хатоҳо сарф мешавад. Хатоҳои хонандагон бо сабабҳои гуногун ба амал меоянд. Баъзан бо гуноҳи омӯзгор, агар ӯ маводди навро пурра баён карда натавонад.

Баъзан бо гуноҳи хонандагон, агар онҳо бодикқат баёни омӯзгорро гӯш накарданд. Хатой баъзан объективӣ (воқеӣ) ба амал омаданаш мумкин аст (инкишофи ҷисмонии хонандагон).

Сифати гузаронидани дарс аз қоркарди пешакии саволҳои ташкилӣ вобастагии калон дорад. Ҳар як хонанда бояд бо асбобҳои лозимӣ ва масолеҳ таъмин бошад. Аз омӯзгор тайёр намудани аёният (хуччатҳои техникӣ, нақша, харитаи технологӣ, овезаҳои бехатарии қор, моделҳо ва ғайра) талаб карда мешавад.

Тайёрии омӯзгор ба дарс бо тартиб додани нақшаи дарс ба охир мерасад.

Чӣ қадаре, ки нақшаи дарс пурра, муфассал бошад, ҳамон қадар ба омӯзгор ҳангоми гузаронидани дарс кумак мерасонад.

Нақшаи дарс аз рӯи чунин шакли намунавӣ тартиб дода мешавад:

Мавзӯ: Интиҳоби касб. Шавку завқ ва рағбат. Қобилият ва қоршоямӣ нисбати касб

Барнома: Қобилиятҳои умумӣ ва махсуси одамон, шароити ошқоркунӣ ва инкишофи онҳо дар ҷараёни фаъолияти таълимӣ ва меҳнатӣ. Идора ва нақши он дар интиҳоби касб. Маълумот дар бораи қобилияти қорӣ ба касб ва услуби шахсии фаъолияти меҳнатӣ. Сифатҳои муҳимми касбии шахс, роҳи ташаккул ва тақмили онҳо.

Салоҳиятҳо:

- Дар доираи мавзӯҳои мураккаб ғояи навро эҷод карда метавонад.
- Доир ба касбҳои гуногун маълумоти васеъ дода метавонад.
- Хусусиятҳои тарбиявии фанро дарк карда, онро дар амал ба таври васеъ татбиқ карда метавонад.

Мақсадҳои дарс:

- Эҷодкорона шароити самараноки интихоби касбро таҳлил карда, аз рӯи қоидаҳои асосии интихоби касб касби ба худ маъқулро интихоб карда тавонад.
- Шавқу завқ ва рағбати худро таҳлил намуда, вобаста ба он ягон касбро интихоб кунад.
- Сифатҳои таҳлили худро инкишоф дода тавонад.

Таҷҳизоти зарурӣ: китоби дарсӣ, овезаҳои давраҳои инкишофи шавқу завқ, шароити самараноки интихоби касб, таъсири шавқу завқ, рағбат ва қобилият ба интихоби касб, ҷадвали таснифоти завқ, алоқамандии сифати шахс, дониш, маҳорат ва малака, завқияти касбӣ ва азму самти он.

Методикаи таълим: хангоми банақшагирии дарс аз тавсияҳои зерин истифода бурда метавонед.

1) Ташкили дарс: Дар ин марҳала қорҳои зерин ба роҳ монда мешавад:

- Тайёр намудани маводди хониш;
- Ҳозир-ғоиб қардани хонандагон;
- Омода намудани аҳли синф ба дарс.

2) Такрори дарси гузашта: Дарсро бо истифода аз бозии «Номи касбро ёбед» оғоз намоед.

Ин бозӣ барои инкишофи хотира ва тасаввуроти фазоии хонандагон аҳамияти қалон дорад. Аз тарафи омӯзгор ба хонандагон саволҳои дар поён овардашуда дода мешавад. Хонандагон бояд номи касбро муайян намоянд.

Мақсадҳои бозӣ

- ✓ Қанӣ қардонидани тасаввуроти фазоии хонандагон;
- ✓ Мустаққамқунии хотираи хонандагон;
- ✓ Қарбия намудани хонандагон ба интихоби бошууруна қасбинтихобқунӣ;
- ✓ Қарбияи мушоҳидақори қонандагон.

Қадамҳои истифода бурдани бозӣ

- Аз тарафи омӯзгор оид ба ягон қамуди қасб маълумот хонда мешавад;
- Баъди хондани маълумот қонандагон бояд номи қасбро муайян намоянд;
- Дар вақти муайяншуда аз тарафи омӯзгор қавобҳо қамъ қарда шуда, холҳо муайян қарда мешаванд.

Намуна.

А. Самтҳои асосии истифодаи техникаи электронии ҳисобро дар истеҳсолот меқонад. Иҷрои қорҳои ҳисобқунӣ, нигоҳ доштан ва қорқарди ахборро иҷро қарда метавонад. Вобаста ба ҳаҷм ва муракқабии қорҳои ҳисобу қитоб дар истеҳсолот техникаи электронии ҳисоби гуногунро истифода бурда метавонад. Ба хотираи қомпютерҳои ҳозира аломатҳои ниҳоят мухталифро қой меқиҳад. Фаъолияти қориаш муракқаб мебошад. (*Эзоҳ: Қавоб: барномақавис дар истеҳсолот*)

Дар қатча қонандагон:

- Барои интихоби қасб омода мешаванд;
- Оид ба қасбҳои гуногун маълумоти қурра меқиранд;
- Таснифоти қасбҳоро меомӯзанд.

Тавсия ба омӯзгор: Ин бозиро дар синфи 8 ва 9 баъд аз боби қасбинтихобқунӣ гузаронидан мумқин аст.

3) Шиносой бо мазмуни мавзӯ: Лексияи хурди омӯзгор маълумотқоеро дар бар меқирад, дар он оид ба интихоби қасб, шавқу завқ, рағбат, қобилият ва қоршоқмӣ қисбати қасб муқассал истода мегузарад:

Дар қарорҳои Ҳуқумат ва суҳанрониҳои Президенти Қумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон оид ба таври қуллӣ тезонидани суръати тағйироту тақмил додани интихоби қасбии қавонон эътибори маҳсус дода шуда мақтабҳои маълумоти умумӣ ҳамқун қузъи муҳим дар ҳалли ин масъала дониста мешавад.

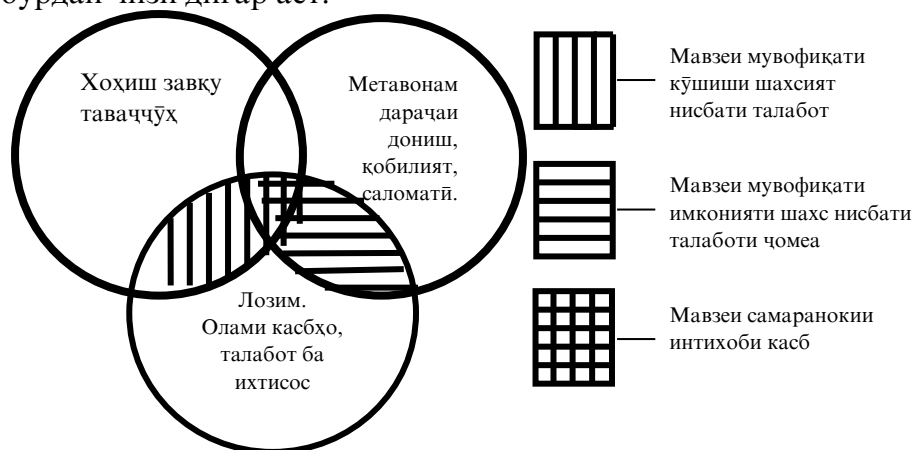
Дар ҳақиқат, дар остонаи мактаб насли наврас бо олами касбу ҳунар шинос гардида, ба ҳар гуна фаъолияти меҳнатӣ шавқу завқ зоҳир менамояд ва дар натиҷа бо хусусиятҳои психофизиологии худ ошно мегардад.

Фаъолияти касбинтихобкунӣ, ки хангоми илмандӯзӣ дар мактаб ва берун аз он ба сомон мерасад, бояд инкишофи хусусиятҳои инфиродӣ (шахсӣ) ва қобилияти эҷодкорӣ ҳар як хонандаро таъмин намуда, самти касбии ӯро бо ягонагии манфиати шахсию давлатӣ пайваста созад.

Дар зери мафҳуми шавқу завқ хусусияти маърифатии инсон ба ин ё он ашё фаҳмида мешавад. Шавқу завқ ба интиҳоби касб маънои муносибати хуб нисбат ба соҳаи муайяни меҳнат, саъю кӯшиш ба идрок ва фаъолият мебошад.

Шавқу завқ аз рӯи мазмун, вусъат, давомият ва амиқӣ доранд. Мазмун ва вусъати шавқу завқ ифодакунандаи доираи назар ва илмдӯстии шахс мебошад. Амиқӣ ва давомияти шавқу завқ бошад, устувории онҳоро ифода мекунад.

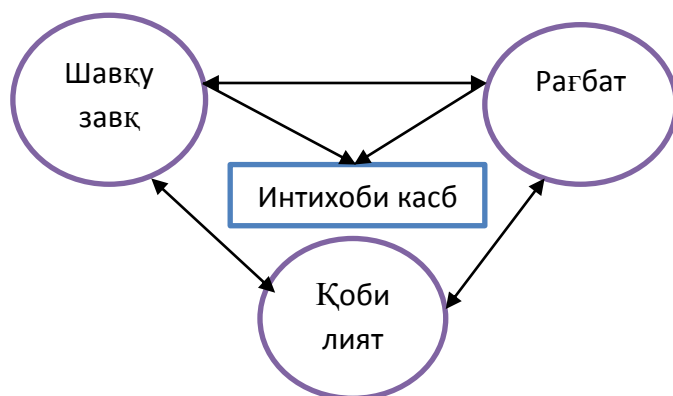
Агар шавқу завқ бо формулаи "донистан меҳоҳам" ифода карда шавад, дар он сурат рағбат- "амал кардан меҳоҳам" мешавад. Хондани китобҳо дар бораи ҳайвонот, тамошои боғи ҳайвонот ва барномаи телевизионии "Дар олами ҳайвонот"-ро дӯст доштан як тарафи масъала буда, дар раванди кори ҳаррӯза аз олами ҳайвонот бархӯрдор бурдан чизи дигар аст.

Шароити самаранокии интиҳоби касб

Қоидаҳои асосии интиҳоби касб

1. Омӯзиши касбҳои гуногун (адабиётҳои оид ба касб омӯз, бо одамони касбу кори гуногун ошно шав, ба мавзӯҳои истехсолӣ сайр намоед ва ғайра).
2. Шахсияти худро биомӯз (завқ, хошиш, шавқ, қобилият, ҳолати саломатӣ, хусусияти рӯҳӣ ва ғайра).
3. Хангоми касб интиҳоб намудан, онро дуруст биомӯз, маслиҳати омӯзгоронро бигир, бо духтурон, падару модар, мутахассисон маслиҳат намоед.
4. Имконияти дар фаъолияти худ санҷидани қувваю дониш оид ба касби интиҳобкардаатро пайдо намоед. (ичрои машғулият аз рӯи касб, иштирок дар маҳфилҳои касбӣ, клубҳо, ҷамъомадҳо ва ғайра).
5. Донишу малакаи касбиатро бо фаъолияти амалият муқоиса намоед, ба интиҳоби ниҳии касб молик гард.

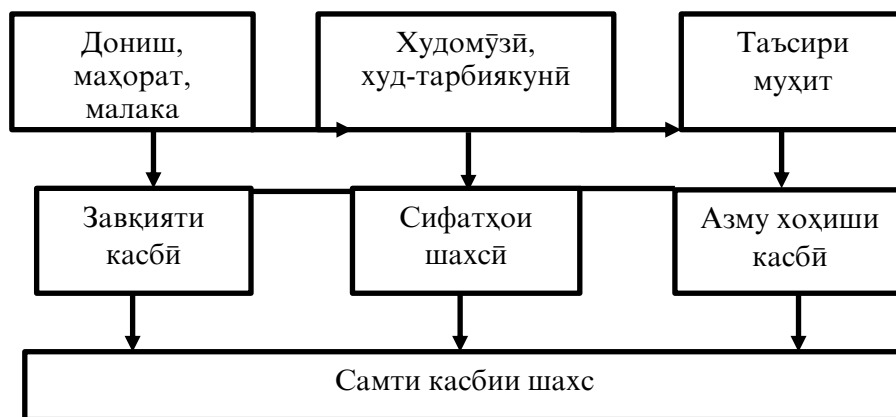
Таъсири шавқу завқ, рағбат ва қобилият ба интихоби касб

Қобилият чист? Қобилият чунин хусусияти психологии инсон аст, ки аз босамарона дарёфтани дониш, малака, маҳорат вобаста мебошад лекин худи онҳо мақсади доштани донишу маҳорату малакаҳо надоранд.

Намудҳои гуногуни қобилиятро фарқ намудан мумкин: аз он ҷумла содатарин ва мураккаб, умумӣ ва хусусӣ.

Қобилияти содатарини умумӣ чунин қобилиятшиносӣ, ки гарчи ба ҳамагон хос бошад, ҳам лекин на ҳамеша дар фаъолияти босамаронаи инсон дида мешавад. Масалан, зиракӣ (хушфаҳмӣ), накукорӣ ва ғайра; Содаю хусусӣ қобилият нисбати наздикон буда, лекин барои ҳамагон хос нест. Масалан, назардиди чуқур, тасаввуроти фазоӣ, азёдкунии механикӣ ва ғайра. Қобилияти умумии мураккаб ин қобилият нисбат ба меҳнат, муомилаи сухан кардан, омӯзиш ва тарбия ба ҳисоб меравад. Қобилияти касбии мураккаби хусусӣ раванди самаранокии касбомӯзӣ ва ташаккул додани он аст. Ин чунин хосияти шахс аст, ки аз он сифати фаъолияти касбӣ вобаста мебошад.

Самти касбии шахс гуфта, яке аз паҳлуҳои муҳими фаъолиятро мефаҳманд, ки онҳо дар завқ, хоҳишмандӣ ва азму идеали шахсӣ ифода меёбад. Самтнокии касбӣ ин фаъолияти омӯхташуда ва мақсаднокии шахс ба ҳисоб меравад.

Алоқамандии сифати шахс, дониш, маҳорат ва малака, завқияти касбӣ, ва азму самти он
Маҳорати касбӣ-ин ҳамсамти касбӣ бо яқоягии баҳодихии мусбат нисбати қобилияти худ мебошад.

Қобилияти умумӣ	Қобилияти махсус
Интеллекти коршоямии мутараққӣ. Талабот оид ба илмандӯзӣ, дониш, маҳорату малака ва ғайра.	Омӯзгорӣ, адабию суханшиносӣ, техникаӣ, риёзӣ, варзиш, маҳорати бадеӣ.

4) **Кори амалӣ:** "Оё ман худамро медонам?" Талаботро оид ба касби омӯзгорӣ ба эътибор гирифта ба саволҳои зерин ҷавоб диҳед:

а) Шумо худро ба сифати омӯзгор аз рӯи ихтисоси интихоб кардаатон дар кадом дараҷа тасаввур менамояд?

б) Аз кадом сифатҳои касбӣ аллакай бархӯрдор гаштаед?

в) Оё шумо ба дониши чуқур, маҳорату малакаи омӯзгорӣ соҳиб шудаед? Интихоби касби худро чӣ тавр баҳо медиҳед?

5) **Мустаҳкамкунӣ.** Ба саволҳои анкетае, ки бо мақсади муайян кардани самти касбии шумо сохта шудааст ҷавоб гардонед:

- ❖ Кадом касб ба ту маъқул аст?
- ❖ Касби ояндаатро чӣ тавр дарк намудӣ?
- ❖ Касби интихобкардаат аз кадом ҷиҳат маъқул?
- ❖ Муносибати волидайн оид ба мақсадҳои ту?
- ❖ Пас аз хатми синфи IX хонданро дар кучо идома додан мехоҳӣ?

б) **Дарсро чамъбаст намуда, захираҳои хонандагонро кадр кунед.**

7) **Арзёбӣ.** Дар ҷараёни дарс фаъолияти таълимии хонандагонро мушоҳида намуда, дараҷаи ба салоҳиятҳо ноил гаштани онҳоро муайян кунед. Натиҷаҳои фаъолияти таълимии хонандагонро аз рӯи савол ва супоришҳои зерин арзёбӣ карда метавонед (*мувофиқи натиҷаи арзёбии мазкур ба хонандагон баҳои аъло, хуб, қаноатбахш ва ғайриқаноатбахш гузошта мешавад*).

фаъолият	метавонад	қисман метавонад	наметавонад
Эҷодкорона шароити самараноки интихоби касбро таҳлил карда, аз рӯи қоидаҳои асосии интихоби касб касби ба худ маъқулро интихоб карда метавонад?			
Шавқу завқ ва рағбати худро таҳлил намуда, вобаста ба он ягон касбро интихоб мекунад?			
Сифатҳои таҳлилии худро инкишоф дода метавонад?			

IV. РАВИШИ ДАРСИ ФАНИ ТЕХНОЛОГИЯ (ТАЪЛИМИ МЕХНАТ)

ДАР СИНФИ 9

Фанни технология (таълими меҳнат) дар синфҳои нуҳум таълим дода шуда, таълими яқҷояи фанни пештараи таълими меҳнатро дар бар мегирад.

Дар равиши дарси мазкур хонандагон ҳам расм мекашанд ва ҳам дар заминаи ҳамон ашё таълими меҳнатро иҷро менамоянд. Яъне ҳар як дарс тахминан ба ду қисм тақсим мешавад: қисми аввал – маълумоти назариявӣ ва қисмати дуюм қисми амалӣ ё баръакс. Вале мазмуни дарс ва тарзи ташкили он ба мавзӯ вобаста аст. Яке аз вазифаҳои асосии омӯзиши фанни технология (таълими меҳнат) ин инкишоф додани образҳои бадеии хонандагон, ба меҳнат ва зебоифароӣ зебоипарастӣ ва ба эҷодкорӣ хидоят намудани онҳо мебошад. Фароҳам овардани шароити мувофиқ, муҳайё намудани асбобу маводди кор, дуруст, мақсаднок ва мунтазаму бошуурона ба роҳ мондани омӯзиши фанни технология (таълими меҳнат) хонандагонро ба машғулиятҳои амалии синфҳои минбаъда тайёр намуда, аз тадбирҳои аввалини таълими технология дар доираи муассисаи таҳсилоти миёнаи умумӣ ба ҳисоб меравад. Инчунин, дар хонандагон одитарин малакаю маҳорати меҳнатӣ ва эҷодӣ ташаккул ёфта, ба корҳои

амалӣ ба ҳаёт омода мешаванд. Вобаста ба малакаҳои меҳнативу эҷодӣ фанни мазкур ба самтҳои зерин таксим карда шудааст:

- Мафҳум дар бораи ахбор;
- Технологияи коркарди ҷӯб;
- Технологияи кор бо металл;
- Маданияти ҷойи зист;
- Лоихаҳои эҷодӣ.

V. АРЗЁБӢ

Арзёбӣ раванди бонизомест дар таълим, ки барои муайян, таҳлил ва ғирдоварии маълумот ва ноил гаштан ба мақсадҳои таълимӣ дар барномаи фанни зикршуда пешбинӣ шудааст.

Чунин хусусиятҳо арзёбӣ ва ҳисоботдиҳиро самаранок мегардонанд:

- бояд ба мақсади ташаккул ва ҷамъбасти истифода шавад;
- бояд доимӣ бошад (яъне мо набояд то охири мавзӯ ё соли хониш интизор шавем, дар ин ҳолат барои тағйир ва такмил додани раванди таълим вақт намоёнад);
- бояд ба мақсади таълимии дарс, ки дар асоси натиҷаҳои таълими стандарт ва барномаи таълим таҳия шудаанд, алоқаи мушаххас дошта бошад;
- мувофиқ бошад (яъне супориши санчишӣ бояд дониш ва малакаи мушаххасро арзёбӣ кунад. Масалан, мо барои санҷидани малакаи хондани хонанда аз ӯ хоҳиш намоем, ки матро бо овози баланд хонад. Ин санчиши мувофиқ нест, зеро он доир ба малакаи хондан ва муайян кардани ғояи асосии матн маълумоти кофӣ дода наметавонад. Ин нуқта хеле муҳим аст, зеро мақсади хондан муайян намудани ғояи асосии матн аст);
- воқеӣ бошад (ин маънои онро дорад, ки мо тест ё санчишро бо якҷанд хонандаи дорой қобилияти якхела гузаронем, натиҷаи якхела ба даст меорем);
- дубора санҷида шавад (яъне, натиҷаи онро қаси дигар низ санҷида тавонад. Масалан, агар санчиши шифоҳӣ гузаронем ва ба хонанда баҳо гузарем. Агар ҳамон хонандаро шахси дигар санҷад, он гоҳ шояд хонанда баҳои дигар гирад);
- дар асоси меъёрҳо ба роҳ монда шавад, ин метавонад дурустии онро таъмин созад;
- методҳои гуногуни арзёбӣ истифода шаванд (мо набояд танҳо ба санчиши шифоҳӣ қонеъ шавем);
- қобилияти аксари хонандагонро ба эътибор гирад (тестҳо тарзе таҳия шаванд, ки барои хонандаи сустхон ва аълохон маълумоти кофӣ пешниҳод намоянд);
- принципҳои баробариро риоя кунад (воситаҳои арзёбӣ бояд хоҳиши гурӯҳи алоҳидаро инъикос накунад).
- Барои таъмини пай дар пай ва истифодаи самараноки вақт омӯзгор бояд арзёбии умумиро ба роҳ монанд. Ин чунин маъно дорад:
 - роҳбарони иттиҳодияҳои методии фаннӣ якҷоя бо омӯзгорон бонки воситаҳои арзёбиро таҳия карда, аз он дар мавриди лозима истифода бурда метавонанд;
 - дурустӣ ва мувофиқатии воситаҳоро омӯзгорон метавонанд якҷоя санҷанд ва натиҷаҳои санчишҳоро муқоиса намоянд;
 - натиҷаи санчиши ҷамъбастиро роҳбарони иттиҳодияҳои методӣ ва муовини директор ҷамъ оварда, таҳлил мекунанд ва инкишофи тамоми мактабро нисбат ба натиҷаҳои таълими барномаи мазкур муқоиса менамоянд.

Аслан роҳбарони иттиҳодияҳои методӣ бояд маълумотро доир ба ноил гаштани хонандагон ба натиҷаҳои таълим таҳлил карда, дар асоси таҳлилҳои мазкур муайян намоянд, ки кадом натиҷаҳои таълим ба даст оварда нашудаанд ва ба кадом омӯзгор ёри методӣ ва маводди иловагии таълим зарур аст.

Комебиҳои дониш, малакаю маҳоратҳои хонандагон оид ба фанни технология (таълими меҳнат) тавассути тестҳо ва таҳлили фаъолияти мустақилонаи онҳо, сифати кори иҷрокарда арзёбӣ карда мешаванд.

1. Тест (саволнома). Талабот ба гузарондани санчиш:

- саволҳои пурсишнома дар доираи маводди барномаи таълим бошад;
- супоришҳо танҳо маводди омӯхтаи фанро фаро гиранд;
- тарзи ифодаи саволҳо ба хонандаҳо фаҳмо ва дастрас бошад;
- пурсишнома мунтазам гузаронида шавад, то ки хонандагон ба талаботи он одат кунанд.

2. Фаъолияти кори мустақилонаи хонандагон бояд ба талаботи зерин ҷавоб диҳанд:

- маҳорати истифодаи воситаҳои меҳнат;
- ба назар гирифтани ороиш, рӯшноӣ, тобишу шинами рангҳо;
- муҳайё намудани асбобу маводди кор;
- риояи қоидаи беҳатарӣ;
- сарфаю сариштакорона истифода бурдани маводди зарурӣ;
- муайян намудани ченаки маснуоти сохташаванда ва ашёи тасвиршаванда;
- коршоямии маснуоти сохташаванда;
- дуруст баҳо додан ба натиҷаи меҳнати худ ва дигарон.

Барои муайян намудани дараҷаи ба даст овардаи салоҳияти хонанда аз фанни технология (таълими меҳнат) дар давоми сол (дар аввали сол, рейтингҳои 2,3,4; нимсолаи 1; нимсолаи 2; ҷамъбасти сол) санҷишҳо гузаронида мешаванд. Санҷишҳо дар шаклҳои гуногун гузаронидан мумкин аст: шифоҳӣ, тестҳо, ҳаттӣ ва амалӣ (эҷод ё иҷро намудани ягон амал) ва ғ. Воситаҳои арзёбӣ бояд мақсадҳои таълимии банақшагирифташударо инъикос кунанд.

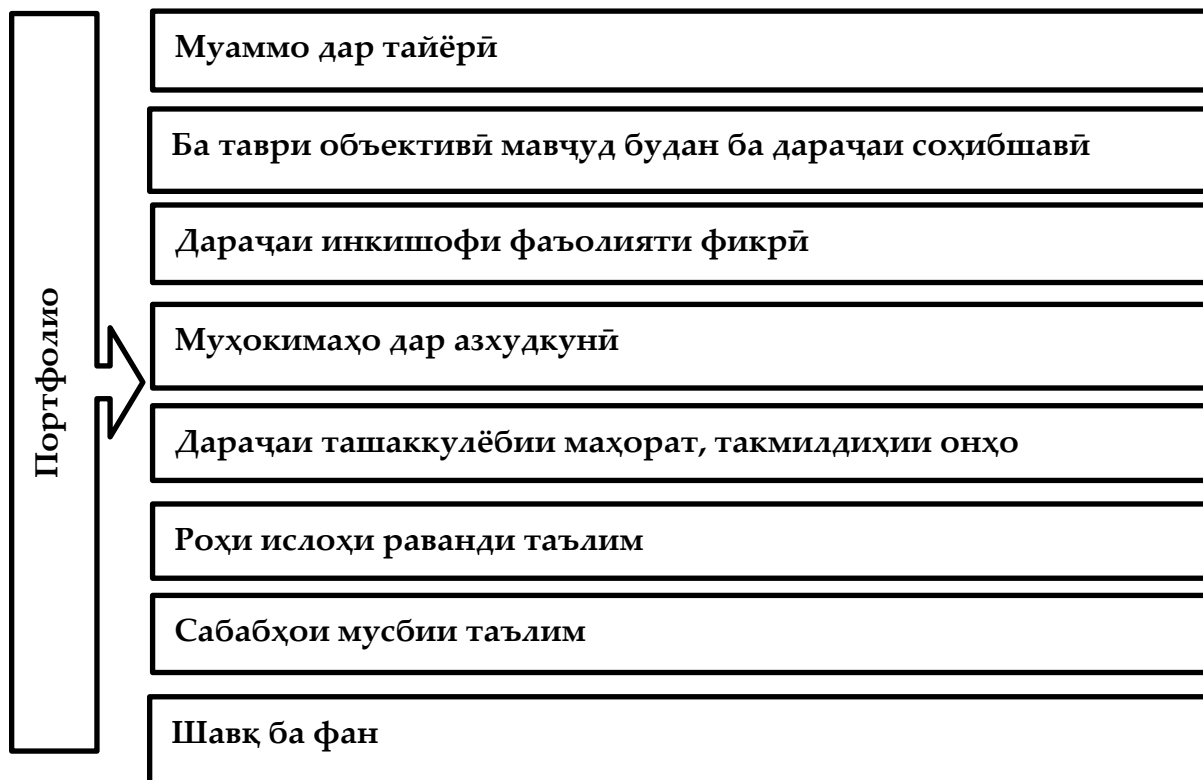
Дар арзёбӣ намудани салоҳияти хонанда “портфолио”- и ӯ нақши хеле калонро дорад. Дар вақтҳои охир дар муассисаҳои таълимии ҷумҳурии мо чунин таҷриба анъана шуда истодааст, ки бунёди ҷузви (портфел) комёбиҳои таълимии шахсии хонандагонро пешниҳод мекунад. Ҳар сол шумораи муассисаҳое, ки фаъолон ба ҷамъоварии комёбиҳо барои бунёди чунин портфолио машғуланд, зиёд шуда истодааст. Дар анъанаҳои таҳсилоти ғарб чунин таҷриба қайҳо истифода мешавад ва мафҳуми “портфолио” ин равандро инъикос мекунад. Портфолио яке аз ғояҳои асосии таҳсилоти даҳсолаи охир қабул шудааст. Чунин қарор мавҷуд аст, ки мактаби асри XXI ин “мактаби портфолио” мебошад. Аз ин лиҳоз, ғояи портфолио ҳамчун унсури навкунии (модернизатсия)-и таҳсилоти мактаб ва умуман таҳсилот, ки дар тамоми ҷаҳон паҳн шудааст, баромад мекунад. Мафҳуми навкунӣ (модернизатсияи таҳсилот) чиро дарбар мегирад ва бо кадом роҳ амалӣ мешавад? Низомии таҳсилот дар ин ҳолат дар намуди низомии таҳсилоти яқлукт, ки дар яққоягии бо ҳамаи низомии тағйирёбанда, ки ба тамаддуни муосир ва ҳамаи доираи ҳаётро дарбар мегирад, инкишоф меёбад. Бунёди ҷаҳони меҳнат вобаста ба шароитҳои иқтисодӣ ва иҷтимоӣ. Симои зохирии портфолио аз тахайюлот ва қобилиятҳои эҷодӣ ва маҳорати хонандагон вобастагӣ дорад. Портфолио мумкин аст дар намуди ҷузвдон, карточка, куттӣ ё чизи дигар ороиш дода шавад. Дар ин ҷо, хонандагон озодона худашон метавонанд ба захираҳои зеҳнӣ ва эҷодии худ идора кунанд ва ташаббуси мустақилона зоҳир кунанд, ки дар ин кор фақат маъқул доништа мешавад. Фақат ба як талабот диққат додан лозим аст ин қулай будани нигоҳдорӣ ҳангоми бунёди чунин портфолио. Мазмуни асосии портфолио аз ҷӣ иборат мебошад? Мақсади портфолио нишон додани шиори “Ту ҷӣ қобилият дорӣ?” мебошад, ки хонанда ҳангоми бунёди портфолио ташаббускор бояд бошад. Мафҳуми “портфолио” муайянкунандаи зиёди гуногун дорад, ки ҳангоми ин раҳнамои муайяни гузариш ба ин муайянкунанда дорад.

1. Портфолио ҳамчун тарз, ки комёбиҳои шахсии хонандаро дар ин ё дигар давраи таълими ӯ қайд карда мешавад, ҷамъ ва баҳогузорӣ карда мешавад. Портфолио ба дараҷаҳои “аутентӣ” (сахех), яъне ҳақиқӣ, ба баҳогузорӣ наздик мебошад. Дар ин ҷо баҳо фардӣ кунонида мешавад. Портфолио ба баҳогузорӣ аз рӯи нуқтаи назари аслии баҳо ва худбаҳодии хонандагон муайян карда мешавад.

2. Портфолио ҳамчун папкаи файли қорӣ, ки маълумоти гуногуни малака ва комёбиҳои хонандагонро гирд овардааст, ҳуччат карда шудааст.

3. Мақсади портфолио ба ҳисоби аз тарафи хонандагон дар фаъолияти такмилӣ, иҷтимоӣ, коммуникативӣ, эҷодӣ натиҷа мегирад, нигаронида шудааст. Он унсури асосии муносибат ба раванди таҳсилот ба ҳисоб меравад. Аз ҳама асосӣ инъикоси комёбиҳои шахсӣ бидуни фаъолияти таҳсилотӣ барои хонандагони зирак, боистеъдод, ки вазъияти фаёлро ишғол мекунад”.

Мафҳуми “портфолио” модели баҳогузори ҳақиқӣ (аутентичний) мебошад, ки дар дараҷаи калон, назар ба баҳогузори анъанавӣ барои зоҳир намудан: (расми 1)

Гуфтаҳои дар боло қайдкардашударо ба назар гирифта чунин хулоса кардан мумкин аст, ки портфолио на фақат шакли баҳодиҳии муосир, балки чунин вазифаҳои асосиро ҳал мекунад:

Вазифаҳои портфолио

Дастгирии сабабияти баланди таълими хонандагон;

Баланд бардоштани мақоми кӯдак дар оила;

Ташаккули маҳорати умумӣ, таълимӣ ва малака ҳамчун воситаи баланд бардоштани маданияти меҳнати фикрӣ;

Барои фаъолнокӣ ва мустақили ҳавасманд мекунад;

Васеъ гардонидани имкониятҳои таълим ва худтаълим;

Инкишофи малакаи фаъолияти рефлексивӣ ва баҳодихӣ (худбаҳодихӣ) хонандагон;

Ба фардикунонӣ ва касбикунони таҳсилнокии хонандагон ёри мекунад;

Ташаккули маҳорати хонандагон: гузоштани мақсад, банақшагирӣ ва ташкили фаъолияти таълимии фардӣ;

Тарбия намудани чунин сифатҳои шахсӣ: ростқавлӣ, бомақсад будан, устуворӣ дар комёбӣ ва ғайра;

Барои бомуваффақият худамалигардонӣ имконият медиҳад.

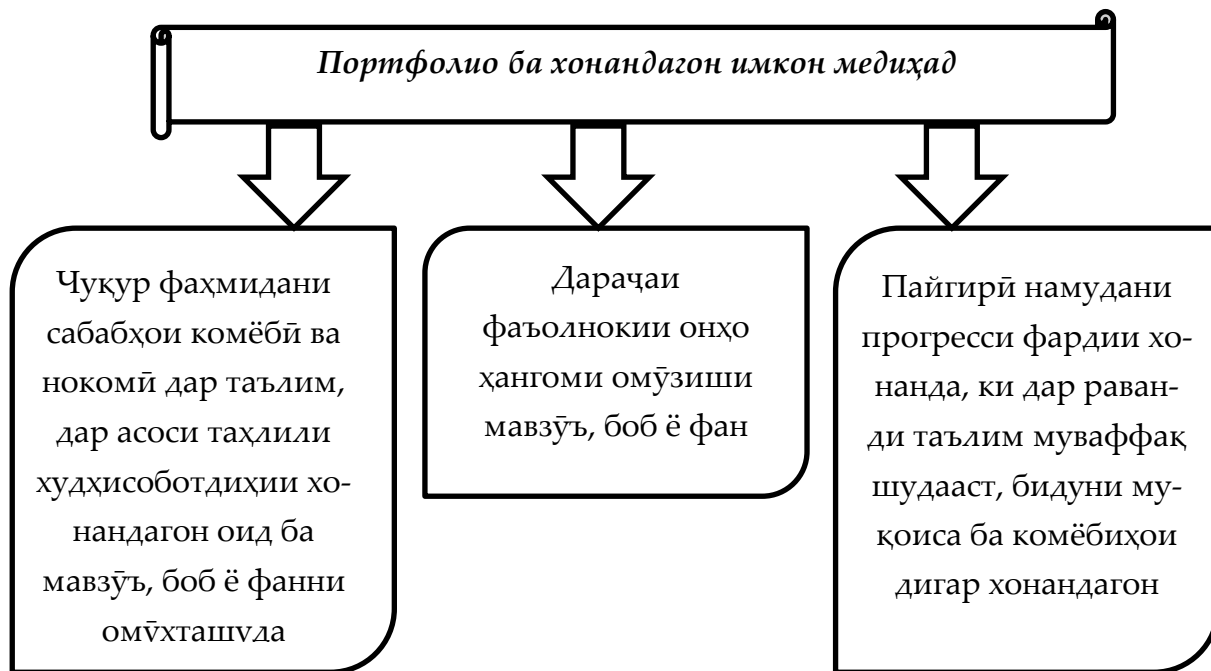
Портфолио ба таври анъанавӣ интихоби маҷмӯи корҳо бо мақсади намоиши комёбиҳои хонандагон ба ҳисоб меравад. Портфолио тарзи имконпазири баҳодихӣ нисбат аз шакли имконпазири баҳодихии анъанавӣ ба ҳисоб меравад, ба монанди тест ё имтиҳон.

Портфолио аз ҳисоби васеъ гардидани иқтидори функцияҳои таълимии мониторинги педагогӣ ба он чунин имкониятҳо пешниҳод мекунад:

зоҳир намудани камбудӣ; фарқи дониш аз надониш дар раванди ҷимояи портфолио, ки аз рӯи чунин меъёрҳо ба амал меояд;

а)	б)	в)	г)	ғ)	д)
дақиқӣ	мантики баёни мавод дар портфолио	мавҷуд будани ҳамаи корҳо, ки аз рӯи бахш ба нақши гирифта шудааст	инъикоси ҷойи шахсии хонанда (худтаҳлилқунӣ аз рӯи мавзӯ)	ҳақиқӣ будани корҳои эҷодӣ ва муносибати креативӣ ба раванди ҳалли	ҷавоби салоҳиятнок додан ба саволҳои рафӣқон аз рӯи мавзӯи омӯзишӣ

				муаммо	
2) таъминот хангоми ба вучуд омадани мушкилиҳо дар баҳодихӣ ба комёбиҳои фардии хонандагон дар чунин методи корҳои коллективӣ, чун лоихакашӣ ва ҳамкориҳои алоқаи баръакс (аз хонанда ба омӯзгор)					
3) сабабият, ки ба зарурият ва фойданок будани мониторинг меоварад, ба худӣ хонанда, чунон, ки дар натиҷаи худбаҳодихии доимӣ ва худназораткунии хонандагон дониши худро такмил диҳанд, онҳо ба як системаи муайян мубаддал мешавад ва ба инкишофи тафаккур ва хотира мусоидат мекунанд.					
4) мониторинги шахсӣ ба раванди таълим дар ташкили машғулият ва азхудкунии мавод маҳсулноқ мешавад.					

Хулоса, вазифаҳои асосии портфолио ин баҳодихии комёбиҳо таҳсилоти он ва пурра намудани (ё иваз кардан) натиҷаҳои тестӣ ва дигар мониторингҳои шакли анъанавӣ; ҳуҷҷати ҷамъбасти портфолио ӯ монанди (аналог) аттестат ӯ монанди шаҳодатнома дар бораи натиҷаи тест; назорати инкишофи фардии хонандагон дар раванди гирифтани таҳсилот, ки бо комёбиҳои дигар хонандагон муқоиса карда нашудааст.

Арзёбии ҷамъбасти

Вобаста ба хусусиятҳои хоси фанни технология (таълими меҳнат), ки се тарзи асосии кор (ичроӣ амал, эҷод, арзёбӣ)-ро дар бар мегирад, намудҳои назорат ҳам аз рӯйи ҳамин се самт ба роҳ монда мешавад.

Истифода ва асосҳои коркарди мавод: вобаста ба синф (синну сол) доништан ва баъзе воситаи технологиро ба таври сода истифода бурда метавонад.

Муносибати эҷодкорона дар меҳнат: вобаста ба синф (синну сол) дар доираи мавзӯҳои маҳдуд ғояи навро ба таври сода эҷод карда метавонад.

Интиҳоби касб: вобаста ба синф (синну сол) доир ба баъзе касбҳои маълумоти сода дода метавонад.

Асосҳои тарбиявӣ: вобаста ба синф (синну сол) хусусиятҳои тарбиявии фанро дарк карда, баъзе унсурҳои онро дар амал ба таври сода татбиқ карда метавонад.

Намунаҳои арзёбӣ

Истифода ва асосҳои коркарди мавод

Вобаста ба синф (синну сол) ба таври сода доништан ва истифода бурдани баъзе воситаи технологӣ (компютер, асбобҳои дуредгарӣ, челонгарӣ, асбобҳо барои кандакорӣ дар чӯб ва ғ...).

Ин самт бештар ба дуруст истифода бурда тавонистани баъзе воситаҳои технологӣ инчунин, доништан дар бораи вазифаи онҳо равона шудааст.

Барои арзёбӣ намудани ин самт чунин усулҳоро истифода бурдан мумкин аст:

Усули “Чархофалаки ақидаҳо”

Усули “Чархофалаки ақидаҳо” барои ташаккул додани сифатҳои таҳлилии ва ҷустуҷӯии хонандагон ёри мерасонад. Хонандагон пешниҳодҳои худро баён карда метавонанд, ки дар натиҷа нутқи онҳо инкишоф меёбад.

Мақсади усул:

- ✓ Инкишоф додани тафаккури мантиқӣ;
- ✓ Мустақкамкунии хотира;
- ✓ Мустақкам кардани донишҳо оид ба мавзӯҳои нав;
- ✓ Бедор намудани шавқ оид ба муаммоҳои иқтисодии оила;
- ✓ Ташаккул додани завқи ҷустуҷӯ намудан, ёфтани.

Қадамҳои истифодаи бозӣ:

1. Омӯзгор хонандагони синфро ба чор зергурӯҳи 4-5 нафара тақсим карда ба ҳар як зергурӯҳ хонандаи беҳтаринро ҳамчун сардор таъйин мекунад.
2. Ба ҳар як аъзои зергурӯҳ варакаи тоза тақсим карда шуда, ба ҳамаи аъзоёни зергурӯҳ як савол дода мешавад. Ҳамаи иштирокчиёни зергурӯҳ бидуни маслиҳат бо ҳамдигар ақидаҳои худро нисбати саволи пешниҳодшуда ба варақа менависанд.
3. Варақаҳо бо навиштаҷот дар меъёри муайяни вақт аз рӯйи ақрабаки соат ва аз рӯйи давра ба зергурӯҳҳои ҳамсоя дода мешавад. Ҳангоми гирифтани варақа бо навиштаҷоти ақидаҳо, ҳар як иштирокчӣ бояд нисбат ба навиштаҷоти мавҷудбуда ақидаи худро тақрор накарда иншо кунад. Фаъолият ҳамон вақт ба итмом мерасад, ки ба ҳар як иштирокчии зергурӯҳ варакаи худ давр гашта ояд. Дар ин давра ақидаҳои иншошуда таҳлил ва баҳодихӣ карда мешаванд.
4. Дар ҳар як зергурӯҳ мувоҳисаи ақидаҳои дигар иштирокчиён, ки дар он рӯйхати ҷамъбасти ақидаҳои асосӣ ва ақтуалии пешниҳодшударо мувоҳиса менамоянд.
5. Додугирифтӣ натиҷаҳои ақидаҳои коркардшуда. Ҳамаи зергурӯҳҳо бо навбат рӯйхати ақидаҳои ҷамъбастиро пешниҳод мекунанд. Агар навиштаҷот ба норозии дигар зергурӯҳҳо дучор нашавад, онҳо ба ҷамъбасти ақидаҳои ниҳой дохил карда мешаванд.

Намуна:

Аз тарафи омӯзгор муаммо гузошта мешавад: *“Дар назди иқтисоди оила чӣ гуна вазифаҳо меистад?”*

Иштирокчиёни зергурӯҳҳо (омӯзгор хонандагонро ба чор зергурӯҳ тақсим мекунад) ба саволи гузошташуда, ақидаҳои худро бе тақрор кардани пайдарҳамӣ иншо мекунанд.

Масалан:

1. Нисбатан пурра қонеъ гардонидани талабот ва эҳтиёҷоти ҳамаи аъзои оила.
2. Истифодаи оқилонаи захираҳои оилавӣ.
3. Нақшагирӣ ва сарфаи воситаю вақт.

4. Дар рӯзгордорӣ истифода бурдани ҳисоби хоҷагӣ ва ташкили илмии меҳнат.

Ҳамаи сардорони зергурӯҳҳо бо навбат рӯйхати ақидаҳои ҷамъбастиро пешниҳод мекунанд. Агар навиштаҷот ба норозигии дигар зергурӯҳҳо дучор нашаванд, онҳо ба ҷамъбасти ақидаҳои ниҳой дохил карда мешаванд.

Дар натиҷа хонандагон:

- ❖ қобилияти дар гурӯҳ кор кардани худро инкишоф медиҳанд;
- ❖ ақидаҳои худро мустақилона инашо мекунанд;
- ❖ донишҳои мавҷудаашонро мустаҳкам мекунанд;
- ❖ дар гурӯҳ кор карда, фикри якдигарро гӯш мекунанд;
- ❖ бо ҳамдигар мувоҳиса менамоянд.

Усули “Тест”: Хонанда ба саволҳо ҷавоби хаттӣ медиҳад.

Масалан:

Маънои шавқу завқ ба интиҳоби касб

- а) дилбастагӣ насбат ба соҳаи муайяни меҳнат, саъю кӯшиш ба дарки моҳияти ягон навъи фаъолият;
- б) вусъат, давомият ва амиқӣ;
- в) устуворӣ, хоҳишмандӣ.

Усули “Шифоҳӣ”. Хонанда ба саволҳои омӯзгор шифоҳӣ ҷавоб медиҳад.

Масалан, омӯзгор асбобҳоро нишон дода, аз хонанда ном ва вазифаи онҳоро мепурсад.

Вобаста ба синф (синну сол) дар доираи мавзӯҳои маҳдуд эҷод карда тавонистани ғояҳои навро ба таври сода ва шарҳ дода тавонистани он.

Ин самт бештар ба эҷод карда тавонистани баъзе ғояҳои нав инчунин, шарҳ дода тавонистани он равона шудааст, на ба дуруст истифода бурда тавонистани воситаҳои технологӣ. Дар ин ҷо муҳим эҷод ва кашф карда тавонистани баъзе ғояҳои нав мебошад.

Барои арзёбӣ намудани ин самт чунин усулҳоро истифода бурдан мумкин аст:

Усули “Кори амалӣ” Хонанда аз рӯйи мавзӯи ягон чиз эҷод менамояд (тасвир мекунад, месозад, ...).

Масалан:

Омӯзгор хонандагонро ба гурӯҳҳо тақсим намуда, вазифагузорӣ мекунад.

Зергурӯҳи 1

Рӯйхати захираҳои оилагонро тартиб дода, натиҷаашро ба ҷадвал дароред:

НАМУДИ ЗАХИРА			
физикӣ	моддӣ	молиявӣ	технологӣ

Зергурӯҳи 2

Дар яке аз мавзӯҳои зер иншоӣ мухтасар нависед:

1. Оилаи ман

2. Сарвати инсон дар чист?
3. Оилаи ояндаатонро чӣ хел дидан мехоҳед?

Зергурӯҳи 3

1. Дар мавзӯи «Оила дар иқтисодиёт» кроссворд тартиб диҳед.
2. Таърифи оилаи пешниҳодкардаи А.С. Макаренкоро, ки дар матни боло зикр шуд, шарҳ диҳед.

Усули «Чархи ақидаҳо»

Усули «Чархи ақидаҳо» барои гирдоварии миқдори муайяни (4, 6, 8, 12) андешаҳо доир ба мафҳум ё мавзӯ дар шакли шохаҳои гирдгардон аст. Омӯзгор ин усулро дар мавридҳои истифода мебарад, ки агар масъалаи ҷудо кардани чизҳои нисбатан муҳим ба миён ояд.

Дар маркази «чарх» мафҳум, савол ё мушкилоти мавзӯи нав навишта мешавад. Вазифаи хонандагон аз он иборат аст, ки ду ё чорнафарӣ кор карда, маълумотҳои дошташонро оид ба ин мавзӯ нависанд.

Мақсадҳо:

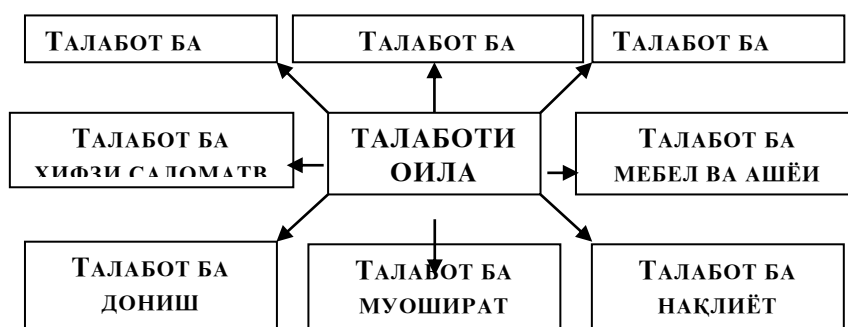
- ✓ бедор намудани шавқу ҳавас;
- ✓ муайян кардани сарҳади донишҳои мукамал;
- ✓ муайян кардани донишҳои нопурраи мавҷуда;
- ✓ ҷудо карда тавонистани чизҳои муҳим;
- ✓ инкишофи малакаҳои таҳлил ва ҳулосабарорӣ.

Қадамҳои истифода бурдани ин усул:

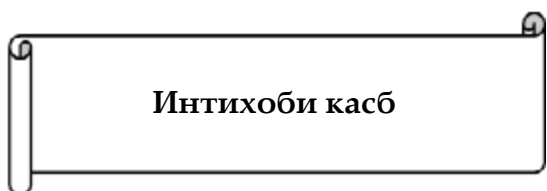
1. Дар маркази нақша мушкилот ва ё масъалаеро, ки ҳал кардан зарур аст, нависед.
2. Омӯзгор аз хонандагон хоҳиш менамояд, ки ақидаҳо ё далелҳои асосиро вобаста ба мушкилот ё масъалаи дар марказбуда дар шохаҳои чарх қайд кунанд. Агар далелҳо камӣ кунанд, хонандагон метавонанд саволҳои худро вобаста ба мушкилот ё масъалаи дар марказбуда нависанд.
3. Гурӯҳҳо фаъолияти худро муаррифӣ мекунанд (чунин фаъолият бештар дар кори гурӯҳӣ гузаронида мешавад)
4. Омӯзгор муаррифии гурӯҳҳоро бодикқат гӯш карда, мубоҳиса ташкил менамояд.

Намуна:

Масъала: «Дар бораи талаботи асосии оила чӣ медонед? Ақидаҳои худро баён кунед?»

Бояд зикр намуд, ки «Чархи ақидаҳо» метавонад аз *ададҳои гуногун*: бо миқдори 4, 6, 8, ё 12 иборат бошад. Ин аз мақсадҳои мушаххас ва сатҳи омодагии хонандагон вобаста аст.

Вобаста ба синф (синну сол) шарҳ дода тавонистани баъзе касбҳо, арзёбӣ карда тавонистани намунаҳои объекти меҳнат, кори худ ва дигарон.

Ин самт бештар ба қобилияти арзёбӣ карда тавонистан, инчунин шарҳ дода тавониستاني намунаҳои объекти меҳнат, кори худ ва дигарон равона карда шудааст.

Барои арзёбӣ намудани ин самт чунин усулҳоро истифода бурдан мумкин аст:

Бозии «Кӣ касби зиёдро медонад?» -ро дар қисми такрори дарси гузашта ва қисми мустаҳкамкунии дарс гузаронидан мумкин аст.

Мақсадҳои бозӣ:

- ганӣ гардонидани тасаввуроти хонанда оид ба намудҳои касб;
- мустаҳкамкунии хотираи хонандагон;
- тарбия намудани хонандагон ба тарбияи бошууронои касбинтиҳобкунӣ;
- тарбияи фикри дигаронро гӯш карда тавонистан.

Қадамҳои истифодаи бозӣ:

- Аз тарафи омӯзгор нақшаи тавсифи касб пешниҳод карда мешавад;
- Баъди хондани маълумот хонандагон бояд дар бораи касбҳои, ки оид ба он маълумот доранд шарҳ медиҳанд;
- Касе, ки дар вақти муайяншуда дар бораи номгӯи зиёди касбҳои маълумот медиҳад, ӯ ғолиб ҳисобида мешавад.
- Аз тарафи омӯзгор ҷавобҳои ҷамъ карда шуда, ҳолҳои муайян карда мешаванд.

Намунаи нақшаи тавсифи касб:

Бозии «Кӣ касби зиёдро медонад?» Ин бозиро ин тавр ба сомон расонидан мумкин; дар асоси нақшаи пешниҳодшуда ҳар як хонанда фикру андешаи худро оид ба касбҳои баён месозад:

1. Мазмуни меҳнат;
2. Бояд донад;
3. Сифатҳои муҳими касбӣ;
4. Талаботҳои квалитатсионӣ;
5. Маҳдудиятҳои тиббӣ;
6. Муассисаҳои таълимӣ.

Намуна:

Устои роҳи оҳан

1. Мазмуни меҳнат:

Нақшакашӣ, ташкил ва роҳбарӣ ба корҳои таъмири нигоҳдории ҷории роҳи оҳан ва иншооти сунъии хурд; дарёфт, хабардиҳӣ ва баргараф намудани сабабҳои вайроншавии роҳи оҳан; таъмини мунтазамӣ ва беҳатарии ҳаракати қаторҳои баҳисобгирӣ ва ҳисоботдиҳӣ барои қисми роҳ муайяншуда; идора намудани дрезинаҳо (вагончаҳои таъмирии роҳи оҳанӣ); роҳбарӣ ба кори техникаи барфтозакунии.

2. Бояд донад:

Қоидаҳои ва технологияи бурдани кори таъмири ва нигоҳдории сохтори болоии роҳи оҳан, сатҳи заминӣ, иншооти сунъӣ, гузаргоҳҳо, таҷҳизоти роҳӣ ва аломатӣ, тартиби нақшакашӣ ва ташкили ин гуна корҳо; намудҳои ва таъйиноти мошинаҳо ва механизмҳои роҳӣ, асбобҳои назоратӣ ченкунанда; қоидаҳои истифодабарии техникаи роҳҳои оҳан ва дастурнамалҳои оид ба аломатҳои роҳ, ҳаракати қаторҳои ва таъмини беҳатарии ҳаракат ва ғайра.

3. Сифатҳои муҳими касбӣ:

- қобилиятҳои муоширатӣ;
- ҳисси масъулиятнокӣ;
- қобилиятҳои ташкилотчигӣ;
- биниш ва шунавоии хуб;
- фарқ кардани рангҳо;

– таассури.

4. Талаботи квалификатсионӣ:

– маълумоти олий.

5. Маҳдудиятҳои тиббӣ:

– вайроншавии функсияҳои аппарати таъҷоҳӣ-ҳаракатӣ;

– бемориҳои дил;

– бемориҳои беҳушшавӣ;

– биниш ва шунавоии бад.

6. Муассисаҳои таълимӣ:

Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи академик М. Осимӣ, шаҳри Душанбе (ДТТ).

Донишкадаи политехникии Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи академик М.

Осимӣ дар шаҳри Хучанд (ДПДТТХ).

Усули “Шарҳи категориявӣ”

Категория маҷмӯи ашё, ҳодисаҳо ва далелҳоест, ки бо баъзе хусусиятҳои ягонаи худ ба ҳамдигар муттаҳид шудаанд.

Усул барои муттаҳид кардани калимаҳо, мафҳумҳо ва амалҳои мушаххас дар асоси аломату хосиятҳои муайян истифода мешавад. Онро ҳангоми ҷамъбасти ангишти зехн гурӯҳбандии калима, мафҳум ва назарияҳо истифода бурдан аст.

Мақсадҳо:

- ✓ Дар асоси аломату хусусиятҳо муттаҳид карда тавонистани андешаҳои пешниҳодшуда;
- ✓ Гурӯҳбандӣ кардани калимаҳо, мафҳумҳо, олотҳо ва амалиётҳо мувофиқи категорияҳо;
- ✓ Инкишофи малакаҳои ҳулосабарории индуктивӣ (аз ҷузъ ба кулл);
- ✓ Инкишофи нутқи хаттии хонандагон.

Инро чӣ тавр иҷро кардан мумкин аст?

Қадамҳо:

1. Доир ба масъала ва мақсад “Ангишти зехн” гузаронед ва андешаҳо кайд намоед.
2. Дар муқобили андешаҳо якҷандто (3-4) категорияҳо нависед (категорияҳо аз хонандагон пурсед).
3. Аз хонандагон хоҳиш намоед, ки фикру мулоҳизаҳо ба категорияҳо ҷудо карда, дар гурӯҳҳо муттаҳид созанд (бо ишораи пайкон).

Намунаи 1:

Ангишти зехн

Савол: Шумо кадом масолаҳо ва мафҳумҳоеро номбар карда метавонед, ки ба ҳунари халқӣ вобаста бошанд?

Масолеҳ ва мафҳумҳо	Муайянкунии самти категорияҳо	Категорияҳо
Гил	→	Кулолгарӣ
Металлтахта	→	
Пахпардоз	→	
Хок	→	
Исканақаламҳои чӯбин	→	Сикказанӣ
Ангоб	→	
Лулапардоз	→	
Чокапардоз	→	Гачқорӣ
Гилбум	→	
Гач	→	
Болғаи махсус	→	

Ифодаи шакли дигари шарҳи категориявиро низ истифода намудан мувофиқи мақсад мебошад.

Намунаи 2:

Калимаҳоро дар ҷадвал мувофиқ ба категорияҳояшон нависед.

Муҳаррики барқӣ, нақиш, чӯби санавбар, кошин, белча, лок, катибавӣ, гира, поя, гиреҳ, дарахти чормағз, семент, ширеиш, искана, геометрӣ, қапаки пеш, ислимӣ, болғаи чӯбӣ, қапаки ақиб, обтарозу.

№	Дастгоҳи харротии рахпечбур	Кандакорӣ	Кошинкорӣ	Наққошӣ
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				

Намунаи 3:

Номи умумии калимаҳоро ёбед.

1. Штангенциркул, микрометр, штанумқсанҷ, рейсмус, ҷадвал..... (асбобҳои ченкунанда)

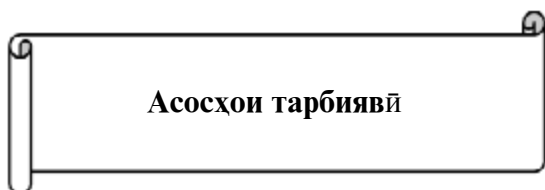
2. Арра, ранда, искана, парма, болға, (асбобҳои дуредгарӣ)

3. Паргор, хаткашак, қалам, лекала, (асбобҳои нақшакашӣ)

4. Чӯтқа, лок, ранги обӣ, ранги раванӣ, қогази сунбода, (асбобҳои рангубор)

5.....

Таъкид: Хангоми гурӯҳбандии мулоҳизаҳо хонандагон номи баъзе аз категорияҳо тағйир дода ё илова карда метавонанд. Ба миён омадани категорияи нав низ имконпазир аст.

Вобаста ба синф (синну сол) шарҳ дода тавонистани баъзе касбҳо ва сифатҳои шахсият, ки ба мавзӯи мазкур мувофиқ аст.

Ин самт бештар ба хусусиятҳои шахсияти хонанда ва қобилияти онҳоро арзёбӣ карда тавонистан, инчунин шарҳ дода тавонистани намунаҳои объекти меҳнат, кори худ ва дигарон равона карда шудааст.

Барои арзёбӣ намудани ин самт чунин усулҳоро истифода бурдан мумкин аст:

Намунаи арзёбии самти асосҳои тарбия

Дар чараёни дарс фаъолияти таълимии хонандагонро мушоҳида намуда, дараҷаи ба салоҳиятҳо ноил гаштани онҳоро муайян кунед. Натиҷаҳои фаъолияти таълимии хонандагонро аз рӯи савол ва супоришҳои зерин арзёбӣ карда метавонед (*мувофиқи натиҷаи арзёбии мазкур ба хонандагон баҳои аъло, хуб, қаноатбахш ва ғайриқаноатбахш гузошта мешавад*).

фаъолият	метавонад	қисман	наметавонад
Дар бораи намудҳои нақш ва истифодаи он дар ҳунари кулолгарӣ маълумот дода метавонад?			
Намудҳои нақшҳои ҳандасӣ, наботӣ ва катабаро, ки дар кулолгарӣ истифода мешавад эҷодкорона таҳлил карда метавонад?			
Дар бораи касби кулолгарӣ маълумоти васеъ дода метавонад?			
Хусусиятҳои зебоипарастии худро инкишоф дода метавонад?			

Талабот ба гузарондани санчиш:

–санчиш бо мақсади ташаккул додани хонанда гузаронида шавад, на барои маҳдуд намудани ӯ ;

–саволҳои тест дар доираи муайян намудани рушди салоҳиятҳо ва нишондиҳандаҳо бошад;

–супоришҳо танҳо маводди омӯхтаи фанро дар бар гиранд;

–тарзи ифодаи саволҳо ба хонандаҳо фаҳмо ва дастрас бошанд.

Ин фан бештар бо мақсади ташаккул додани меҳнатпарастӣ ва бедор кардани шавқи эҷодкорӣ равона карда шудааст ва дар арзёбӣ намудан ҳам, ин мақсадҳо бояд чун замина барои таҳия намудани саволу супоришҳо қабул карда шаванд.

**Нақшаи тақвими
фанни технология (таълими меҳнат) барои синфи 9
(ҳафтае 1 соат. Ҳамагӣ 34 соат)**

Номгӯи мавзӯҳо Нимсолаи якум Рейтинги 1	микдо- ри соат	Сентябр			Октябр				Ноябр			Декабр				Феврал				Март			Апрел			Май			Июн			
Асосҳои истехсолот. Маълумот дар бораи равандҳои технологӣ дар соҳаи саноати металлургия	1																															
Маълумот дар бораи равандҳои технологӣ дар саноати сабук	1																															
Маълумот дар бораи равандҳои технологӣ дар саноати масолеҳи бинокорӣ	1																															
Маълумот дар бораи равандҳои технологӣ дар соҳаи кишоварзӣ	1																															
Маълумот дар бораи равандҳои технологӣ дар саноати мошинсозӣ	1																															
Маълумот дар бораи равандҳои технологӣ дар соҳаи саноати сӯзишворӣ	1																															
Маълумот дар бораи равандҳои технологӣ дар саноати	1																															

Дарси 1

Мавзӯ: Асосҳои истеҳсолот. Маълумот дар бораи равандҳои технологӣ дар соҳаи саноати металлургӣ

Барнома: Маълумот дар бораи раванди технологӣ.

Салоҳиятҳо:

- Дар бораи равандҳои технологӣ соҳаи саноат маълумоти васеъ дода метавонад.
- Дар доираи мавзӯҳои мураккаб ғояи навро эҷод карда метавонад.
- Доир ба касбҳои гуногун маълумоти васеъ дода метавонад.
- Хусусиятҳои тарбиявии фанро дарк карда, онро дар амал ба таври васеъ татбиқ карда метавонад.

Мақсадҳои дарс:

- Дар бораи равандҳои технологӣ дар соҳаи саноати металлургӣ маълумоти васеъ дода тавонад.
- Эҷодкорона оид ба ҳосил намудани чӯян ва пӯлод маълумоти мушаххас дода тавонад.
- Дар бораи касби идоракунандаи кӯраҳои домнагӣ маълумоти васеъ дода тавонад.
- Тарбия намудани худ дар рӯҳияи меҳнатдӯстӣ.

Таҷҳизоти зарурӣ: китоби дарсӣ, нурафзо (проектор), овезаҳои расми раванди истеҳсолот, слайдҳо, наворҳои омӯзишӣ.

Методикаи таълим: Ҳангоми банақшагирии дарс аз тавсияҳои зерин истифода бурда метавонед.

1) Ташкили дарс: Дар ин марҳала қорҳои зерин ба роҳ монда мешаванд:

- Тайёр намудани маводди хониш.
- Ҳозир-ғоиб кардани хонандагон.
- Омода намудани аҳли синф ба дарс.

2). Фаъолноккунии хонандагон: Аз сабаби он ки дарси аввал мебошад, аз усули “Ангиши зеҳн” истифода мебарем.

Усули Ангиши зеҳн (*brain storming* – ҳучуми ақлӣ) аз ҷониби Алекс Осборн (ИМА) дар солҳои 40-уми асри 20 пешниҳод шуда, ҳамчун усули барангехтани андешаҳо хеле машҳур гаштааст. Ангиши зеҳн бештар дар марҳалаи водорнамоӣ истифода бурда мешавад. Он бо мақсади бахотироваӣ ва фаъолгардонии донишхӯро, ки хонандагон пештар доштанд ва барои бедор намудани шавқу ҳавас оид ба қабули ахбори нав, ташкили ваҷҳҳо барои фаъолияти дар пешистода истифода бурда мешавад. Ангиши зеҳн аз гузориши саволи масъалавӣ сар мешавад ва ақидаҳо дар қорҷӯбаи вақти муайян муҳокима карда мешавад: фардӣ, ҷуфтӣ, гурӯҳӣ.

Дар усули “Ангиши зеҳн” масъала, ё саволҳои кушода гузошта мешаванд, ки чанд ҷавоби имконпазир дошта, барои ҷустуҷӯӣ роҳҳои ҳал ё вариантҳои гуногуни ҷавоб мусоидат намояд.

Мақсадҳои асосӣ:

- ✓ гирдоварии андешаҳо;
- ✓ фаъолгардони хонандагон дар ҷараёни дарс;
- ✓ ба вучуд овардани вазъияти ҷустуҷӯ.

Самаранок гузаронидани ин усул аз омилҳои зерин вобаста мебошад:

1. Интиҳоби масъалаи кушода/саволхӯро, ки чанд ҷавоби имконпазир доранд;
2. Риояи қадамҳо ва қоидаҳои ангиши зеҳн.

Қадамҳо ва қоидаҳои ангиши зеҳн:

1. Савол/масъаларо ба хонандагон пешниҳод кунед.

2. Аз онҳо хоҳиш намоед, ки оид ба савол ё масъалаи пешниҳодшуда, фикру ақидаҳои худро иброз доранд.
3. Фикру ақидаҳои пешниҳодшударо нависед.
4. Хоҳиш намоед, ки ақидаҳои худро баён кунанд.

Намуна:

Дарсро аз гузоштани масъала оғоз кунед. Бо саволҳои зерин ба хонандагон муроҷиат кунед:

Савол: *Оё шумоён дар бораи намудҳои саноати металлургӣ маълумот доред?*

Фарз кардем хонандагон чунин фикру ақидаҳоро пешниҳод менамоянд:

- металлургияи сиёҳ;
- металлҳои ранга;
- фабрикаҳои маъдантозакуни;
- қӯраҳои домнагӣ;
- мошинҳои рехтагарӣ;
- қӯраҳои мартенӣ ва ғ.

Ин ақидаҳо бе ягон шарҳ дар тахтаи синф ё дар қоғаз навишта мешаванд. Сипас, ҳар як ақида аз тарафи хонандагон шарҳ дода мешавад.

Қайд кардан зарур аст, ки омӯзгор андешаҳои хонандагонро бояд қадр кунад. Ақидаҳо танқид карда нашаванд. Кор то замоне идома меёбад, ки фикру мулоҳизаҳо шунида шаванд. Фикру мулоҳизаҳои пешниҳодшуда аввал қайд, сипас муҳокима ва таҳрир мешаванд. Омӯзгор ба фикру мулоҳизаҳои бехтарин такя карда, онҳоро бо мавзӯ алоқаманд намуда, ба қисми асосии дарс мегузарад.

Дар натиҷа хонандагон:

- 1) фикру мулоҳизаҳои худро баён мекунанд;
- 2) донишҳои худро ба хотир меоранд;
- 3) дар рафти дарс фаъолона иштирок мекунанд;
- 4) андешаҳои якдигарро муқоиса мекунанд ва ғ.

Тавсия ба омӯзгор: Вазифаи ин баҳсу муҳокима кардан сари як масъала нест. Барои ин усул вақти зиёд сарф накунад, тақрибан 5-7 дақиқа кифоя мекунанд.

Оид ба саволҳо каме муҳокимаронӣ карда ба хонандагон оид ба фанни таълимӣ низ бояд маълумот пешниҳод намуд, зеро барои хонандагон дар соли хониши нав дарси яқум мебошад.

3) Шиносоӣ бо мазмуни мавзӯ: Дар лаҳзаи баёни мавзӯи нав омӯзгор дар бораи равандҳои истеҳсолот, мақсад ва моҳияти соҳаи саноати металлургӣ ба хонандагон маълумот медиҳад.

Саноати металлургӣ ду навъ аст :

А) металлургияи сиёҳ - истеҳсоли оҳан ва хӯлаҳои он;

Б) металлургияи ранга - ҳамаи металлҳои ранга

Ба саноати металлургияи сиёҳ чунин муассисаҳо дохил мешаванд :

1) Коркарди маъдан, ки бо истеҳсоли маъданҳои оҳан, манган ва дигар канданиҳои фоиданок машғуланд;

2) Фабрикаҳои маъдантозакуни ё агломератсионӣ, ки ба тоза кардан ва гудохтану тайёр кардани маъдани оҳан машғуланд;

Маъдани оҳанро бо баробари аз ғашҳо, чинҳои бегона тоза кардан, боз бо як қисм сӯзишворӣ ва флюс омехта карда, пухта ба шакл меорад, ки онро агломерат меноманд.

3) Бевосита комбинатҳои металлургӣ бо қӯраҳои домнагӣ, ки дар онҳо чӯян истеҳсол карда мешавад. Барои дар ин гуна қӯраҳо ҳосил намудани чӯян агломерат, кокс (сӯзишворӣ), флюс (оҳаксангҳо), ҳаво ва оксигени тоза лозим аст. Барои сохтани қӯраи домнагӣ, масолеҳи оташбардор лозим аст. Ба сифати масолеҳи оташбардор, динас, манезит, хроммагнезит, шамот ва дигар масолеҳҳо истифода мешаванд.

Дар кӯраҳои домнагӣ, дар натиҷаи таъсири ҳарорати баланд, барқароршавии оксидҳои оҳан ва дигар элементҳо ба амал омада, бо карбон пайвастагиҳои гуногунро ҳосил менамоянд, дар натиҷа чӯян ҳосил мешавад.

4) Бо ёрии мошинаҳои рехтагарӣ ба шакл овардани чӯян;

5) Комбинатҳои металлургӣ бо маҷмуи кӯраҳо, ки барои истеҳсоли пӯлод пешбинӣ шудаанд: кӯраҳои конвекторӣ, мартенӣ ва барқӣ.

Дар кӯраҳои конвекторӣ аз чӯяни моеъ бо истифодаи реаксияҳои экзотермикӣ пӯлод ҳосил карда мешавад.

Дар кӯраҳои мартенӣ бошад, аз металлпораҳо, чӯяни саҳт ё чӯяни моеъ, бо ёрии сӯзишвории газшакл ё моеъ, пӯлод ҳосил мекунанд.

Дар кӯраҳои барқӣ пӯлоди маҳсус (зангногир, оташматин, ҳосияти магнитӣ дошта, тезбур ва ғ.) истеҳсол карда мешавад. Дар ин кӯраҳо ба сифати манбаи гармӣ аз ҷараёни барқӣ истифода мебаранд.

6) Истеҳсоли пӯлод бо ба шакл овардани он хотима меёбад. Барои ба ин ё он шакл овардани рехтаи пӯлодӣ, онро бо ёрии дастгоҳҳои маҳсус прокат мекунанд, яъне аз байни навардҳои даврзананда паҳш карда мегузaronанд. Агар навардҳо ҳамвор бошанд, он гоҳ варақаҳо, агар навардҳо ягон ҳел бурриш дошта бошад, тарҳҳои гуногун ҳосил мешаванд.

7) Ба саноати металлургияи сиёҳ инчунин аз саноати химия кокс, аз саноати масолеҳи бинокорӣ масолеҳи оташбардор дастрас мешавад.

Дар навбати худ саноати металлургияи ранга низ аз саноати маъдан, ки бо истеҳсоли маъданҳои металлҳои ранга, фабрикаҳои маъдантозакунӣ, ки маъданҳоро бо ин ё он роҳ тоза мекунанд, яъне онҳоро аз чинсҳои бегона пок месозанд ва аз комбинат ё заводҳои, ки бевосита ин ё он металлҳои рангаро истеҳсол менамоянд иборат мебошад. Металлҳои ранга аксаран бо роҳи электролиз, гудохта барқароркунӣ, бо реаксияҳои химиявӣ аз маҳлулҳо истифода намуда ҳосил карда мешавад. Металлҳои ранга ба намуди тоза ва дар шакли хӯлаҳо васеъ истифода карда мешаванд.

4) Мустаҳкамкунӣ.

- Сохтори металлургияи сиёҳ кадом муассисаҳоро дар бар мегирад?
- Агломерат гуфта чиро меноманд?
- Дар кадом кӯраҳо чӯян истеҳсол карда мешавад?
- Истеҳсоли пӯлод бо чӣ хотима меёбад?
- Дар кадом кӯраҳо пӯлоди маҳсус истеҳсол мешавад?
- Оид ба металлургияи ранга маълумот диҳед?
- Оид ба саволҳо каме муҳокимаронӣ кунед.

5) Дарсро ҷамъбаст намуда, заҳмати хонандагонро қадр кунед.

6) **Арзёбӣ.** Дар ҷараёни дарс фаъолияти таълимии хонандагонро мушоҳида намуда, дараҷаи ба салоҳиятҳо ноил гаштани онҳоро муайян кунед. Натиҷаҳои фаъолияти таълимии хонандагонро аз рӯи савол ва супоришҳои зерин арзёбӣ карда метавонед (*мувофиқи натиҷаи арзёбии мазкур ба хонандагон баҳои аъло, хуб, қаноатбахш ва гайриқаноатбахш гузошта мешавад*).

фаъолият	метавонад	қисман	наметавонад
Дар бораи равандҳои технологӣ дар соҳаи саноати металлургӣ маълумоти васеъ дода метавонад?			
Эҷодкорона оид ба ҳосил намудани чӯян ва пӯлод маълумоти мушаххас дода метавонад?			
Дар бораи касби идоракунандаи кӯраҳои домнагӣ маълумоти васеъ дода метавонад?			
Худро дар рӯҳияи меҳнатдӯстӣ тарбия карда метавонад?			

Дарси 2

Мавзӯ: Маълумот дар бораи равандҳои технологӣ дар саноати сабук

Барнома: Тавсифи умумии равандҳои технологие, ки дар истеҳсолот истифода мешаванд: физикӣ, химиявӣ, биологӣ, энергетикӣ ва омехта.

Салоҳиятҳо:

- Дар бораи равандҳои технологӣ соҳаи саноат маълумоти васеъ дода метавонад.
- Дар доираи мавзӯҳои мураккаб ғояи навро эҷод карда метавонад.
- Доир ба касбҳои гуногун маълумоти васеъ дода метавонад.
- Хусусиятҳои тарбиявии фанро дарк карда, онро дар амал ба таври васеъ татбиқ карда метавонад.

Мақсадҳои дарс:

- Дар бораи саноати сабук маълумот дода тавонад.
- Эҷодкорона дар бораи намудҳои дастгоҳи бофандагӣ ва ресандагӣ маълумот дода тавонад.
- Дар бораи касби бофанда ва ресанда маълумоти васеъ дода тавонад.
- Дар худ тарбия намудани хусусиятҳои бодикқатӣ, якҷоякунӣ ва тақсимооти диққатнокӣ.

Таҷҳизоти зарурӣ: китоби дарсӣ, нурафзо (проектор), овезаҳои расми раванди истеҳсолот, касби бофанда ва ресанда, слайдҳо, наворҳои омӯзишӣ.

Методикаи таълим: Ҳангоми банақшагирии дарс аз тавсияҳои зерин истифода бурда метавонед.

1). **Ташкили дарс:** Дар ин марҳала корҳои зерин ба роҳ монда мешаванд:

- Тайёр намудани маводди хониш.
- Ҳозир-ғоиб кардани хонандагон.
- Омода намудани аҳли синф ба дарс.

2) **Такрори дарси гузашта:** Дарсро аз гузоштани масъала оғоз кунед. Бо саволҳои зерин ба хонандагон муроҷиат кунед:

- Сохтори металлургияи сиёҳ кадом муассисаҳоро дар бар мегирад?
- Агломерат гуфта чиро меноманд?
- Дар кадом кӯраҳо чӯян истеҳсол карда мешавад?
- Истеҳсоли пӯлод бо чӣ хотима меёбад?
- Дар кадом кӯраҳо пӯлоди махсус истеҳсол мешавад?
- Оид ба металлургияи ранга маълумот диҳед?
- Оид ба саволҳо каме муҳокимаронӣ кунед.

3) **Шиносоӣ бо мазмуни мавзӯ:** Омӯзгор баёни мавзӯи навро бо навиштани номи мавзӯ дар тахтаи синф оғоз намуда, ба хонандагон муҳимияти омӯзиши равандҳои технологӣ дар саноати сабук маълумот пешкаш мекунад.

Сохтори саноати сабук муассисаҳои зеринро дар бар мегирад:

фабрикаҳои ресандагӣ, бофандагӣ, трикотаҷӣ, дӯзандагӣ, комбинатҳои пойафзолдӯзӣ, заводҳои пахтатозакунӣ, комбинати абрешим, комбинати бофандагӣ, заводи истеҳсоли чарм ва мисли ин.

Амалиёти иҷрошаванда дар саноати сабук: аз пахта, пашм, абрешим ва нах замина барои маҳсулоти тайёр омода карда мешавад, ки аз нахҳо матоъҳои гуногун қолинҳо, маснуоти трикотаҷӣ бофта мешавад. Чарм барои пойафзол ва дигар навъи маҳсулот низ истеҳсол мешавад. Истеҳсоли маснуоти чарчинворӣ (галантерия) низ ба ин соҳа мансуб аст.

Саноати сабук одатан дар маҳалҳо ҷойгир шуда, он саноати маҳаллӣ номида мешавад ва аксаран барои истеҳсоли моли ниёзи мардум хизмат мекунад.

Равандҳои технологӣ ин соҳа хеле гуногун буда, аз дастгоҳҳои махсуси ба ин ё он соҳаи саноат мувофиқшуда иборат аст.

4) УСУЛИ «ШАРШАРА»

Усули «шаршара» (Каскад) барои ба қисмҳо ҷудо кардани калимаҳо, мафҳумҳо ва дар корҳои амалии фанни технология (таълими меҳнат) истифода мешавад. Онро ҳангоми таҳлил ва таҷзияи мафҳум, назарияҳо ва дар кори амалӣ истифода бурдан айнаи муддаост.

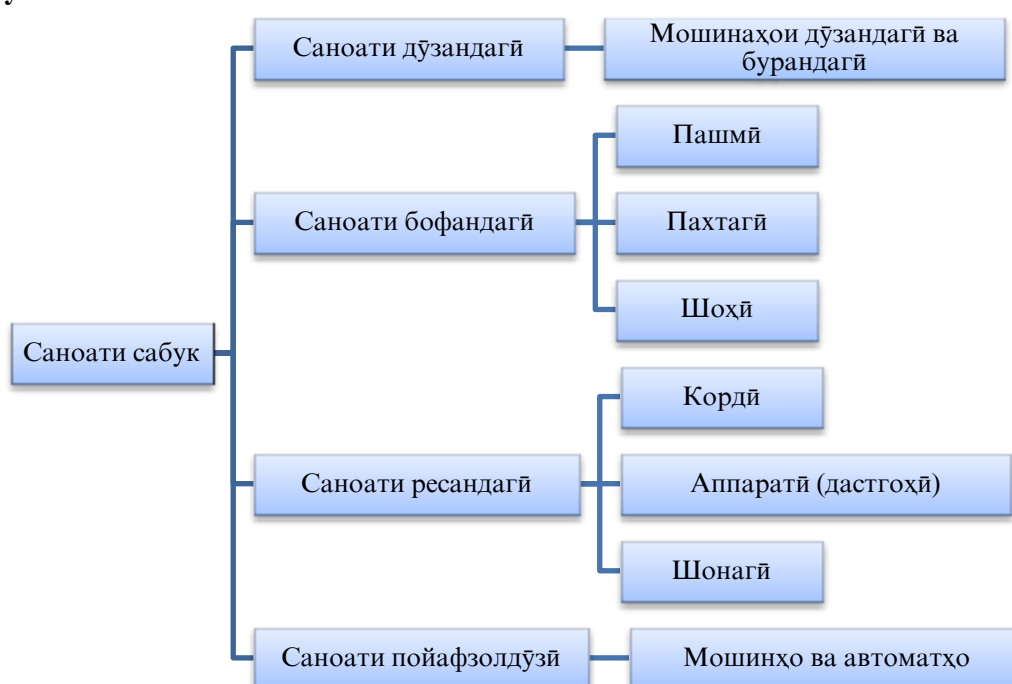
Мақсадҳо:

- таҳлилу таҷзия карда тавонистани калимаҳо, мафҳумҳо ва кори амалӣ;
- инкишофи малакаҳои ҳулосабарории дедуктивӣ (аз кулл ба ҷузъ);
- омӯхтани тарзҳои нави фаъолият.

Қадамҳо:

1. Як, ду ва се мафҳум (мавзӯ, масъала) ё пайдарпайии кори амалиро интиҳоб намоед.
2. Мавзӯ, масъала, мафҳум ва ё пайдарпайии кори амалиро дар тарафи чапи лавҳаи синф нависед.
3. Аз ҳонандагон хоҳиш намоед, ки мавзӯ ва пайдарпайии кори амалиро ба ду-се қисмати асосӣ ҷудо кунанд.
4. Қисматҳои асосиро пас аз мавзӯ, масъала, мафҳум ва ё пайдарпайии кори амалии овардашударо қайд кунед ва бо тирча алоқаманд намоед.
4. Фаслҳои асосиро боз ба қисматҳо ҷудо кунед (андешаҳо ё тартиби иҷрои кори амалиро бояд кӯтоҳ ва мухтасар шарҳ дода шаванд) ва бо тирча алоқаманд намоед.
5. Нақша шакли шаршаро мегирад.

Намуна:

Таъкид: Ҳангоми тартиб додани «шаршара» якчанд қисмҳои нақшаро аз як тараф ба тарафи дигар гузаронидан мумкин аст. Он барои аз нав дида баромадани ин ё он қисмат имконият медиҳад. Усули мазкурро бештар дар кори гурӯҳӣ ташкил кардан тавсия мешавад.

Тавсия ба омӯзгор: Усули мазкур бештар дар давраи мулоҳизаронӣ, яъне пас аз омӯхтани мавзӯи нав, барои ба ёд овардани мавзӯ (масъала)-и омӯхташуда истифода мегардад. Шумо аз рӯйи диди худ ҷойи қисматҳоро иваз намоед, яъне қисматҳои

накшаро аз як тараф ба тарафи дигар кӯчонед. Пас аз тартиб додани накша саволхое ба шогирдон пешниҳод намоед, ки фикрронии онҳоро инкишоф диҳад.

5) Мустаҳкамкунӣ.

- ❖ Сохтори саноати сабук кадом муассисахоро дар бар мегирад?
- ❖ Дар ин сохторҳо бо кадом масолеҳ кор мекунад?
- ❖ Саноати маҳаллӣ гуфта чиро меноманд?
- ❖ Оид ба раванди истеҳсоли ин саноат маълумот диҳед?

б) Дарсро чамбаст намуда, захимати хонандагонро қадр кунед.

7) **Арзёбӣ.** Дар чараёни дарс фаъолияти таълимии хонандагонро мушоҳида намуда, дараҷаи ба салоҳиятҳо ноил гаштани онҳоро муайян кунед. Натиҷаҳои фаъолияти таълимии хонандагонро аз рӯйи савол ва супоришҳои зерин арзёбӣ карда метавонед (*мувофиқи натиҷаи арзёбии мазкур ба хонандагон баҳои аъло, хуб, қаноатбахш ва ғайриқаноатбахш гузошта мешавад*).

фаъолият	метавонад	қисман	наметавонад
Дар бораи саноати сабук маълумот дода метавонад?			
Эҷодкорона дар бораи намудҳои дастгоҳи бофандагӣ ва ресандагӣ маълумот дода метавонад?			
Дар бораи касби бофанда ва ресанда маълумоти васеъ дода метавонад?			
Хусусиятҳои бо диққатӣ, якҷоякунӣ ва тақсимои диққатнокиро дар худ тарбия карда метавонад?			

Дарси 3

Мавзӯ: Маълумот дар бораи равандҳои технологӣ дар саноати масолеҳи бинокорӣ

Барнома: Равандҳои технологӣ дар соҳаҳои гуногуни хоҷагии халқи Тоҷикистон: СОХТМОН.

Салоҳиятҳо:

- Дар бораи равандҳои технологӣ соҳаи саноат маълумоти васеъ дода метавонад.
- Дар доираи мавзӯҳои мураккаб ғояи навро эҷод карда метавонад.
- Доир ба касбҳои гуногун маълумоти васеъ дода метавонад.
- Хусусиятҳои тарбиявии фанро дарк карда онро дар амал ба таври васеъ татбиқ карда метавонад.

Мақсадҳои дарс:

- Дар бораи соҳаи саноати масолеҳи бинокорӣ маълумоти васеъ дода тавонад.
- Истеҳсоли баъзе аз масолеҳи бинокориро эҷодкорона фарқ ва таҳлил карда тавонад.
- Оид ба касби бинокор маълумоти васеъ дода тавонад.
- Хусусиятҳои таҳлилии худро оид ба касбҳои гуногуни бинокорӣ инкишоф дода тавонад.

Таҷҳизоти зарурӣ: китоби дарсӣ, овезаҳои оид ба равандҳои технологӣ дар соҳаи саноати масолеҳи бинокорӣ ва ғ.

Методикаи таълим: Ҳангоми банақшагирии дарс аз тавсияҳои зерин истифода бурда метавонед.

1) Ташкили дарс:

- Тайёр намудани маводди хониш.
- Ҳозир-ғоиб қардани хонандагон.
- Омода намудани аҳли синф ба дарс.

2) Такрори дарси гузашта: Дарсро аз гузоштани масъала оғоз кунед. Бо саволҳои зерин ба хонандагон муруҷиат кунед:

- Сохтори саноати сабук кадом муассисаҳоро дар бар мегирад?
- Дар ин сохторҳо бо кадом масолеҳ кор мекунанд?
- Саноати маҳаллӣ гуфта чиро меноманд?
- Оид ба раванди истеҳсоли ин саноат маълумот диҳед?

3) Шиносоӣ бо мазмуни мавзӯ: Омӯзгор дар тахтаи синф номи мавзӯи нав «Маълумот дар бораи равандҳои технологӣ дар саноати масолеҳи бинокорӣ»-ро навишта дар бораи он маълумот медиҳад. Омӯзгор метавонад дар ин лаҳзаи дарсӣ аз усули «Чархи ақидаҳо» истифода намояд.

Усули «Чархи ақидаҳо» барои гирдоварии миқдори муайяни (4, 6, 8, 12) андешаҳо доир ба мафҳум ё мавзӯ дар шакли шохаҳои гирдгардон аст. Омӯзгор ин усулро дар мавридҳои истифода мебарад, ки агар масъалаи ҷудо кардани ҷизҳои нисбатан муҳим ба миён ояд.

Дар маркази «чарх» мафҳум, савол ё мушкилоти мавзӯи нав навишта мешавад. Вазифаи хонандагон аз он иборат аст, ки ду ё чорнафарӣ кор карда, маълумотҳои дошташонро оид ба ин мавзӯ нависанд.

Мақсадҳо:

- ✓ бедор намудани шавқу ҳавас;
- ✓ муайян кардани сарҳади донишҳои мукамал;
- ✓ муайян кардани донишҳои нопурраи мавҷуда;
- ✓ ҷудо карда тавонистани ҷизҳои муҳим;
- ✓ инкишофи малакаҳои таҳлил ва хулосабарорӣ.

Қадамҳои истифодаи ин усул:

1. Дар маркази нақша мушкилот ва ё масъалаеро, ки ҳал кардан зарур аст, нависед.

2. Омӯзгор аз хонандагон хоҳиш менамояд, ки ақидаҳо ё далелҳои асосиро вобаста ба мушкилот ё масъалаи дар марказбуда дар шохаҳои чарх қайд кунанд. Агар далелҳо камӣ кунанд, хонандагон метавонанд саволҳои худро вобаста ба мушкилот ё масъалаи дар марказбуда нависанд.

3. Гурӯҳҳо фаъолияти худро муаррифӣ мекунанд (чунин фаъолият бештар дар кори гурӯҳӣ гузаронида мешавад)

4. Омӯзгор муаррифии гурӯҳҳоро бодикқат гӯш карда, мувоҳида ташкил менамояд.

Намуна:

Масъала: «Дар бораи масолеҳи бинокорӣ чӣ медонед? Ақидаҳои худро баён кунед»

Бояд зикр намуд, ки «Чархи ақидаҳо» метавонад аз *ададҳои гуногун*: бо миқдори 4, 6, 8, ё 12 иборат бошад. Ин аз мақсадҳои мушаххас ва сатҳи омодагии хонандагон вобаста аст.

Тавсия ба омӯзгор: Ҳангоми иҷрои супориш хонандагон шояд миқдори муайяншудаи ақидаҳоро пур карда натавонанд. Дар ин ҳолат шумо метавонед ба хонандагон навиштани саволҳоеро, ки онҳо ба он ҷавоб гирифта натавонанд пешниҳод намоед. Муҳим пурра кардани ҳамаи «ақидаҳо» мебошад. Ин усулро ҳам дар фаъолияти гуруҳӣ дар ва ҳам дар фаъолияти дунафарӣ истифода бурдан мумкин аст.

Инчунин омӯзгор чунин маълумотро метавонад пешниҳод кунад:

Ин соҳаи саноат асосан барои сохтмон масолеҳи лозимино истеҳсол менамояд.

Сохтори ин соҳаро заводҳои семент, комбинатҳои истеҳсоли масолеҳи асбесту-семент, ба монанди шифер, ғулбаҳо ва ғайра; заводҳои хишт, сафоли бопӯшӣ, кошинҳои рӯйкашкунӣ, заводи конструксияҳои оҳану бетонӣ, комбинатҳои хонасозӣ, ҷузъҳои бетонӣ ва дигар омехтаҳо тайёркунада, заводҳои истеҳсоли оҳаксанг, гач, комбинатҳои масолеҳи ғайримаъданӣ, заводҳои истеҳсоли қоғазҳои рӯйкаш ба мисли тол, пергаминт, рубероид ва ғайра ташкил медиҳад.

Саноати бинокориро соҳаҳои саноати ҷӯбу ҷангал бо масолеҳи ҷӯб, муассисаҳои дигар бо конструксияҳои ҷӯбин, ба мисли дару тирезаҳо, фаршҳои тайёр ва ғайра, соҳаи саноати химия бо масолеҳи рангу ороишӣ заводҳои соҳаи мошинасозӣ бо маснуоти металли гуногун ба монанди симмех, кулф, часпак, дигар масолах барои мебел; комбинати шиша бо шишаи тиреза ва дигар маснуоти шишагӣ таъмин менамоянд.

Қорҳои сохтмон, бевосита аз тарафи муассисаҳои сохтмон иҷро карда мешавад, ки ба онҳо трести бинокорӣ, идораҳои бинокорӣ, колоннаҳои механиконида ва қитъаҳои (участка) бинокорӣ мансубанд.

Истеҳсоли баъзе аз масолеҳи бинокорӣ :

Истеҳсоли семент. Семент аз хоки махсус, ки маргел номида мешавад, аз омехтаи як ҳисса хок ва се ҳисса оҳаксангаст, дар натиҷаи пухтан дар қӯраҳои ғулбагии даврзананда, дар ҳарорати то 1400-1500°C ҳосил карда шуда, дар хотимаи амалиёт он осиб карда мешавад.

Истеҳсоли хишти пухта. Аз хоки одӣ, ки пешакӣ элак карда мешавад, лой тайёр карда бо ноаҳои махсус, ки андозаҳои лозимино доранд, равона карда мешавад. Аз ин лой бо ёрии корди сими хишти ғафсиаш зарурӣ бурида мешавад. Пас аз хушконидаи хиштро ба тағмонҳои махсус ҷойгир намуда, ба қӯраҳои ҳалқагӣ ҷойгир мекунанд. Дар ин қӯраҳо хишт дар давоми 48 соат аз ҳарорати паст сар карда мунтазам то нуқтаҳои ҳарорати баланд 900-1000°C ҳаракат мекунад ва аз ин нуқта боз ба ҷойҳои ҳарораташ пасти қӯра рафта хунук мешавад ва аз қӯра бо ин тағмон берун оварда мешавад.

Истеҳсоли оҳаксанг. Аз сангҳои махсус дар қӯраҳо дар ҳарорати то 1000°C дар муддати то 10-12 соат оҳаксанг пухта мешавад.

Истеҳсоли шифер. Барои истеҳсоли шифер аз омехтаи асбест ва семент лой тайёр карда, аз он бо тарзи қолибкунӣ варақаҳои шифер ба шакли зарурӣ оварда мешаванд. Пас аз он ин варақаҳо хушконида мешаванд.

Истеҳсоли бетон. Барои истеҳсоли бетон санги майдакардашуда семент ва об омехта карда мешаванд. Барои ин омехтакунакҳои механикиро истифода мекунанд.

Истеҳсоли лойҳои бинокорӣ. Онҳо аз қумҳои гуногунтаркиб бо оби оҳак ва семент ё бе семент тайёр карда шуда, вобаста ба таркибашон тамғаҳои гуногунро доранд. Ҳамин тавр масолеҳи бинокорӣ гуногун бо технологияҳои гуногун тайёр карда мешавад.

Саноати сохтмон. Ҳамаи корҳои сохтмонӣ ба монанди сохтани сарбандҳо, пойгоҳҳои барқӣ, роҳи оҳан, бандарҳо, обанборҳо, қалъаҳо, роҳҳои мошингард, нақбҳо, хатҳои метрополитен, шахтаҳо, комбинатҳо, заводу фабрикаҳо, биноҳои маъмури ва истиқоматӣ, кӯпрӯкҳо, хатҳои газ, нафт, чараёни барқ нақлкунанда ва ғайра аз ҷониби саноати сохтмон иҷро карда мешавад. Ин соҳаи сохтмон вобаста ба корҳои иҷрошаванда аз техника ва технологияи гуногун истифода мебаранд. Масалан, барои сохтани роҳҳо, каналҳо, обанборҳо аз экскаватор, булдозер ва дигар мошинаҳои махсус истифода менамоянд.

Барои иҷрои сохтмони биноҳои маъмурию истехсолӣ ва истиқоматӣ бошад аз кранҳои борбардор ва дигар механизмҳо васеъ истифода карда мешавад. Ҳама гуна амалиёт оид ба таъмини биноҳо бо чараёни барқ, нуқтаҳои об ва канализатсия, газ, нуқтаҳои телефон ва радио, корҳои рангубор ва ороиш, системаҳои ҳавотозакунӣ ва ғайра аз ҷониби муассисаҳои гуногун ба сомон расонида мешаванд.

4) Мустаҳкамкунӣ:

- ❖ Сохтори саноати масолеҳи бинокорӣ кадом муассисахоро дар бар мегирад?
- ❖ Саноати масолеҳи бинокорӣ хочагии халқро бо чӣ таъмин мекунад?
- ❖ Хишти пухтаро чӣ тавр истехсол мекунад?
- ❖ Барои истехсоли бетон чиҳо лозиманд?
- ❖ Оид ба индустрияи сохтмон маълумот диҳед?
- ❖ Дар ин соҳа аз чӣ гуна техникаҳо ва технологияҳо истифода мебаранд?

5) Дарсро чамбаст намуда, захмати хонандагонро кадр кунед.

6) **Арзёбӣ.** Дар рафти дарс фаъолияти таълимии хонандагонро мушоҳида намуда, дараҷаи ба салоҳиятҳо ноил гаштани онҳоро муайян кунед. Натиҷаҳои фаъолияти таълимии хонандагонро аз рӯйи савол ва супоришҳои зерин арзёбӣ карда метавонед (*мувофиқи натиҷаи арзёбии мазкур ба хонандагон баҳои аъло, хуб, қаноатбахш ва ғайриқаноатбахш гузошта мешавад*).

фаъолият	метавонад	қисман	наметавонад
Дар бораи соҳаи саноати масолеҳи бинокорӣ маълумоти васеъ дода метавонад?			
Истехсоли баъзе аз масолеҳи бинокориро эҷодкорона фарқ ва таҳлил карда метавонад?			
Оид ба касби бинокор маълумоти васеъ дода метавонад?			
Хусусиятҳои таҳлилии худро оид ба касбҳои гуногуни бинокорӣ инкишоф дода метавонад?			

Дарси 4

Мавзӯ: Маълумот дар бораи равандҳои технологӣ дар соҳаи кишоварзӣ

Барнома: Равандҳои технологӣ дар соҳаҳои гуногуни кишоварзии Тоҷикистон.

Салоҳиятҳо:

- Дар бораи равандҳои технологияи соҳаи саноат маълумоти васеъ дода метавонад.
- Дар доираи мавзӯҳои мураккаб ғояи навро эҷод карда метавонад.
- Доир ба касбҳои гуногун маълумоти васеъ дода метавонад.

- Хусусиятҳои тарбиявии фанро дарк карда, онро дар амал ба таври васеъ татбиқ карда метавонад.

Мақсадҳои дарс:

- Дар бораи равандҳои технологӣ дар соҳаи кишоварзӣ маълумот дода тавонад.
- Дар бораи соҳаҳои муассисаҳои кишоварзӣ эҷодкорона маълумот дода тавонад;
- Дар бораи касбҳои соҳаи кишоварзӣ маълумоти васеъ дода тавонад.
- Сифатҳои таҳлили худро оид ба хоҷагии қишлоқ ташаккул дода тавонад.

Таҷҳизоти зарурӣ: китоби дарсӣ, овезаҳо оид ба мавзӯ.

Методикаи таълим: Ҳангоми банақшагирии дарс аз тавсияҳои зерин истифода бурда метавонед.

1) Ташкили дарс: Дар ин марҳала корҳои зерин ба роҳ монда мешаванд:

- Тайёр намудани маводди хониш.
- Ҳозир-ғоиб кардани хонандагон.
- Омода намудани аҳли синф ба дарс.

2) Такрори дарси гузашта: Дарсро аз гузоштани масъала оғоз кунед. Бо саволҳои зерин ба хонандагон муроҷиат кунед:

- Сохтори саноати масолеҳи бинокорӣ кадом муассисаҳоро дар бар мегирад?
- Саноати масолеҳи бинокорӣ хоҷагии халқро бо чӣ таъмин мекунад?
- Хишти пухтаро чӣ тавр истеҳсол мекунад?
- Барои истеҳсоли бетон чиҳо лозиманд?
- Оид ба индустрияи сохтмон маълумот диҳед?
- Дар ин соҳа аз чӣ гуна техникаҳо ва технологияҳо истифода мебаранд?

Оид ба саволҳо каме муҳокимаронӣ намуда, донишҳои аз дарсҳои гузашта гирифтаи онҳоро ба хотирашон оваред.

3). Шиносоӣ бо мазмуни мавзӯ: Сухбат дар бораи равандҳои технологӣ дар соҳаи кишоварзӣ бо хонандагон сурат мегирад.

Ба сохтори ин соҳа (колхозҳо, совхозҳо) хоҷагиҳои давлатӣ, хоҷагиҳои коллективӣ, хоҷагиҳои деҳқонӣ, иттиҳодияҳои гуногун, фабрикаҳои мурғпарварӣ, хоҷагиҳои моҳидорӣ, гармхонаҳои гуногун, муассисаҳои зотпарварӣ, тухмипарварӣ, пойгоҳҳои таҷрибавӣ, парвариши занбӯри асал, чарогоҳҳо, чангалҳо ва ғайра дохил мешаванд.

Инчунин ин соҳа ҳамчун комплекси агросаноатӣ дорои заводҳои коркарди шир, чарм, гӯшт, комбинатҳои ордкашӣ, консервбарорӣ, фабрикаҳои истеҳсоли тамоку, заводи нӯшоқиҳо ва як қатор муассисаҳои дигари истеҳсоли мебошад. Ин имконият медиҳад, ки ашёи хом дар қояш ва сари вақт коркард шуда, аз нобудшавӣ нигоҳ дошта шавад.

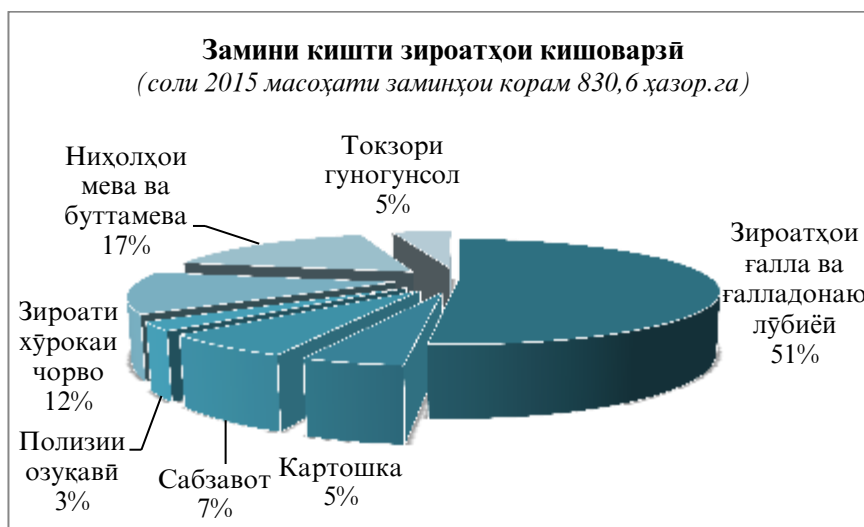
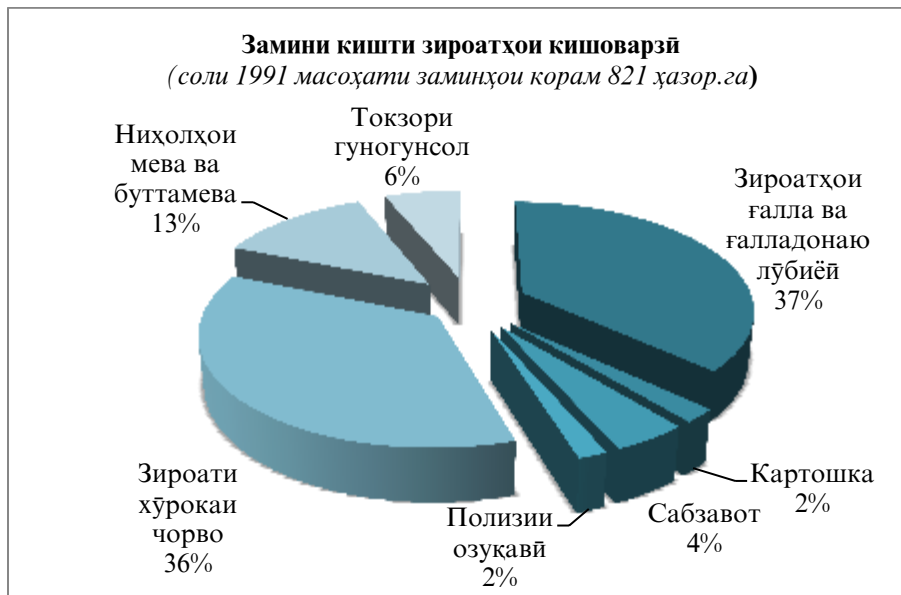
Дар шароити ҷумҳурии мо муассисаҳои кишоварзӣ серсоҳа буда, зироати асосии техникаи пахта ба ҳисоб меравад. Ғайр аз пахта дар ҷумҳурӣ ғалладона, картошка, тамоку, меваю сабзавот, ангур, меваҳои ситрусӣ ва дигар зироатҳо кишт карда шуда, чорводорӣ, мурғпарварӣ, моҳипарварӣ, занбӯриасалпарварӣ, пиллапарварӣ ба роҳ монда шудаанд.

Дар шароити имрӯза дар ин соҳаи муҳимми иқтисодии ҷумҳурӣ ба истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ зиёда аз 140239 адад хоҷагиҳои калон, миёна ва хурди деҳқонӣ (фермерӣ) фаъолият доранд.

Кишоварзӣ яке аз соҳаҳои асосии иқтисодии ҷумҳурӣ буда истеҳсолоти аграрӣ ҷойи асосиро ишғол мекунад. Кишоварзӣ саноатро бо ашёи хом ва аҳолиро бо маҳсулоти хӯрокаи таъмин менамояд. Кишоварзии ҷаҳон ҳамагӣ 3 %-и сатҳи хушкіро ишғол кардааст. Масоҳати замини кишти ҷаҳон 4,6 млрд. гектарро ташкил медиҳад, ки аз он 1,5 га заминҳои шудгоршуда мебошад. Ин онро ифода мекунад, ки ба ҳар як шаҳрванд ба ҳисоби миёна 0,3 га заминҳои қорамшуда мувофиқ меоянд. Масалан, дар Чин ба ҳар як сари аҳоли 0,09 га, дар ИМА 0,64 га, дар Россия 0,8 га, дар Тоҷикистон ҳамагӣ 3 % заминҳои қорам рост меояд.

Дар истехсолоти кишоварзӣ воситаи асосии истехсолот захираҳои замин ба ҳисоб меравад. Дар мавриди ба таври оқилона истифода бурдани замин маҳсулоти кишоварзӣ, ҳосилнокии зироатҳо афзуда, ниҳоят дар ба самаранокии истехсолоти соҳаи кишоварзӣ оварда мерасонад.

Соли 2015 масоҳати заминҳои қорам 830,6 ҳазор га-ро ташкил додааст. Барои пурра намудани маълумот оид ба таркиби майдонҳои қорам диаграммаи зерин оварда шудаанд.

Чӣ хеле, ки аз диаграммаи соли 1991 маълум аст, ҳиссаи зиёди заминҳои қорам ба ғалладона ва лубиё (37%), зироати хӯрокаи чорво (36%) ва боқимондаи онҳо ба заминҳои мева ва буттамева (13%), токзори гуногунсол 6% ва картошкаю зироатҳои сабзавоту полизӣ (8%) рост меояд. Лекин солҳои охир ин ҳолат тағйир ёфтааст, ки қисми зиёди заминҳо ғалладона ва лубиё 51%, замини ниҳолҳои мева ва буттамева 17% ва боқимондаи онҳо зироатҳои хӯрокаи чорво 12%, токзори гуногунсол 5% ва картошкаю зироати сабзавоту полизӣ 15% ташкил додааст. Аз ин чунин хулоса баровардан мумкин аст, ки дар солҳои охир диққати асосӣ ба таъмини аҳоли бо ғалладона ва пахтакорӣ равона карда шудааст.

4). Мустаҳкамкунӣ. Ин лаҳзаи дарсӣ бо истифода аз бозии “Дар олами касбҳо” гузаронида мешавад.

Ба номи касб – шарҳи онро мувофиқ оваред:

Намуна:

Номҳои касб:

1. Чӯпон;
2. Занбӯрпарвар;
3. Агроном;
4. Мурғпарвар;
5. Кирмакпарвар;
6. Зироаткор;

Шарҳи касбҳо:

А) Аз аввали баҳор то охири тирамоҳ машғули кор мебошад, қуттиҳои он аз тахта сохта шудааст, асал истехсол мекунад, кораш мушкул лекин фоидаовар аст.

Б) Тухм ва гӯшти паранда истехсол мекунад, меъери таркиби хӯрокарро муайян мекунад, донишҳои химиявию физикиро бояд дошта бошад.

В) Барги тутро аз навдаҳо тоза карда парвариш мекунад, шуглаш мавсимӣ мебошад, аз маҳсулоти тайёркардаи ӯ шохӣ бофта мешавад.

Г) Мавсими корҳои шудгор, дарав, кишт, гунучин, обёрӣ, порудихӣ ва ғайраро медонад, дар ҳавои кушод фаъолият мебарад, намудҳои зироати хоҷагии кишлоқро таҳлил карда метавонад.

Д) Ба зироатҳои соҳаи кишоварзӣ мутахассис мебошад, мавсими кишту корро медонад, ҳосилнокии зироатҳоро баланд карда метавонад.

Е) Дар чарогоҳҳо гӯсфандҳоро мечаронад, шумораи онҳоро зиёд мекунад, маҳсулоти гӯштӣ ва пашм аз ӯ вобастагӣ дорад.

Ҷавобҳо: 1-Е, 2-А, 3-Д, 4-Б, 5-В, 6-Г.

Инчунин омӯзгор метавонад бо саволҳои зерин дониши хонандагонро мустаҳкам кунад.

- ❖ Сохтори кишоварзӣ кадом муассисаҳоро дар бар мегирад?
- ❖ Кишоварзӣ саноатро бо чӣ таъмин мекунад?
- ❖ Барои истехсоли маҳсулоти кишоварзӣ чанд намуд хоҷагиҳо машғуланд?
- ❖ Дар шароити имрӯза чӣ гуна хоҷагиҳо фаъолият доранд?
- ❖ Растаниҳои асосии кишоварзро номбар кунед?
- ❖ Техникаи кишоварзӣ чӣ гуна вазифаро иҷро мекунад?
- ❖ Химияи кишоварзӣ чӣ гуна вазифаро бар дӯш дорад?
- ❖ Мувофиқи диаграммаи овардашуда дар бораи замини кишт маълумот диҳед?

5) Дарсро чамъбаст намуда, заҳмати хонандагонро қадр кунед.

б) Арзёбӣ. Дар чараёни дарс фаъолияти таълимии хонандагонро мушоҳида намуда, дараҷаи ба салоҳиятҳо ноил гаштани онҳоро муайян кунед. Натиҷаҳои фаъолияти таълимии хонандагонро аз рӯйи савол ва супоришҳои зерин арзёбӣ карда метавонед (*мувофиқи натиҷаи арзёбии мазкур ба хонандагон баҳои аъло, хуб, қаноатбахш ва ғайриқаноатбахш гузошта мешавад*).

фаъолият	метавонад	қисман	наметавонад
Дар бораи равандҳои технологӣ дар соҳаи кишоварзӣ маълумот дода метавонад?			
Дар бораи соҳаҳои муассисаҳои кишоварзӣ эҷодкорона маълумот дода метавонад?			
Дар бораи касбҳои соҳаи кишоварзӣ маълумоти васеъ дода метавонад?			
Сифатҳои таҳлилии худро оид ба хоҷагии кишлоқ ташаккул дода метавонад?			

Дарси 5

Мавзӯ: Маълумот дар бораи равандҳои технологӣ дар саноати мошинсозӣ

Барнома: Равандҳои технологӣ дар соҳаҳои гуногуни мошинсозӣ Тоҷикистон.

Салоҳиятҳо:

- Дар бораи равандҳои технологияи соҳаи саноат маълумоти васеъ дода метавонад.
- Дар доираи мавзӯҳои мураккаб ғояи навро эҷод карда метавонад.
- Доир ба касбҳои гуногун маълумоти васеъ дода метавонад.
- Хусусиятҳои тарбиявии фанро дарк карда, онро дар амал ба таври васеъ татбиқ карда метавонад.

Мақсадҳои дарс:

- Дар бораи равандҳои технологӣ дар саноати мошинсозӣ маълумот дода тавонад.
- Эҷодкорона амалиётҳои дар мошинсозӣ истифода мешударо таҳлил карда тавонад.
- Дар бораи касбҳо маълумоти васеъ дода тавонад.
- Тарбияи масъулиятнокиро инкишоф дода тавонад.

Тачҳизоти зарурӣ: китоби дарсӣ, слайдҳо, нурафзо (проектор) овезаҳо оид мавзӯ.

Методикаи таълим: Ҳангоми банақшагирии дарс аз тавсияҳои зерин истифода бурда метавонед.

1). Ташкили дарс: Дар ин марҳала корҳои зерин ба роҳ монда мешаванд:

- Тайёр намудани маводди хониш.
- Ҳозир- ғойб кардани хонандагон.
- Омода намудани аҳли синф ба дарс.

2). Такрори дарси гузашта: Дарсро аз гузоштани масъала оғоз кунед. Бо саволҳои зерин ба хонандагон муроҷиат кунед:

- Сохтори кишоварзӣ кадом муассисаҳоро дар бар мегирад?
- Кишоварзӣ саноатро бо чӣ таъмин мекунад?
- Барои истеҳсоли маҳсулоти кишоварзӣ чанд намуд хоҷагиҳо машғуланд?
- Дар шароити имрӯза чӣ гуна хоҷагиҳо фаъолият доранд?
- Растаниҳои асосии кишоварзро номбар кунед?
- Техникаи кишоварзӣ чӣ гуна вазифаро иҷро мекунад?
- Химияи кишоварзӣ чӣ гуна вазифаро бар дӯш дорад?
- Мувофиқи диаграммаи овардашуда дар бораи замини кишт маълумот диҳед?

Оид ба саволҳо каме муҳокимаронӣ намуда, донишҳои аз дарсҳои гузашта гирифтаи онҳоро ба хотирашон оред.

3). Шинсоӣ бо мазмуни мавзӯ: Омӯзгор дар бораи равандҳои технологӣ дар саноати мошинсозӣ барои хонандагон маълумот медиҳад.

Саноати мошинсозӣ аз соҳаҳои асосии хоҷагии халқ буда, талаботи халқро бо маснуот ва мошинҳои гуногун қонеъ мегардонад.

Мошин ин механизм ё маҷмӯи механизмҳои ҳаракатнок буда, як намуди энергияро ба дигар намуд энергия мубаддал мекунад ё ягон қори ғоиданокро иҷро менамояд.

Ба таркиби саноати мошинсозӣ ҳамаи муассисаҳое, ки бо истеҳсоли мошинҳои гуногун, қисмҳои онҳо, асбобу афзор, дастгоҳҳо, рехтаҳо ва дигар молҳои истифодаи умум машғуланд, дохил мешаванд.

Мошинҳо ба ду гурӯҳ чудо карда шудаанд:

1. Мошинҳои ибтидоӣ

- Ҳаракатро аз манбаҳои табиӣ (сӯзишворӣ, об, шамол,...) мегиранд.

2. Мошинҳои дуюмин

- Ҳаракатро аз мошинҳои ибтидоӣ мегиранд.

1) Мошинҳои ибтидоӣ, ки ҳаракатро аз манбаҳои табиӣ (сӯзишворӣ, об, шамол,...) мегиранд.

2) Мошинҳои дуоҷин, ки ҳаракатро аз мошинҳои ибтидоӣ мегиранд.

Инчунин мошинҳо ба мошинҳои энергетикӣ ва мошинҳои технологӣ ҷудо мешаванд.

Вобаста ба соҳаҳои мошинҳо ба чунин навъҳо ҷудо мешаванд:

1. Мошинҳои кишоварзӣ
2. Мошинҳои нақлиётӣ
3. Мошинҳо барои соҳаи сохтмон
4. Мошинҳои соҳаи атом
5. Мошинҳои соҳаи компютер
6. Мошинҳои дастгоҳсозӣ
7. Мошинҳои асбобсозӣ
8. Мошинҳои нақлкунанда
9. Мошинҳои истифодаи умум (барои тиб, саноати сабук, хӯрокворӣ, барои рӯзгор ва ғайраҳо)

10. Мошинҳои барои саноати маъдан

11. Мошинҳои барои саноати химия

Дар соҳаи мошинсозӣ барои кишоварзӣ аз меҳи одӣ сар карда то киштиҳои кайҳонӣ, аз белу каланд то афзорҳои гуногун, аз асбобҳои одӣ сар карда то асбобҳои оптикӣ гуногун, аз рехтаҳо то ҷузъиётҳои гуногунхел, аз амалиёти сохтан то амалиёти васлқунӣ, ородихӣ ва санҷишӣ иҷро карда мешаванд.

Дар мошинсозӣ амалиёти зерин истифода мешавад:

- а) истеҳсоли рехтаҳо
- б) коркарди тазйикӣ
- в) кафшер ва пайвандқунӣ
- г) буридан
- д) коркарди ҳароратӣ
- е) коркарди электрохимиявӣ
- ҷ) коркарди электрофизикавӣ
- з) коркарди электромеханикӣ
- и) васл ва соз намудан
- к) ородихӣ
- л) санҷидан ва ҷо ба ҷо кардан

4). Усули «Кластер».

Кластер (cluster – хӯша, даста) усули гирдоварии андешаҳои хонандагон доир ба ягон мавзӯъ, мафҳум буда, дар шаклҳои гуногун тасвир меёбад. Ин усул аз тарафи мутахассиси масъалаҳои эҷодӣ Тони Бюзан кор карда шудааст. Ин усул имкон медиҳад, ки хонандагон барои фикр намудани мавзӯи дарпешистода сафарбар шаванд.

Дар марказ як мафҳум, савол ё масъалаи мавзӯи нав навишта мешавад. Вазифаи хонандагон аз он иборат аст, ки маълумотҳои дошташонро оид ба он нависанд. Ин

имкон медиҳад, ки хонандагон ҳамаи андешаҳои баёнишударо дар як ҷо гирд оварда, дар баробари шунидани онҳо боз аёни бо онҳо шинос гарданд.

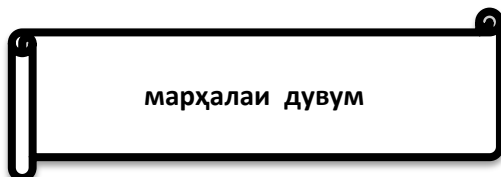
Мақсадҳо:

- ✓ гирдоварии андешаҳои хонандагон;
- ✓ бунёди вазъияти ҷустуҷӯ;
- ✓ инкишофи малакаҳои баёни мухтасари фикр;
- ✓ омӯзиши роҳҳои гуногуни гирдоварии андешаҳо;
- ✓ пешниҳод кардани маълумоти иловагӣ;
- ✓ муайян кардани дониши хонандагон доир ба мавзӯ.

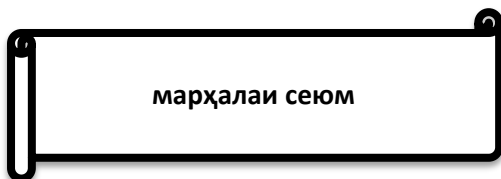
Марҳалаҳои кор ҳангоми таҳияи кластер:

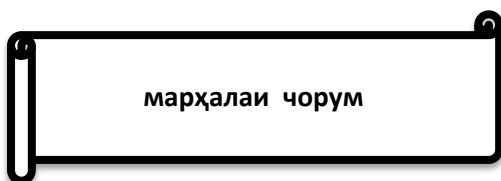
– дар маркази тахтаи синф (ё варақи сафед) давра тасвир карда мешавад, ки дар дохили он мафҳум ва ё калимаи асосии мавзӯи нав навишта мешавад, ки ғоя, мақсади асосии дарсро ташкил мекунад;

– хонандагон дар атрофи мавзӯ, мафҳум ва ё калимаи асосӣ андешаҳои худро менависанд. Дар натиҷа, дар атрофи ин калима ё ибора, ғояҳо, далелҳо ё симоҳое, ки онро зоҳир менамоянд, гирд оварда мешаванд;

– пас аз хондани китоб, шарҳи омӯзгор, хонандагон ба таҳлил ва ба низом даровардани маводди омӯхташуда оғоз менамоянд. Хонандагон байни андешаҳо алоқаи мувофиқро барқарор намуда, онҳоро вобаста ба мазмунашон ба гурӯҳҳо муттаҳид мекунанд;

– андешаҳои навишташуда, бо хатҳои рост бо мафҳум ё калимаи асосӣ пайваست карда мешаванд. Дар натиҷа як сохтор ба вуҷуд меояд, ки фикрҳоро ба таври графикӣ инъикос менамояд.

Шакли кластер гуногун шуда метавонад: ба монанди «хӯша», вақте ки аз ақидаҳо ташаккул меёбад ва дар гирди мавзӯи онҳо навишта мешаванд. Ҳангоми навишти ақидаҳои алоқаҳои байниҳамдигарии онҳо муайян карда мешаванд. Муҳим он аст, ки хонандагон миқдори зиёди алоқаҳоро ёбанд ва вобаста ба он кластер ду намуд мешавад: кластери **сода** ва кластери **мураккаб**.

Дар маркази худ як мафҳуми асосиро дорад, ки дар гирди он якчанд мафҳумҳои ба он тобеъ мавҷуд буда, ин мафҳумҳо низ зермафҳумҳои ба худ тобеъро доранд.

Кластери сода

- дар маркази худ як мафҳуми асосиро дорад, ки дар гирди он мафҳумҳои ба он тобеъ мавҷуданд.

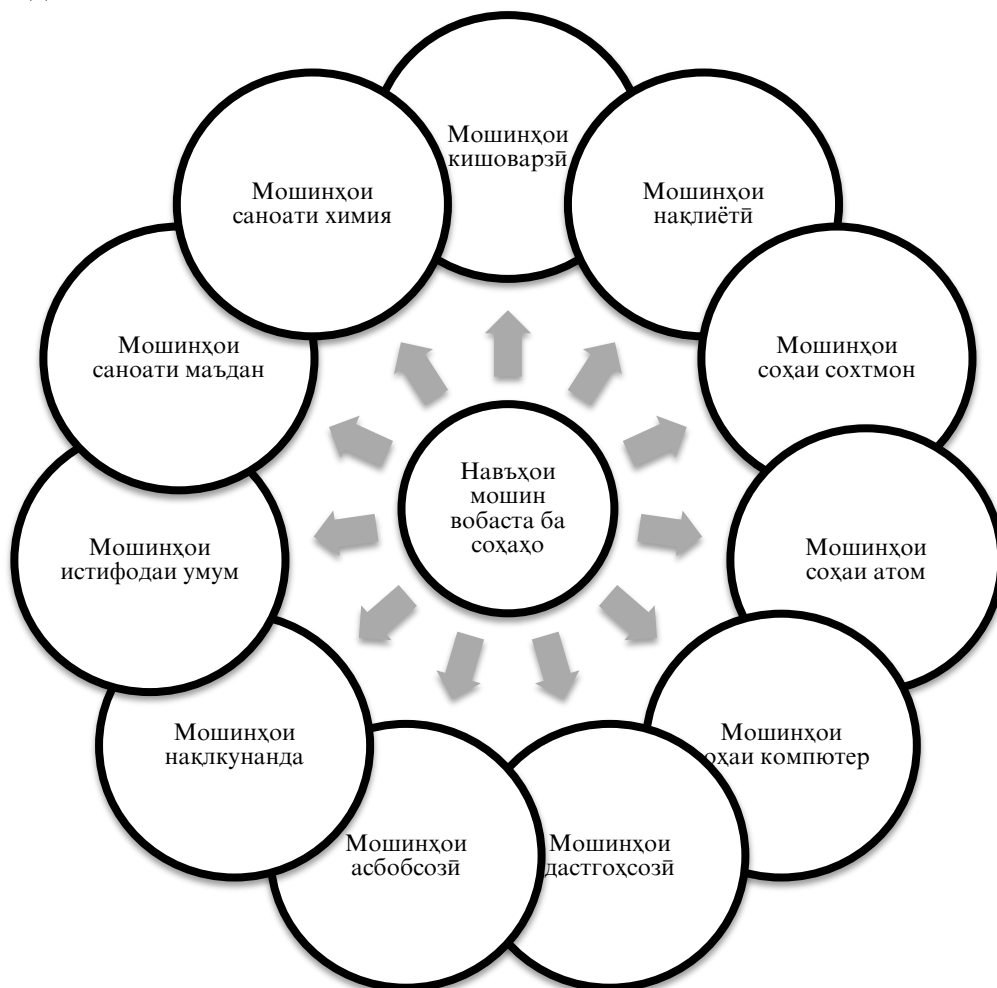
Кластери мураккаб

- дар маркази худ як мафҳуми асосиро дорад, ки дар гирди он якчанд мафҳумҳои ба он тобеъ мавҷуд буда, ин мафҳумҳо низ зермафҳумҳои ба худ тобеъро доранд.

Намунаи кластери сода:

Савол: Вобаста ба соҳаҳо мошинҳоро ба кадом навъҳо ҷудо мекунанд?

Дар бораи навъҳои мошин вобаста ба соҳаҳо ҳамаи фикрҳо ҷамъ карда мешаванд.

Дар натиҷа хонандагон:

- ✓ Оид ба мафҳум ё мушкилоти асосӣ ҷуқур андеша карда, донишҳояшонро оиди он ба хотир меоранд;
- ✓ бо шумораи муайяни шоҳаҳо андешаҳояшонро баён ва қайд мекунанд;
- ✓ барои исботи андешаҳои худ далел меоранд;
- ✓ қисматҳои асосии маълумотро аз умумӣ ҷудо мекунанд;

Тавсия ба омӯзгор: Дар усули хӯша иртибот, пайвастагии мантиқӣ, пайдарпайи фикру андешаҳо муҳим аст, то идрок осон гардад. Усули хӯшаро дар машғулиятҳои гуногун ва фанҳои мухталиф танҳо аз рӯи зарурат истифода бурдан мумкин аст.

5) Мустаҳкамкунӣ.

- ❖ Сохтори мошинсозӣ кадом муассисаҳоро дар бар мегирад?
- ❖ Мошинҳоро ба чанд гурӯҳ тақсим мекунад?
- ❖ Мошинҳои энергетикӣ гуфта чиро меноманд?
- ❖ Мошинҳои технологӣ гуфта чиро меноманд?
- ❖ Оид ба соҳаи истифодабарии мошинҳо мисолҳо оред?
- ❖ Дар бораи амалиёти асосии мошинсозӣ мисолҳо оред?

б) Дарсро чамъбаст намуда, заҳмати хонандагонро кадр кунед.

7) Арзёбӣ. Дар чараёни дарс фаъолияти таълимии хонандагонро мушоҳида намуда, дараҷаи ба салоҳиятҳо ноил гаштани онҳоро муайян кунед. Натиҷаҳои фаъолияти таълимии хонандагонро аз рӯи савол ва супоришҳои зерин арзёбӣ карда метавонед (*мувофиқи натиҷаи арзёбии мазкур ба хонандагон баҳои аъло, хуб, қаноатбахш ва ғайриқаноатбахш гузошта мешавад*).

фаъолият	метавонад	қисман	наметавонад
Дар бораи равандҳои технологӣ дар саноати мошинсозӣ маълумот дода метавонад?			
Эҷодкорона амалиётҳои дар мошинсозӣ истифода мешударо таҳлил карда метавонад?			
Дар бораи касбҳо маълумоти васеъ дода метавонад?			
Тарбияи масъулиятнокиро инкишоф дода метавонад?			

Дарси 6

Мавзӯ: Маълумот дар бораи равандҳои технологӣ дар соҳаи саноати сӯзишворӣ

Барнома: Равандҳои технологӣ дар соҳаҳои саноати сӯзишвории Тоҷикистон.

Салоҳиятҳо:

- Дар бораи равандҳои технологӣ соҳаи саноат маълумоти васеъ дода метавонад.
- Дар доираи мавзӯҳои мураккаб ғояи навро эҷод карда метавонад.
- Доир ба касбҳои гуногун маълумоти васеъ дода метавонад.
- Хусусиятҳои тарбиявии фанро дарк карда онро дар амал ба таври васеъ татбиқ карда метавонад.

Мақсадҳои дарс:

- Дар бораи равандҳои технологӣ дар соҳаи саноати сӯзишворӣ маълумот дода тавонад.
- Эҷодкорона намудҳои раванди технологӣ ва усулҳои онро таҳлил карда тавонад.
- Дар бораи касбҳо дар саноати сӯзишворӣ маълумоти васеъ дода тавонад.
- Қобилияти хуби муоширатро инкишоф дода тавонад.

Таҷҳизоти зарурӣ: китоби дарсӣ, слайдҳо, нурафзо (проектор) овезаҳо оид ба мавзӯ.

Методикаи таълим: Ҳангоми банақшагирии дарс аз тавсияҳои зерин истифода бурда метавонед.

1) Ташкили дарс: Дар ин марҳала корҳои зерин ба роҳ монда мешаванд:

- Тайёр намудани маводди хониш;
- Ҳозир-ғоиб кардани хонандагон;
- Омода намудани аҳли синф ба дарс.

2) Такрори дарси гузашта: Дарсро аз гузоштани масъала оғоз кунед. Бо саволҳои зерин ба хонандагон мурочиат кунед:

- Сохтори мошинсозӣ кадом муассисаҳоро дар бар мегирад?
- Мошинҳоро ба чанд гурӯҳ тақсим мекунанд?
- Мошинҳои энергетикӣ гуфта чиро меноманд?
- Мошинҳои технологӣ гуфта чиро меноманд?
- Оид ба соҳаи истифодабарии мошинҳо мисолҳо оред?
- Дар бораи амалиёти асосии мошинсозӣ мисолҳо оред?

Оид ба саволҳо каме муҳокимаронӣ намуда, донишҳои аз дарсҳои гузашта гирифтаи онҳоро ба хотирашон оред.

3) Шиносоӣ бо мазмуни мавзӯ: Омӯзгор дар лексияи хурди худ дар бораи равандҳои технологӣ дар соҳаи саноати сӯзишворӣ ба хонандагон маълумот бояд диҳад. Инчунин, омӯзгор метавонад аз бозии «Нотиқи беҳтарин» истифода намуда, бо хонандагон якҷоя мавзӯи навро аз худ кунанд.

Маълумоти умумӣ дар бораи бозӣ.

Озмун оид ба «Нотиқи беҳтарин» дар байни ду-се хонанда гузаронидан мумкин аст. Ҳар як хонанда як қисми кӯтоҳи мавзӯро аз худ карда ба хонандагони синф ҳамчун нотик баён мекунанд.

Мақсадҳои бозӣ

- А. Инкишоф додани нутқи хонанда;
- Б. Истифодаи дурусти калимаҳо, истилоҳ ва ташбеҳ аз тарафи хонанда;
- В. Инкишофи тарбияи маънавии хонандагон.

Қадамҳои истифодаи бозӣ

- А. Омӯзгор мавзӯ ва мақсади машғулиятро эълон мекунад.
- Б. Хонандагон (аз рӯйи хоҳиш) бояд ба тахтаи синф баромада, дар назди ҳамсинфони худ дар нақши «нотик», яъне дар як дақиқа дар бораи зарурати ҳаётии омӯхтани мавзӯи додашуда боварӣ ҳосил намоянд.
- В. Хонандагон вазифадоранд, гуфтаи нотикро бодикқат гӯш карда, мақсади нотикро муайян намоянд.

Намунаи истифодаи бозӣ:

А. Саноати сӯзишворӣ қисми муҳимми ҳоҷагии халқро ташкил медиҳад ва онро бо сӯзишворӣ таъмин менамояд. Ба таркиби саноати сӯзишворӣ соҳаҳои нафт, ангиштсанг ва газ дохил мешаванд, ки инҳо асосан дар қарри замин ҷойгир шудаанд. Тарзи истеҳсоли нафт : нафт худ мӯеи рағанини сиёҳтоби ғализ буда, дар ҷойҳои муайяни қишри замин дар чуқуриҳои гуногун ҷойгир аст, ки онро кони нафт меноманд. Барои берун овардан ҷохҳо парма карда шуда, аз онҳо нафт бо фишори худаш ё бо ёрии насосҳо ё ки бо фишори сунъӣ, ки бо ёрии ҷохӣ иловагӣ ба нафт дода мешавад берун меояд. Нафти хориҷшуда бо ёрии ғулбаҳо ба ҷойҳои коркард ё то нақлиёти нафткашон фиристода мешавад ва дар муассисаҳои нафткаоркунанда бо коркарди ҳароратӣ ба навҳо (бензин, керосин, рағани дизелӣ ва ғайраҳо) ҷудо карда мешавад.

Б. Ангиштсанг ҳам аз қарри замин бо ду роҳ : бо тарзи кофтани хандақҳо (шахтаҳо) ё бо тарзи бурида кушодани рӯйи замин то қабати ангишт дар буришҳо (разрезҳо) берун оварда мешаванд. Татбиқи ин ё он роҳи истихроҷ ба захира ва чуқурии ҷойгиршавии ангишт вобаста мебошад. Агар захираҳои ангиштсанг ба солҳои тӯлонӣ кифоягӣ кунанд (якҷанд даҳсолаҳо) ё нисбатан чуқуртар ҷойгир шуда бошад, он гоҳ хандақҳо, ки иншооти хеле мураккаб мебошад, кофта мешаванд. Дар дигар ҳолатҳо ба сатҳи замин наздик будани кони ангишт рӯйи он кушода истихроҷ карда мешавад.

Дар дараҷаи пухтарасӣ ангиштсанг се хел мешавад :

- 1) антрацит-ангиштсанги хеле пухтарасида
- 2) ангиштсанг-муътадил
- 3) ангиштсанги хокистарӣ-нисбатан хом

В. Газ дар қишри замин дар зери фишори баланд то 300мм ва зиёда атмосфера дучор мешавад. Барои берун овардани он чоҳҳо парма карда мешавад, ки газ аз онҳо бо фишори худаш берун меояд. Пас аз тоза шудан газ ба истеъмолкунандагон ба воситаи гулбаҳо фиристода мешавад. Барои ба гулбаҳо раван кардани миқдори зиёди газ онро ба моеъ мубаддал менамоянд. Ғайр аз ин, ба сифати сӯзишвори торф ва варақсангҳои сӯзанда, сӯзишвори сунъӣ-кокс низ истифода мешавад.

Дар натиҷа хонандагон чиро ёд мегиранд?

- Нутқи хонандагон бурро мегардад;
- Тарбияи мустақилона чамъ намудани мавод аз адабиёти гуногун;
- Шуурнокии хонандагон инкишоф меёбад.

5) Мустаҳкамкунӣ:

- ❖ Сохтори соҳаи сӯзишворӣ кадом муассисаҳоро дар бар мегирад?
- ❖ Нафтро чӣ тавр истеҳсол мекунад?
- ❖ Ангиштро бо кадом роҳҳо истеҳсол мекунад?
- ❖ Газро чӣ тавр истеҳсол мекунад?
- ❖ Шумо боз кадом намуди сӯзишвориҳоро медонед?

6) Дарсро чамъбаст намуда, заҳмати хонандагонро қадр кунед.

7) Арзёбӣ. Дар чараёни дарс фаъолияти таълимии хонандагонро мушоҳида намуда, дараҷаи ба салоҳиятҳо ноил гаштани онҳоро муайян кунед. Натиҷаҳои фаъолияти таълимии хонандагонро аз рӯйи савол ва супоришҳои зерин арзёбӣ карда метавонед (*мувофиқи натиҷаи арзёбии мазкур ба хонандагон баҳои аъло, хуб, қаноатбахш ва ғайриқаноатбахш гузошта мешавад*).

фаъолият	метавонад	қисман	наметавонад
Дар бораи равандҳои технологӣ дар соҳаи саноати сӯзишворӣ маълумот дода метавонад?			
Эҷодкорона намудҳои раванди технологӣ ва усулҳои онро таҳлил карда метавонад?			
Дар бораи касбҳо дар саноати сӯзишворӣ маълумоти васеъ дода метавонад?			
Қобилияти хуби муоширатро инкишоф дода метавонад?			

Дарси 7

Мавзӯ: Маълумот дар бораи равандҳои технологӣ дар саноати энергетика

Барнома: Равандҳои технологӣ дар соҳаҳои гуногуни энергетикаи Тоҷикистон.

Салоҳиятҳо:

- Дар бораи равандҳои технологии соҳаи саноат маълумоти васеъ дода метавонад.
- Дар доираи мавзӯҳои мураккаб ғояи навро эҷод карда метавонад.
- Доир ба касбҳои гуногун маълумоти васеъ дода метавонад.
- Хусусиятҳои тарбиявии фанро дарк карда, онро дар амал ба таври васеъ татбиқ карда метавонад.

Мақсадҳои дарс:

– Дар бораи равандҳои технологӣ дар саноати энергетика маълумот дода тавонад.

- Эҷодкорона дар бораи истехсоли чараёни барқ дар неругоҳҳо маълумот дода тавонад.
- Дар бораи касбҳо дар саноати энергетика маълумоти васеъ дода тавонад.
- Қобилияти таҳлили худро инкишоф дода тавонад.

Таҷҳизоти зарурӣ: китоби дарсӣ, слайдҳо, нурафзо (проектор), овезаҳо оид ба мавзӯ.

Методикаи таълим: Ҳангоми банақшагирии дарс аз тавсияҳои зерин истифода бурда метавонед.

1) Ташкили дарс: Дар ин марҳала корҳои зерин ба роҳ монда мешаванд:

- Тайёр намудани маводди хониш.
- Ҳозир-ғоиб кардани хонандагон.
- Омода намудани аҳли синф ба дарс.

2) Такрори дарси гузашта: Дарсро аз гузоштани масъала оғоз кунед. Бо саволҳои зерин ба хонандагон мурочиат кунед:

- Сохтори соҳаи сӯзишворӣ кадом муассисаҳоро дар бар мегирад?
- Нафтро чӣ тавр истехсол мекунад?
- Ангиштро бо кадом роҳҳо истехсол мекунад?
- Газро чӣ тавр истехсол мекунад?
- Шумо боз кадом намуди сӯзишворихоро медонед?

Оид ба саволҳо каме муҳокимаронӣ кунед ва донишҳои аз дарсҳои гузашта гирифтаи онҳоро ба ёдашон оред.

3) Шиносоӣ бо мазмуни мавзӯ: Дар ин лаҳзаи дарсӣ омӯзгор ба хонандагон дар бораи равандҳои технологӣ дар саноати энергетика маълумот медиҳад.

Ба таркиби энергетика соҳаҳои дохил мешаванд, ки онҳо бо истехсоли чараёни барқ ва нақли он машғуланд. Ба онҳо пеш аз ҳама неругоҳҳои барқӣ, зерпайгоҳҳои (подстансия) трансформатори баландшиддат, корҳои паҳнкунии чараён ва зерпайгоҳҳои паҳнкунандаи шиддат дохил мешаванд. Якчанд неругоҳҳои барқии минтақаҳои гуногун ба як ҳалқаи умумӣ пайвасташуда системаи ягонаи энергетикиро ташкил медиҳанд.

Неругоҳҳои барқӣ дар навбати худ якчанд намуд буда, барои истехсоли чараёни барқ хизмат мекунад. Онҳо ба неругоҳҳои бо гармӣ, бо об, бо шамол ва ғайра коркунанда чун мешаванд. Неругоҳҳои бо гармӣ коркунанда дар навбати худ ба неругоҳҳои бугӣ, газӣ, офтобӣ, атомӣ, бо обҳои зеризаминӣ коркунанда чун мешаванд.

Раванди истехсол ва истифодаи чараёни барқ ягона буда, захира кардани миқдори зиёди он ғайриимкон мебошад. Аз ин рӯ, неруе, ки истехсол мешавад, бо хатҳои паҳнкунанда то истеъмолкунанда барои истифода фиристода мешавад.

Барои истехсоли чараёни барқ дар неругоҳҳо вобаста ба хели онҳо мошинаҳои энергетикӣ ба мисли трубинаҳо ва генераторҳоро истифода мебаранд. Трубинаҳо бо ёрии об, буғ, газ ба ҳаракат оварда шуда, дар навбати худ генераторро, ки бо трубина дар як тир шинонда мешавад ба ҳаракат меоранд.

Зерпайгоҳҳои трансформатори барои баланд кардани шиддати чараён ва кам кардани талафшавии чараён, пешгирии гармшавии ноқилҳо ва дигар қисматҳои чараёнгузар хизмат мекунад. Дар навбати худ барои то истеъмолкунанда бурда расонидани чараён вай бо ёрии зерпайгоҳҳои трансформатории пасткунандаи шиддат то бузургҳои муътадил паст карда мешавад.

4). Бозии «Калимаҳоро ҷо ба ҷо гузор!»

Маълумоти умумӣ дар бораи бозӣ

Бозии «Калимаҳоро ҷо ба ҷо гузор!» барои ташаккул додани хотира ва фикрронии хонандагон аҳамият дорад. Тафаккури мантиқии хонандагон инкишоф меёбад.

Мақсадҳои бозӣ

- А. Ташаккул додани хотира ва фикрронии хонандагон;
- Б. Инкишоф ёфтани тафаккури мантиқии хонандагон;
- В. Тарбия намудани хонандагон ба мулоҳизакорӣ ва дурандешӣ.

Қадамҳои истифодаи бозӣ

А. Аз тарафи омӯзгор ба тахтаи синф ҷумлаҳои подарҳаво навишта мешавад, ки дар худ қоидаҳои асосии техникаи бехатарӣ хангоми кор бо мошинаи дарздӯзии пойро таҷассум менамояд.

Б. Ба хонандагон вазифа дода мешавад, ки аз ҷумлаи нодуруст ҷумлаи мантиқан дурустро тартиб диҳанд;

В. Хонандагон дар дафтари кории худ ҷумларо ба тартиби лозимӣ менависанд. Ҳамин тавр такрор ва мустаҳкамкунии маълумот доир ба мавзӯи додашуда инъикос меёбад.

Г. Ба хонандагон саволҳо дода мешавад:

Дар кадом давраи кори амалии машғулият қоидаҳои додашударо истифода бурдан мумкин аст? (ба давраҳои саршавии кор; новобаста дар давраи фаъолияти амалӣ; ба давраи охири кор)

Намунаи истифодаи бозӣ:

Барои истеҳсоли чараёни барқ хизмат мекунанд, Неругоҳҳои барқӣ дар навбати худ якҷанд намуд буда. (**Неругоҳҳои барқӣ дар навбати худ якҷанд намуд буда, барои истеҳсоли чараёни барқ хизмат мекунанд**).

Газ ба ҳаракат оварда шуда, трубинаҳо бо ёрии об, дар навбати худ генераторро, буғ, ки бо трубина дар як тир шинонда мешавад ба ҳаракат меоранд. (**Трубинаҳо бо ёрии об, буғ, газ ба ҳаракат оварда шуда, дар навбати худ генераторро, ки бо трубина дар як тир шинонда мешавад ба ҳаракат меоранд**).

Барои баланд кардани шиддати чараён зерпойгоҳҳои трансформатори ва дигар қисматҳои чараёнгузар хизмат мекунанд ва кам кардани талафшавии чараён, пешгирии гармшавии ноқилҳо. (**Зерпойгоҳҳои трансформатори барои баланд кардани шиддати чараён ва кам кардани талафшавии чараён, пешгирии гармшавии ноқилҳо ва дигар қисматҳои чараёнгузар хизмат мекунанд**).

Дар натиҷа хонандагон чиро ёд мегиранд:

- А. Тафаккури мантиқии хонандагон бой мегардад;
- Б. Хонандагон уҳдабарой, ташаббускориро меомӯзанд;
- В. Диққати хонандагон инкишоф меёбад.

4) Мустаҳкамкунӣ.

- ❖ Сохтори энергетика кадом муассисаҳоро дар бар мегирад?
- ❖ Ҳалқаи (системаи ягона)энергетикиро шарҳ диҳед?
- ❖ Неругоҳҳои барқӣ чанд хел мешаванд?
- ❖ Барои истеҳсоли барқ аз кадом мошинҳо истифода мебаранд?
- ❖ Зерпойгоҳҳои трансформаторӣ чӣ гуна вазифаро иҷро мекунанд?
- ❖ Оид ба неругоҳҳои барқии мамлакатамон маълумот диҳед?

5) Дарсро ҷамъбаст намуда, заҳмати хонандагонро қадр кунед.

6) **Арзёбӣ.** Дар рафти дарс фаъолияти таълимии хонандагонро мушоҳида намуда, дараҷаи ба салоҳиятҳо ноил гаштани онҳоро муайян кунед. Натиҷаҳои фаъолияти таълимии хонандагонро аз рӯи савол ва супоришҳои зерин арзёбӣ карда метавонед (*мувофиқи натиҷаи арзёбии мазкур ба хонандагон баҳои аъло, хуб, қаноатбахш ва ғайриқаноатбахш гузошта мешавад*).

фаъолият	метавонад	қисман	наметавонад
Дар бораи равандҳои технологӣ дар саноати энергетика маълумот дода метавонад?			

Эҷодкорона дар бораи истеҳсоли чараёни барқ дар неругоҳҳо маълумот дода метавонад?			
Дар бораи касбҳо дар саноати энергетика маълумоти васеъ дода метавонад?			
Қобилияти таҳлилии худро инкишоф дода метавонад?			

Дарси 8

Мавзӯ: Хуччати технологӣ ва тайёр кардани истеҳсолот

Барнома: Хуччати технологӣ ва тайёр кардани истеҳсолот.

Салоҳиятҳо:

- Дар бораи равандҳои технологии соҳаи саноат маълумоти васеъ дода метавонад.
- Дар доираи мавзӯҳои мураккаб ғояи навро эҷод карда метавонад.
- Доир ба касбҳои гуногун маълумоти васеъ дода метавонад.
- Хусусиятҳои тарбиявии фанро дарк карда, онро дар амал ба таври васеъ татбиқ карда метавонад.

Мақсадҳои дарс:

– Дар бораи хуччатҳои технологӣ ва тайёр кардани истеҳсолот маълумоти васеъ дода тавонад.

– Эҷодкорона давраи тайёр кардани масолаҳо таҳлил карда тавонад.

– Доир ба касбҳои, ки хуччатҳои технологӣ тартиб медиҳанд маълумоти васеъ дода тавонад.

– Ҳангоми омӯзиш зехни тези худро инкишоф дода тавонад.

Таҷҳизоти зарурӣ: китоби дарсӣ, слайдҳо, нурафзо (проектор), овезаҳо оид ба мавзӯ.

Методикаи таълим: Ҳангоми банақшагирии дарс аз тавсияҳои зерин истифода бурда метавонед.

1) Ташкили дарс: Дар ин марҳала корҳои зерин ба роҳ монда мешаванд:

- Тайёр намудани маводди хониш;
- Ҳозир-ғоиб кардани хонандагон;
- Омода намудани аҳли синф ба дарс.

2) Такрори дарси гузашта: Дарсро аз гузоштани масъала оғоз кунед. Бо саволҳои зерин ба хонандагон муроҷиат кунед:

- Сохтори энергетика кадом муассисаҳоро дар бар мегирад?
- Ҳалқай (системаи ягона) энергетикиро шарҳ диҳед?
- Неругоҳҳои барқӣ чанд хел мешаванд?
- Барои истеҳсоли барқ аз кадом мошинҳо истифода мебаранд?
- Зерпойгоҳҳои трансформаторӣ чӣ гуна вазифаро иҷро мекунанд?
- Оид ба неругоҳҳои барқии мамлакатамон маълумот диҳед?

Оид ба саволҳо каме муҳокимаронӣ кунед ва донишҳои аз дарсҳои гузашта гирифтаи онҳоро ба ёдашон оред.

3) Шиносоӣ бо мазмуни мавзӯ: Омӯзгор дар бораи хуччати технологӣ, тайёр кардани истеҳсолот, харитаи маршрутӣ ва харитаи амалиёт маълумот медиҳад:

Номгӯй ва мазмуни хуччати технологӣ бо стандарти давлатии *Системаи ягонаи хуччати технологӣ* муқаррар карда мешавад.

Намудҳои асосии хуччати технологӣ харитаи маршрутӣ, харитаи амалиёт, харитаи эскизҳо, дастурамали технологӣ, феҳристи асбобу анҷом мебошанд. Ду намуди аввал дар тамоми истеҳсолот, охиринашон аксаран танҳо дар истеҳсолоти алоҳида ва хурдсерсила истифода бурда мешаванд.

- *Харитаҳои маршрутӣ;*

- *Харитаи амалиёт;*
- *Давраи тайёр кардани масолех;*
- *Давраи шаклгирӣ;*
- *Давраи васлкунӣ;*
- *Тайёрии конструкторӣ;*
- *Тайёрии технологии истехсолот;*
- *Тайёрии ташкилию истехсолии истехсолот.*

4) Усули “МИЗИ МУДАВВАР”.

Дар «Мизи мудаввар» масъала ва савол тарзе гузошта мешавад, ки он аз ҳамаи хонандагон ҷавоби гуногунро талаб кунад. Савол бояд мушаххас, фаҳмо ва ба мавзӯи дарс мувофиқ бошад. Он бояд ба дараҷаи қобилияти ҳар хонанда мувофиқ бошад, то онҳо дар ҷараёни муҳокимаи масъала иштирок карда тавонанд.

Маводди зарурӣ: лозим нест

Қадамҳо:

1. Хонандагонро ба гурӯҳҳо муттаҳид намоед.
2. Ба хонандагон барои муҳокима ва баррасӣ саволро пешниҳод кунед.
3. Ба ҳар як гурӯҳ як варақ диҳед.
4. Хонандаи аввал дар варақ ҷавоб навишта, онро бо овози баланд мехонад.
5. Хонандаи аввал варақро ба ҳамсинфи дар тарафи чапаш нишаста месупорад.
6. Хонандаи дуюм як ҷавоб навишта, онро бо овози баланд мехонад ва варақро ба хонандаи дигар медиҳад.
7. Ҳамаи хонандагон бо навбат ҷавобро дар варақ навишта, онро бо овози баланд мехонанд.
8. Варақ то ақидаашро навиштани хонандаи охирини гурӯҳ аз даст ба даст гузаштан мегирад.
9. Сипас гурӯҳҳо ба муаррифии натиҷаи корашон даъват карда мешаванд.

Намуна:

Омӯзгор мепурсад:

1) *Раванди технологӣ дар корхонаҳои мошинсозӣ чӣ тавр мегузарад?*

Хонандаи 1: Давраи тайёр кардани масолех;

Хонандаи 2: Давраи шаклгирӣ;

Хонандаи 3: Давраи васлкунӣ;

Хонандаи 4: Тайёрии конструкторӣ;

Хонандаи 5: Тайёрии технологии истехсолот;

Хонандаи 6: Тайёрии ташкилию истехсолии истехсолот;

Саволҳои дигаре, ки омӯзгор дар ин машғулият пурсида метавонад:

2) Давраи тайёр кардани масолехро шарҳ диҳед?

Хонандагон фикри худро баён мекунанд. Омӯзгор ба хонандагон мурочиат мекунад. Шумо ба ин розӣ ҳастед? Барои чӣ розиед? Барои чӣ розӣ нестед? (Ҷавоб: дар ин ҷо аз масолеҳи аввала ва ашёи хом масолеҳи ҷузъҳои оянда тайёр карда мешавад)

3) Дар давраи шаклгирӣ коргарони кадом касбҳо иштирок мекунанд?

Хонандагон фикри худро баён мекунанд. Омӯзгор ба хонандагон мурочиат мекунад. (Ҷавоб: харрот, фрезерчӣ, челонгар, суфтагар)

Шумо ба ин ақида розӣ ҳастед? Барои чӣ розиед? Барои чӣ розӣ нестед?

4) Давраи васлкунӣ аз чанд марҳала иборат аст?

Хонандагон фикри худро баён мекунанд. Омӯзгор ба хонандагон мурочиат мекунад. (Ҷавоб: ду марҳала: а) васлкунии қисм ба қисм, ки дар натиҷа қисми таркибии маснуоти оянда ҳосил мешавад; б) васлкунии умумии маснуот)

Шумо ба ин ақида розӣ ҳастед? Барои чӣ розиед? Барои чӣ розӣ нестед?

5) Тайёрии конструкторӣ аз чӣ оғоз меёбад?

Хонандагон фикри худро баён мекунад. Омӯзгор ба хонандагон мурочиат мекунад. (*Ҷавоб: аз коркарди супориши техникӣ (ТЗ)*)

Шумо ба ин ақида розӣ ҳастед? Барои чӣ розиед? Барои чӣ розӣ нестед?

б) Тайёрии ташкилию истеҳсолии истеҳсолот бо чӣ алоқаманд аст?

Хонандагон фикри худро баён мекунад. Омӯзгор ба хонандагон мурочиат мекунад. (*Ҷавоб: бо тайёрии технологию истеҳсолот*)

Шумо ба ин ақида розӣ ҳастед? Барои чӣ розиед? Барои чӣ розӣ нестед?

5) Кори амалӣ. Омӯзгор кори амалии хуччати технологӣ ва тайёр кардани истеҳсолотро ба хонандагон супориш медиҳад:

Қадамҳо:

б) Мустаҳкамӣ.

- ❖ Таъйиноти харитаи маршрутӣ ва амалиётӣ кадоманд?
- ❖ Харитаи маршрутӣ аз харитаи амалиётӣ чӣ фарқ дорад?
- ❖ Азхудкунии саноатии маҳсулоти нав чӣ тавр ба амал меояд?

7) Дарсро чамъбаст намуда, захмати хонандагонро кадр кунед.

8) Арзёбӣ. Дар рафти дарс фаъолияти таълимии хонандагонро мушоҳида намуда, дараҷаи ба салоҳиятҳо ноил гаштани онҳоро муайян кунед. Натиҷаҳои фаъолияти таълимии хонандагонро аз рӯйи савол ва супоришҳои зерин арзёбӣ карда метавонед (*мувофиқи натиҷаи арзёбии мазкур ба хонандагон баҳои аъло, хуб, қаноатбахш ва ғайриқаноатбахш гузошта мешавад*).

фаъолият	метавонад	қисман	Наметавонад
Дар бораи хуччатҳои технологӣ ва тайёр кардани истеҳсолот маълумоти васеъ дода метавонад?			
Эҷодкорона давраи тайёр кардани масолеҳро таҳлил карда метавонад?			
Доир ба касбҳои, ки хуччатҳои технологӣ тартиб медиҳанд маълумоти васеъ дода метавонад?			
Ҳангоми омӯзиш зеҳни тези худро инкишоф дода метавонад.			

Дарси 9

Мавзӯ: Системаи мошинҳо ва комплекси таҷҳизоти технологӣ. Асосҳои техника.

Механиконию истеҳсолот. Маълумоти асосӣ дар бораи дастгоҳҳои автоматӣ.

Барнома: Маълумот дар бораи намудҳои гуногуни техникаи ҳозира. Техникае, ки дар истеҳсолот истифода мешавад: мошинҳо, асбобҳо ва олотҳо. Маълумот дар бораи мошинҳои ҳозира: принципи кор, сохти умумӣ, истифодаи онҳо дар соҳаҳои гуногуни хоҷагии халқ. Системаи мошинҳо ва комплексҳои таҷҳизоти технологӣ.

Салоҳиятҳо:

- Дар бораи равандҳои технологӣ соҳаи саноат маълумоти васеъ дода метавонад.
- Дар доираи мавзӯҳои мураккаб ғояи навро эҷод карда метавонад.
- Доир ба касбҳои гуногун маълумоти васеъ дода метавонад.
- Хусусиятҳои тарбиявии фанро дарк карда, онро дар амал ба таври васеъ татбиқ карда метавонад.

Мақсадҳои дарс:

- Дар бораи асосҳои техника, механиконию истеҳсолот ва дар бораи дастгоҳҳои автоматӣ маълумоти васеъ дода метавонад.

- Эҷодкорона ҳангоми аз тарафи омӯзгор гузаронидани экскурсияҳо ба истехсолот намудҳои мошинҳоро тасниф карда тавонад.
- Дар бораи касбҳои, ки дар системаи мошинҳо ва комплекси таҷҳизоти технологӣ кор мекунанд маълумоти васеъ дода тавонад.
- Хусусиятҳои бодикқатӣ ва таассури тезро дар худ инкишоф дода тавонад.

Таҷҳизоти зарурӣ: китоби дарсӣ, расмҳо, слайдҳо, нурафзо (проектор), наворҳои таълимӣ дар бораи истехсолот, овезаҳо оид ба мавзӯ.

Методикаи таълим: Ҳангоми банақшагирии дарс аз тавсияҳои зерин истифода бурда метавонед.

1). Ташкили дарс: Дар ин марҳала корҳои зерин ба роҳ монда мешаванд:

- Тайёр намудани маводди хониш;
- Ҳозир-ғоиб кардани хонандагон;
- Омода намудани аҳли синф ба дарс.

2). Такрори дарси гузашта: Дарсро аз гузоштани масъала оғоз кунед. Бо саволҳои зерин ба хонандагон мурочиат кунед:

- Таъйиноти харитаи маршрутӣ ва амалиёти кадоманд?
- Харитаи маршрутӣ аз харитаи амалиёти чӣ фарқ дорад?
- Азҳудкунии саноатии маҳсулоти нав чӣ тавр ба амал меояд?

Оид ба саволҳо каме муҳокимаронӣ кунед ва донишҳои аз дарсҳои гузашта гирифтаи онҳоро ба ёдашон оред.

3) Шинсоӣ бо мазмуни мавзӯ: Омӯзгор дар лаҳзаи баёни мавзӯи нав ба хонандагон дар бораи асосҳои техника, механиконики истехсолот ва дар бораи дастгоҳҳои автоматӣ маълумот медиҳад. Пешниҳод карда мешавад, ки дар мавзӯҳои мазкур методи “Кейс”-ро омӯзгор истифода барад.

Истифодаи методи “Case study” дар таълим. Кейс (аз англисӣ case-ҳодиса, вазъият) ин муҳокимаи вазъият ё ҳодисаи мушаххас, бозиҳои амалӣ. Дар зери мафҳуми он технологияи таҳлили вазъияти мушаххас ё ҳодисаи хусусӣ фаҳмида мешавад. Ин метод аз ҳалли вазъиятҳои педагогӣ ва масъалаҳои педагогӣ сарчашма мегирад. Фарқи асосии методи кейс аз масъалаҳои педагогӣ дар он аст, ки ба он блоки барзиёдӣ ҳамроҳ карда мешавад, масалан тавсиянома, рӯйхати адабиёт, ки мумкин аст, тадқиқотчи истифода барад. Барои таҳлили ҳодиса бояд вазъияти ҳақиқии ҳаёти инъикос ёбад. Ба ғайр аз он, дар навиштаҷот бояд муаммо ё як қатор мушкилиҳои мавҷуда ё бевосита, зиддиятҳо, масъалаҳои руст ё ноаён барои тадқиқотчи чойгир шуданаш лозим аст. Инчунин, соҳиббудан ба донишҳои назариявӣ лозим аст, ки барои ҳалли муаммои мушаххас истифода бурда мешавад.)

Дар раванди кор аз болои кейс аз иштирокчиён одатан ҷустуҷӯи маълумоти иловагӣ оид ба таҳлили вазъият талаб карда мешавад. Дар охир хонандагон ҳалли шахсии худро оид ба муаммои пешниҳодшуда дарёфт мекунанд (одатан ҳалли бисёри харела) ва ба ҳулосаи шахсии худ меоянд.

Дар вақтҳои ҳозира ду мактабҳои классикӣ мавҷуд мебошад, ки ин методро ҳамчун асоси методи амалии таълим истифода мебаранд, инҳо Гарвард (Амрико) ва Манчестр (Аврупо) мебошанд. Дар қорҷӯбаи мактаби амрикоӣ мақсади истифодаи методи кейс таълими ҷустуҷӯи ҳалли дурусти ягона, мактаби аврупоӣ бошад ҳалли бисёр вариантӣ муамморро пешниҳод мекунад. Кейсҳои барои таълим пешниҳод шуда аз рӯи ҳаҷм калон мешаванд. Масалан, кейсҳои амрикоӣ 20-25 саҳифа матн ва 8-10 саҳифа расм, аврупоӣ 1,5-2 маротиба камтар.

Имрӯз методи кейс яке аз самараноктарин тарзи таълими малакаи ҳалли муаммо ба ҳисоб меравад. Технологияи мазкур пурра интерактивӣ мебошад, чунки сараввал хонандагонро дар раванди муносибатҳои субъект-субъективӣ дохил мекунад ва хонандагонро ба фаъолнокӣ, ташаббускорӣ, мустақилӣ, ҳуқуқӣ ба ҳар кас баён намудани нуқтаи назари шахсӣ ҳидоят мекунад. Аммо, аз ҳама асосӣ дар он ба ҳисоб

меравад, ки муносибати додашуда аз доираи муҳити таълимӣ мебарояд ва дар соҳаи донишҳои мазкур шавқ ва сабабҳои касбӣ ва шавқро ташаккул медиҳад.

Ғояи методи кейс (методи таълими вазъиятӣ) бисёр сода мебошад:

– Метод барои гирифтани дониш аз рӯи фанҳое, ки ба саволҳои гузошташуда ҷавобҳои ҳаммаъно надоранд ва гирифтани ҷавобҳои варианти бисёри ҳалли онро доранд; вазифаи тадрис дар ин ҳолат аз нақшаи классикӣ берун мебарояд ва ба гирифтани муаммои ягона набуда нигаронида шудааст.

– Тақия дар таълим бо соҳиб будани донишҳои тайёр ва коркарди он ба офаридани таълимдиҳанда ва таълимгиранда гузошта мешавад; дар ин ҷо фарқи принципиалии методи кейс аз методикаи анъанавии ҳалли вазифаҳои педагогӣ мебошад: донишҷӯ аз рӯи мазмуни кор бо дигар донишҷӯ ва дар раванди мувоҳидаи муаммо бо омӯзгор низ баробарҳуқуқ мебошад.

– Натиҷаи истифодаи методи кейс на фақат дониш, балки малакаи фаъолияти касбӣ, яъне салоҳиятноки, ки дар раванди ҳалли кейс ташаккул меёбад ба ҳисоб меравад.

– Технологияи истифодаи методи кейс чунин мебошад: модели вазъияти мушаххас, ки дар ҳаёт ҳақиқатан вазъият ташаккул меёбад, ки мумкин аст дар фаъолияти касбӣ дар ҳақиқат ба вуҷуд ояд, коркард карда мешавад. Дар ин ҳолат дар кейс маҷмӯи он донишҳо ва салоҳиятҳо, ки гирифтани он барои донишҷӯён зарур мебошад, инъикос меёбад.

– Дар раванди ҳалли методи кейс фикркунӣ, вазъияти касбӣ, гузаришҳои ҳаётӣ, ҷаҳонбинии касбӣ ба вуҷуд меояд.

– Истифодаи методи кейс дар машғулиятҳои амалӣ хонандагонро маҷбур мекунад, ки нафақат тарафҳои берунии вазъиятро чуқур омӯзанд, балки малакаи таълимро бо воситаи фаъолият истифода баранд.

Бунёди кейс дар вақти ҳозира актуалӣ ва маъмул мебошад ва пеш аз ҳама ба ташаккули касбии омӯзгори оянда равона гардидааст. Ин технология дар таълими касбӣ васеъ истифода бурда мешавад, аммо, масалан дар синфҳои болоии мактаб низ истифода бурдан мумкин аст.

Хулоса, методи кейс ҳамчун технологияи ташаккули таффакур, ки дар ҷаҳорҷӯбаи салоҳиятноки фикр ва амал қарданро имкон медиҳад, баромад мекунад ва инчунин иқтидори эҷодиро инкишоф медиҳад. Амалҳо дар кейс ё дар навиштаҷот (дар он вақт натиҷа ва самаранокии онро фикр қарданро талаб мекунад) ё онҳо бояд сифати тарзи ҳалли муамморо пешниҳод кунанд. Дар натиҷа бояд модели ҳаракатҳои амалиро ташаккул диҳанд.

Истифодаи методи кейс ҳоло фақат бо таълим маҳдуд нашудааст, онро чун методи тадқиқотӣ низ фаъол истифода мебаранд. Самаранокӣ дар он аст, ки онро бо дигар методҳои таълим осон алоқа қардан мумкин аст.

Шартан чунин намудҳои кейсро фарқ мекунанд: кейсҳои амалӣ, кейсҳои таълимӣ, кейсҳои илмӣ – тадқиқотӣ.

Вазифаи асосии кейси амалӣ дар ҷузъан ва пурра вазъияти ҳаётиро нишон додан мебошад. Кейсҳои додашуда бояд ба қадри ҳол вазъият ё ҳодисаро ҳақиқӣ инъикос намоянд.

Мақсади кейси додашуда коркарди донишҳои назариявӣ дар инъикос ба вазъияти амалӣ мебошад. Ин кейс модели вазъияти амалиро бунёд мекунад. Мазмуни асосии он дарккунии ҳаёт ва соҳиб шудани қобилият ба фаъолияти мувофиқ ба ҳисоб меравад.

Бидуни он, ки ҳар як кейс функцияи таълимиро дорад, дараҷаи истифодаи онҳо гуногун мебошад. Кейси функцияи таълимии бартаридошта кейси таълимӣ номгузори шудааст. Он вазъиятҳои якхела, ки тез-тез дар ҳаёт воқеъ шаванд ва бо он бечунучаро дар раванди фаъолияти касбии худ мутахассис дучор мешавад, инъикос медиҳад. Чуноне,

ки дар кейси таълимӣ дар ҷойи аввал масъалаҳои таълимӣ ва тарбиявӣ меистад, то ин унсурҳои асосӣ ҳангоми инъикоси вазъият пешниҳод мекунад. Сюжет, муаммо ва вазъият дар ин ҷо ҳақиқӣ намебошад, (аз таҷриба) лекин, онҳое, ки дар ҳаёт дучор шудан мумкин аст. Онҳо ҷузъҳои асосӣ ва ҳақиқии ҳаётиро тавсиф мекунанд.

Ин ҳам барои кейси илмӣ-тадқиқотӣ мувофиқ мебошад. Мазмуни асосии он чун модел барои гирифтани донишҳои нав дар бораи вазъият ва рафтор кардан иборат мебошад. Омили таълимӣ он ба таълими малакаҳои тадқиқотҳои илмӣ бо воситаи методи моделиронӣ равона карда шудааст. Ин кейс аз рӯи принципи бунёди модели тадқиқотӣ сохта мешавад.

Дар поён асосан кейсҳои таълимӣ оварда шудааст. Чунин кейсҳо ба фаҳмиши вазъият ва таҳлил карда тавоништан, омӯхтани сабаб ва ба амалӣ, пешниҳод оид ба ислоҳи вазъият равона карда шудааст. Ҷоиз аст, ки ҳамаи вазъиятро таҳлил намудан номумкин аст, лекин ба вазъиятҳои яқхела дучор шудан мумкин аст, ки таҳлили он сабаб аз мушкилиҳои ба вучуд баромаданро дорад.

Методи кейс дар педагогика. Чун қоида, кейс чунин омилҳоро дарбар мегирад:

- вазъият – ҳодиса, муаммо, таърих аз ҳаёти ҳақиқӣ;
- матни вазъият – хронологӣ (солнома), таърихӣ, матни ҷой, хусусиятҳои ҳаракат ё иштирокчиёни вазъият;
- шарҳи вазъият, ки аз тарафи муаллиф баён карда мешавад;
- саволҳо ё вазифа барои кор бо кейс;
- замима

Давраҳои коркарди кейс

- муайян намудани ҷойи кейс дар низомии мақсадҳои маълумотӣ;
- ҷустуҷӯи низомии қоидаҳо, ки бевосита ба мавзӯи кейс алоқаманд мебошад;
- сохтан ё интихоби модели вазъият;
- ташкил намудани навиштаҷоти вазъият ва роҳҳои ҳалли он;
- ҷамъ намудани маълумоти иловагӣ;
- тайёр намудани матни охири;
- муаррифии кейс, ташкили муҳоҷиса.
-

Давраҳои ҳалли кейс

- Давраи якум: шиносӣ бо вазъият, хусусияти он.
- Давраи дуюм: ҷудо намудани муаммоҳои асосӣ, ҷудо намудани омилҳо ва шахсон, ки дар ҳақиқат таъсир расонида метавонанд.
- Давраи сеюм: пешниҳоди нуқтаи назар ё мавзӯ барои методи “ангезиши зеҳн”
- Давраи чорум: таҳлили оқибати ҳалли ин ё он масъала, ки қабул карда шудааст.
- Давраи панҷум: пешниҳоди як ё якчанд вариантҳои ҳалли кейс (амалҳои пайдарпай), нишондод барои ба қадри имкон ба вучуд омадани муаммо, инчунин ба механизми пешгирии онҳо ё ҳалли он.

Методи кейс имкониятҳои бисёр васеи маълумотӣ дорад. Гуногунии натиҷаҳо, ки ҳангоми истифодаи методи кейс мумкин аст гирифта шавад ва ба ду гурӯҳ ҷудо мешавад: натиҷаҳои таълимӣ, натиҷаҳо, ки бо омӯзиши дониш ва малакаи алоқаманд мебошанд ва натиҷаҳои таълимӣ- натиҷаи ҳамкорӣ ва амалӣ гардонидани мақсади таълимӣи шахсӣ.

Хулоса, кейси хуб ҷустуҷӯи муносибатҳои навро таълим медиҳад, зеро ки ҳалли дурусти ягона надорад. Ҳал якчандто шуданаш мумкин аст. Ба ғайр аз ин ба коркарди тафаккурӣ новобаста, яъне на фақат малакаи ҷустуҷӯи, балки салоҳиятнокии касбиро инкишоф медиҳад.

Лексияи хурди омӯзгор чунин маълумотхоро дар бар гирифта метавонад. Асосҳои техникаи ҳозираро мошинҳо ташкил медиҳанд. Мошинҳо вобаста ба он ки кадом корро иҷро мекунанд, ба мошинҳои энергетикӣ (трубина, муҳаррики дарунсӯз, муҳаррики барқӣ, генераторҳои барқӣ ва ғ.), мошинҳои корӣ, аз ҷумла технологӣ (дастгоҳ, тухмпошак ва ғ.), нақлиётӣ (самолёт, автомобил, вертелёт, велосипед ва ғ.), мошинҳои информатсионӣ (арифмометри одӣ то компютер) ҷудо мешаванд. Дар истеҳсолоти ҳозира тамоми намудҳои мошинҳои номбаршуда истифода мешаванд.

Мошинҳо ва механизмҳо меҳнати дастиро иваз карда, инсонро аз иҷрои амалиёти вазнину хастакунанда озод мекунанд, ҳосилнокии меҳнат, сифати маҳсулотро баланд мебардоранд. Истифодаи мошин ва механизмҳо дар раванди истеҳсолот механикони истеҳсолот номида мешавад.

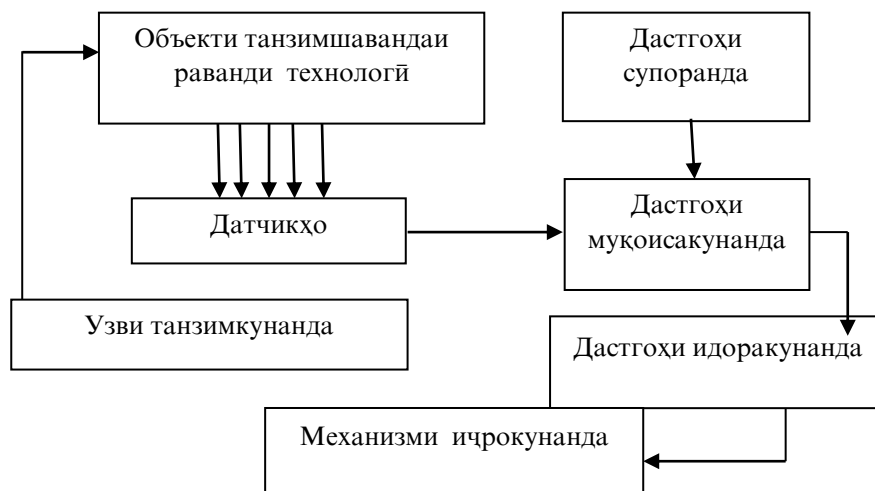
Механикони мумкин аст ҷузъӣ бошад, ки дар ин сурат амалиёти ҷудогонаи технологӣ механиконида мешавад ва ҳиссаи зиёди меҳнати дасти боқӣ мемонад. Чунончи, меҳнати коргар, ки баъд аз тайёр кардани ҷузъи мошин ё механизм дар дастгоҳи харротӣ (мошин) онро ба анбор месупорад, ҷузъан механиконида шудааст.

Воситаи самарабахш такмил додани истеҳсолот *механикони комплексӣ* мебошад. Дар ин маврид меҳнати дасти дар давоми тамоми раванди истеҳсоли бо меҳнати мошинӣ иваз мешавад.

Мошинҳои технологӣ вобаста ба намуди равандҳои конкретии технологӣ, ки барои ба амал баровардани онҳо истифода мешаванд, фарқ мекунанд. Масалан, барои коркарди масолеҳ ва ҷузъҳои металлӣ дар мошинсозӣ (ва дар як қатор соҳаҳои дигар) бо роҳи буридан чунин мошинҳои технологӣ ниҳоят маъмул, монанди дастгоҳҳои металлбурӣ истифода бурда мешаванд.

Мошинаҳои муттасил амалкунанда конвейерҳо мебошанд, ки суръати онҳо бо тартиби раванди истеҳсоли муайян карда мешавад. Конвейерҳои тасмагӣ бештар паҳн шудаанд, ки лентаи резинӣ ё пӯлодӣ дар болои ғилдиракча ҳаракат мекунанд ва бо ёрии тасма бор ба масофаи зиёд бурда мешавад. Чунин типҳои конвейерҳо дар саноати соатсозӣ, асбобсозӣ, радиоэлектронӣ, хӯрокворӣ, пойафзол, дӯзандагӣ ва як қатор соҳаҳои дигари саноат истифода мешавад.

Автомат дастгоҳ ё маҷмӯи дастгоҳест, ки аз рӯи барномаи муайян, бе иштироки бевоситаи инсон дар раванди ҳосил кардан, тағйир додан, интиқол ва тақсим (истифода) кардани энергия, масолеҳ ва ахбор тамоми амалиётро иҷро мекунанд. Ба автомат барнома мумкин аст мувофиқи сохти он муайян карда шавад (соат, автоматҳои садо) ё аз муҳити берун ба намуди перфокарта, перфолента ва ғ. (дастгоҳҳо бо идоракунии барномавии рақамдор, мошинаҳои ҳисоб) дохил шавад.

4) Кори амалӣ. Омӯзгор ба хонандагон кори амалиро супориш медиҳад.

Қадамҳо:

1. Дар корхонаи базавӣ бо роҳи такмил додани мошинҳои техникӣ (металлкоркунӣ, бофандагӣ, чӯбкоркунанда ё дастгоҳи дигар) шинос шавед.
2. Дар вақти экскурсияҳои истеҳсоли ба корхонаҳои соҳаҳои гуногуни саноат ва кишоварзӣ ба таъйиноти мошинҳои мухталиф (технологӣ ва нақлиётӣ) ва нақши онҳо дар механикони раванди истеҳсолот диққат диҳед.
3. Дар бораи механикони (автоматони)-и 2-3 амалиёти технологӣ дар корхонаи базавӣ ҳикоя кунед.

5) Мустаҳкамкунӣ.

- ❖ Мошинҳо аз дигар воситаҳои техникӣ, ки дар истеҳсолот ва рӯзгор истифода мешаванд, бо чӣ фарқ мекунанд?
- ❖ Мошинҳоро вобаста ба таъйиноти онҳо чӣ тавр тасниф кардан мумкин аст?
- ❖ Мошинҳоро, ки дар рӯзгор истифода мешаванд, ба кадом гурӯҳҳо мансуб кардан мумкин аст?
- ❖ Дар корхонаи базавӣ мошинҳо барои таҷҳизонидани раванди технологӣ истифода мешаванд. Мисолҳо биёред.
- ❖ Қисмҳои асосии ягон мошинро номбар кунед ва таъйиноти онро фаҳмонед?
- ❖ Барои назорат кардани бузургиҳои технологии маҳсулоти истеҳсолшаванда дар корхонаи базавӣ кадом воситаҳои техникӣ ёри мерасонанд? Мисолҳо биёред.
- ❖ Механикони истеҳсолот аз чӣ иборат аст?
- ❖ Механикони ҷузъӣ аз механикони комплексӣ чӣ фарқ дорад?
- ❖ Дар корхонаи базавии мактаби шумо кадом мошинҳои технологӣ истифода мешаванд?
- ❖ Мошину механизмҳои борбардору нақлиётро, ки механикони истеҳсолотро дар корхонаи базавӣ таъмин мекунанд, номбар кунед.
- ❖ Истифодаи дастгоҳҳои автоматии муҳофизатиро дар зиндагӣ ва дар корхонаҳое, ки дар вақти экскурсия дар онҳо будед, мисол биёред.
- ❖ Аз рӯйи нақша принципи амали танзимкунандаҳои автоматиро шарҳ диҳед. Таъйиноти функционалии элементҳои ҷудоғонаи он аз чӣ иборат аст?

6) Дарсро ҷамъбаст намуда, заҳмати хонандагонро кадр кунед.

7) Арзёбӣ. Дар рафти дарс фаъолияти таълимии хонандагонро мушоҳида намуда, дараҷаи ба салоҳиятҳо ноил гаштани онҳоро муайян кунед. Натиҷаҳои фаъолияти таълимии хонандагонро аз рӯйи савол ва супоришҳои зерин арзёбӣ карда метавонед (*мувофиқи натиҷаи арзёбии мазкур ба хонандагон баҳои аз 0 то 5, хуб, қаноатбахш ва гайриқаноатбахш гузошта мешавад*).

фаъолият	метавонад	қисман	Наметавонад
Дар бораи асосҳои техника, механикони истеҳсолот ва дастгоҳҳои автоматӣ маълумоти васеъ дода метавонад?			
Эҷодкорона ҳангоми аз тарафи омӯзгор гузаронидани экскурсияҳо ба истеҳсолот намудҳои мошинҳоро тасниф карда метавонад?			
Дар бораи касбҳои системаи мошинҳо ва комплекси таҷҳизоти технологӣ маълумоти васеъ дода метавонад?			

Хусусиятҳои бодикқатӣ ва таассури тезро дар худ инкишоф дода метавонад?			
---	--	--	--

Дарси 10

Мавзӯ: Иқтисодиёт ва ташкили истеҳсолот. Маълумоти умумӣ дар бораи иқтисодиёти истеҳсолот. Ташкили меҳнат дар корхона

Барнома: Шиносой бо иқтисодиёт ва ташкили истеҳсолот дар мисоли корхонаҳои базавӣ ва дигар корхонаҳои маҳаллӣ: банақшаگیرӣ, ташкили ҷойи кор, интизومي меҳнат ва истеҳсолот, ҳосилнокии меҳнат, сарфаи масолах, энергия, муносибати эҳтиёткорона ба техника, бамеъёрдарорӣ ва додани музди меҳнат, ҳисоби хоҷагӣ, шаклҳои ташкили меҳнат.

Салоҳиятҳо:

- Дар бораи равандҳои технологияи соҳаи саноат маълумоти васеъ дода метавонад.
- Дар доираи мавзӯҳои мураккаб ғояи навро эҷод карда метавонад.
- Доир ба касбҳои гуногун маълумоти васеъ дода метавонад.
- Хусусиятҳои тарбиявии фанро дарк карда, онро дар амал ба таври васеъ татбиқ карда метавонад.

Мақсадҳои дарс:

- Дар бораи иқтисодиёт, ташкили истеҳсолот ва ташкили меҳнат дар корхона маълумоти васеъ дода тавонад.
- Ҳосилнокии меҳнати худро эҷодкорона дар устохонаҳои таълимии мактаб ҳисоб карда тавонад.
- Дар бораи касбҳои вобаста ба соҳаи иқтисодиёт, ки дар истеҳсолот кор мекунанд маълумоти васеъ дода тавонад.
- Муносибати эҳтиёткоронаи худро нисбат ба техника ташаккул дода тавонад.

Таҷҳизоти зарурӣ: китоби дарсӣ, расмҳо, слайдҳо, нурафзо (проектор), наворҳои таълимӣ дар бораи истеҳсолот, овезаҳо оид ба мавзӯ.

Методикаи таълим: Ҳангоми банақшагирии дарс аз тавсияҳои зерин истифода бурда метавонед.

1) Ташкили дарс: Дар ин марҳала корҳои зерин ба роҳ монда мешаванд:

- Тайёр намудани маводди хониш.
- Ҳозир-ғоиб кардани хонандагон.
- Омода намудани аҳли синф ба дарс.

2) Такрори дарси гузашта: Пурсиши вазифаи ҳонагӣ бо истифода аз бозии “Занҷир” гузаронида мешавад. Ба ду зергурӯҳ варақа бо саволҳо тақсим карда мешавад. Мизи якум саволи як, мизи дуюм саволи ду. Кадоме аз зергурӯҳҳо дуруст ҷавоб диҳад, ҳамон зергурӯҳ ғолиб доништа мешавад. Кадоме аз зергурӯҳҳо ҷавоби нодуруст медиҳанд ё ҷавобро намедонанд хат кашида мешавад - занҷир қанда мешавад.

Ба зергурӯҳи якум:

- Мошинҳо аз дигар воситаҳои техникӣ, ки дар истеҳсолот ва рӯзгор истифода мешаванд, бо чӣ фарқ мекунанд?
- Мошинҳоро вобаста ба таъйиноти онҳо чӣ тавр тасниф кардан мумкин аст?
- Мошинҳоеро, ки дар рӯзгор истифода мешаванд, ба кадом гурӯҳҳо мансуб кардан мумкин аст?
- Дар корхонаи базавӣ мошинҳо барои таҷҳизонидани раванди технологӣ истифода мешаванд. Мисолҳо биёред.
- Қисмҳои асосии ягон мошинро номбар кунед ва таъйиноти онро фаҳмонед.
- Барои назорат кардани бузургҳои технологияи маҳсулоти истеҳсолшаванда дар корхонаи базавӣ кадом воситаҳои техникӣ ёри мерасонанд? Мисолҳо биёред.

Ба зергурӯҳи дуюм:

- Механикони истеҳсолот аз чӣ иборат аст?
- Механикони чузбӣ аз механикони комплексӣ чӣ фарқ дорад?
- Дар корхонаи базавии мактаби шумо кадом мошинҳои технологӣ истифода мешаванд?
- Мошину механизмҳои борбардору нақлиётро, ки механикони истеҳсолотро дар корхонаи базавӣ таъмин мекунад, номбар кунед?
- Истифодаи дастгоҳҳои автоматии муҳофизатро дар зиндагӣ ва дар корхонаҳое, ки дар вақти экскурсия дар онҳо будед, мисол оред.
- Аз рӯи нақша принсипи амали танзимкуандаҳои автоматиро шарҳ диҳед. Таъйиноти функционалии элементҳои ҷудоғонаи он аз чӣ иборат аст?

3) Шиносоӣ бо мазмуни мавзӯ: Омӯзгор дар лексияи хурди худ дар бораи иқтисодиёт, ташкили истеҳсолот ва ташкили меҳнат дар корхона маълумот медиҳад.

Ҳалли вазифаҳои тезонидани тараққиёти иҷтимоию иқтисодии мамлакат, афзоиши некуаҳолии одамон, ҳарҷониба баланд бардоштани самаранокии истеҳсолотро талаб мекунад. Баланд бардоштани самаранокии истеҳсолот, яъне бо харҷи камтарин ба даст овардани натиҷаҳои баландтарини хоҷагӣ мебошад. Ин дар навбати худ чунин маъно дорад, ки хоҷагиро бояд чунон пеш бурд, ки ҳар як сомонии ба истеҳсолот гузошташуда, яъне маблағи барои ашёи хом сарфшуда натиҷаи бештар диҳад.

Ду роҳи тараққиёти истеҳсолот мавҷуд аст: экстенсивӣ ва интензивӣ. Роҳи аввал аз ҳисоби зиёд кардани миқдори корхонаҳо, сеҳҳо ва қитъаҳои онҳо, замини кишт, ҷалб кардани қувваи нави коргарӣ, масолеҳ ва ғайра васеъ кардани истеҳсолот мебошад. Роҳи дуюм ба даст овардани ҳамон натиҷа аз ҳисоби истифодаи технология, техникаи мукамалтар, ташкили беҳтари истеҳсолот, мустаҳкам кардани интизом, истифодаи сарфаю сариштакоронаи захираҳои мавҷуда мебошад.

Бо тамоми тараққиёти пешинаи хоҷагии халқи мамлакат барои интензивонии ҳамаҷонибаи истеҳсолот заминаҳои зарурии объективӣ барпо карда шуда буданд: иқтисодии афзудаи иқтисодӣ, вусъати тадқиқоти илмӣ, тайёр кардани кадрҳои баландиқтисоси коргарӣ, мутахассисон, олимон, роҳбарони хоҷагӣ.

Вақти корӣ ченаки муҳимтарини сарфи меҳнат мебошад. Самаранокии сарфи меҳнат *ҳосилнокии меҳнат* мебошад. Вай бо миқдори маҳсулот, ки дар воҳиди вақт истеҳсол шудааст, ифода меёбад.

Ҳосилнокии меҳнат ба омилҳои бисёр вобаста аст: ба ҷорӣ кардани техникаи нав ва технологияи пешқадам, кам кардани талафи вақти кор аз ҳисоби ташкили беҳтари кор, мустаҳкам кардани интизومي меҳнат, баланд бардоштани ихтисоси кормандон ва ғайра.

Баланд бардоштани ҳосилнокии меҳнат омили асосии афзоиши иқтисодӣ, баланд бардоштани некуаҳолии халқ мебошад.

Барои он ки истеҳсоли мунтазами маҳсулот ба чунин миқдор ва сифате, ки барои ҷамъият зарур аст, таъмин шавад, раванди истеҳсолот дар корхона бояд дуруст ташкил гардад.

Қисми муҳимтарини таркибии истеҳсолот *ташкили илмӣ меҳнат* мебошад. Дар доираи корхонаи ҷудоғона вай инҳоро пешбинӣ мекунад: ҷорӣ кардани шаклҳои оқилонаи тақсимот ва кооперативонии меҳнат, беҳтар кардани ташкил ва хизматрасонии ҷойи кор, омӯختан ва паҳн кардани тарзу усулҳои пешқадами меҳнат, беҳтар кардани тайёри ва баланд бардоштани ихтисоси кадрҳо, такмили бамеъёрдарорӣ ва музди меҳнат, беҳтар кардани шароити меҳнат, мустаҳкам кардани интизом ва тарбияи муносибати бошуурона ва эҷодӣ ба меҳнат.

Ташкили меҳнат *инфироҷӣ* ва *коллективӣ* – гурӯҳӣ шуда метавонад. Барои истеҳсолот пеш аз ҳама шаклҳои коллективии ташкили меҳнат хос аст. Аз онҳо шакли бригадавӣ ташкили меҳнат аз ҳама самарабахш мебошад. Дар сурати чунин ташкили меҳнат аксар пудрати бригадавиро ба кор мебаранд. *Меъёри вақт* – вақте ки ба тайёр

кардани воҳиди маҳсулот ё иҷрои як амалиёт муқаррар карда шудааст. Меъёри вақт ба ҳисоби соат, дақиқа, сония муайян карда мешавад.

Меъёри коркард миқдори маҳсулот (ба ҳисоби тонна, метр, дона ва ғ) ё амалиёт, ки бояд коргар дар воҳиди вақт ба ҷо оварад. Ин меъёр мумкин аст ба фосилаҳои мухталифи вақт (соат, баст, моҳ) муқаррар карда шавад.

Ташкили дурусти фазои корӣ ба вучуд овардани шароити хеле мусоидро барои кор дар назар дорад. Ҳавои тоза, ҳарорати мувофиқ, рӯшноии дуруст ва ранги ашёи атроф, набудани шавқун, речаи оқилонаи кор барои кайфияти хуби одам, кам кардани мондашавӣ барои зиёд кардани ҳосилнокии меҳнат заруранд.

4) Кори амалӣ. Омӯзгор ба хонандагон кори амалиро супориш медиҳад.

Қадамҳо:

1. Ҳосилноки меҳнати худро дар маркази таълими истеҳсолӣ (устохонаи таълимии мактаб) ҳисоб кунед.
2. Ҳолати ҷойи кории худро таҳлил кунед.

5) Мустаҳкамкунӣ.

- ❖ Фарқи ба таври интенсивӣ ва экстенсивӣ пеш бурдани хоҷагӣ аз ҷӣ иборат аст? Барои ҷӣ дар мамлакати мо роҳи интенсивонии истеҳсолот пеш гирифта шудааст?
- ❖ Арзиши аслии маҳсулот аз ҷӣ таркиб меёбад? Инро дар мисоли маснуот мушаххас шарҳ диҳед? Усулҳои имконпазири кам кардани арзиши аслии маснуотро номбар кунед?
- ❖ Дар маркази таълимии истеҳсоли речаи сарфакорӣ ҷӣ тавр ба амал бароварда мешавад?
- ❖ Ташкили илмии меҳнат чист? Нуқтаҳои асосии онҳо дар мисоли КТИ, сеҳи таълимӣ, корхонаи базавӣ шарҳ диҳед?
- ❖ Моҳияти шаклҳои коллективонаи ташкили меҳнат аз ҷӣ иборат?
- ❖ Дар корхонаи базавии мактаби Шумо, дар комбинати таълими истеҳсолӣ, сеҳи таълими истеҳсолӣ кадом бригадаҳо кор мекунанд?
- ❖ Фарқи байни шаклҳои музди меҳнати корбайъ ва вақтбайъ аз ҷӣ иборат аст? Барои додани музди меҳнати шумо дар КТИ, сеҳи таълимӣ, дар корхона кадом шакли музди меҳнат кор фармуда мешавад? Оё коэффитсенти иштироки меҳнати дар КТИ, сеҳ, корхонаи шумо истифода бурда мешавад?

б) Дарсро чамъбаст намуда, захмати хонандагонро кадр кунед.

7) Арзёбӣ. Дар чараёни дарс фаъолияти таълимии хонандагонро мушоҳида намуда, дараҷаи ба салоҳиятҳо ноил гаштани онҳоро муайян кунед. Натиҷаҳои фаъолияти таълимии хонандагонро аз рӯи савол ва супоришҳои зерин арзёбӣ карда метавонед (*мувофиқи натиҷаи арзёбии мазкур ба хонандагон баҳои аъло, хуб, қаноатбахш ва гайриқаноатбахш гузошта мешавад*).

фаъолият	метавонад	қисман	наметавонад
Дар бораи иқтисодиёт, ташкили истеҳсолот ва ташкили меҳнат дар корхона маълумоти васеъ дода метавонад?			
Ҳосилнокии меҳнати худро эҷодкорона дар устухонаҳои таълимии мактаб ҳисоб карда метавонад?			
Дар бораи касбҳои соҳаи иқтисодиёт, ки дар истеҳсолот кор мекунанд			

маълумоти васеъ дода метавонад?			
Муносибати эҳтиёткоронаи худро нисбат ба техника ташаккул дода метавонад?			

Дарси 11

Мавзӯ: Прогресси илмию техникӣ дар истеҳсолот. Роҳҳои асосии тезонидани прогресси илмию техникӣ. Масолеҳи нав ва технологияи ҳозира

Барнома: Самтҳои прогресси илмию техникӣ: ба вучуд овардани масолеҳи конструксионӣ ва дигар масолеҳҳо.

Салоҳиятҳо:

- Дар бораи равандҳои технологияи соҳаи саноат маълумоти васеъ дода метавонад.
- Дар доираи мавзӯҳои мураккаб ғояи навро эҷод карда метавонад.
- Доир ба касбҳои гуногун маълумоти васеъ дода метавонад.
- Хусусиятҳои тарбиявии фанро дарк карда, онро дар амал ба таври васеъ татбиқ карда метавонад.

Мақсадҳои дарс:

- Дар бораи роҳҳои асосии тезонидани прогресси илмию техникӣ, масолеҳи нав ва технологияи ҳозира маълумоти васеъ дода тавонад.
- Ду - се раванди истеҳсолӣ ё амалро дар корхонаҳое, ки дар вақти экскурсияи истеҳсолӣ ба онҳо хонандагон рафта буданд, эҷодкорона таҳлил карда тавонад.
- Оид ба он касбҳое, ки ба ихтироъ кардани масолеҳи нав вобаста мебошад маълумоти васеъ дода тавонад.
- Хусусиятҳои мушоҳидакорӣ худро ташаккул дода тавонад.

Таҷҳизоти зарурӣ: китоби дарсӣ, расмҳо, слайдҳо, нурафзо (проектор), наворҳои таълимӣ, овезаҳо оид ба мавзӯ.

Методикаи таълим: Ҳангоми банақшагирии дарс аз тавсияҳои зерин истифода бурда метавонед.

1) Ташкили дарс: Дар ин марҳала корҳои зерин ба роҳ монда мешаванд:

- Тайёр намудани маводди хониш.
- Ҳозир-ғоиб кардани хонандагон.
- Омода намудани аҳли синф ба дарс.

2) Такрори дарси гузашта: Дарсро аз гузоштани масъала оғоз кунед. Бо саволҳои зерин ба хонандагон мурочиат кунед:

- Фарқи ба таври интенсивӣ ва экстенсивӣ пеш бурдани хоҷагӣ аз чӣ иборат? Барои чӣ дар мамлакати мо роҳи интенсивонии истеҳсолот пеш гирифта шудааст?
- Арзиши аслии маҳсулот аз чӣ таркиб меёбад? Инро дар мисоли маснуот мушаххас шарҳ диҳед? Усулҳои имконпазири кам кардани арзиши аслии маснуотро номбар кунед?
- Дар маркази таълимии истеҳсоли речаи сарфакорӣ чӣ тавр ба амал бароварда мешавад?
- Ташкили илмии меҳнат чист? Нуқтаҳои асосии онҳо дар мисоли КТИ, сеҳи таълимӣ, корхонаи базавӣ шарҳ диҳед.
- Моҳияти шаклҳои коллективонаи ташкили меҳнат аз чӣ иборат аст?
- Дар корхонаи базавии мактаби Шумо, дар комбинати таълими истеҳсолӣ, сеҳи таълими истеҳсолӣ кадом бригадаҳо кор мекунад?

Оид ба саволҳо каме муҳокимаронӣ намуда, донишҳои аз дарсҳои гузашта гирифтаи онҳоро ба хотирашон оред.

3) Шиносой бо мазмуни мавзӯ: Лексияи хурди омӯзгор оид ба прогресси илмию техникӣ дар истехсолот, роҳҳои асосии тезонидани проресси илмию техникӣ ва масолеҳи нав ва технологияи ҳозира сурат мегирад.

Тезонидани прогресси илмию техники масъалаи асосии сиёсати иқтисодии ҳукумат мебошад. Вазифаи муҳимтарин бо суръат ва миқёсан зиёд ба кор андохтани тамоми технологияи пешқадам, сифатан дигаргун сохтани қувваҳои истехсолкунанда мебошад. Бо ҳамин мақсад чамъ овардани захираҳо дар чунин соҳаҳои хеле муҳимми прогресси илмию техникӣ, чунончи, тараққиёти электроника, энергетикаи атомӣ, автоматикунонии комплексӣ, технологияи истехсолот ва коркарди масолеҳи нав пешбинӣ шудааст.

Дар саноат мавқеи намоёнро тарзи нави технологияи пешқадам, чунончи, плазмагӣ, лазерӣ, импульсӣ, радиатсионӣ, мембранагӣ ва ғ. ишғол мекунанд. Онҳо бояд ҳосилнокии меҳнатро хеле баланд бардоранд, самаранокии истифодаи захираҳоро зиёд кунанд, энергияталабӣ ва масолахталабии истехсолотро кам кунанд. Дар кишоварзӣ ҳам дар растанипарварӣ ва ҳам чорводорӣ гузариш ба технологияи индустриалӣ ва интенсивӣ, татбиқи усулҳои биотехнология ба амал бароварда мешавад.

Барои техникаи ҳозира бисёр масолеҳи мухталиф талаб карда мешавад, ки хосияти пешакӣ муайяншуда доранд. Масалан, ин масолах бояд ба бори хеле зиёд ё тағйироти зиёди ҳарорат тоб оварда тавонад, хосиятҳои муайяни физикию химиявӣ дошта бошад (устуворӣ ба таъсири муҳити гуногуни кор, электрикузаронии хеле баланд ё баръакс, хеле паст ва ғ.). Зарурати он бо шароити мураккаби истифодаи техника, ки дар он вай бояд эътимодияти баланд ва қобилияти кориро нигоҳ дорад, шарҳ дода мешавад. Масалан, киштии кайҳонӣ дар вақти парвоз ларзиш ва бори вазнин, тағйири якбораи ҳароратро аз сар мегузаронад, ба таъсири радиатсияи офтоб дучор мешавад ва ғ. Аз ин рӯ, барои чунин аппаратҳои масолеҳи фавқулсаҳт ва гармибардор лозим аст. Ин гуна масолах дар табиат амалан вучуд надорад. Элементҳои мухталифи химиявиро ба ҳам пайваста, масолеҳи нав ҳосил кардан мумкин аст, ки хосияти пешакӣ муайяншуда дорад.

Татбиқи равандҳои муттасили технологие, ки бисёр амалҳоро муттаҳид мекунанд, самарани калон медиҳад. Технологяҳои муттасил бо роҳи якҷоякунии амалҳои технологӣ имкон медиҳад, ки аз як ҷой ба ҷойи дигари кор кашонидани масолаху чузӯҳо ва як қатор амалҳои дигари ёрирасон истисно карда шаванд. Масалан, ҳангоми бо усули металлургияи хока сохтани чузӯҳо аксар равандҳои пресскунӣ ва гудохтанро якҷоя мекунанд: хокаҳои металлро дар як вақт пресс мекунанд ва мегудозанд.

Ба истехсолоти ҳозира ҷорӣ кардани масолеҳи нав, равандҳои технологию прогрессивӣ, зудтар ҷорӣ кардани технологияи анъанавӣ роҳи асосии баланд бардоштани самаранокии истехсолот дар соҳаи мухталифи хоҷагии халқ мебошад.

4). Мустаҳкамкунӣ. Бозии “Савол - ҷавоб”

Мақсади бозӣ:

– Инкишофи зиракӣ, тахайюлот, маҳорати таҳлилӣ ва тасдиқ кардани хонандагон.

Рафти бозӣ:

– Хонандагон дар назди тахтаи синф дар як қатор саф меистанд, омӯзгор бо навбат ба ҳар як хонанда тӯбчаро ҳаво медиҳад ва баробари он аз мавзӯи нав ё аз мавзӯҳои гузашта, савол медиҳад. Хонанда тӯбчаро бозмегардонад ва ба савол ҷавоб дода, як қадам ба пеш ҳаракат мекунад. Агар хонанда ҷавоб дода натавонад дар ҷояш меистад. Агар ҷавоби савол пурра набошад, ним қадам ба пеш мебарояд. Дар охир ҳамон хонандае ғолиб доништа мешавад, ки ба ҳамаи саволҳо ҷавоби пурра дода, то ба мизи хонандагии синф расида меравад.

Бо чунин саволҳо бозии мазкур ва мустаҳкамкуниро гузаронидан мумкин аст:

- ❖ Роҳҳои асосии прогресси илмию техниро номбар кунед. Онҳо дар корхонаи базавии мактаби шумо чӣ тавр амалӣ мешаванд?
- ❖ Нақши як меҳнаткаши мамлакати мо дар кори тезонидани прогресси илмию техники кадом аст?
- ❖ Прогресси илмию техники ба такмил додани ҷамъияти мо, ҳаёти ҳар як аъзои он чӣ тавр таъсир мерасонад?
- ❖ Зарурати ҳосил кардани масолеҳи принсипан нав аз чӣ иборат аст?
- ❖ Технологияи истеҳсолотӣ ба кадом роҳҳо такмил дода мешавад?
- ❖ Технологияи бепартов ва кампартов чист? Мувофиқи мақсад будани татбиқи онҳоро асоснок кунед.
- ❖ Дар устохонаҳои мактаби шумо партовҳои металл ва ҷӯбро чӣ тавр кам кардан мумкин аст?

5) Дарсро ҷамъбаст намуда, заҳмати хонандагонро кадр кунед.

б) **Арзёбӣ.** Дар ҷараёни дарс ҷаъолияти таълимии хонандагонро мушоҳида намуда, дараҷаи ба салоҳиятҳо ноил гаштани онҳоро муайян кунед. Натиҷаҳои ҷаъолияти таълимии хонандагонро аз рӯи савол ва супоришҳои зерин арзёбӣ карда метавонед (*мувофиқи натиҷаи арзёбии мазкур ба хонандагон баҳои аъло, хуб, қаноатбахш ва гайриқаноатбахш гузошта мешавад*).

ҷаъолият	метавонад	қисман	наметавонад
Дар бораи роҳҳои асосии тезонидани прогресси илмию техники, масолеҳи нав ва технологияи ҳозира маълумоти васеъ дода метавонад?			
Ду - се раванди истеҳсолӣ ё амалро дар корхонаҳое, ки дар вақти экскурсияи истеҳсолӣ ба онҳо хонандагон рафта буданд, эҷодкорона таҳлил карда метавонад?			
Оид ба он касбҳое, ки ба ихтироъ кардани масолеҳи нав вобаста мебошад маълумоти васеъ дода метавонад?			
Хусусиятҳои мушоҳидакории худро ташаккул дода метавонад?			

Дарси 12

Мавзӯ: Автоматикунони равандҳои истеҳсолӣ. Мавҳуми системаҳои зудбадали истеҳсолӣ. Техникаи электронии ҳисоб дар истеҳсолот

Барнома: Татбиқи системаҳои автоматӣ, роботҳои саноатӣ ва манипуляторҳо, хатҳои роторӣ, системаи печони истеҳсолот, сохтани сеҳҳо ва корхонаҳои пурра автоматикунонидашуда, истифодаи намудҳои нави энергия, энергияи офтоб, энергияи ҷашма.

Салоҳиятҳо:

- Дар бораи равандҳои технологияи соҳаи саноат маълумоти васеъ дода метавонад.
- Дар доираи мавзӯҳои мураккаб ғояи навро эҷод карда метавонад.
- Доир ба касбҳои гуногун маълумоти васеъ дода метавонад.
- Хусусиятҳои тарбиявии фанро дарк карда онро дар амал ба таври васеъ татбиқ карда метавонад.

Мақсадҳои дарс:

- Дар бораи автоматикунонии равандҳои истеҳсолӣ, мафҳуми системаҳои зудбадали истеҳсолӣ ва техникаи электронии ҳисоб дар истеҳсолот маълумоти васеъ дода тавонад.
- Техникаи электронии ҳисоб дар истеҳсолотро эҷодкорона таҳлил ва самаранокии онро муайян карда тавонад.
- Вобаста ба касбҳои, ки дар соҳаи автоматикунонии равандҳои истеҳсолӣ мавҷуд мебошад маълумоти васеъ дода тавонад.
- Дар раванди омӯзиш хусусиятҳои бодикқатиро ташаккул дода тавонад.

Таҷҳизоти зарурӣ: китоби дарсӣ, расмҳо, слайдҳо, нурафзо (проектор), наворҳои таълимӣ, овезаҳо оид ба мавзӯ.

Методикаи таълим: Ҳангоми банақшагирии дарс аз тавсияҳои зерин истифода бурда метавонед.

1) Ташкили дарс: Дар ин марҳала қорҳои зерин ба роҳ монда мешаванд:

- Тайёр намудани маводди хониш.
- Ҳозир-ғоиб кардани хонандагон.
- Омода намудани аҳли синф ба дарс.

2). Такрори дарси гузашта: Дарсро аз гузоштани масъала оғоз кунед. Бо саволҳои зерин ба хонандагон муроҷиат кунед:

- Роҳҳои асосии прогресси илмию техниқиро номбар кунед. Онҳо дар қорҳои базавии мактаби шумо чӣ тавр амалӣ мешаванд?
- Ҳар як меҳнаткаши мамлақати мо дар қори тезонидани прогресси илмию техниқӣ чӣ нақш дорад?
- Прогресси илмию техниқӣ ба такмил додани ҷамъияти мо, ҳаёти ҳар як аъзои он чӣ тавр таъсир мерасонад?
- Зарурати ҳосил кардани масолеҳи принсипан нав аз чӣ иборат аст?
- Технологиҳои истеҳсолотӣ ба қадом роҳҳо такмил дода мешавад?
- Технологиҳои бепартов ва кампартов чист? Мувофиқи мақсад будани татбиқи онҳоро асоснок кунед.
- Дар устохонаҳои мактаби шумо партовҳои металл ва ҷӯбро чӣ тавр кам кардан мумкин аст?

Оид ба саволҳо қаме муҳоқимаронӣ намуда, донишҳои аз дарсҳои гузашта гирифтаи онҳоро ба хотирашон оред.

3) Шиносоӣ бо мазмуни мавзӯ: Омӯзгор ба хонандагон дар ин лаҳзаи дарсӣ дар бораи автоматикунонии равандҳои истеҳсолӣ, мафҳуми системаҳои зудбадали истеҳсолӣ ва техникаи электронии ҳисоб дар истеҳсолот маълумот медиҳад.

Автоматикунонӣ яке аз самтҳои асосии такмил додани истеҳсолот мебошад. Автоматикунонии васеъ бо қорӣ кардани дастгоҳҳои мухталифи автоматӣ, ин инсонро дар қори назорати рафти амалҳои қудогонаи технологӣ ва идораи онҳо (дастгоҳҳои нимавтомат, дастгоҳҳои автомат ва ғайра) иваз мекунанд, оғоз ёфта буд.

Дар солҳои охир миқдори зиёди дастгоҳҳо ихтироъ шуда ва дар амал қорӣ карда шудааст, ки идоракунии онҳо ба таври автоматӣ аз рӯйи барномаи муайян ба амал бароварда мешавад. Дастгоҳҳои қудои идоракунии барномавӣ дар соҳаҳои мухталифи ҳоҷагии халқ (мошинсозӣ, асбобсозӣ ва ғ.) ба таври васеъ истифода бурда мешаванд. Онҳо як ё якҷанд амали технологиро иҷро карда, ба зудӣ аз як речаи қор ба қигараш гузашта метавонанд ва ғ.

Ба талаботи тезонидани равандҳои истеҳсолот дастгоҳҳои металлбури серамал (ба ном марказҳои қорқардабароянда) ба қараҷаи зиёдтар қавоб дода метавонанд.

Дастгоҳи серамал мошини мураккаби идоракунии барномавиаш рақамдор мебошад. Вай масолахро қабул мекунад ва ба речаи автомати пешакӣ аз тарафи оператор муайяншуда коркарди тамоми сатҳи чузъро хеле дақиқ анҷом медиҳад. Дар сохти чунин мошинҳо ивазкунии автомати чузъҳо, асбоб, назорати автомати сатҳи коркардашаванда ва дигар амалҳо пешбинӣ шудаанд. Дастгоҳи серамал якчанд дастгоҳҳои металбурро иваз мекунад ва дар натиҷа ҳосилнокии меҳнатро 3-8 маротиба афзун менамояд.

Техникаи электрони ҳисоб ба тамои соҳаҳои истеҳсолоти моддӣ фаъолона дохил шуда, боиси азнавсозии куллии технология, баланд шудани ҳосилнокӣ ва беҳтар шудани шароити меҳнати одамон мегардад.

Самтҳои асосии истифодаи техникаи электрони ҳисоб дар истеҳсолот-ичрои корҳои ҳисобкунӣ, нигоҳ доштан ва коркарди ахбор, автоматикунони истеҳсолот мебошад.

Ҳар истеҳсолот бо иҷрои ҳисобу китоби меҳнатталаб, баъзан хеле мураккаб, масалан, самаранокии ҷорӣ кардани техникаи нав, тартиби хеле оқилонаи таъмини масолах ва ҳамлу накли маҳсулоти тайёр ва ғ. алоқаманд аст. Вобаста ба ҳаҷм ва мураккабии корҳои ҳисобу китоб дар истеҳсолот техникаи электрони ҳисоби гуногунро истифода мебаранд : супер МЭХ, ки зудамалии онҳо якчанд миллиард амалро дар як сония ташкил медиҳад, компютерҳои инфиродӣ ва микро МЭХ.

Техникаи электрони ҳисобро ҳамчун маҳзани дониш ҳам истифода бурда мешавад. Илова бар ин чунин маҳзан, ки аз он дар ҳар лаҳза оид ба масъалаи диққатҷалбкунанда ҷавоб гирифтани мумкин аст. Ба “хотира”-и компютерҳои ҳозира маълумотҳои ниҳоят мухталифро ҷой медиҳанд : дар бораи тадқиқотҳои асосӣ, ҳалли нави конструкторӣ, ҳосияти масолах, речаи равандҳои мухталифи технологӣ ва ғайра. Ин имкон медиҳад, системаҳои автоматонидаи ахбору маълумотдиҳӣ (АИС) барпо карда шаванд.

Аз солҳои 60-ум сар карда дар саноат ба истифодаи системаҳои ҳисобу китоби ахборӣ шурӯъ карданд, ки шартан банки маълумот меноманд. Онҳо конструкторон, технологҳо, олимонро бо ахбори комплексие, ки барои ҳалли як қатор вазифаҳои истеҳсолӣ ва илмӣ заруранд, таъмин мекунанд. Мақсади барпо кардани чунин воситаҳо бо ахбор таъмин кардани коркарди конструкторӣ ва технологӣ дар соҳаҳои мухталифи саноат мебошад. Таҷрибаи истифодаи системаҳои автоматонидаи ахбору маълумотдиҳӣ (АИС) дар самолётсозӣ, электроника, автомобилсозӣ дар бораи хеле кам шудани хароҷот ба тайёрии илмию техникаи истеҳсолот, кӯтоҳ шудани муҳлати ҳуди коркард шаҳодат медиҳад.

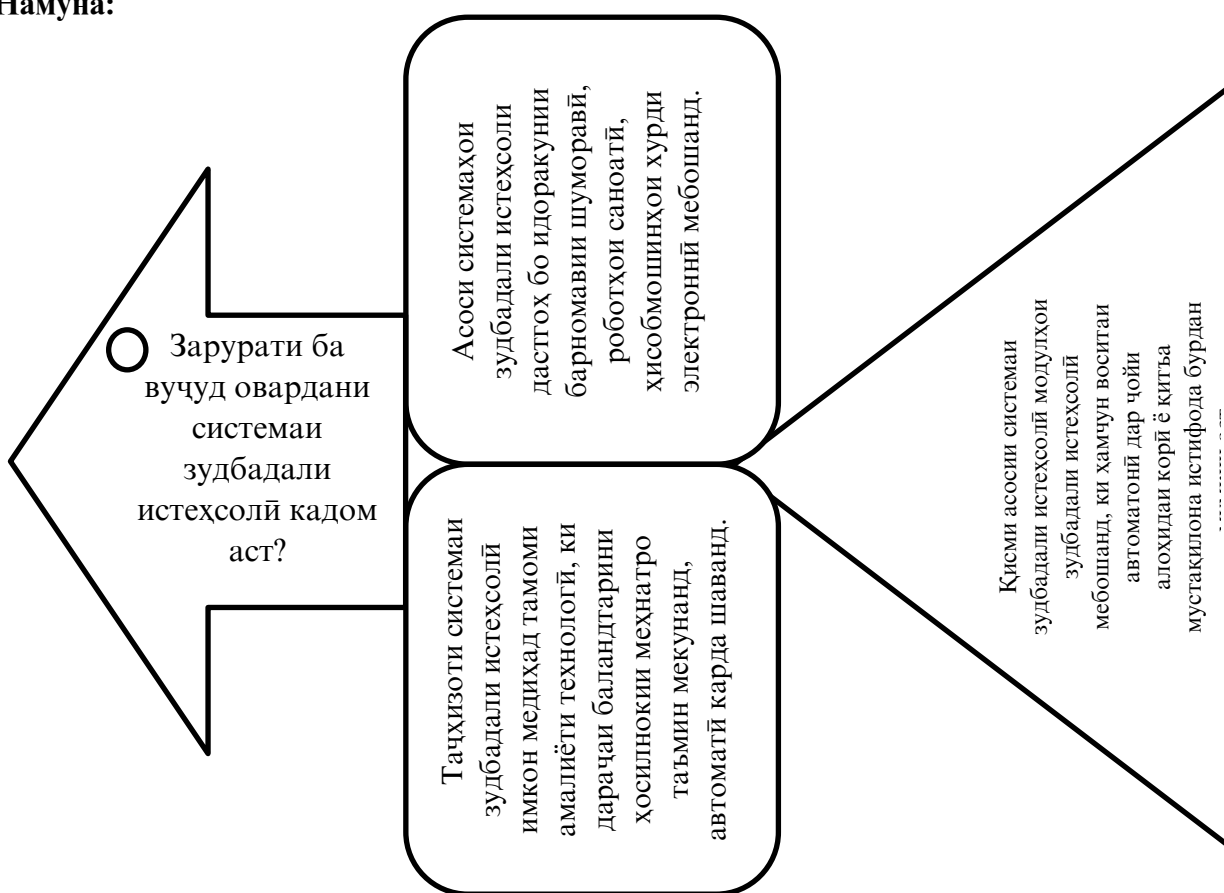
Шумо медонед, ки пеш аз истеҳсоли ҳар маснуот лоиҳаи он кашида мешавад : додани супориши техникӣ, коркарди нақшаҳо, ҳисобу китоби тамоми гиреҳҳо, сохтани модел ё намунаи озмоишӣ, санҷиши он ва ғ. Лоиҳакашӣ қисми аз ҳама меҳнатталаби ба вучуд овардани маҳсулоти нав аст. Баъзан мураккабии коркарди лоиҳа чунон зиёд аст ва муҳлати тайёр кардани он чунон тӯл мекашад, ки маснуоти нав то ибтидои истеҳсолот куҳна мешавад. Ҳамаи ин татбиқи техникаи электрони ҳисоббарориро дар ин соҳа ба мақсад мувофиқ гардонд. Имконияти МЭХ барои яқоя кардани функцияи ҳисобу китоб ва ахбори асосӣ барпо кардани системаҳои лоиҳакашии автоматонида (САПР) гардиданд: МЭХ ҳисобу китоби пешакиро иҷро мекунад, вариантҳои конструкияро таҳлил карда, бо маснуоти монанди мавҷуда муқоиса мекунанд ва ғ. Дар комплекс бо МЭХ автоматҳои зудҷопкунанда ва нақшакаширо истифода мебаранд, ки ба ҳосил кардани нақшаҳои кории чузъҳо, схемаҳои монтаж ва ғ. имконият медиҳанд.

Бо ёрии системаҳои лоиҳакашии автоматонида муҳлати иҷрои корҳои лоиҳакашии кӯтоҳ карда мешаванд. Масалан, агар пеш барои тартиб додани нақшаҳои конструксияҳои нави оҳану бетонӣ якчанд ҳафта сарф шавад, ҳоло МЭХ имкон медиҳад, ки ин кор дар якчанд соат иҷро карда шавад.

4). Усули «Фишбоун»

Дар устухони сари моҳӣ муаммо нишон дода шудааст, ки дар матни мавзӯи нав дида баромада мешавад. Дар ҳуди склети моҳӣ устухонҳои қаноти болоӣ – сабабҳои пайдоиши муаммои омӯхташавандаро қайд мекунанд. Дар муқобили устухонҳои қаноти болоӣ устухонҳои қаноти поёни ҷойгир шудаанд, хонандагон дар вақти омӯзиши мавзӯъ далелҳои, ки дар он мазмун инъикос ёфтааст менависанд. Далелҳо ба муаммо равшанӣ ва қиёфаи ҳақиқӣ дар бораи механизми мушаххас медиҳанд. Устухонҳои қанотҳои болоӣ ва поёниро ба қисмҳо ҷудо намуда, маълумоти пешниҳодшударо васеъ кардан мумкин аст.

Намуна:

5). Мустаҳкамкунӣ.

- ❖ Таҳти автоматикунонии ҷузъи ва пурраи истеҳсолот чӣ фаҳмида мешавад? Мисолҳо биёред.
- ❖ Шарҳ диҳед, ки қори анбори автоматикунонида чӣ тавр ташкил карда шудааст?
- ❖ Зарурати ба вуҷуд овардани системаи зудбадали истеҳсоли кадом аст?
- ❖ Нақши модулуҳои зудбадали истеҳсолиро дар барпо кардани системаҳои зудбадали истеҳсоли шарҳ диҳед?
- ❖ Қорӣ кардани компютер дар истеҳсолот ба мазмуни фаъолияти меҳнати коргарон ва хизматчиён чӣ таъсир мерасонад? Материалҳои экскурсия, ахбори

рӯзнамаҳо, маҷаллаҳо, намоишҳои телевизион ва гуфторҳои радиоро ба асоси гирифта мисолҳо биёред.

- ❖ Системаҳои ахбори автоматикунонида чист? Чунин системаҳоро мисол биёред.
- ❖ Бартариҳои системаҳои автоматикунонидаи лоиҳакашӣ бар муносибати анъанавӣ ба лоиҳакашии маснуот дар чист?

б) Дарсро ҷамъбаст намуда, захираҳои хонандагонро қадр кунед.

7) Арзёбӣ. Дар ҷараёни дарс фаъолияти таълимии хонандагонро мушоҳида намуда, дараҷаи ба салоҳиятҳо ноил гаштани онҳоро муайян кунед. Натиҷаҳои фаъолияти таълимии хонандагонро аз рӯйи савол ва супоришҳои зерин арзёбӣ карда метавонед (*мувофиқи натиҷаи арзёбии мазкур ба хонандагон баҳои аъло, хуб, қаноатбахш ва ғайриқаноатбахш гузошта мешавад*).

фаъолият	метавонад	қисман	наметавонад
Дар бораи автоматикунонии равандҳои истеҳсолӣ, мафҳуми системаҳои зудбадали истеҳсолӣ ва техникаи электронии ҳисоб дар истеҳсолоти маълумоти васеъ дода метавонад?			
Техникаи электронии ҳисоб дар истеҳсолотро эҷодкоруна таҳлил ва самаранокии онро муайян карда метавонад?			
Вобаста ба касбҳои, ки дар соҳаи автоматикунонии равандҳои истеҳсолӣ мавҷуд мебошад маълумоти васеъ дода метавонад?			
Дар раванди омӯзиш хусусиятҳои бодикқатиро ташаккул дода метавонад?			

ТЕСТ

1. Саноати металлургӣ чанд навъ мешавад?

- а) 2 навъ
- б) 4 навъ
- в) 7 навъ

2. Пӯлод чӣ тавр ҳосил карда мешавад?

- а) дар қӯраҳои конвекторӣ аз ҷӯяни моеъ бо истифодаи реаксияҳои экзотермикӣ
- б) дар қӯраҳои конвекторӣ аз пӯлоди моеъ бо истифодаи реаксияҳои экзотермикӣ
- в) дар қӯраҳои мартенӣ аз ҷӯяни моеъ бо истифодаи реаксияҳои экзотермикӣ

3. Саноати сабук чист?

- а) маҷмӯи соҳаҳои маҳсусгардонидашудаи саноат, ки аз навъҳои гуногуни ашёи маснуоти истеъмоли умумӣ истеҳсол мекунад
- б) маҷмӯи соҳаҳои маориф, ки аз навъҳои гуногун маснуоти истеъмоли умумӣ истеҳсол мекунад
- в) маҷмӯи соҳаҳои умумигардонидашудаи саноат, ки аз навъҳои гуногуни ашёи маснуоти истеъмоли маҳсус истеҳсол мекунад

4. Бо усули пневмомеханикӣ зиёда аз чанд % ресмонҳои пахтагӣ бароварда мешавад?

- а) 60%
- б) 76%
- в) 79%

5. Мошинаҳои ресандагиро киро идора мекунад?

- а) коргарони ресанда
- б) коргарони дӯзанда

в) коргарони буранда

6.Мошина чист?

- а) механизм ё маҷмӯи механизмҳои ҳаракатнок буда, як намуди энергияро ба дигар намуди энергия мубаддал мекунад ё ягон қори ғоиданокро иҷро менамояд.
- б) механизм ё маҷмӯи механизмҳои ҳаракатнок буда, як намуди ҳаракатро ба энергия мубаддал мекунад ё ягон қори ғоиданокро иҷро менамояд.
- в) мошинае, ки ягон қори ғоиданокро иҷро менамояд.

7.Мошинаҳо ба чанд гурӯҳ ҷудо карда мешаванд?

- а) ба 2 гурӯҳ
- б) ба 4 гурӯҳ
- в) ба 5 гурӯҳ

8.Вобаста ба соҳаҳои истифодабарӣ мошинаҳо чанд ҳел мешаванд?

- а) 11 ҳел
- б) 15 ҳел
- в) 17 ҳел

9.Ба таркиби қадом саноат соҳаҳои нафт, ангиштсанг ва газ дохил мешаванд, ки инҳо асосан дар қазри замин ҷойгир мешаванд?

- а) саноати сӯзишворӣ
- б) саноати ресандагӣ
- в) саноати сабук

10.Дар аҷаҳои пуҳтарасии ангишт чанд навьанд?

- а) 3 навь
- б) 4 навь
- в) 10 навь

11.Ба сифати сӯзишворӣ ҷихоро истифода бурдан мумкин аст?

- а) торф ва қабатҳои сӯзанда, сӯзишвории сунъӣ-қокс
- б) моеъ, оташ, торф
- в) сӯзишвории сунъӣ-қокс, оташ, газ

12.Зерпойгоҳҳои трансформаторӣ барои ҷӣ хизмат мекунад?

- а) барои баланд қардани шиддати қараён ва қам қардани гумшавии қараён, пешгирии гармшавии ноқилҳо ва дигар қисматҳои қараёнгузар
- б) барои пешгирии гармшавии ноқилҳо ва дигар қисматҳои қараёнгузар
- в) барои муътадил нигоҳдории гармӣ ва сардӣ

13.Номгӯӣ ва мазмуни ҳуҷҷати технологӣ бо қадом стандарти давлатӣ муқаррар қарда мешавад?

- а) Системаи ягонаи ҳуҷҷати технологӣ (ЕСТД)
- б) Системаи умумии ҳуҷҷати технологӣ
- в) Ҳуҷҷати техникӣ

14.Дар қадом харита нисбат ба харитаҳои маршрутӣ иҷрои ҳар як амалиёти ҷудогона мувофиқи гузаришҳо тасвир қарда мешавад?

- а) харитаи амалиёт
- б) харитаи технологӣ
- в) харитаи техникӣ

15. Дар давраи васлкунӣ чанд марҳаларо фарқ кардан мумкин аст?

- а) ду марҳала
- б) 4 марҳала
- в) 5 марҳала

16. Узви кории мошинаро чӣ ба кор медарорад?

- а) муҳаррик
- б) қисмҳои эҳтиётӣ
- в) марғула

17. Асбобҳои мувофиқи принципи амал чанд ҳел мешаванд?

- а) механикӣ, электрикӣ, гидравликӣ, оптикӣ, муштарак
- б) механикӣ ва электромеханикӣ
- в) физикӣ, кимиёвӣ, электрикӣ

18. Калимаи “реле”-ро маънидод кунед.

- а) калимаи франсавӣ-маънояш «иваз кардан»
- б) калимаи олмонӣ-маънояш «тағйир додан»
- в) калимаи франсавӣ-маънояш «иваз накардан»

19. Чанд роҳи тараққиёти истеҳсолот мавҷуд аст ва кадомҳо?

- а) экстенсивӣ ва интенсивӣ
- б) экстенсивӣ ва эксонсивӣ
- в) интенсивӣ ва техникӣ

20. Қисми муҳимтарини таркибии истеҳсолотро чӣ ташкил медиҳад?

- а) ташкили илмӣ меҳнат
- б) ташкили меъёрии меҳнат
- в) ташкили меҳнат

Эзоҳ: Ҷавоби дуруст варианти “а” мебошад.

Дарси 13

Мавзӯ: Интихоби касб. Шавқу завқ ва рағбат. Қобилият ва коршоямӣ нисбати касб

Барнома: Қобилиятҳои умумӣ ва махсуси одамон, шароити ошкоркунӣ ва инкишофи онҳо дар чараёни фаъолияти таълимӣ ва меҳнатӣ. Идора ва нақши он дар интихоби касб. Маълумот дар бораи қобилияти корӣ ба касб ва услуби шахсии фаъолияти меҳнатӣ. Сифатҳои муҳими касбии шахс, роҳи ташаккул ва тақмили онҳо.

Салоҳиятҳо:

- Дар доираи мавзӯҳои мураккаб ғояи навро эҷод карда метавонад.
- Доир ба касбҳои гуногун маълумоти васеъ дода метавонад.
- Хусусиятҳои тарбиявии фанро дарк карда, онро дар амал ба таври васеъ татбиқ карда метавонад.

Мақсадҳои дарс:

- Эҷодкорона шароити самараноки интихоби касбро таҳлил карда, аз рӯйи қоидаҳои асосии интихоби касб касби ба худ маъқулно интихоб карда тавонад.
- Шавқу завқ ва рағбати худро таҳлил намуда, вобаста ба он ягон касбро интихоб кунад.
- Сифатҳои таҳлилии худро инкишоф дода тавонад.

Таҷҳизоти зарурӣ: китоби дарсӣ, овезаҳои давраҳои инкишофи шавқу завқ, шароити самараноки интиҳоби касб, таъсири шавқу завқ, рағбат ва қобилият ба интиҳоби касб, чадвали таснифоти завқ, алоқамандии сифати шахс, дониш, маҳорат ва малака, завқияти касбӣ ва азму самти он.

Методикаи таълим: Ҳангоми банақшагирии дарс аз тавсияҳои зерин истифода бурда метавонед.

1) Ташкили дарс: Дар ин марҳала корҳои зерин ба роҳ монда мешаванд:

- Тайёр намудани маводди хониш.
- Ҳозир-ғоиб қардани хонандагон.
- Омода намудани аҳли синф ба дарс.

2) Такрори дарси гузашта: Дарсро аз бо истифода аз бозии «Номи касбро ёбед» оғоз намоед.

Ин бозӣ барои инкишофи хотира ва тасаввуроти фазоии хонандагон аҳамияти калон дорад. Аз тарафи омӯзгор ба хонандагон саволҳои дар поён овардашуда дода мешавад. Хонандагон бояд номи касбро муайян намоянд.

Мақсадҳои бозӣ

- ✓ Ғанӣ гардонидани тасаввуроти фазоии хонандагон;
- ✓ Мустақкамкунии хотираи хонандагон;
- ✓ Тарбия намудани хонандагон ба интиҳоби бошуурона касбинтиҳобкунӣ;
- ✓ Тарбияи мушоҳидакории хонандагон.

Қадамҳои истифода бурдани бозӣ

- Аз тарафи омӯзгор оид ба ягон намуди касб маълумот хонда мешавад;
- Баъди хондани маълумот хонандагон бояд номи касбро муайян намоянд;
- Дар вақти муайяншуда аз тарафи омӯзгор ҷавобҳо чамъ карда шуда, ҳолҳо муайян карда мешавад.

Намуна.

А. Самтҳои асосии истифодаи техникаи электронии ҳисоб дар истеҳсолотро медонад. Иҷрои корҳои ҳисобкунӣ, нигоҳ доштан ва коркарди ахборро иҷро карда метавонад. Вобаста ба ҳаҷм ва мураккабии корҳои ҳисобу китоб дар истеҳсолот техникаи электронии ҳисоби гуногунро истифода бурда метавонад. Ба хотираи компютерҳои ҳозира аломатҳои ниҳоят мухталифро ҷой медиҳад. Фаъолияти корияш мураккаб мебошад. (*Эзоҳ: Ҷавоб: барноманавис дар истеҳсолот*)

Дар натиҷа хонандагон:

- Барои интиҳоби касб омода мешаванд;
- Оид ба касбҳои гуногун маълумоти пурра мегиранд;
- Таснифоти касбҳоро меомӯзанд.

Тавсия ба омӯзгор: Ин бозиро дар синфи 8 ва 9 баъд аз боби касбинтиҳобкунӣ гузаронидан мумкин аст.

3) Шиносоӣ бо мазмуни мавзӯ: Лексияи хурди омӯзгор маълумотҳои дар бар мегирад, ки дар он оид ба интиҳоби касб, шавқу завқ, рағбат, қобилият ва коршоямӣ нисбати касб муфассал истода мегузарад:

Дар қарорҳои Ҳукумат ва суҳанрониҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон оид ба таври кулӣ тезонидани суръати тағйироту такмил додани интиҳоби касбии ҷавонон эътибори махсус дода шуда мактабҳои маълумоти умумӣ ҳамчун ҷузъи муҳим дар ҳалли ин масъала доништа мешаванд.

Дар ҳақиқат, дар остонаи мактаб насли наврас бо олами касбу ҳунар шинос гардида, ба ҳар гуна фаъолияти меҳнатӣ шавқу завқ зоҳир менамояд ва дар натиҷа бо хусусиятҳои психофизиологии худ ошно мегардад.

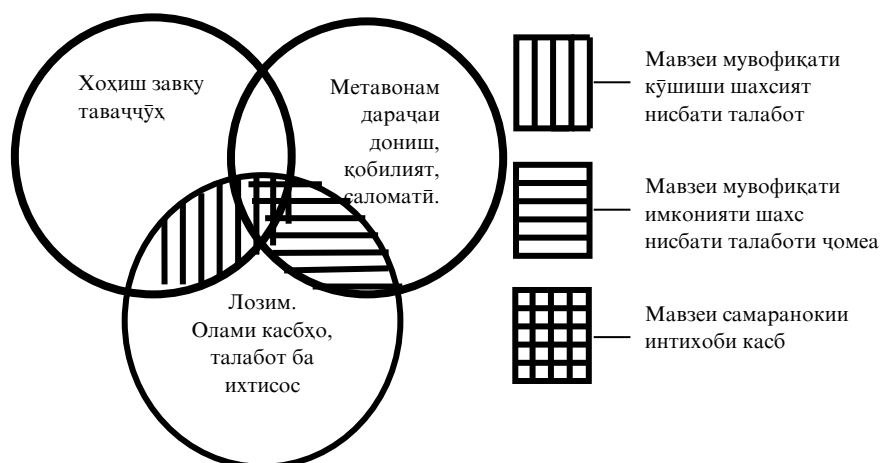
Фаъолияти касбинтиҳобкунӣ, ки ҳангоми илмандӯзӣ дар мактаб ва берун аз он ба сомон мерасад, бояд инкишофи хусусиятҳои инфиродӣ (шахсӣ) ва қобилияти

эҷодкории ҳар як хонандаро таъмин намуда, самти касбии ӯро бо ягонагии манфиати шахсию давлатӣ пайваста созад.

Дар зери мафҳуми шавқу завқ хусусияти маърифатии инсон ба ин ё он ашё фаҳмида мешавад. Шавқу завқ ба интиҳоби касб маънои муносибати хуб нисбат ба соҳаи муайяни меҳнат, саъю кӯшиш ба идрок ва фаъолият мебошад.

Шавқу завқ мазмун, вусъат, давомият ва амиқӣ доранд. Мазмун ва вусъати шавқу завқ ифодакунандаи доираи назар ва илмдӯстии шахс мебошад. Амиқӣ ва давомияти шавқу завқ бошад, устувории онҳоро ифода мекунад.

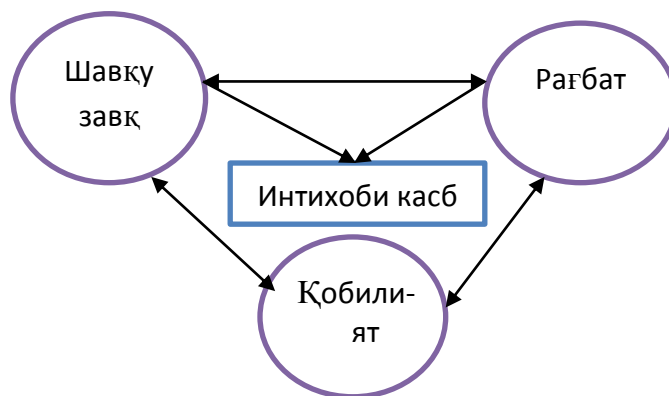
Агар шавқу завқ бо формулаи "доништан меҳоҳам" ифода карда шавад, дар он сурат рағбат "амал кардан меҳоҳам" мешавад. Хондани китобҳо дар бораи ҳайвонот, тамошои боғи ҳайвонот ва барномаи телевизионии "Дар олами ҳайвонот"-ро дӯст доштан як тарафи масъала буда, дар раванди кори ҳаррӯза аз олами ҳайвонот бархӯрдор бурдан чизи дигар аст.

Шароити самаранокии интиҳоби касб

Қоидаҳои асосии интиҳоби касб

6. Омӯзиши касбҳои гуногун (адабиётхоро оиди касб омӯз, бо одамони касбу кори гуногун ошно шав, ба мавзӯҳои истехсолӣ сайр намо ва ғайра).
7. Шахсияти худро биомӯз (завқ, хошиш, шавқ, қобилият, ҳолати саломатӣ, хусусияти рӯҳӣ ва ғайра).
8. Ҳангоми касб интиҳоб намудан, онро дуруст биомӯз, маслиҳати омӯзгоронро бигир, бо духтурон, падару модар, мутахассисон маслиҳат намо.
9. Имконияти дар фаъолияти худ санҷидани қувваю дониш оид ба касби интиҳобкардаат пайдо намо. (ичрои машғулият аз рӯи касб, иштирок дар маҳфилҳои касбӣ, клубҳо, ҷамъомадҳо ва ғайра).
10. Донишу малакаи касбиятро бо фаъолияти амалият муқоиса намуда, ба интиҳоби интиҳобии касб молик гард.

Таъсири шавқу завқ, рағбат ва қобилият

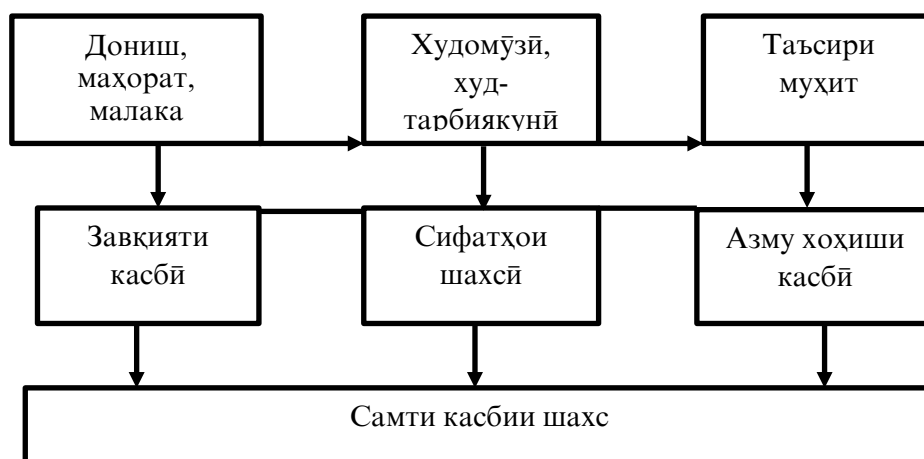
ба интиҳоби касб

Қобилият чист? Қобилият чунин хусусияти психологии инсон аст, ки аз босамарона дарёфтани дониш, малака, маҳорат вобаста мебошад, лекин ҳуди онҳо мақсади доштани донишу маҳорату малакаҳо надоранд.

Намудҳои гуногуни қобилиятро фарқ намудан мумкин: аз он ҷумла содатарин ва мураккаб, умумӣ ва хусусӣ.

Қобилияти содатарини умумӣ чунин қобилиятшиносӣ, ки гарчи ба ҳамагон хос бошад, ҳам лекин на ҳамеша дар фаъолияти босамаронаи инсон дида мешавад; масалан, зиракӣ (хушфаҳмӣ), накукорӣ ва ғайра; Содаю хусусӣ қобилият нисбати наздикон буда, лекин барои ҳамагон хос нест; масалан, назардиди чуқур, тасаввуроти фазоӣ, азёдкунии механикӣ ва ғайра. Қобилияти умумии мураккаб ин қобилият нисбати меҳнат, муомилаи сухан кардан, омӯзиш ва тарбия ба ҳисоб меравад. Қобилияти касбии мураккаби хусусӣ раванди самаранокии касбомӯзӣ ва ташаккул додани он аст. Ин чунин хосияти шахс аст, ки аз он сифати фаъолияти касбӣ вобаста мебошад.

Самти касбии шахс гуфта, яке аз паҳлуҳои муҳими фаъолиятро мефаҳманд, ки онҳо дар завқ, хоҳишмандӣ ва азму идеали шахсӣ ифода меёбад. Самтнокии касбӣ ин фаъолияти омӯхташуда ва мақсаднокии шахс ба ҳисоб меравад.

Алоқамандии сифати шахс, дониш, маҳорат ва малака, завқияти касбӣ ва азму самти он

Маҳорати касбӣ ин ҳамсамти касбӣ бо якҷоягии баҳодиҳии мусбат нисбати қобилияти худ мебошад.

Қобилияти умумӣ	Қобилияти махсус.
Интеллекти коршоямии мутараққӣ. Талабот оид ба илмандӯзӣ, дониш, маҳорату малака ва ғайра.	Омӯзгорӣ, адабию суханшиносӣ, техникӣ, риёзӣ, варзиш, маҳорати бадеӣ.

4) Қори амалӣ: "Оё ман худамро медонам?" Талаботро оид ба касби омӯзгорӣ ба эътибор гирифта ба саволҳои зерин ҷавоб диҳед:

- Шумо худро ба сифати омӯзгор аз рӯйи ихтисоси интиҳоб кардаатон дар кадом дараҷа тасаввур менамояд?
- Аз кадом сифатҳои касбӣ аллакай бархӯрдор гаштаед?
- Оё шумо ба дониши чуқур, маҳорату малакаи омӯзгорӣ соҳиб шудаед? Интиҳоби касби худро чӣ тавр баҳо медиҳед?

5) **Мустаҳкамкунӣ.** Ба саволҳои анкетае, ки бо мақсади муайян кардани самти касбии шумо сохта шудааст ҷавоб гардонед:

- ❖ Кадом касб ба ту маъқул аст?
- ❖ Касби ояндаатро чӣ тавр дарк намудӣ?
- ❖ Касби интихобкардаат аз кадом ҷиҳат маъқул?
- ❖ Муносибати волидайн оид ба мақсадҳои ту?
- ❖ Пас аз хатми синфи IX хонданро дар кучо идома додан мехоҳӣ?

6) **Дарсро чамъбаст намуда, заҳмати хонандагонро кадр кунед.**

7) **Арзёбӣ.** Дар чараёни дарс фаъолияти таълимии хонандагонро мушоҳида намуда, дараҷаи ба салоҳиятҳо ноил гаштани онҳоро муайян кунед. Натиҷаҳои фаъолияти таълимии хонандагонро аз рӯи савол ва супоришҳои зерин арзёбӣ карда метавонед (*мувофиқи натиҷаи арзёбии мазкур ба хонандагон баҳои аъло, хуб, қаноатбахш ва гайриқаноатбахш гузошта мешавад*).

фаъолият	метавонад	қисман	наметавонад
Эҷодкорона шароити самараноки интихоби касбро таҳлил карда, аз рӯи қоидаҳои асосии интихоби касб касби ба худ маъқулро интихоб карда метавонад?			
Шавқу завқ ва рағбати худро таҳлил намуда, вобаста ба он ягон касбро интихоб мекунад?			
Сифатҳои таҳлилии худро инкишоф дода метавонад?			

Дарси 14

Мавзӯ: Саломатӣ ва интихоби касб. Роҳҳои соҳибхисос гардидан. Нақшаҳои ҳаёти ва касбӣ

Барнома: Саломатӣ ва интихоби касб. Мутобиқати мазмун ва шароити меҳнат ба имкониятҳои ҷисмонии одам. Мамониатҳои тиббӣ дар интихоби касб. Мустаҳкам кардани саломатӣ мутобиқи талаботи касб. Роҳҳои соҳиб шудан ба ихтисос. Тайёрии касбии хонандагон дар комбинати таълимию истеҳсолии байнимактабӣ ва сеҳҳои таълимии корхона. Соҳиб шудан ба касбҳои коргарӣ бидуни ҷудой аз истеҳсолот дар омӯзишгоҳҳои миёнаи касбҳои техникаи ҷумҳурӣ.

Салоҳиятҳо:

- Дар доираи мавзӯҳои мураккаб ғояи навро эҷод карда метавонад.
- Доир ба касбҳои гуногун маълумоти васеъ дода метавонад.
- Хусусиятҳои тарбиявии фанро дарк карда, онро дар амал ба таври васеъ татбиқ карда метавонад.

Мақсадҳои дарс:

- Эҷодкорона барои коршоямии касбӣ ҳар гуна касалиҳоро таҳлил карда тавонад.
- Дар бораи системаи тайёр намудани мутахассисони касбӣ маълумоти васеъ дода тавонад.
- Тарбияи касбинтихобкунии худро ташаққул дода тавонад.

Таҷҳизоти зарурӣ: китоби дарсӣ, овезаҳои ҷадвали ташкили коршоямии касбӣ барои ҳаргуна касбҳо, ҷадвали системаи тайёрнамудани мутахассисони касбӣ, ҷадвали роҳҳои соҳиб шудан ба касб.

Методикаи таълим: Ҳангоми банақшагирии дарс аз тавсияҳои зерин истифода бурда метавонед.

1) Ташкили дарс: Дар ин марҳала корҳои зерин ба роҳ монда мешаванд:

- Тайёр намудани маводди хониш.
- Ҳозир-ғоиб кардани хонандагон.
- Омода намудани аҳли синф ба дарс.

2) Такрори дарси гузашта: Дарсро аз бозии «Кӣ касби зиёдро медонад» оғоз кунед.

Бозии «Кӣ касби зиёдро медонад» -ро дар қисми такрори дарси гузашта ва қисми мустақкамкунии дарс гузаронидан мумкин аст.

Мақсадҳои бозӣ:

- ғанӣ гардонидани тасаввуроти хонанда оид ба намудҳои касб;
- мустақкамкунии хотираи хонандагон;
- тарбия намудани хонандагон ба тарбияи бошуурокаи касбинтиҳобкунӣ;
- Тарбияи фикри дигаронро гӯш карда тавоништан.

Қадамҳои истифодаи бозӣ:

- Аз тарафи омӯзгор нақшаи тавсифи касб пешниҳод карда мешавад;
- Баъди хондани маълумот хонандагон бояд дар бораи касбҳои, ки оид ба он маълумот доранд шарҳ медиҳанд;
- Касе, ки дар вақти муайяншуда дар бораи номгӯи зиёди касбҳои маълумот медиҳад, ӯ ғолиб ҳисобида мешавад.
- Аз тарафи омӯзгор ҷавобҳои ҷамъ ва ҳолҳои муайян карда мешаванд.

Намунаи нақшаи тавсифи касб:

Бозии «Кӣ касби зиёдро медонад» ин бозиро ин тавр ба сомон расонидан мумкин; дар асоси нақшаи пешниҳодшуда ҳар як хонанда фикру андешаи худро оид ба касбҳои баён месозад:

1. Мазмуни меҳнат;
2. Бояд донад;
3. Сифатҳои муҳимми касбӣ;
4. Талаботҳои квалитатсионӣ;
5. Маҳдудиятҳои тиббӣ;
6. Муассисаҳои таълимӣ.

Намуна:

Устои роҳи оҳан

1. Мазмуни меҳнат:

Нақшакашӣ, ташкил ва роҳбарӣ ба корҳои таъмири нигоҳдории чории роҳи оҳан ва иншооти сунъии хурд; дарёфт, хабардиҳӣ ва баргараф намудани сабабҳои вайроншавии роҳи оҳан; таъмини мунтазамӣ ва бехатарии ҳаракати қаторҳо; баҳисобгирӣ ва ҳисоботдиҳӣ барои қисми роҳи муайяншуда; идора намудани дрезинаҳо (вагончаҳои таъмирии роҳи оҳанӣ); роҳбарӣ ба кори техникаи барфтозакуни.

2. Бояд донад:

Қоидаҳо ва технологияи бурдани кори таъмири ва нигоҳдории сохтори болоии роҳи оҳан, сатҳи заминӣ, иншооти сунъӣ, гузаргоҳҳо, таҷҳизотҳои роҳӣ ва аломатӣ, тартиби нақшакашӣ ва ташкили ин гуна корҳо; намудҳо ва таъйиноти мошинаҳо ва механизмҳои роҳӣ, асбобҳои назоратӣ ченкунанда; қоидаҳои истифодабарии техникаи роҳҳои оҳан ва дастурамалҳо оид ба аломатҳои роҳ, ҳаракати қаторҳо ва таъмини бехатарии ҳаракат ва ғайра.

3. Сифатҳои муҳимми касбӣ:

- қобилиятҳои муоширатӣ;
- ҳисси масъулиятнокӣ;
- қобилиятҳои ташкилотчигӣ;
- биниш ва шунавоии ҳуб;

– фарқ кардани рангҳо;

– таассури тез.

4. Талаботҳои квалитатсионӣ:

– маълумоти олий.

5. Маҳдудиятҳои тиббӣ:

– вайроншавии функсияҳои аппарати таъҷоҳӣ-ҳаракатӣ;

– бемориҳои дил;

– бемориҳои беҳушшавӣ;

– биниш ва шунавоии бад.

6. Муассисаҳои таълимӣ:

Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи академик М. Осимӣ, шаҳри Душанбе (ДТТ).

Донишкадаи политехникии Донишгоҳи техникии Тоҷикистон ба номи академик М. Осимӣ дар шаҳри Хучанд (ДПДТТХ).

3) Шиносоӣ бо мазмуни мавзӯ: Дар лексияи хурд омӯзгор чунин маълумотҳоро ба хонандагон пешниҳод менамояд:

Ба саволи «Оё касбу кор нисбати саломатии шахс таъсири номатлуб расонида метавонад?» мебоист ҳангоми ҷавоб додан андешаи духтуронро, оид ба таъсири манфӣ расонидани раванди меҳнат ё ки муҳити истехсолот ба саломатии одамро дар мадди назар дорад, зеро дар чунин маврид имконияти ӯ ба талаботи касбу кор ҷавобгӯ нест. Ин ҳолатро бо мисолҳои ҳаётӣ тасдиқ намудан айни муддаост.

Аз ҳамин лиҳоз дар мамлақати мо ба ҳифзи саломатӣ ва меҳнати ноболиғон эътибори махсус дода мешавад. Одатан ба фаъолияти меҳнати наврасони синну солашон ба 16 расида ва ба таври истисно, наврасони 15 сола ҷалб намуда мешавад.

Давомоти рӯзи кори ҳафтаи шашрӯза барои наврасони 16-18 сола ба миқдори 6 соат, барои наврасони 15-16 сола ва шогирдони инфиродиву таълими бригадавӣ ба миқдори 4 соат муайян шудааст.

Таҷрибаҳо нишон додааст, ки барои хонандагон яке аз сабабҳои хусусии маҳдудияти касбӣ, пеш аз ҳама тағйироти ба вучуд омадаи аппарати таъҷоҳу ҳаракат, тағйироти қобилияти биниши чашм, шунавоӣ ва баъзан тағйироти системаи асаб нисбат ба меъёр ва узвҳои дарунӣ ба ҳисоб меравад. Хонандагоне, ки дар саломатии онҳо ноқисӣ дида мешавад ба маҳдудиятҳо оид ба интиҳоби касб дучор мегарданд.

Барои пешгирии хасташавӣ истироҳати фаъл, самаранокии ҳаракати меҳнатӣ ва тағйир додани фаъолияти меҳнатӣ дар раванди меҳнат аҳамияти калон дорад.

Коршоямии касбӣ ин системаи ба ҳам мутобиқшавии «одам-касбу ихтисос» ба ҳисоб меравад. Коршоямии касбӣ аз он шаҳодат медиҳад, ки характери инсон ба касби интиҳобкардааш монанд мешавад. Ҳоло чор дараҷаи коршоямии касбиро ҷудо кардан мумкин аст:

– номувофиқ будан нисбати касб (тағйирот дар вазъи саломатӣ ва сифати шахсӣ, ки ба соҳиби касб шудан монеъ мегардад).

– коршоямӣ нисбати касб (мавҷуд набудани муҳолифат).

– мувофиқати шахс ба касб (дорои сифатҳои махсуси корӣ ва мавҷуд набудани муҳолифат).

– мувофиқати шахс нисбат ба касб.

Тайёрии касбии ибтидоӣ ин раванди омӯзиш ва тарбия, ки хонандагонро ба худмуайянкунии касбӣ ва ташаккулдиҳандаи он водор месозад.

Ин масоил аз рӯи самтҳои зерин иҷро мегардад:

– ташаккулдиҳии санчидашудаи касбӣ;

- мусаллаҳ гардидан бо донишу малакаи ибтидоии касбӣ.
- ташаккулдиҳии касбӣ нисбати сифатҳои муҳимми шахсӣ.

Интихоби касб мақсаднок, раванди муташаккил буда, он мутобики нақшаи муайян бояд иҷро карда шавад.

Нақшаи касбӣ ин силсилаи пайдарҳамии фаъолияти шахс оид ба созмон додани стратегияи касбии худмуайянкунӣ ва ташаккулдиҳӣ ба ҳисоб меравад.

Баробари чуқуртар гардидани шавқу завқи касбӣ, андушти дониш оид ба касб, маҳорату фаъолияти амалӣ баъзан тағйир ёфта, боз ҳам ба ҳақиқат наздиктар мешавад. Нақшаҳои касбӣ аз рӯи якчанд марҳалаҳо созмон меёбад. Дар марҳалаи аввал нақшаи иҷроиш оид ба тадбир расонидани интихоби пешакии касбӣ пешбинӣ карда мешавад.

Дар марҳалаи дуум оид ба аниқтар намудани масъалаи интихоби касб ва муайян кардани хоҳиши касбӣ чораҳо андешида мешавад.

Марҳалаи сеюм роҳҳои азхуднамоии касб, баландшавии дараҷаи касбӣ ва ганигардии классификатсияро дарбар мегирад.

4) Кори амалӣ. Оид ба мавзӯи «Касби ояндаи ман» реферат навишта шавад.

Пайдоиши касбу ихтисос ва моҳияти онҳо дар замони ҳозира; Маҳсулоти онҳо.

Хусусияти мазмун, шароити меҳнат

Талаботи касб нисбати шахс.

Намояндагони беҳтарини касби интихобкарда.

Барои чӣ ҳамин касб ба ман маъқул

Ин касбро дар кучо омӯхтан мумкин.

Барои омӯхтани ин касб кадом чораҳоро меандешам.

Реферат бояд зебо ва босифат тайёр карда шавад. Пас аз баромад реферат дар кабинети профориентатсия нигоҳ дошта мешавад.

Нақшаи касбии худро аниқ намудан ва муайян сохтани муҳлати мушаххаси амалӣ гардонидани он.

4) Мустаҳкамкунӣ.

- ❖ Шахсони чанд сола ба кор қабул карда мешаванд?
- ❖ Давомнокии рӯзи кории ноболиғон аз чанд соат иборат аст?
- ❖ Барои ноболиғони касалии тарбод (ревматизм) дошта кадом корҳо мумкин нест?
- ❖ Коршоямии касбӣ аз чанд дараҷа иборат аст?
- ❖ Самтҳои тайёрии касбии аввалиндарачаро номбар кунед?
- ❖ Тайёрии коргарон дар истехсолот аз тарафи кӣ гузаронида мешавад?
- ❖ Ба хатмкунандагони Омӯзишгоҳҳои касбӣ-техникӣ чӣ хел ҳуҷҷат дода мешавад?
- ❖ Таҳти мафҳуми нақшаи касбӣ Шумо чиро мефаҳмед?
- ❖ Марҳалаҳои ташаккули нақшаи касбро гуфта диҳед?
- ❖ Сохтори нақшаи касбиро номбар кунед?

5) Дарсро чамъбаст намуда, заҳмати хонандагонро қадр кунед.

Омӯзгор ҷавобҳои хонандагонро ба назар гирифта, арзёбӣ менамояд ва баҳо мегузорад. Камбудӣ ва беҳбудии корашонро муаррифӣ менамояд.

5) **Арзёбӣ.** Дар чараёни дарс фаъолияти таълимии хонандагонро мушоҳида намуда, дараҷаи ба салоҳиятҳо ноил гаштани онҳоро муайян кунед. Натиҷаҳои фаъолияти таълимии хонандагонро аз рӯи савол ва супоришҳои зерин арзёбӣ карда метавонед (*мувофиқи натиҷаи арзёбии мазкур ба хонандагон баҳои аъло, хуб, қаноатбахш ва гайриқаноатбахш гузошта мешавад*).

фаъолият	метавонад	қисман	наметавонад
Дар бораи сохти чароғи тафсониш, патрон, калид ва вилкаи штепселӣ маълумот дода метавонад?			
Эҷодкорона намудҳо ва таъйиноти симҳо ва изоляторҳоро таҳлил карда метавонад?			
Оид ба касби техник-электромеханик маълумоти мушаххас дода метавонад?			
Дар раванди корҳои амалӣ фикронии техникӣ худро инкишоф дода метавонад?			

ТЕСТ

1. Маънои шавқу завқ ба интихоби касб

- а) дилбастагӣ нисбат ба соҳаи муайяни меҳнат, саъю кӯшиш ба дарки моҳияти ягон навъи фаъолият
- б) вусъат, давомият ва амиқӣ
- в) устуворӣ, хоҳишмандӣ

2. Шавқу завқ бо кадом формула ифода карда мешавад?

- а) “донистан меҳоҳам”
- б) “амал қардан меҳоҳам”
- в) “шавқ дорам”

3. Ба ташаккулёбии факторҳои қобилият чӣҳо таъсир мерасонанд?

- а) ирсият ва муҳит
- б) муҳити гирду атроф
- в) хоҳиши волидайн

4. Маҳорати касбӣ чист?

- а) ҳамсамти касб бо якҷоягии баҳодихии мусбат нисбати қобилияти худ
- б) ҳамсамти касб бо якҷоягии баҳодихии манфӣ нисбати қобилияти худ
- в) ҳамсамти касб бо якҷоягии баҳодихии мусбат нисбати касби худ

5. Чанд дараҷаи қоршоямии касбӣ вучуд дорад?

- а) 4 дараҷа
- б) 5 дараҷа
- в) 7 дараҷа

6. Муҳлати таҳсил дар ОКТ барои хонандагони маълумоти миёнаи нопуррадошта чанд сол мебошад?

- а) 3 сол
- б) 5 сол
- в) 1 сол

7. Системаи дидактикӣ таълим дар ОКТ аз чанд унсур иборат мебошад?

- а) аз 3 унсур

- б) аз 5 унсур
- в) аз 6 унсур

8.Накшаҳои касбӣ аз рӯи чанд марҳала созмон меёбанд?

- а) аз се марҳала
- б) аз чор марҳала
- в) аз панҷ марҳала

9.Мафхуми “коршоямӣ”-ро маънидод намоед.

- а) маънои биологӣ дошта, нишондоди фаъолияти одам ва ҳайвонотро бо ҳампайвастагӣ меомӯзад
- б) маънои биологӣ дошта, нишондоди фаъолияти ҳайвонотро бо ҳампайвастагӣ меомӯзад
- в) маънои кимиёвӣ дошта, нишондоди фаъолияти одам ва ҳайвонотро бо ҳампайвастагӣ меомӯзад

10.Мафхуми “қобилияти меҳнат” -ро маънидод намоед.

- а) маънои иҷтимоӣ дошта, аз рӯи тафтиши меҳнатӣ ба тамоми фаъолияти инсон баҳо медиҳад
- б) маънои иқтисодӣ дошта, аз рӯи тафтиши меҳнатӣ ба тамоми фаъолияти инсон баҳо медиҳад
- в) маънои иҷтимоӣ дошта, аз рӯи тафтиши касбӣ ба тамоми фаъолияти инсон баҳо медиҳад

11.Барои духтарони синну солашон 16-18 сола меъёри интиҳони кашонидани бори вазнаш то чанд кг пешбинӣ шудааст?

- а) 10-25 кг
- б) 11-27 кг
- в) 10-30 кг

12.Рӯзи корӣ барои наврасони 16-18 сола ба миқдори чанд соат таъйин шудааст?

- а) 6 соат
- б) 7 соат
- в) 10 соат

13.Қадам намудҳои гуногуни қобилиятро фарқ кардан мумкин аст?

- а) содатарин ва мураккаб, умумӣ ва хусусӣ
- б) мураккаб ва хусусӣ
- в) хусусӣ ва содатарин

14. Дар мамлақати мо чанд шакли асосии додани музди меҳнат вучуд дорад?

- а) корбайъ ва вақтбайъ
- б) соатбайъ ва вақтбайъ
- в) корбайъ, вақтбайъ ва соатбайъ

15. Ташкили меҳнатро номбар кунед?

- а) инфиродӣ ва гурӯҳӣ (коллективӣ)
- б) инфиродӣ
- в) гурӯҳӣ (коллективӣ)

16. Самаранокии сарфи меҳнат дар чист?

- а) ҳосилнокии меҳнат
- б) ҳосилнокии даромади оилавӣ
- в) ҳосилнокии бучет

17. Дар интенсивонии истеҳсолот амалӣ гардонидани қарорҳои прогрессивии хоҷагӣ чӣ нақши калонро мебозад?

- а) банақшагирӣ
- б) самаранокӣ
- в) зудаҳамиятӣ

18. Намудҳои нақшаҳои хоҷагии халқро номбар кунед.

- а) дарозмуддат, панҷсола ва солона
- б) дарозмуддат ва кӯтоҳмуддат
- в) яксола ва дусола

19. Қисми муҳими ташкили илмии меҳнатро чӣ ташкил медиҳад?

- а) ташкили дурусти ҷойи кор
- б) интихоби дурусти касб
- в) ташкили дурусти меҳнат

20. Бидуни азнавсозии механизми хоҷагӣ бе чӣ номумкин аст?

- а) бе фаъол гардонидани омилҳои инсон прогрессии илмию техникаӣ
- б) бе фаъол гардонидани омилҳои инсон прогрессии техникаӣ
- в) бе фаъол нагардонидани омилҳои инсон прогрессии илмию техникаӣ

Эзоҳ: Ҷавоби дуруст варианти “а” мебошад.

Дарси 15

Мавзӯ: Асосҳои иқтисодии оила. Иқтисодиёти оила дар ҳаёти иқтисодии ҷамъият

Барнома: Истеҳсолот ва иқтисодиёт. Мақсад ва вазифаҳои иқтисодиёт. Иқтисодиёти хона. Оила ҳамчун ячейкаи аввалини иқтисодӣ – иҷтимоии ҷамъият. Фаҳмиши умумӣ, мақсад ва вазифаҳои иқтисодиёти оила.

Салоҳиятҳо:

- Дар доираи мавзӯҳои мураккаб ғояи навро эҷод карда метавонад.
- Доир ба касбҳои гуногун маълумоти васеъ дода метавонад.
- Хусусиятҳои тарбиявии фанро дарк карда, онро дар амал ба таври васеъ татбиқ карда метавонад.

Мақсадҳои дарс:

- Эҷодкорона захираҳои иқтисодии оиларо тартиб дода тавонад.
- Дар бораи касби иқтисодӣ маълумоти васеъ дода тавонад.
- Хусусиятҳои сарфакориро дар худ тарбия карда тавонад.

Таҷҳизоти зарурӣ: китоби дарсӣ, овезаҳои гардиши воситаҳо дар ҳаёти иқтисодии ҷамъият ва ғ.

Методикаи таълим: Ҳангоми банақшагирии дарс аз тавсияҳои зерин истифода бурда метавонед.

1) Ташкили дарс: Дар ин марҳала корҳои зерин ба роҳ монда мешаванд:

- Тайёр намудани маводди хониш.
- Ҳозир-ғоиб кардани хонандагон.
- Омода намудани аҳли синф ба дарс.

2) Такрори дарси гузашта: Дарсро аз гузоштани масъала оғоз кунед. Бо саволҳои зерин ба хонандагон мууроҷиат кунед:

- Шахсони чанд сола ба кор қабул карда мешаванд?
- Давомнокии рӯзи кори ноболигон аз чанд соат иборат аст?
- Барои ноболиғони касалии тарбод (ревматизм) дошта кадом корҳо мумкин нест?
- Коршоямии касбӣ аз чанд дараҷа иборат аст?
- Самтҳои тайёрии касбии аввалиндарачаро номбар кунед?
- Тайёрии коргарон дар истехсолот аз тарафи кӣ гузаронида мешавад?
- Ба хатмкунандагони Омӯзишгоҳҳои касбӣ-техникӣ чӣ хел ҳуҷҷат дода мешавад?
- Таҳти мафҳуми нақшаи касбӣ Шумо чиро мефаҳмед?
- Марҳалаҳои ташаккули нақшаи касбро гуфта диҳед?
- Сохтори нақшаи касбро номбар кунед?

Оид ба саволҳо каме муҳокимаронӣ намуда, донишҳои аз дарсҳои гузашта гирифтаи онҳоро ба хотирашон оред.

3) Шиносоӣ бо мазмуни мавзӯ: Дар лексияи хурд омӯзгор оид ба асосҳои иқтисодии оила ва иқтисодиёти оила дар ҳаёти иқтисодии ҷамъият маълумоти мухтасар барои хонандагон пешниҳод мекунад.

Аксарияти мхонандаҳо дар оила ба воя мерасанд. Онҳо дар оила тарбия меёбанд, истироҳат мекунанд, неру ҷамъ менамоянд, мушкилиро нобарориҳои зиндагиро аз сар мегузаронанд, яқоя бо хешу ақрабо аз комёбию муваффақиятҳо хурсанд мешаванд, таҷрибаи ҳаётии волидайн, бародарон, хоҳарон, бобою бибиро ёд мегиранд, бо роҳҳои тарбияи кӯдакон ошно мегарданд.

Дар шароити иқтисоди бозор донишҷӯи асосҳои иқтисодиёти оила аҳамияти махсусро талаб мекунад. Ҳар як инсон бояд дар он имкониятҳояшро барои зиндагӣ дар муҳити рақобатнок ба таври шоиста истифода барад. Ба ин кор инсон бояд аз кӯдакӣ тайёр шавад. Пулро чӣ тавр кор кардану чӣ тавр харҷ кардан лозим аст? Захираҳои гуногун, аз ҷумла оилавино чӣ тавр оқилона истифода бурдан лозим аст? Вақти холӣ чи тавр бояд истифода шавад? Ба ҳамаи суолҳо ва бисёр суолҳои дигар Шумо дар ҳамин китоб ҷавоб меёбед.

Дар замони ҳозира бекорӣ авҷ мегирад. Бо ин масъала бисёр давлатҳои ҷаҳон рӯ ба рӯ мешаванд. Вале агар инсон дар шароити хоҷагии оилавӣ истехсоли молу хизматҳоро ташкил карда тавонад, вай худаш ва оилаашро бо ризку рӯзӣ таъмин карда метавонад.

Дар бисёр оилаҳо вазифаҳои меҳнатӣ нобаробар тақсим шудааст. Қисми зиёди кор ба уҳдаи модар вогузор мегардад. Ин нодуруст аст. Оқилона тақсим кардани меҳнати ҳамаи аъзои оиларо ёд гирифтани лозим аст. Ин китоб ба Шумо, хонандагони азиз, маҳз ҳамин корро ёд медиҳад.

Дар аввал калимаи «экономика» (аз юнонӣ «oikonomike»- идора кардани хоҷагӣ) маънии маҳорату қобилияти рӯзгордориро дошт, вале тадричан маънии ибтидоии калима аз байн рафт. Алҳол калимаи экономика маънои идора кардани хоҷагии калонро мефаҳмонад. Ин воҷа ба забони тоҷикӣ бо калимаи арабии «иқтисод» ё «иқтисодиёт» тарҷума мешавад. Маънои аслии калимаи «иқтисод», «сарфаю сириштакор будан», «этидолро нигоҳ доштан», «сарфакорӣ кардан» мебошад. Рафта-рафта воҷаи иқтисодиёт низ маънои идора кардани хоҷагии калонро ба худ гирифт.

Дар назди иқтисоди оила вазифаҳои зерин меистанд:

Нисбатан пурра қонеъ гардонидани талабот ва эҳтиёҷоти ҳамаи аъзои оила.

Истифодаи оқилонаи захираҳои оилавӣ.

Нақшагирӣ ва сарфаи воситаю вақт.

Дар рӯзгордорӣ истифода бурдани ҳисоби хоҷагӣ ва ташкили илмии меҳнат.

Вазифаҳои оила. Оид ба муайян кардани вазифаҳои оила муносибатҳои гуногун мавҷуданд. Дар ҳамаи ҷамъиятҳо оила вазифаҳои зеринро иҷро мекунад: репродуктивӣ, иқтисодӣ, тарбиявӣ, рекреативӣ, коммуникативӣ (танзимӣ).

- Вазифаи репродуктивӣ
- Сиёсати демографӣ
- Вазифаи тарбиявии оила
- Вазифаи рекреативӣ
- Вазифаҳои коммуникативӣ
- Вазифаи танзимӣ, низоми танзими муносибатҳои байни аъзои оила
- Вазифаи иқтисодӣ

Қисмҳои таркибии вазифаи иқтисодӣ:

- Ташкили истеъмоли оилавӣ ва бурдани хоҷагии оила
- Андушти амволи хусусии оила ва таъмини ворисияти он
- Фаъолияти молиявӣ оид ба ташаккул ва истифодаи буҷаи оилавӣ
- Иштироки аъзоёни оила дар истеҳсолоти ҷамъиятию кооперативӣ.
- Таҷдиди тавлиди инсон

4). Усули “Чархофалаки ақидаҳо”

Усули “Чархофалаки ақидаҳо” барои ташаккул додани сифатҳои таҳлилӣ ва ҷустуҷӯии хонандагон ёрӣ мерасонад. Хонандагон пешниҳодҳои худро баён карда метавонанд, ки дар натиҷа нутқи онҳо инкишоф меёбад.

Мақсади усул:

- ✓ Инкишоф додани тафаккури мантиқӣ;
- ✓ Мустақкамкунии хотира;
- ✓ Мустақкам кардани донишҳо оид ба мавзӯҳои нав;
- ✓ Бедор намудани шавқ оид ба муаммоҳои иқтисодии оила;
- ✓ Ташаккул додани завқи ҷустуҷӯ намуда;

Қадамҳои истифодаи бозӣ:

6. Омӯзгор хонандагони синфро ба чор зергурӯҳи 4-5 нафара тақсим карда ба ҳар як зергурӯҳ хонандаи беҳтаринро ҳамчун сардор таъин мекунад.
7. Ба ҳар як аъзои зергурӯҳ варақаи тоза тақсим карда шуда, ба ҳамаи аъзоёни зергурӯҳ як савол дода мешавад. Ҳамаи иштирокчиёни зергурӯҳ бидуни маслиҳат бо ҳамдигар ақидаҳои худро нисбати саволи пешниҳодшуда ба варақа менависанд.
8. Варақаҳо бо навиштаҷот дар меъери муайяни вақт аз рӯйи ақрабаки соат ва аз рӯйи давра ба зергурӯҳҳои ҳамсоя дода мешавад. Ҳангоми гирифтани варақа бо навиштаҷоти ақидаҳо, ҳар як иштирокчӣ бояд нисбат ба навиштаҷоти мавҷудбуда ақидаи худро такрор накарда иншо кунад. Фаъолият ҳамон вақт ба итмом мерасад, ки ба ҳар як иштирокчии зергурӯҳ варақаи худ давр гашта ояд. Дар ин давра ақидаҳои иншошуда таҳлил ва баҳодихӣ карда мешаванд.
9. Дар ҳар як зергурӯҳ мубоҳисаи ақидаҳои дигар иштирокчиён, ки дар он рӯйхати ҷамъбасти ақидаҳои асосӣ ва ақуалии пешниҳодшударо мубоҳиса менамоянд.
10. Додугирифтӣ натиҷаҳои ақидаҳои коркардшуда. Ҳамаи зергурӯҳҳо бо навбат рӯйхати ақидаҳои ҷамъбастиро пешниҳод мекунанд. Агар навиштаҷот норозигии дигар зергурӯҳҳо дучор нашавад, онҳо ба ҷамъбасти ақидаҳои ниҳой дохил карда мешаванд.

Намуна:

Аз тарафи омӯзгор муаммо гузошта мешавад: *“Дар назди иқтисоди оила чӣ гуна вазифаҳо меистад?”*

Иштирокчиёни зергурӯхҳо (*омӯзгор хонандагонро ба чор зергурӯҳ тақсим мекунад*) ба саволи гузошташуда, ақидаҳои худро ба таври такрор кардани пайдарҳамӣ иншо мекунанд.

Масалан:

1. Нисбатан пурра қонё гардонидани талабот ва эҳтиёҷоти ҳамаи аъзои оила.
2. Истифодаи оқилонаи захираҳои оилавӣ.
3. Нақшагирӣ ва сарфаи воситаю вақт.
4. Дар рӯзгордорӣ истифода бурдани ҳисоби хоҷагӣ ва ташкили илмии меҳнат.

Ҳамаи сардорони зергурӯхҳо бо навбат рӯйхати ақидаҳои ҷамъбастиро пешниҳод мекунанд. Агар навиштаҷот норозигии дигар зергурӯхҳо дучор нашавад, онҳо ба ҷамъбасти ақидаҳои ниҳой дохил карда мешаванд.

Дар натиҷа хонандагон:

- ❖ қобилияти дар гурӯҳ кор кардани худро инкишоф медиҳанд;
- ❖ ақидаҳои худро мустақилона иншо мекунанд;
- ❖ донишҳои мавҷудаашонро мустаҳкам мекунанд;
- ❖ дар гурӯҳ кор карда, фикри якдигарро гӯш мекунанд;
- ❖ бо ҳамдигар мувоҳиса менамоянд.

Тавсия ба омӯзгор: Ин усулро дар шакли бозӣ ё мусобиқа низ гузаронидан мумкин аст. Хонандагонро ба гурӯҳҳо ҷудо карда, барои ҳар як ҷавоби дуруст ҳолгузорӣ кунед. Гурӯҳе, ки соҳиби ҳолҳои зиёд мегардад, ғолиб мебарояд. Ҳангоми дар шакли бозӣ ё мусобиқа гузаронидани ин усул, хонандагони фаъолро ба зергурӯҳҳо баробар тақсим намоед. Ин усулро дар лаҳзаи мустаҳкамкунии мавзӯи нав гузаронидан мувофиқи мақсад аст.

4) Қори амалӣ: Омӯзгор хонандагонро ба гурӯҳҳо тақсим намуда, вазифагузорӣ мекунад.

Зергурӯҳи 1

Рӯйхати захираҳои оилагонро тартиб дода, натиҷаашро ба ҷадвал дароред:

НАМУДИ ЗАХИРА			
физикӣ	модӣ	молиявӣ	технологӣ

Зергурӯҳи 2

1. Дар яке аз мавзӯҳои зер иншои мухтасар нависед:
2. Оилаи ман
3. Сарвати инсон дар чист?
4. Оилаи ояндагонро чӣ хел дидан мехоҳед?

Зергурӯҳи 3

1. Дар мавзӯи «Оила дар иқтисодиёт» кроссворд тартиб диҳед.
2. Таърифи оилаи пешниҳодкардаи А.С. Макаренкоро, ки дар матни боло зикр шуд, шарҳ диҳед.

5) Мустаҳкамкунӣ.

- ❖ Маънои аслии калимаи «экономика» ва «иқтисодиёт» чист?
- ❖ Захира гуфта чиро мефаҳмед?
- ❖ Мамлақати мо дорои чӣ хел захираҳо мебошад?

- ❖ Таъйиноти иқтисодиёти оиларо чун илм шарҳ диҳед?
- ❖ Оила дорой кадом захирахост?
- ❖ Вазифаҳои оила гуфта чиро мефаҳмед?
- ❖ Вазифаҳои асосии оиларо номбар кунед?
- ❖ Қисмҳои таркибии асосии вазифаи иқтисодиро номбар созед?
- ❖ Оилаи шумо ба кадом намуди оила тааллуқ дорад, муайян созед?

б) Дарсро чамъбаст намуда, заҳмати хонандагонро кадр кунед.

Омӯзгор ҷавобҳо ва кори амалии хонандагонро ба назар гирифта, арзёбӣ менамояд ва баҳо мегузорад. Камбудӣ ва беҳбудии корашонро муаррифӣ менамояд.

7) Арзёбӣ. Дар чараёни дарс фаъолияти таълимии хонандагонро мушоҳида намуда, дараҷаи ба салоҳиятҳо ноил гаштани онҳоро муайян кунед. Натиҷаҳои фаъолияти таълимии хонандагонро аз рӯйи савол ва супоришҳои зерин арзёбӣ карда метавонед (*мувофиқи натиҷаи арзёбии мазкур ба хонандагон баҳои аъло, хуб, қаноатбахш ва гайриқаноатбахш гузошта мешавад*).

фаъолият	метавонад	қисман	наметавонад
Эҷодкорона захираҳои иқтисодии оиларо тартиб дода метавонад?			
Дар бораи касби иқтисодчӣ маълумоти васеъ дода метавонад?			
Хусусиятҳои сарфакориро дар худ тарбия карда метавонад?			

Дарси 16

Мавзӯ: Талаботи оила

Барнома: Талаботи оила. Гуногунии талаботи оила. Талаботи асосии оила. Таснифи талабот “пирамидаи талабот”-и А.Маслоу. Талаботи ашъии оқилона. Таснифи талаботи ашъӣ. Талабот ба манзил. Усулҳои қонеъ гардонидани талабот ба манзил.

Салоҳиятҳо:

- Дар доираи мавзӯҳои мураккаб ғояи навро эҷод карда метавонад.
- Доир ба касбҳои гуногун маълумоти васеъ дода метавонад.
- Хусусиятҳои тарбиявии фанро дарк карда, онро дар амал ба таври васеъ татбиқ карда метавонад.

Максадҳои дарс:

- Эҷодкорона гуногунии талаботро аз рӯйи “пирамидаи талабот”-и А.Маслоу таҳлил карда тавонад.
- Оид ба касбҳои, ки вобаста ба талаботи оила мебошанд маълумоти васеъ дода тавонад.
- Сарфакориро дар талаботи оила риоя карда тавонад.
- Ташаккули тарбияи муносибати эҷодӣ ба меҳнат.

Таҷҳизоти зарурӣ: китоби дарсӣ, овезаҳои талаботи асосии оила, таснифи талабот, “Пирамидаи талабот”-и А.Маслоу, таснифи талаботҳои ашъӣ, талабот ба манзили ҳозиразамон, усулҳои қонеъ гардонидани талабот ба манзил.

Методикаи таълим: ҳангоми банақшагирии дарс аз тавсияҳои зерин истифода бурда метавонед.

1) Ташкили дарс: Дар ин марҳала корҳои зерин ба роҳ монда мешаванд:

- Тайёр намудани маводди хониш.
- Ҳозир-ғоиб кардани хонандагон.
- Омода намудани аҳли синф ба дарс.

2) Такрори дарси гузашта: Дарсро аз гузоштани масъала оғоз кунед. Хонандагонро ба ду зергурӯҳ тақсими кунед. Бо саволҳои зерин ба хонандагон муроҷиат кунед:

Зергурӯҳи 1

- Маънои аслии калимаи «экономика» ва «иқтисодиёт» чист?
- Захира гуфта чиро мефаҳмед?
- Мамлакати мо дорои кадом захираҳо мебошад?
- Таъйиноти иқтисодиёти оиларо чун илм шарҳ диҳед.
- Оила дорои кадом захираҳост?
- Вазифаҳои оила гуфта чиро мефаҳмед?

Зергурӯҳи 2

- Вазифаҳои асосии оиларо номбар кунед?
- Қисмҳои таркибии асосии вазифаи иқтисодиро номбар созед?
- Оилаи шумо ба кадом намуди оила тааллуқ дорад, муайян созед?
- Оила чист?
- Дараҷаи некуаҳволии гуфта чиро мефаҳмед?
- Нақши оиларо дар тараққиқи истеҳсолоти мамлакат шарҳ диҳед?

Оид ба саволҳо каме муҳокимаронӣ намуда, донишҳои аз дарсҳои гузашта гирифтаи онҳоро ба хотирашон оред.

3) Шиносоӣ бо мазмуни мавзӯ: Омӯзгор дар лексияи худ ба хонандагон дар бораи талаботи оила маълумот пешниҳод мекунад.

Талабот – зарурати идрокшудаи дар ихтиёр доштани ягон чизи моддӣ ё маънавӣ аст. Истилоҳи русии «потребность» аз калимаи славянии қадими «потреба» «требети» ба вучуд омада, маънои «амал кардан барои ба даст даровардани чизи матлуб»-ро дорад. «Потребность» ба тоҷикӣ «талабот» тарҷума мешавад, ки аз калимаи арабии «талаб» ба маънои чизеро хоستان, дархост буда, чун истилоҳи иқтисодӣ шакли ҷамъӣ он «талабот» ба қор меравад. Бинобар ин истифодаи калимаи «талаботҳо» нодуруст аст.

Ҳангоми тартиб додани номгӯи талаботи оила ва муайян намудани навбати қонеъгардонии онҳо мо бояд оқилона будани талаботро ба назар гирем. Ҳар инсон, бояд барои қонеъ гардонидани талаботи худ хуб меҳнат карда, пули лозимаро қор кунад. Сандуқи талабот ба мушкилӣ кушода мешавад. Ҳар инсон бояд эҳсоси худмаҳдудкунӣ ва таносуби талаботи шахсӣ бо ҷамъияти дошта бошад.

Саъдӣ мегӯяд: «Мол аз баҳри осоиши умр аст, на умр аз баҳри гирд кардани мол. Оқилеро пурсиданд: – Некбахт кист ва бадбахт чист?» Гуфт: «Некбахт он, ки хӯрду кишт ва бадбахт он, ки мурду ҳишт» Биёед мо низ аз рӯи фармудаи Саъдӣ амал кунем.

Талаботи моддию маънавию фарқ кардан лозим аст. Ба талаботи моддӣ - ғизо, манзил, либос дохил мешаванд, ки онҳо асоси дигар талабот мебошанд.

Ба талаботи маънавӣ – талабот ба фарҳанг, санъат, муошират, дониш мансубанд.

Талаботи мутлақ – талаботе, ки қонеъ гардонидани онҳо дар ҳамин дараҷаи инкишофи илм, техника ва истеҳсолот имконпазир аст. Масалан, талаби харидани автомобил.

Талаботи воқеӣ он талаботест, ки бо имкониятҳои истеҳсолот муайян мешавад. Масалан, заводи мо автомобил истеҳсол карда метавонад.

Ҳақиқӣ – он талаботе, ки имкониятҳои мо онҳоро қонеъ гардонидани метавонад. Масалан, мо барои харидани мошин ба қадри кофӣ пул дорем ва онро меҳарем.

Албатта хоҳишҳои инсон танҳо бо талаботи моддӣ (ғизо, об, либос, манзил) маҳдуд намегардад. Эҳтиёҷоти ӯ гуногун аст ва бинобар ин психологи амриқоӣ Абраҳам Маслоу «пирамидаи талабот»-ро пешниҳод кард, ки гуногунии онҳоро дар бар мегирад.

Иерархияи талаботи инсон

Талабот ба амалӣ гардонидани қобилиятҳои худ
(ноил шудан ба натиҷаҳои хуби касбӣ, варзишӣ,
кашфиёти илмӣ)

Талабот ба эҳтирому манзалат
(эҳтиром аз ҷониби дигарон ва эҳтиром нисбати
худ)

Талаботи иҷтимоӣ
(талабот ба муҳаббат, дӯстӣ, муошират бо одамон,
ки манфиату мароқашон мувофиқ аст)

Талабот ба амният
(ҳимоя аз ҷинояткорон ва душманони беруна, ҳимоя
аз фахр ва ёрӣ дар вачти беморӣ)

Талаботи физиологӣ
(ғизо, об, либос, манзил, таҳдиди насл)

«пирамидаи талабот»-и А.Маслоу

Талаботи ашъии оқилона. «харидани чизҳои даркорӣ» ибораи хеле аҷиб аст. Оё Шумо метавонед бигӯед, ки кадом чизҳо бароятон заруранд? Ҳамон қадар чизҳои зарурӣ ҳастанд, ки ба харидани онҳо ҳеч хел моҳона намерасад.

Талабот ба манзил. Талабот ба манзил яке аз талаботи муҳимтарини инсон аст. Ҳанӯз одамони ҷомеаи ибтидоӣ барои худ маҳалли истиқомат мечустанд. Онҳо аввал дар ғорҳо, сипас дар чайлаҳо зиндагӣ мекарданд. Тадричан манзили инсон зеботару хушрӯйтар гардид. Алҳол бисёр қасон меҳоханд хавлиҳои чандошёнаи хавздор созанд. Ин талаботи табиӣ инсон мебошад.

4). Усули «Чархи ақидаҳо»

Усули «Чархи ақидаҳо» барои гирдоварии миқдори муайяни (4, 6, 8, 12) андешаҳо доир ба мафҳум ё мавзӯ дар шакли шохаҳои гирдгардон аст. Омӯзгор ин усулро дар мавридҳои истифода мебарад, ки агар масъалаи ҷудо кардани чизҳои нисбатан муҳим ба миён ояд.

Дар маркази «чарх» мафҳум, савол ё мушкилоти мавзӯи нав навишта мешавад. Вазифаи хонандагон аз он иборат аст, ки ду ё чорнафарӣ кор карда, маълумоти дошташонро оид ба ин мавзӯ нависанд.

Мақсадҳо:

- ✓ бедор намудани шавқу ҳавас;
- ✓ муайян кардани сарҳади донишҳои мукамал;
- ✓ муайян кардани донишҳои нопурраи мавҷуда;
- ✓ ҷудо карда тавонистани чизҳои муҳим;
- ✓ инкишофи малақаҳои таҳлил ва хулосабарорӣ.

Қадамҳои истифода бурдани ин усул:

5. Дар маркази нақша мушкилот ва ё масъалаеро, ки ҳал кардан зарур аст, нависед.

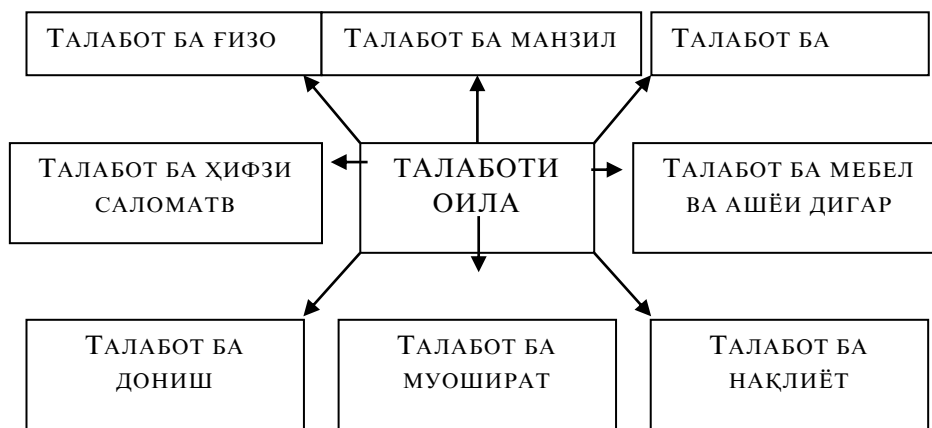
6. Омӯзгор аз хонандагон хоҳиш менамояд, ки ақидаҳо ё далелҳои асосиро вобаста ба мушкилот ё масъалаи дар марказбуда дар шохаҳои ҷарҳ қайд кунанд. Агар далелҳо камӣ кунанд, хонандагон метавонанд саволҳои худро вобаста ба мушкилот ё масъалаи дар марказбуда нависанд.

7. Гурӯҳҳо фаъолияти худро муаррифӣ мекунанд (чунин фаъолият бештар дар кори гурӯҳӣ гузаронида мешавад)

8. Омӯзгор муаррифии гурӯҳҳоро бодикқат гӯш карда, мубоҳиса ташкил менамояд.

Намуна:

Масъала: «Дар бораи талаботҳои асосии оила чӣ медонед? Ақидаҳои худро баён кунед.»

Бояд зикр намуд, ки «Ҷарҳи ақидаҳо» метавонад аз *ададҳои гуногун*: бо миқдори 4, 6, 8, ё 12 иборат бошад. Ин аз мақсадҳои мушаххас ва сатҳи омодагии хонандагон вобаста аст.

Тавсия ба омӯзгор: Ҳангоми иҷрои супориш хонандагон шояд миқдори муайяншудаи ақидаҳоро пур карда натавонанд. Дар ин ҳолат шумо метавонед ба хонандагон навиштани саволҳоеро, ки онҳо ба он ҷавоб гирифтаан мехоҳанд пешниҳод намоед. Муҳим пурра кардани ҳамаи «ақидаҳо» мебошад. Ин усулро ҳам дар фаъолияти гурӯҳӣ дар ва ҳам дар фаъолияти дунафарӣ истифода бурдан мумкин аст.

5) Кори амалӣ: Омӯзгор ба хонандагон кори амалиро супориш медиҳад.

Қадамҳо:

1. Тафтиш кунед, ки аъзои оилаи Шумо пулро сарф карда метавонанд?
2. Ба саволҳои тест худатон ҷавоб диҳед ва дар маҷлиси умумии оила ба волидайнатон пешниҳод кунед.
3. Аз рӯйи усули Робинзон харидани сақич, шарбат, банан, себ, чой, нимтанай тобистонаро таҳлил намоед. Барои ин як варақро ба ду қисм ҷудо карда, ҳамаи «тарафдор» ва «зид»-ро таҳлил намоед.
4. Интерйери хонаи худро таҳия намуда, 2-3 варианти онро иҷро кунед.

б) Мустақкамкунӣ. Омӯзгор хонандагонро ба ду зергурӯҳ тақсим мекунанд:

Зергурӯҳи 1

- ❖ Талабот чист?
- ❖ Кадом намудҳои талаботро Шумо медонед?
- ❖ Ба талаботи моддӣ чӣҳо мансубанд?
- ❖ Як мисоли талаботи дурӯғин оред?
- ❖ Ба талаботи мутлақ, воқеӣ ва ҳақиқӣ мисолҳо оред.
- ❖ Дараҷаи истеъмоли оқилона чист?
- ❖ Ашё ба кадом гурӯҳҳо тақсим мешаванд? Аз ҳар гурӯҳ чандтои ашёро номбар кунед?

Зергурӯҳи 2

- ❖ Меъёри истеъмоли оқилона чист?
- ❖ Маҷмӯи оқилонаи ашъ гуфта чиро мефаҳмем?
- ❖ Интерйер чист?
- ❖ Ибораи «манзили бофароғат»-ро чӣ хел мефаҳмед?
- ❖ Шартҳои асосии ободонии манзилро номбар кунед?
- ❖ Пайдарпайии ороиши интерйерро номбар кунед?

7) Дарсро чамбаст намуда, захмати хонандагонро кадр кунед.

8) Арзёбӣ. Дар чараёни дарс фаъолияти таълимии хонандагонро мушоҳида намуда, дараҷаи ба салоҳиятҳо ноил гаштани онҳоро муайян кунед. Натиҷаҳои фаъолияти таълимии хонандагонро аз рӯйи савол ва супоришҳои зерин арзёбӣ карда метавонед (*мувофиқи натиҷаи арзёбии мазкур ба хонандагон баҳои аъло, хуб, қаноатбахш ва ғайриқаноатбахш гузошта мешавад*).

фаъолият	метавонад	қисман	наметавонад
Эҷодкорона гуногунии талаботро аз рӯйи “пирамидаи талабот”-и А.Маслоу таҳлил карда метавонад?			
Оид ба касбҳои, ки вобаста ба талаботи оила мебошанд маълумоти васеъ дода метавонад?			
Сарфакориро дар талаботи оила риоя карда метавонад?			

Дарси 17.

Мавзӯ: Бучаи оила. Бучаи хонанда. Таҳлили хароҷоти ҳаррӯза, харҳафтаина, хармоҳа ва ҳарсола

Барнома: Бучаи оила. Тақсими буча. Китоби хоҷагидорӣ. Бозии амалии бучаи оила. Бучаи хонанда. Таҳлили хароҷоти ҳаррӯза ва солона.

Салоҳиятҳо:

- Дар доираи мавзӯҳои мураккаб ғояи навро эҷод карда метавонад.
- Доир ба касбҳои гуногун маълумоти васеъ дода метавонад.
- Хусусиятҳои тарбиявии фанро дарк карда, онро дар амал ба таври васеъ татбиқ карда метавонад.

Мақсадҳои дарс:

– Тести “Оё Шумо пули оиларо сарф карда метавонед?”-ро эҷодкорона иҷро карда тавонад.

– Дар бораи касбҳои вобаста ба мавзӯ (соҳибкорон, зиёиён, мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, тиб, маориф, алоқа, хизмати иҷтимоӣ ва ғ.) маълумоти васеъ дода тавонад.

– Хусусиятҳои тарбиявии касбии мавзӯро дарк карда тавонад.

Таҷҳизоти зарурӣ: китоби дарсӣ, овезаҳои тақсими даромади умумӣ, таснифи хароҷоти оила, манбаҳои даромадҳои шахсии шахрвандон, алоқаи даромади шахсӣ бо бучаи давлатӣ, чадвалҳои сохтори тахминии бучаи оила, варианти бурдани дафтари ҳисобдорӣ, таркиби даромади оилавӣ ва намунаи тести “Оё шумо пули оилавино сарфа карда метавонед?”

Методикаи таълим: Ҳангоми банақшагирии дарс аз тавсияҳои зерин истифода бурда метавонед.

1) Ташкили дарс: Дар ин марҳала корҳои зерин ба роҳ монда мешаванд:

- Тайёр намудани маводди хониш.
- Ҳозир-ғоиб кардани хонандагон.
- Омода намудани аҳли синф ба дарс.

2) Такрори дарси гузашта: Дарсро аз гузоштани масъала оғоз кунед. Бо саволҳои зерин ба хонандагон мурочиат кунед:

- Талабот чист? Кадом намудҳои талаботро Шумо медонед?
- Ба талаботи моддӣ чиҳо мансубанд? Як мисоли талаботи дурӯғин оред?
- Ба талаботи мутлақ, воқеӣ ва ҳақиқӣ мисолҳо оред?
- Дараҷаи истеъмоли оқилона чист?
- Ашё ба кадом гурӯҳҳо тақсим мешаванд?
- Аз ҳар гурӯҳ чандтои ашёро номбар кунед?
- Меъёри истеъмоли оқилона чист?
- Маҷмӯи оқилонаи ашё гуфта чиро мефаҳмед?
- Интерйер чист?
- Ибораи «манзили бофароғат»-ро чӣ хел мефаҳмед? Шартҳои асосии ободонии манзилро номбар кунед? Пайдарпайии ороиши интерйерро номбар кунед?

Оид ба саволҳо каме муҳокимаронӣ намуда, донишҳои аз дарсҳои гузашта гирифтаи онҳоро ба хотирашон оред.

3) Шиносоӣ бо мазмуни мавзӯ: Омӯзгор дар лексияи хурд ба хонандагон чунин маълумотро пешкаш мекунад:

Мафҳуми буча. Маънои таҳтуллафзии калимаи «буча» «халтаи пул» аст. Бучаи оила ин маҷмӯи ҳамаи даромад ва харочот дар давраи муайяни вақт (як моҳ ё як сол) аст, ки ба рӯйхат дароварда шудааст.

Ба даромади умумӣ ҳамаи намудҳои даромад (музди меҳнат, роҳхати имтиёзнок ба хонаи истироҳат, мошини сабукрав, гараж) дохил мешаванд.

Даромади пулӣ фақат пулро дарбар мегирад, ки оила дар давраи муайяни вақт қор кардааст.

Харочот масраф, харҷ, истеъмоли ягон чиз ба мақсади мушаххас.

Агар даромад аз харочот зиёд бошад, онро изофагӣ мегӯянд. Бучаи оила бояд дар ҳолати мувозинати дақиқ бошад, зеро ин имкон медиҳад захираҳои оила оқилона истифода шуда, аксарияти талабот қонеъ гардонидани шавад. Дар сохтори буча бояд андухт ва пасандоз пешбинӣ карда шавад, ки дар моддаи «Харочот» ба ҳисоб гирифта мешавад.

Даромад пул ё дигар сарвати моддӣ аст, ки аз қорхона, фаъолияти ҷамъиятӣ ва ё ягон намуди дигари фаъолият ба даст меояд. Қисми даромади бучаи оилаи шаҳрвандони Тоҷикистон аз манбаҳои зерин ташаккул меёбад.

4) Бозии «Паровоз»

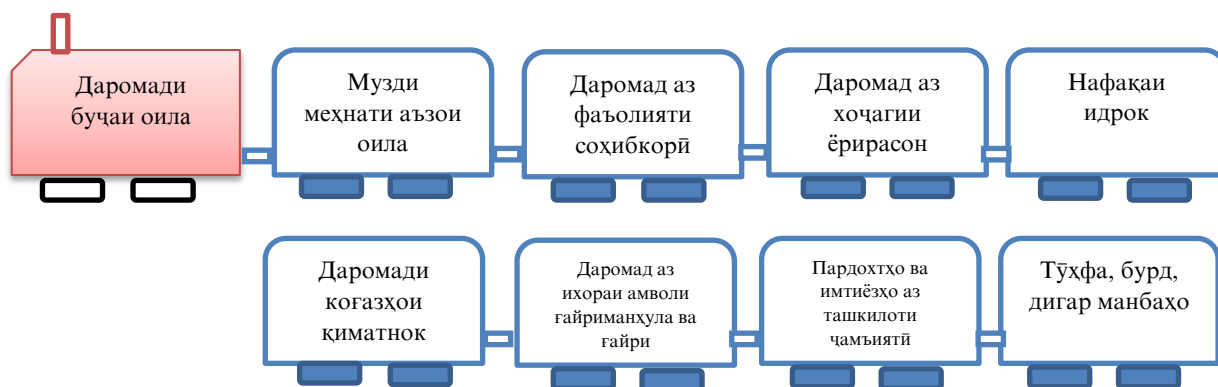
Ин бозӣ барои инкишофи хотира ва ба ёд овардани донишҳои хонандагон аҳамияти калон дорад. Аз тарафи омӯзгор ба хонандагон мафҳумҳо, гоя, саволҳои вобаста ба мавзӯро пешниҳод карда мешавад (яъне, паровоз). Хонандагон бояд ба саволҳо ё мафҳумҳо ҷавоби дуруст фикр кунанд (яъне, вагонҳои қатора).

Мақсадҳои бозӣ

- ✓ Ғанӣ гардонидани донишҳои нави хонандагон;
- ✓ Мустақамкунии хотираи хонандагон;
- ✓ Ташаккули бахотироварии донишҳои пештара;
- ✓ Тарбияи мушоҳидакории хонандагон;
- ✓ Тарбияи тафаккури эҷодӣ.

Намуна.

1. Аз тарафи омӯзгор чунин савол гузошта мешавад: «Дар бораи даромади бучаи оила маълумот диҳед?»
2. Хонандагон бо навбат фикри худро баён мекунанд;
3. Омӯзгор ё ду нафар хонанда ба тахтаи синф маълумотҳои хонандагонро менависанд (*маълумотҳо бояд мушаххас бошанд*);
4. Омӯзгор бо хонандагон ҷавобҳоро таҳлил мекунад ва бо навбат яккачин карда, ба вагонҳои менависанд.

Дар натиҷа хонандагон:

- Бо муаммоҳои иқтисодии оила нағз шинос мешаванд;
- Оид ба даромади бучаи оила маълумоти пурра мегиранд;
- Нуқтаҳои муҳимми мавзӯро ба хотир меоранд;
- Хусусиятҳои таҳлили онҳо инкишоф меёбад.

Тавсия ба омӯзгор: Ин бозиро дар синфи 5 - 9 баъд аз мавзӯёҳое, ки дар онҳо мафҳумҳои васеъ ва ба ҳамдигар алоқаманд мавҷуд мебошад гузаронидан мувофиқи мақсад аст.

5) Кори амалӣ: Омӯзгор хонандагони синфро ба ду зергурӯҳ тақсим намуда, кори амалиро супориш медиҳад.

Қадамҳо:

Зергурӯҳи 1

1. Варианти бурдани дафтари ҳисобдориро тартиб диҳед.
2. Ба хонандагон пешниҳод намоед, ки ба суолҳои тест ҷавоб диҳанд.
3. Натиҷаи ҷавобҳоро ҷамъбаст кунед. Ба суоли зерин ҷавоб диҳед: чаро натиҷаҳо маҳз чунинанд ва дигар хел нестанд?

Зергурӯҳи 2

1. Дар оилаи Шумо воситаҳо чӣ хел сарф мешаванд, таҳлил кунед. Кӯшиш намоед, роҳҳои сарфакорӣ худатонро пайдо кунед.
2. Варианти дафтари ҳисобдориро тартиб диҳед.
3. Арзиши тахминии ҳамаи тухфаҳоро, ки ба муносибати 8 март ва Соли нав харидан лозим аст, ҳисоб кунед.
4. Ҳисоб кунед, ки хонапулӣ ва пардохти хизматҳои коммуналӣ кадом қисми бучаи оиларо ташкил мекунад.

б) Мустаҳкамкунӣ. Дар қисми мустаҳкамкунии мавзӯи нав аз бозии “Занҷир” истифода намудан мумкин аст. Хонандагонро ба ду зергурӯҳ тақсим намуда, ба ҳар зергурӯҳ саволҳо бо навбат пешниҳод карда мешавад. Қадоме, аз иштирокчиёни зергурӯҳ ба савол ҷавоб гуфта натавонад, занҷир қанда мешавад ва ба зергурӯҳи дигар ҳол дода мешавад. Агар ба саволи зергурӯҳ, ки бечавоб монда буд, иштирокчиёни зергурӯҳи дигар ҷавоб гӯянд, ба он зергурӯҳ холи боз ҳам баландтар дода мешавад.

Зергурӯҳи 1

- ❖ Буча чист? Даромад гуфта чиро мефаҳмед? Манбаҳои даромади хоҷагии оилавино номбар кунед?
- ❖ Хароҷот гуфта чиро мефаҳмед? Моддаҳои асосии хароҷоти оиларо номбар кунед?

- ❖ Бучаи мутавозин чӣ маъно дорад?
- ❖ Даромад чист? Қисми даромади буча аз кадом қисмҳо ташаккул меёбад?
- ❖ Оила аз рӯйи характери гирифтани даромад, ба кадом гурӯҳҳои асосӣ чудо мешавад?
- ❖ Сохтори даромади оилаҳои русиягӣ ва амрикоиро муқоиса кунед?
- ❖ Пардохтҳои ҳатмӣ чӣхоро дарбар мегирад?
- ❖ Харочоти доимӣ тағйирёбанда гуфта чӣхоро мефаҳмед? Ба харочоти тағйирёбанда мисол оред?
- ❖ Пардохтҳои ҳатмӣ гуфта чиро мефаҳмед?
- ❖ Андози даромад чист? Онро чӣ тавр ҳисоб мекунанд?

Зергурӯҳи 2

- ❖ Роҳҳои асосии сарфаи гармӣ ва неруи барқро номбар кунед?
- ❖ Пасомад ва андухт чист?
- ❖ Усулҳои ҷойгиронии пасандозро номбар кунед?
- ❖ Пасандози соф аз чӣҳо ташаккул меёбад?
- ❖ Ба саҳмия кадом талабот пешниҳод карда мешавад? Саҳмия аз вомбарг чӣ фарқ дорад?
- ❖ Бима (суғурта) барои чӣ лозим аст?
- ❖ Буча чист? Намудҳои бучаро номбар кунед?
- ❖ Вариантҳои дафтари ҳисобу китоби бучаи хонандаҳоро мисол оред?
- ❖ Моддаҳои хароҷоту даромади хонандаҳоро таҳлил кунед?
- ❖ Дафтари ҳисобу китоб барои шумо чӣ манфиат дорад?

7) **Дарсро чамъбаст намуда, заҳмати хонандагонро қадр кунед.**

8) **Арзёбӣ.** Дар чараёни дарс фаъолияти таълимӣ хонандагонро мушоҳида намуда, дараҷаи ба салоҳиятҳо ноил гаштани онҳоро муайян кунед. Натиҷаҳои фаъолияти таълимӣ хонандагонро аз рӯйи савол ва супоришҳои зерин арзёбӣ карда метавонед (*мувофиқи натиҷаи арзёбии мазкур ба хонандагон баҳои аъло, хуб, қаноатбахш ва гайриқаноатбахш гузошта мешавад*).

фаъолият	метавонад	қисман	наметавонад
Тести “Оё Шумо пули оиларо сарф карда метавонед?”-ро эҷодкорона иҷро карда метавонад?			
Дар бораи касбҳои вобаста ба мавзӯ (соҳибкорон, зиёӣён, мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, тиб, маориф, алоқа, хизмати иҷтимоӣ ва ғ.) маълумоти васеъ дода метавонад?			
Хусусиятҳои тарбиявии касбии мавзӯро дарк карда метавонад?			

Дарси 18

Мавзӯ: Харочоти доимӣ ва тағйирёбанда

Барнома: Харочотҳои доимӣ ва тағйирёбанда. Харочот барои барқ, барои газ, қувваи барқ, ангишт ва дигар намудҳои сӯзишворӣ.

Салоҳиятҳо:

- Дар доираи мавзӯҳои мураккаб ғояи навро эҷод карда метавонад.
- Доир ба касбҳои гуногун маълумоти васеъ дода метавонад.

- Хусусиятҳои тарбиявии фанро дарк карда, онро дар амал ба таври васеъ татбиқ карда метавонад.

Мақсадҳои дарс:

- Лоихаи афзоиши қисми даромади буҷаи оила ва намунаи дафтари ҳисобу китоби оиларо эҷодкорона тартиб дода тавонад.
- Дар бораи касби муҳосиб маълумоти васеъ дода тавонад.
- Маҳорати таҳлили нишондиҳандаҳои ададӣ ва қонуни тағйирёбии онҳоро ташаккул дода тавонад.

Таҷҳизоти зарурӣ: китоби дарсӣ, овезаҳои тақсими даромади умумӣ, таснифи хароҷоти оила, манбаъҳои даромадҳои шахсии шахрвандон, алоқаи даромади шахсӣ бо буҷаи давлатӣ, ҷадвалҳои сохтори тахминии буҷаи оила, варианти бурдани дафтари ҳисобдорӣ, таркиби даромади оилавӣ.

Методикаи таълим: Ҳангоми банақшагирии дарс аз тавсияҳои зерин истифода бурда метавонед.

1) Ташкили дарс: Дар ин марҳала корҳои зерин ба роҳ монда мешаванд:

- Тайёр намудани маводди хониш.
- Ҳозир-ғоиб кардани хонандагон.
- Омода намудани аҳли синф ба дарс.

2) Такрори дарси гузашта: Дарсро аз гузоштани масъала оғоз кунед. Бо саволҳои зерин ба хонандагон муроҷиат кунед:

- Буҷа чист? Даромад гуфта чиро мефаҳмед? Манбаҳои даромади хоҷагии оилавино номбар кунед?
- Хароҷот гуфта чиро мефаҳмед? Моддаҳои асосии хароҷоти оиларо номбар кунед?
- Буҷаи мутавозин чӣ маъно дорад?
- Даромад чист? Даромади буҷа аз кадом қисмҳо ташаккул меёбад?
- Оила аз рӯйи характери гирифтани даромад, ба кадом гурӯҳҳои асосӣ ҷудо мешавад?
- Сохтори даромади оилаҳои рус ва амрикоиро муқоиса кунед?
- Пардохтҳои ҳатмӣ чӣхоро дарбар мегирад?
- Хароҷоти доимӣ тағйирёбанда гуфта чӣхоро мефаҳмед? Ба хароҷоти тағйирёбанда мисол оред?
- Пардохтҳои ҳатмӣ гуфта чиро мефаҳмед?
- Андозии даромад чист? Онро чӣ тавр ҳисоб мекунанд?

Оид ба саволҳо каме муҳокимаронӣ намуда, донишҳои аз дарсҳои гузашта гирифтаи онҳоро ба хотирашон оред.

3) Шиносоӣ бо мазмуни мавзӯ: Лексияи хурди омӯзгор маълумотро дар бораи хароҷоти доимӣ ва тағйирёбанда дар бар мегирад.

Доимӣ. Дар ин маврид хароҷоте дар мадди назар аст, ки дар давоми сол тағйир намеёбад. Масалан, пули маҳфил ё мактаби мусиқӣ, пули ношто дар ошхонаи мактаб.

Тағйирёбанда. Хароҷоти якдафъаина ё давра ба давра ба миёномада. Масалан, харидани кассета, пластинка, киноравӣ.

Ғайриҷашмдошт. Хароҷоте, ки онҳоро ба назар гирифтани ғайриимкон аст. Масалан, шикастани соат, гум шудани ручка ва ғайра. Алҳол барои хонанда чизҳои харидани хеле зиёд аст ва аксараш қимат ҳам мебошад. Бинобар ин дуруст тақсим кардани буҷаи худ ва бо буҷаи умумии оила мувофиқ кардани он хеле муҳим аст. **Шахсон**, ки меҳонанд низомии харчи пулиашонро тақсим диҳанд бояд чор қоидаи зеринро дар хотир доранд: Ҳисобу китоб, нақшагири, ташкил ва назорат.

Барои ҳисобу китоби даромаду хароҷот дафтари муҳосиба ташкил кардан лозим. Шумо метавонед нисбат ба дафтари муҳосиба эҷодкорӣ зоҳир намоед. Ба дафтаратон ном гузоред. Масалан, «Қатра-қатра дарё шавад». Дафтарро ба моҳҳо ҷудо карда, дар аввали ҳар моҳ рамз гузоред. Фарз кардем, январ: рамзи соли нав арҷаи бо бозичаҳо оро дода. Ҳамаи хароҷотро вобаста ба майлу хоҳишатон ба ҳисобномаҳо ҷудо кунед. Масалан, ҳисобномаи 1- хӯрокхӯрӣ берун аз хона; ҳисобномаи 2 – асбобу анҷоми хатнависӣ; ҳисобномаи 3 – китоб; ҳисобномаи 4 – маркағундорӣ; ҳисобномаи 5 – видеофилм, театр; ҳисобномаи 6 – сексияи варзишӣ, либоси варзишӣ; ҳисобномаи 7 – ширинӣ; ҳисобномаи 8 – тухфаҳо.

Дар охири моҳ ҳамаи даромаду хароҷотро ҷамъ кунед. Аз маблағи даромад хароҷотро тарҳ карда бақияро нависед. Агар он бо бақияи пул дар ҳамёнатон баробар бошад, пас навиштаҳои Шумо дурустанд. Хароҷотатонро тамоми сол сабт кунед. Дар охири сол онро ҷамъбаст намоед, хароҷоти ҳар ҳисобномаро аниқ кунед, фоизи онро дар хароҷоти умумӣ бароред, имкону бузургии пасандозро муайян ва хатоҳоро таҳлил кунед.

Таҳлили дафтари ҳисобу китоб имкон медиҳад: аввал, фаҳмед, ки пулро ба кадом чизҳо сарф кардаед; дуюм, хароҷоту даромадро таҳлил карда, шумо самтҳои сарфаю сариштакориро муайян менамоед; дар асоси хароҷоти воқеӣ пешакӣ буҷаатонро тартиб медиҳед.

4) Усули «Дарахти ҷавобҳо»

Усули «Дарахти ҷавобҳо» барои гирдоварии миқдори муайяни (4, 6, 8, 12) андешаҳо доир ба мафҳум ё мавзӯ дар шакли шоҳаҳои дарахт аст. Омӯзгор ин усулро дар мавридҳои истифода мебарад, ки агар ба мафҳумҳо ва саволҳо якҷанд ҷавоб талаб карда шавад.

Ба хонандагон мафҳум, савол ё мушкилоти мавзӯи нав пешниҳод карда мешавад. Вазифаи хонандагон аз он иборат аст, ки дар зергурӯҳҳо кор карда, маълумотҳои дошташонро оид ба ин мавзӯ дар шоҳаҳои дарахт нависанд.

Мақсадҳо:

- ✓ бедор намудани шавқу ҳавас нисбат ба мавзӯ;
- ✓ муайян кардани сарҳади донишҳои мукамал;
- ✓ ҷудо карда тавонистани чизҳои муҳим;
- ✓ инкишофи малакаҳои таҳлил ва ҳулосабарорӣ;
- ✓ ташаккул додани қобилияти ҷустуҷӯ намудани роҳҳои гуногуни ҳалли масъала ё мафҳум.

Қадамҳои истифода бурдани ин усул:

- Аз тарафи омӯзгор савол гузошта мешавад;
- Хонандагони синф ба се ё чор гурӯҳ баробар тақсим карда шуда, ба онҳо рақамгузорӣ карда мешавад;
- Ҳар як зергурӯҳ саволро муҳокима мекунад ва ба баргҳои дарахти худ кайд мекунад (*варақаи калони қоғаз*);
- Зергурӯҳҳо баъди навиштани ҷавобҳо бо зергурӯҳҳои ҳамсоя ҷой иваз мекунад ва ба баргҳои дарахти ҳамсоя ғояҳои навишташудаи онҳоро ислоҳ ва танқид накарда, ғояи худро менависанд.
- Ҷойивазкунии зергурӯҳҳоро вобаста ба ҳалли муаммо боз доштан мумкин аст;

- Омӯзгор бо хонандагон «Дарахти ҷавобҳо»-ро дар тахтаи синф овехта, ҳалли муамморо коркард, илова карда пешниҳоди худро ироа мекунад;
- Аз тарафи омӯзгор дар синф байни зергурӯҳҳо мубоҳиса ташкил карда мешавад (хусусан ҳангоми ҳалли масъалаҳои баҳсталаб);
- Ҳалли «Дарахти ҷавобҳо»-ро ҳангоми муҳокимаи ҳалли мусбат (яке аз зергурӯҳҳо) ва манфӣ (зергурӯҳи дуюм) истифода бурдан мумкин аст.

Намуна:

Масъала: «Усулҳои истифодаи такрорӣ захираҳо дар хоҷагии оилавӣ пешниҳод кунед? Ақидаҳои худро баён кунед». Масалан: коғаз.

Барои маълумот: Ин модда бори аввал дар Чин дар асри 2 то милоди Масех истиҳсол шуда буд. Ва то ҳол он кӯҳна нашудааст, онро ягон моддаи ҳозиразамон танг карда набаровардааст. Аксаран суоле ба миён меояд: қуттиҳои коғазии истифодашудаи ширро, ки асосан 100% аз селлюлозаи сулфат иборат аст, чӣ қор кунем? Он моеъногузар аст, вале қобили коркарди такрорӣ нест.

Ақидаи иштирокчиёни зергурӯҳҳо:

❖ Онро дар ошхона истифода бурдан қулай аст. Агар қуттии истифодашудаи ширро тоза шуста, хушк кунед, дар он мураббо ё чемо нигоҳ доштан мумкин аст. Ҳавоногузар (герметикӣ) будани онҳо шарт нест, вале дар мавриди зарурӣ бо ёрии дарзмол ё асбоби лаҳимкорӣ ва порчаи полиэтилен канораҳои онро саҳт кардан мумкин аст. Дар ин қуттиҳо маҳсулотро тамоми зимистон нигоҳ дошта мешавад.

❖ Қуттии шир ё афшураро ба паҳлу гузошта, девораи паҳлуияшро бурида, ба он хок андохта ягон чиз шинондан мумкин аст. Онро дар назди тирезаи ошхона гузошта метавонед.

❖ Донхӯрак аз қуттиҳо. Дар ин маврид рафтори парандаҳо ва ҳаҷми муносиби чузъҳои донхӯракро доништан лозим аст. Ба ин донхӯракҳо момочурғотӣ тез одат мекунад. Сӯроҳихоро ба ҳамин паранда мутобиқ (32-34мм дар қутр) карда, зеро он лапаровеза 50x50мм (қозқрек) соҳтан лозим аст.

❖ Барои парвариши кӯчати меваю гул истифода бурдани қуттии шир. Барои ин аз қуттӣ истакончаҳо месозанд. Истакончаро бо қорд сӯроҳ карда, ба он кӯчатро менишинонд. Алҳол саноати маҳсулоти шир маҳсулоташро (қаймоқ, майонез, йогурт) дар истакончаҳои маҳсус мебарорад, ки барои парвариши кӯчат хеле қулай аст.

Бояд зикр намуд, ки «Дарахти ҷавобҳо» метавонад аз *ададҳои гуногун*: бо миқдори 4, 6, 8, ё 12 иборат бошад. Ин аз мақсадҳои мушаххас ва сатҳи омодагии хонандагон вобаста аст.

Дар натиҷа:

- Хонандагон ба мавзӯи нав шавқу ҳавас пайдо мекунанд;
- Донишҳои азхудкардашонро ба хотир меоранд;
- Ҷудо кардани мафҳумҳои асосии мавзӯро меомӯзанд;
- Таҳлил ва хулосабардорӣ менамоянд;
- Роҳҳои гуногуни ҳал кардани масъала ё мафҳумро меомӯзанд.

Тавсия ба омӯзгор: Ҳангоми иҷрои супориш хонандагон шояд миқдори муайяншудаи ақидаҳоро пур карда натавонанд. Дар ин ҳолат шумо метавонед ба хонандагон навиштани саволҳоеро, ки онҳо ба он ҷавоб гирифтаанд пешниҳод

намоед. Мухим: пурра кардани хамаи “Дарахти ҷавобҳо” мебошад. Ин усулро ҳам дар фаъолияти гуруҳӣ дар ва ҳам дар фаъолияти дунафарӣ истифода бурдан мумкин аст.

5) Кори амалӣ: Лоихаи афзоиши қисми даромади буҷаи оиларо аз ҳисоби дар оила истехсол кардани ягон мол (хизмат) ё лоихаи кам кардани қисми хароҷоти буҷаи оиларо аз ҳисоби истифодаи нисбатан оқилонаи маблағ таҳия карданро омӯзгор ба хонандагон супориш медиҳад.

6) Мустаҳкамкунӣ.

- ❖ Буҷа чист?
- ❖ Намудҳои буҷаро номбар кунед?
- ❖ Вариантҳои дафтари ҳисобу китоби буҷаи хонандаҳоро мисол оред?
- ❖ Моддаҳои хароҷоту даромади хонандаҳоро таҳлил кунед.
- ❖ Дафтари ҳисобу китоб барои шумо чӣ манфиат доред?

7) Дарсро чамбаст намуда, заҳмати хонандагонро кадр кунед.

8) Арзёбӣ. Дар чараёни дарс фаъолияти таълимии хонандагонро мушоҳида намуда, дараҷаи ба салоҳиятҳо ноил гаштани онҳоро муайян кунед. Натиҷаҳои фаъолияти таълимии хонандагонро аз рӯи савол ва супоришҳои зерин арзёбӣ карда метавонед (*мувофиқи натиҷаи арзёбии мазкур ба хонандагон баҳои аъло, хуб, қаноатбахш ва ғайриқаноатбахш гузошта мешавад*).

фаъолият	метавонад	қисман	Наметавонад
Лоихаи афзоиши қисми даромади буҷаи оила ва намунаи дафтари ҳисобу китоби оиларо эҷодкорона тартиб дода метавонад?			
Дар бораи касби муҳосиб маълумоти васеъ дода метавонад?			
Маҳорати таҳлили нишондиҳандаҳои ададӣ ва қонуни тағйирёбии онҳоро ташаккул дода метавонад?			

Дарси 19

Мавзӯ: Маркетинг дар иқтисодиёти оила

Барнома: Маркетинг дар иқтисодиёти оила. Рекламаи мол.

Салоҳиятҳо:

- Дар доираи мавзӯҳои мураккаб ғояи навро эҷод карда метавонад.
- Доир ба касбҳои гуногун маълумоти васеъ дода метавонад.
- Хусусиятҳои тарбиявии фанро дарк карда, онро дар амал ба таври васеъ татбиқ карда метавонад.

Мақсадҳои дарс:

- Вазифаҳои асосии маркетинг–ошкор сохтани талабот, қонеъ гардонидани талабот ва таҷдиди талаботро эҷодкорона ҳал карда тавонад.
- Дар бораи касбҳои, ки дар воситаҳои рекламаи оммавӣ мавҷуд аст маълумоти васеъ дода тавонад.
- Қобилиятҳои муоширатчигӣ ва ташкилотчигиро дар худ ташаккул дода тавонад.

Таҷҳизоти зарурӣ: китоби дарсӣ, намунаҳои рекламаи маҳсулот ва ғ.

Методикаи таълим: Ҳангоми банақшагирии дарс аз тавсияҳои зерин истифода бурда метавонед.

1) Ташкили дарс: Дар ин марҳала корҳои зерин ба роҳ монда мешаванд:

- Тайёр намудани маводди хониш.
- Ҳозир-гоиб кардани хонандагон.
- Омода намудани аҳли синф ба дарс.

2) Такрори дарси гузашта: Дарсро аз гузоштани масъала оғоз кунед. Бо саволҳои зерин ба хонандагон мурочиат кунед:

- Буҷа чист?
- Намудҳои бучаро номбар кунед?
- Вариантҳои дафтари ҳисобу китоби бучаи хонандаҳоро мисол оред?
- Моддаҳои хароҷоту даромади хонандаҳоро таҳлил кунед?
- Дафтари ҳисобу китоб барои шумо чӣ манфиат доред?

Оид ба саволҳо каме муҳокимаронӣ намуда, донишҳои аз дарсҳои гузашта гирифтаи онҳоро ба хотирашон оред.

3) Шинсоӣ бо мазмуни мавзӯ: Лексияи хурди омӯзгор дар бораи маркетинг иқтисодии оиларо дар бар мегирад.

Истилоҳи маркетинг аз калимаи англисии «marketing» буда, маънояш «низоми идоракунии ташкили истеҳсолот ва фурӯши маҳсулот дар асоси таҳқиқ ва пешгӯии бозор» мебошад. Вазифаҳои асосии маркетинг:

1. Ошкор сохтани талабот
2. Қонё гардонидани талабот
3. Таҷдиди талабот: раванди муттасил

Агар хоҷагиро оқилона пеш баред, шумо бояд аз баъзе харидҳо худдорӣ кунед. Баъзе чизҳоро дар хона тайёр кардан ё сохтан мумкин аст. Масалан, пардаи тирезаи ошхона, рафи китобмонак ва ғайраро. Ҳамаи инро маркетинги оилавӣ ҳал мекунад. Марҳалаҳои зерини харидро пешниҳод кардан мумкин аст.

1. Тартиб додани рӯйхати молҳои зарурӣ; ба вучуд овардани маҷмӯи ашёи матлуб

2. Мувофиқи рӯйхат фурӯшгоҳҳои зарурӣ – молҳои хоҷагӣ, китоб, тиллорӣ, олами бачаҳо муайян карда мешаванд.

Чунин рӯйхат имкон медиҳад, ки чизҳои нодаркорро нахаред.

3. Ҷамъоварии маълумот. Мо дар бораи вариантҳои гуногун, сифати мол, мустаҳками ва ғайра маълумот мегирем. Ҷолиби диққат аст, ки 40% харидорони дигар аз хариди чизи бадсифат огоҳ мешаванд. Яъне аллакай 40 кас зарур бошад ҳам ин молро намехаранд. Аксар вақт харидор дар бораи моли мавриди назараш маълумоти кофӣ надорад.

4. Лаҳзаҳои хариди мол. Ин лаҳзаҳои аз ҳама ҳалкунандаю гуворо аст.

5. Баҳо додан ба мол ё хидмати харид.

Рекламаи оммавӣ диққатро ҷалб мекунад, рекламаи мустақим бошад бояд бовар кунонад ва ба амал водор созад. Ҳамин тариқ, рекламаи оммавӣ кори гаронбаҳо буда, онро танҳо ширкатҳои пуриктидору бой амалӣ гардонидани метавонанд. Рекламаи оммавӣ бештар ба истеҳсолкунандагони калон, бонкҳо, иттиҳодияҳои тичоратӣ тааллуқ дорад, ки мехоҳанд имичи худро ба вучуд оранд ё ба ибораи дигар ном бароранд ба ширкат ё моли (хизмати) он эътибор бахшанд.

Дар мавзӯи мазкур барои мустаҳкам намудани дониши хонандагон оид ба мавзӯ аз бозии “Нотики беҳтарин” истифода бурдан мумкин аст.

Қадамҳои истифодаи бозӣ:

1. Омӯзгор мавзӯ ва мақсади машғулиятро эълон мекунад.
2. Хонандагон (аз рӯйи хоҳиш) бояд ба тахтаи синф баромада, дар назди ҳамсинфони худ дар нақши «нотик» суҳан гӯянд, яъне дар як дақиқа дар бораи зарурати ҳаётии омӯхтани мавзӯи додашуда боварӣ ҳосил намоянд.
3. Хонандагон вазифадоранд, суҳанони нотикро бодикқат гӯш карда, мақсади нотикро муайян намоянд.

Намуна:

Омӯзгор: *Дар бораи сифатҳои моли матлуб маълумот диҳед?*

Нотики яқум:

1. Дар истифода бо эътимод будан, ғоидаоварӣ; ба таъйиноташ мутобиқ будан
2. Қулай будан.
3. Ороиши зебою дилкаш ва назаррабо доштан.
4. Ба мӯд мутобиқат кардан.
5. Ба худ хос будан, вичағӣ доштан, ба завқу саликаи инфиродӣ мутобиқат кардан. хосияти афзалияту бартарии харидорро зохир ва камбудию норасоихои ӯро пинҳон кардан.
6. Ба дигар чизҳо мувофиқ будан; аз байни дигар чизҳо ҷудо шуда наистодан; ба пойафзолу либос як маҷмӯи тодро ташкил додан.
7. Арзиши истеъмоли мол бояд на танҳо ҳифз гардад, балки рӯз аз рӯз афзояд.

Омӯзгор: *Воситаҳои реклами оммавино номбар кунед?*

Нотики дуум:

- симо, садо, рӯзнома, маҷалла;
- фаъолияти маблағгузорӣ ё спонсорӣ;
- нашрияи даврӣ ва ғайра.

Рекламаи самти мушаххас дошта, оҳангу тобиши он нисбатан маҳрамона аст.

Воситаҳои рекламаи мустақим:

- барномаҳои садою симои маҳаллӣ, нашрияҳои маҳаллӣ;
- бевосита фирисодани номаҳои рекламавӣ ва дигар маводди рекламавӣ;
- реклама тавассути телефон;
- ороиши пештоқ;
- ташкили намоишҳо ва дигар чорабиниҳои махсус

4) Кори амалӣ: Омӯзгор ба хонандагон сохтани намунаи корандози магнитиро ҳамчун кори амалӣ супориш медиҳад:

Қадамҳо:

1. Барои дар шароити оила истеҳсол кардан ягон молро интихоб намуда, рекламаи онро таҳия кунед.
2. Аз рӯзнома рекламаи ба назари шумо беҳтаринро интихоб кунед. Онро муфассал таҳлил намоед.

5) Мустаҳкамкунӣ.

- ❖ Маркетинг чист?

- ❖ Маркетинг дар рӯзгордорӣ барои чӣ лозим аст?
- ❖ Вазифаҳои маркетинг чист?
- ❖ Аъзои оиларо аз рӯйи дараҷаи ширкат дар харид ба чанд гурӯҳ тақсим мекунанд?
- ❖ Реклама чист?
- ❖ Чанд намуди реклама ро медонед?

б) Дарсро чамбаст намуда, захираи хонандагонро қадр кунед.

7) **Арзёбӣ.** Дар чараҳои дарс фаъолияти таълимии хонандагонро мушоҳида намуда, дараҷаи ба салоҳиятҳо ноил гаштани онҳоро муайян кунед. Натиҷаҳои фаъолияти таълимии хонандагонро аз рӯйи савол ва супоришҳои зерин арзёбӣ карда метавонед (*мувофиқи натиҷаи арзёбии мазкур ба хонандагон баҳои аъло, хуб, қаноатбахш ва ғайриқаноатбахш гузошта мешавад*).

фаъолият	метавонад	қисман	наметавонад
Вазифаҳои асосии маркетинг: ошкор сохтани талабот, қонеъ гардонидани талабот ва таҷдиди талаботро эҷодкорона ҳал карда метавонад?			
Дар бораи касбҳои, ки дар воситаҳои рекламаи оммавӣ мавҷуд аст маълумоти васеъ дода метавонад?			
Қобилиятҳои муоширатчиӣ ва ташкилотчигиро дар худ ташаккул дода метавонад?			

Дарси 20

Мавзӯ: Менеҷмент дар иқтисодиёти оила. Мафҳуми менеҷмент дар оила

Барнома: Менеҷмент дар иқтисодиёти оила. Мафҳуми менеҷмент дар оила.

Салоҳиятҳо:

- Дар доираи мавзӯҳои мураккаб ғояи навро эҷод карда метавонад.
- Доир ба касбҳои гуногун маълумоти васеъ дода метавонад.
- Хусусиятҳои тарбиявии фанро дарк карда, онро дар амал ба таври васеъ татбиқ карда метавонад.

Мақсадҳои дарс:

- Қоидаҳои ташкили меҳнатро бо пуррагӣ эҷодкорона пешниҳод карда тавонад.
- Дар бораи касби менеҷер маълумоти васеъ дода тавонад.
- Қобилияти идоракунӣ ва сарфакории худро инкишоф дода тавонад.

Таҷҳизоти зарурӣ: китоби дарсӣ, овозаҳо вобаста ба мавзӯ.

Методикаи таълим: Ҳангоми банақшагирии дарс аз тавсияҳои зерин истифода бурда метавонед.

1) **Ташкили дарс:** Дар ин марҳала корҳои зерин ба роҳ монда мешаванд:

- Тайёр намудани маводди хониш.
- Ҳозир-ғоиб кардани хонандагон.
- Омода намудани аҳли синф ба дарс.

2) **Такрори дарси гузашта:** Дарсро аз гузоштани масъала оғоз кунед. Бо саволҳои зерин ба хонандагон муроҷиат кунед:

- Маркетинг чист?

- Маркетинг дар рӯзгордорӣ барои чӣ лозим аст?
- Вазифаҳои маркетинг чист?
- Аъзои оиларо аз рӯйи дараҷаи ширкат дар харид ба чанд гурӯҳ тақсим мекунанд?
- Реклама чист?
- Чанд намуди рекламоро медонед?

Оид ба саволҳо каме муҳокимаронӣ намуда, донишҳои аз дарсҳои гузашта гирифтаи онҳоро ба хотирашон оред.

3) Шиносоӣ бо мазмуни мавзӯӣ: Омӯзгор дар лексияи хурди худ дар бораи менеҷмент дар иқтисодиёти оила ва мафҳуми менеҷмент дар оила ба хонандагон маълумот медиҳад.

Аз нуқтаи назари иқтисод истехсолоти хонагӣ майдаю дастӣ аст. Иқтисоди оила бояд шиори зеринро дошта бошад: «лутфан, маданияти меҳнатро риоя кунед».

Менеҷмент ин илм дар бораи идоракунии аст. Менеҷер мудир мебошад. Менеҷер аз қисмҳои зерин иборат аст: мақсад, вазифа, нақшагирӣ, ташкил, ҳавасмандгардонӣ, назорат ва тасҳех.

Дар меҳнати хонагӣ низ бояд умурҳои менеҷмент амал кунанд:

- оила бояд мақсадҳои дошта бошад, ки онҳоро ҳамаи аъзои оила дақиқ идрок кунанд;
- гурӯҳбандии вазифаҳо барои муайян кардани намудҳои кор бояд чунон сурат гирад, ки ба ҳар кор як нафар масъул бошад;
- ваколатҳо бояд байни ҳамаи аъзои оила тақсим карда шаванд. Тамоми бори оила набояд танҳо ба дӯши мард ё зан гузошта шавад.
- фароҳам овардани шароите, ки «коргарон»-ро ба гузаштани ҳадди аксари саҳм дар роҳи ба даст овардани мақсад водор созад. Дар ин бобат сухани хушу мулоим воситаи хеле хуб аст.
- муносибатҳои оилавӣ бояд самарабахшии қабули қарорҳо, назорат ва мутобиқкуниро таъмин кунанд. Дар ин бобат шӯрои оила, нақшакашии якҷоя, таҳияю муҳокимаи буҷаи оила, чадвали кор ва ғайра нақши калон мебозанд.

Таҳқиқи муфассали муқоисавии менеҷменти истехсолӣ марбут ба корхонаи оилавӣ нишон медиҳад, ки онҳо умумиятҳои зиёде доранд. Дар оила идоракуниё амалӣ мегардад, ки асосашро принсипҳои зерин ташкил мекунанд:

- тақсими меҳнат, ки мақсади он бо назардошти қобилият, саломатӣ, таҷриба аз ҷониби узви алоҳидаи оила иҷро кардани намудҳои мушаххаси кор аст;
- ваколат ва масъулият. Ҳар узви оила бояд ваколатҳои худро дошта бошад ва масъулияти муайян низ ба зиммаи ӯ гузошта шуда бошад.
- интизом;
- ягонагии самт. Барои ба мақсадҳои оила ноил шудан бояд ҳама аҳлона меҳнат кунанд.
- ба манфиати умум тобеъ сохтани манфиати хусусӣ;
- адолат. Арзёбии айнии ҷаъолияти ҳар узви оила. Тавҷам сохтани некбинию хайрхоҳӣ ва муносибати танқидӣ дар арзёбии ҷаъолияти ҳар узви оила;
- ташаббускорӣ ва эҷодкорӣ.

Вазифаҳои асосии менеҷмент дар иқтисоди оила:

- кушода додани иқтидорӣ эҷодии ҳар корманд;
- ташаккули оилаи муттаҳиду аҳл;
- қонунгардонидани талаботи аъзои оила

Дар иқтисоди оила пудрати оилавӣ амал мекунад. Ташкили меҳнат, дар хона ба чадвали кор аз рӯйи пудрати (ичораи) оилавӣ вобаста аст.

Сохтор ва ҳаракати хонаводагириро аз бисёр ҷиҳат шумораи аъзои оила, сатҳи даромади пулию натуралӣ, шумораи кӯдакон, микроиқлими оила, тамоюлҳои ҳаётӣ, ҳаҷми манзил, дараҷаи таъмин будан бо техникаи рӯзгор, синну соли оила, мавҷудияти нафақахӯрону беморон, иштиголи касбӣ, талаботу пешниҳодоти мол ва ғайра муайян мекунад.

Дар оила бояд ташкили илмӣ меҳнат (ТИМ) амал кунад. Барои ташкили оқилонаи меҳнат ба нақшагири, омодагии ҷиддӣ, тозагию тартибот дар ҷойи кор, речаи кор, сабру таҳаммул заруранд. Ташкили илмӣ меҳнат банақшагириро тақозо мекунад. Нақшагири се хел мешавад:

- дарозмуҳлат (гилемафшонӣ, таъмири манзил, хонабардорӣ);
- ҳарҳафтаина (ҷомашӯӣ, дарзмолкунӣ, таъмири ҷорӣ либос ва ғайра)
- ҳаррӯза (зарфшӯӣ, хонарӯбӣ ва ғайра)

4). Усули «МДД»

Усули МДД (ихтисораи «Медонам», «Донистан меҳоҳам», «Донистам») усули ҷустуҷӯӣ тадқиқот буда, барои фаъолона ҳал карани масъалаи нав ёрӣ мерасонад.

Мақсадҳо:

- муайян кардани савияи дониши мавҷудаи хонандагон;
- ташаккули малакаҳои ба худ баҳо додан;
- инкишофи малакаҳои кор бо матн;
- муқоисаи донишҳои мавҷуда ва донишҳои навомӯхтаи хонандагон.

Қадамҳо:

1. Аз рӯйи мақсад ва мавзӯи дарс ангезиши зеҳн гузаронида мешавад.
2. Ба хонандагон саволҳо дода, сутуни аввалро пур мекунем.
3. Ба онҳо саволҳо дода мешавад, ки оид ба мавзӯи дарс чиро донистан меҳоҳанд.
4. Ба ҳамин тариқ сутуни дуюм низ пур карда мешавад.
5. Пас аз хондани матни пешниҳодшуда ба сутуни дуюм баргашта, муайян мекунем, ки хонандагон ба кадом саволҳои худ ҷавоб ёфтанд.
6. Он ҷавобҳо ба сутуни сеюм навишта мешаванд.
7. Сипас муайян месозем, ки то кадом андоза навиштаҳои сутуни аввал ба дониши мавҷудаи хонандагон мувофиқанд.

<i>Медонам</i>	<i>Донистан меҳоҳам</i>	<i>Донистам</i>
Дониши мавҷуда бо як калима ё ибора баён карда мешавад.	?	?
Дониши мавҷуда бо як калима ё ибора баён карда мешавад.	Саволҳои сабт мегарданд, ки ба масъалаҳо вобастаанд.	?

Дониши мавҷуда бо як калима ё ибора баён карда мешавад.	Саволҳои сабт мегарданд, ки ба масъалаҳо вобастаанд.	Имконияти ёфтани ҷавоб ба саволҳои инъикос менамояд
---	--	---

Намуна:

<i>Медонам</i>	<i>Доништан меҳонам</i>	<i>Доништан</i>
Чӣ будани менечментро медонам.	Вазифаҳои асосии менечментро дар иқтисоди оила доништан меҳонам.	Кушода додани иқтидори эҷодии ҳар корманд; ташаккули оилаи муттаҳиду аҳл; қонеъ гардонидани талаботи аъзои оила.
Банақшагириро медонам.	Намудҳои банақшагириро доништан меҳонам.	Банақшагири се хел мешавад: дарозмуҳлат (гилем-афшонӣ, таъмири манзил, хонабардорӣ); ҳарҳафтаина (ҷомашӯӣ, дарзмолкунӣ, таъмири ҷорӣ либос ва ғ.); ҳаррӯза (зарфшӯӣ, хонарӯбӣ ва ғ.).

Тавсия ба омӯзгор: Усули «МДД»-ро сараввал ба таври анъанавӣ гузаронидан лозим аст. Барои «МДД» вақтро дар ҳудуди 15-20 дақиқа муқаррар созед. Ҷадвали онро дар лавҳаи синф ё варақаи калон кашед. Пас аз ташаккули малакаҳои кори шогирдон бо ин усул, метавонед дар гурӯҳҳои хурд онро (дунафарӣ, сенафарӣ) татбиқ намоед.

5) Кори амалӣ. Омӯзгор ба хонандагон кори амалиро супориш медиҳад.

1. Якҷоя бо волидон вазифаи ҳар узви оиларо дар рӯзгор муайян кунед.
2. Ҷадвали корҳои (таҳсил, истироҳат, корҳои хона, варзиш ва ғайра) якҷафтаинашонро тартиб диҳед.

6) Мустаҳкамкунӣ.

- ❖ Менечмент чист?
- ❖ Унсурҳои менечментро номбар кунед?
- ❖ Принсипҳои асосии идораро гӯед?
- ❖ Ба вазифаҳои асосии менечмент дар иқтисоди оила кадом вазифаҳо мансубанд?
- ❖ «Ташкили илмӣ меҳнат» гуфта чиро мефаҳмед?
- ❖ Барои ташкили меҳнат чӣ лозим аст?
- ❖ Чӣ тавр кори хонаро мувофиқи мақсад ташкил кардан мумкин аст?

7) Дарсро ҷамъбаст намуда, заҳмати хонандагонро қадр кунед.

8) Арзёбӣ. Дар ҷараёни дарс фаъолияти таълимии хонандагонро мушоҳида намуда, дараҷаи ба салоҳиятҳо ноил гаштани онҳоро муайян кунед. Натиҷаҳои фаъолияти таълимии хонандагонро аз рӯйи савол ва супоришҳои зерин арзёбӣ карда метавонед (*мувофиқи натиҷаи арзёбии мазкур ба хонандагон баҳои аъло, хуб, қаноатбахш ва ғайриқаноатбахш гузошта мешавад*).

фаъолият	метавонад	қисман	наметавонад
Қоидаҳои ташкили меҳнатро бо пуррагӣ эҷодкорона пешниҳод карда метавонад?			
Дар бораи касби менечер маълумоти васеъ дода метавонад?			
Қобилияти идоракунии ва сарфакории худро инкишоф дода метавонад?			

Дарси 21

Мавзӯ: Соҳибкорӣ дар иқтисоди оила. Иқтисоди замини наздиҳавлигӣ. Вазифаҳои таъйиноти замини наздиҳавлигӣ

Барнома: Соҳибкорӣ: мақсад, вазифа ва моҳият. Таърихи пайдоиш ва тараққиёти соҳибкорӣ. Ҷустуҷӯи кори худ. Соҳибкор – ҳамчун ташаббускор, ташкилкунандагони истеҳсолоти молӣ ва хизматрасонӣ. Соҳибкорӣ ҳамчун намуди фаъолияти иқтисодӣ. Иқтисоди замини наздиҳавлигӣ. Вазифаҳои таъйиноти замини наздиҳавлигӣ.

Салоҳиятҳо:

- Дар доираи мавзӯҳои мураккаб ғояи навро эҷод карда метавонад.
- Доир ба касбҳои гуногун маълумоти васеъ дода метавонад.
- Хусусиятҳои тарбиявии фанро дарк карда, онро дар амал ба таври васеъ татбиқ карда метавонад.

Мақсадҳои дарс:

- Дар бораи соҳибкорӣ дар иқтисоди оила, иқтисоди замини наздиҳавлигӣ, вазифаҳои таъйиноти замини наздиҳавлигӣ маълумот дода, масоҳати боғ ва полизи назди ҳавлиро эҷодкорона ҳисоб карда тавонад.
- Дар бораи касби иқтисодӣ маълумоти васеъ дода тавонад.
- Тафаккури мантиқӣ ва конструктиви хуро инкишоф дода тавонад.

Таҷҳизоти зарурӣ: китоби дарсӣ, ҷадвали ҳисоб кардани масоҳати боғи наздиҳавлигӣ, масоҳати полизи наздиҳавлигӣ, ҳисобномаи арзиши маҳсулоти участкаи боғдорӣ, ҳисобномаи арзиши маҳсулоти полизӣ ва ғайра.

Методикаи таълим: Ҳангоми банақшагирии дарс аз тавсияҳои зерин истифода бурда метавонед.

1) **Ташкили дарс:** Дар ин марҳала корҳои зерин ба роҳ монда мешаванд:

- Тайёр намудани маводди хониш
- Ҳозир-ғоиб кардани хонандагон.
- Омода намудани аҳли синф ба дарс.

2) **Такрори дарси гузашта:** Дарсро аз гузоштани масъала оғоз кунед. Бо саволҳои зерин ба хонандагон муроҷиат кунед:

- Менечмент чист?
- Унсурҳои менечментро номбар кунед?
- Принципҳои асосии идораро гӯед?
- Ба вазифаҳои асосии менечмент дар иқтисоди оила кадом вазифаҳо мансубанд?
- «Ташкили илмии меҳнат» гуфта чиро мефаҳмед?
- Барои ташкили меҳнат чи лозим аст?
- Чӣ тавр кори хонаро мувофиқи мақсад ташкил кардан мумкин аст?

Оид ба саволҳо каме муҳокимаронӣ намуда, донишҳои аз дарсҳои гузашта гирифтаи онҳоро ба хотирашон оред.

3) Шиносой бо мазмуни мавзӯ: Омӯзгор ба хонандагон дар бораи соҳибкорӣ дар иқтисоди оила, иқтисоди замини наздихавлигӣ ва вазифаҳои таъйиноти замини наздихавлигӣ маълумот медиҳад.

Соҳибкорӣ – фаъолияти ташаббускорона, мустақилона, хилофи қонун набудани симоҳои воқеӣ ва ҳуқуқӣ, ки тахти масъулияти амволии худ онҳо амалӣ гардонида мешавад ва ба гирифтани даромад, фоида, баланд бардоштани мақом, ба вучуд овардани обрӯю эътибор нигаронида шудааст.

Ба он нукта диққат додан лозим аст, ки одамони гуногун нерую қобилиятшонро ба фаъолияти соҳибкорӣ раван мекунад. Фикр кардан лозим нест, ки мақсади ягонаи ҳамаи соҳибкорон фоидахӯрӣ аст. Гирифтани фоида мақсади асосии соҳибкор мебошад, вале ӯ мақсадҳои дигар низ дорад:

- ҳештангарой, исбот кардани қобилияти истеъдоди худ;
- чидду ҷаҳл ба мустақилият, кӯшиши баромадан аз зери фармону тобеияти дигар одамон (волидон, сардорон, атрофиён ва ғайра).
- шиорҳои баробарҳуқуқию эмансипатсия занонро ба машғул шудан бо фаъолияти мустақилонаи соҳибкорӣ водор месозад;
- имкони идома додани анъанаҳои корғарии оила;
- эҳёи ҳунарҳои халқӣ ва имкони истифодаи ашъи хоми маҳаллӣ;

Дар мамлақати мо шумораи одамони дорои қитъаи замини наздихавлигӣ меафзояд. Амалан ҳар оила қитъаи замин дорад, ки дар он меваю сабзавоти дӯстдоштаи аҳли оиларо парвариш мекунад.

Дар сурати оқилона истифода бурдан аз қитъаи замини назди ҳавлӣ ба миқдори зиёд маҳсулоти кишоварзӣ рӯёндан мумкин аст. Аксар вақт шумидан мумкин аст, ки қитъаи замини наздихавлигӣ хеле хурд аст ё баръакс зарурати чунин қитъаҳои калони заминро гирифтани вучуд надорад. Бо ёрии ҳисобу китоби на он қадар мураккаб аниқ кардан мумкин аст, ки чӣ қадар замин мувофиқи мақсад аст. Ба назар гирифтани лозим аст, ки чунин заминҳо андозбандӣ мешаванд. Ҳамин тавр, ба мақсади сарфаи маблағи бучаи оилавӣ аниқ дониш лозим аст, ки барои бо тамоми маҳсулоти зарурӣ таъмин кардани оила масоҳати қитъаи замини наздихавлигӣ чӣ қадар бояд бошад.

Пажӯҳишҳои хӯрокаи Академияи илмҳои Федератсияи Русия меъёрҳои илмӣ истеъмоли солони меваю сабзавотро барои як нафар таҳия кардааст. Нарасидан ё набудани миқдори зарурии витамину моддаҳои минералӣ дар хӯрок кори муътадили организмро ҳалалдор месозад, ба афзоиш ва ташаккули дурусти ҳамаи узвҳои мамониат мекунад, боиси вайроншавии фаъолият, ҳатто, беморӣ мегардад.

Ба як инсон соли 91кг меваю буттамева (71кг мева ва 20 кг. буттамева), қариб 280кг сабзавоту қабудӣ хӯрдани лозим аст. Ба ҳисоби миёна инсон бояд рӯзе 252г мева ва 765г сабзавот тановул кунад.

4) Кори амалӣ: Омӯзгор хонандагонро ба се зергурӯҳ тақсим карда, чунин супориш медиҳад:

Зергурӯҳи 1

Супориши 1. Ба фикратон, ҳар узви оилаи Шумо ба кадом намудҳои фаъолияти соҳибкорӣ машғул шуда метавонад?

Супориши 2. Ҳисобу китоб кунед, ки агар Шумо дар вақти аз кор ҳоли буданатон ба ягон намуди фаъолият машғул шавед, чӣ қадар фоида мегиред?

Зергурӯҳи 2

Супориши 1. Ҷадвалҳоро пур карда, масоҳати қитъаи назди ҳавлиро ҳисоб кунед.

Супориши 2. Зироатхоро номбар кунед, ки ба назари шумо дар қитъаи замини назди ҳавлиатон парвариш кардани онҳо ба мақсад мувофиқ аст (ба ғайр аз зироатҳои дар ҷадвал номбаршуда).

Супориши 3. Нақша – лоиҳаи боғатонро кашед.

Зергурӯҳи 3

Супориши 1. Арзиши аслии истеҳсоли маҳсулоти полизӣ ва боғдориро муайян кунед. Аз падару модаратон пурсед, ки дар қитъаи замини шумо кадом намуд ва чи қадар нури сарф мешавад? Кадом нури нисбатан самарабахш аст? Дар замини шумо дар мубориза бо зараррасонандагони кишоварзӣ чӣ хел доруҳоро истифода мебаранд?

Супориши 2. Фоидаи эҳтимолиро дар сурати ба фурӯш баровардани маҳсулот ҳисобу китоб кунед.

Супориши 3. Усули аз хамаи беҳтарини тайёр кардани мева ё сабзавотро интихоб намоед. Ҳисоб кунед, ки арзиши қуттиҳои 0,5литра ва 2 литраи маҳсулоти тайёр чанд сомонӣ мешавад.

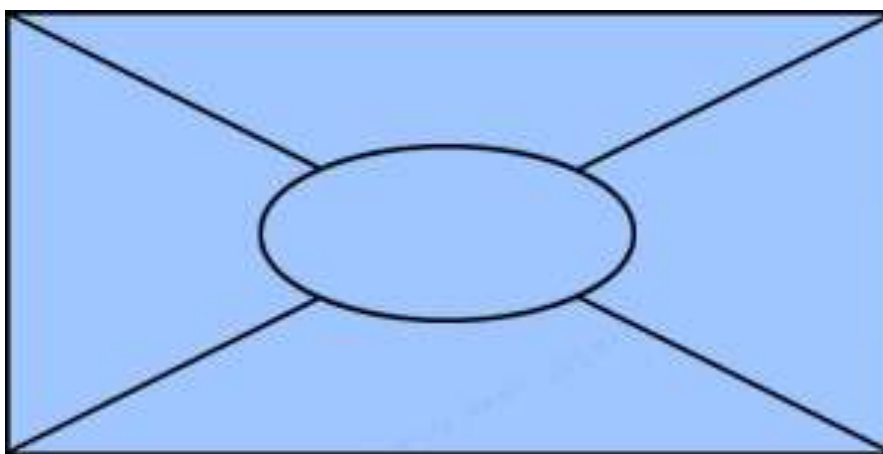
5) МУСТАҲКАМКУНИҶ. ЧОБАЧОГУЗОРӢ

Машғулияти мазкур бо мақсади ба ҳар хонанда фароҳам овардани имконияти фикрронии мустақилона инкишоф, баёни ақида, шинохта шудан ва таҳқиқ шудан таҳия шудааст.

Маводди зарурӣ: қоғази А3 ё дигар навъи қоғази калонҳаҷм, қалам, ручка ё маркер

Қадамҳо:

1. Хонандагонро ба чор гурӯҳ муттаҳид намоед.
2. Ба ҳар гурӯҳ як варақи қоғази андозаи А3 (ё ягон қоғази андозаи калонтар) диҳед.
3. Ҳар гурӯҳ як нафарро «котиб» интихоб мекунад. Ин шахс ҳангоми муҳокимаронӣ ақидаи ҳамгурӯҳонашро сабт мекунад.
4. Аз ҳар гурӯҳ хоҳиш намоед, ки нақшаи зеринро кашанд.

5. Ҳар хонанда ақида ё ҷавобашро дар хонаҷаҳои берунии нақша менависад.
6. Аъзоёни гурӯҳ бо навбат ақидаҳои худро дар хонаҷаи мувофиқ менависанд.
7. Давраи мобайни нақша барои навиштани ақидаи умумии гурӯҳ истифода мешавад. «Котиб» дар ин давра ақидаи умумии гурӯҳро доир ба савол ё масъала менависад.
8. Ҳар гурӯҳ сипас ақидаи асосии гурӯҳро ба аҳли синф муаррифӣ мекунад.

б) Дарсро чамъбаст намуда, заҳмати хонандагонро қадр кунед.

7) **Арзёбӣ.** Дар чараёни дарс фаъолияти таълимии хонандагонро мушоҳида намуда, дараҷаи ба салоҳиятҳо ноил гаштани онҳоро муайян кунед. Натиҷаҳои фаъолияти таълимии хонандагонро аз рӯйи савол ва супоришҳои зерин арзёбӣ карда метавонед (*мувофиқи натиҷаи арзёбии мазкур ба хонандагон баҳои аъло, хуб, қаноатбахш ва гайриқаноатбахш гузошта мешавад*).

фаъолият	метавонад	қисман	наметавонад
Дар барои соҳибкорӣ дар иқтисоди оила, иқтисоди замини наздиҳавлигӣ, вазифаҳою таъйиноти замини наздиҳавлигӣ маълумот дода, масоҳати боғ ва полизи назди ҳавлиро эҷодкорона ҳисоб карда метавонад?			
Дар бораи касби иқтисодчӣ маълумоти васеъ дода метавонад?			
Тафаккури мантиқӣ ва конструктиви хуро инкишоф дода метавонад?			

ТЕСТ

1. Истилоҳи иқтисодӣ тарҷумаи кадом калима аст?

- а) “экономика”
- б) “бюджет”
- в) “эконом”

2. Калимаи “экономика” дар аввал?

- а) аз юнонӣ-маънои идора кардани хоҷагӣ
- б) аз арабӣ-маънои идора кардан
- в) аз юнонӣ-маънои идора кардани бюджет

3. Захираҳо гуфта чиро мефаҳманд?

- а) пул, воситаҳои моддию истехсолӣ, сарват, имконият, манбаъҳои восита ва даромад
- б) захираи меваю сабзавот, дорой, доштани хоҷагӣ
- в) замин, мошинаи сабукрав, манзилгоҳ

4. Вазифаи рекреативӣ чиро дарбар мегирад?

- а) ёрии ҳамдигарии ҷисмонӣ, моддӣ, маънавӣ ва равонӣ, таҳкими саломатии ҳамдигар, ташкили фароғату истироҳати аъзои оила
- б) вазифаи идомаи насл (таваллуди фарзанд) ва таҷдиди аҳолӣ
- в) талаботи аъзои оила дар муошират ва тафохуми мутақобила

5. Мафҳуми эгамоторӣ чист?

- а) намуди баробарҳуқуқ
- б) занони яккадаст
- в) мардони яккадаст

6. Дарачаи некуаҳволӣ гуфта чиро мефаҳманд?

- а) сатҳи бо мол, хизмат ва шароити ҳаёт таъмин будани аъзои оила
- б) сатҳи бо мол, хизмат ва шароити ҳаёт таъмин будани аҳолии ҷумҳурӣ
- в) сатҳи бо мол, хизмат ва шароити ҳаёт таъмин будани кӯдакони давлат

7. Талабот чист?

- а) зарурати дар ихтиёр доштани ягон чизи моддӣ ё маънавӣ
- б) зарурати дар ихтиёр доштани оила
- в) зарурати дар ихтиёр доштани ягон вазифа

8. Истилохи русии “потребность” ба забони тоҷикӣ чӣ маъно дорад?

- а) “талабот”
- б) “талабнома”
- в) “талаф”

9. Ба талаботи дурӯғин ё ғайриоқилона чӣҳо дохил мешаванд?

- а) сигоркашӣ, истеъмоли машрубот, майли аз ҳад зиёд ба маҳсулоти қаннодӣ, сақич, зару зевари барзиёд
- б) сигоркашӣ ва сайру гашт
- в) омӯзиш ва сайри олам

10. Кадом намуди талаботро фарқ кардан мумкин аст?

- а) моддию маънавӣ
- б) манзилӣ ва хоҳишӣ
- в) моддӣ

11. Ба талаботи маънавӣ чӣҳо мансубанд?

- а) талабот ба фарҳанг, санъат, муошират, дониш
- б) талабот ба донишу хониш
- в) талабот ба фарҳанг, техника ва истеҳсолот

12. Маънои таҳтуллафзии калимаи “буча” чист?

- а) “халтаи пул”
- б) “халта”
- в) “даромади оилавӣ”

13. Даромад чист?

- а) пул ё сарвати моддӣ, ки аз корхона, шахси алоҳида ё ягон навъи фаъолият ба даст меояд
- б) пулери дарбар мегирад, ки оила дар давраи муайяни вақт кор кардааст
- в) музди меҳнат, роҳхати имтиёзнок ба хонаи истироҳат, мошинаи сабукрав, гараҷ

14. Харочот чист?

- а) масраф, харч, истеъмоли ягон чиз ба мақсади мушаххас
- б) бучае, ки оила сарф менамояд
- в) буча, даромад ва баромад

15. Дар кадом ҳолат буча каср дорад?

- а) агар харочот аз даромад зиёд бошад
- б) агар даромад аз харочот зиёд бошад
- в) агар тарозу дар мувозинат бошад

16. Дар кадом ҳолат бучаро бучаи мувозинат меноманд?

- а) агар харочот ба даромад баробар бошад
- б) агар харочот аз даромад зиёд бошад
- в) агар даромад аз харочот кам бошад

17. Маънои калимаи “баланс”-ро баён намоед?

- а) тарозу
- б) бучет
- в) даромад

18. Андоз чист?

- а) пардохти ҳатмӣ ба бучаи сатҳи дахлдор ё ба ҳазинаи берун аз буча, ки андозсупорандагон мувофиқи тартиб ё шартҳои муқарраркардаи қонун амалӣ мегардонанд
- б) пардохти хоҳишӣ ба бучаи сатҳи дахлдор, ки андозсупорандагон мувофиқи тартиб ё шартҳои муқарраркардаи қонун амалӣ мегардонанд
- в) пардохти асосӣ ба бучаи сатҳи дахлдор ё ба ҳазинаи берун аз буча, ки андозсупорандагон бо хоҳиши худ амалӣ мегардонанд

19. Маънои истилоҳи “маркетинг” чист?

- а) низоми идоракунии ташкили истеҳсолот ва фурӯши маҳсулот дар асоси таҳқиқ ва пешгӯии бозор
- б) низоми идоракунии ташкили истеҳсолот ва фурӯши маҳсулот дар асоси ихтиёрӣ
- в) низоми идоракунии ташкили истеҳсолот ва фурӯши маҳсулот дар асоси маҷбур

Эзоҳ: Ҷавоби дуруст варианти “а” мебошад.

Дарси 22

Мавзӯ: Нигоҳубини даҳон

Барнома: Нигоҳубини даҳон. Маълумоти мухтасар оид ба нигоҳубини даҳон ва дандонҳо. Барои пешгирии бемориҳои дандон бояд бачагон бештар витаминҳо истеъмол намоянд. Қоидаҳои тозакунии дандон. Хелҳои ҳамираи дандонтозакунии. Хелҳои ҳамираи муолиҷавӣ. Тарзи тоза кардани дандонҳо.

Салоҳиятҳо:

- Миқдори зиёди воситаҳои технологиро истифода бурда метавонад.
- Дар доираи мавзӯҳои мураккаб ғояи навро эҷод карда метавонад.
- Доир ба касбҳои гуногун маълумоти васеъ дода метавонад.
- Хусусиятҳои тарбиявии фанро дарк карда, онро дар амал ба таври васеъ татбиқ карда метавонад.

Мақсадҳои дарс:

- Дар бораи нигоҳубини даҳон шарҳ дода тавонад.
- Тарзу тартиби тоза кардани дандонҳоро донад.
- Барои тоза кардани дандон ҳамираи лозимиро интихоб карда тавонад.
- Барои истеъмол кадом витаминҳо заруранд, донад.
- Бемориҳои дандонро шарҳ дода тавонад.
- Эҳтиёткорона кор кардан бо чӯткаи дандонтозакуниро донад.

Таҷҳизоти зарурӣ: китоби дарсӣ, овезаҳои таълимӣ.

Методикаи таълим: Ҳангоми банақшагирии дарс аз тавсияҳои зерин истифода бурда метавонед.

1) **Ташкили дарс:** дар ин марҳала корҳои зерин ба роҳ монда мешаванд.

- Тайёр намудани маводди хониш
- Ҳозир-ғоиб кардани хонандагон
- Омода намудани аҳли синф ба дарс

2) **Такрори дарси гузашта:** дарсро аз гузоштани масъала оғоз кунед. Бо саволҳои зерин ба хонандагон муроҷиат кунед:

1. Либосҳои чарминро номбар карда метавонед?
2. Либосҳои чарминро чӣ тавр нигоҳубин мекунанд?

3. Ба либосҳои чармӣ чӣ тавр крем мемоланд?

4. Кадом ширешҳо барои дарбеҳ кардани чарм истифода бурда мешаванд?

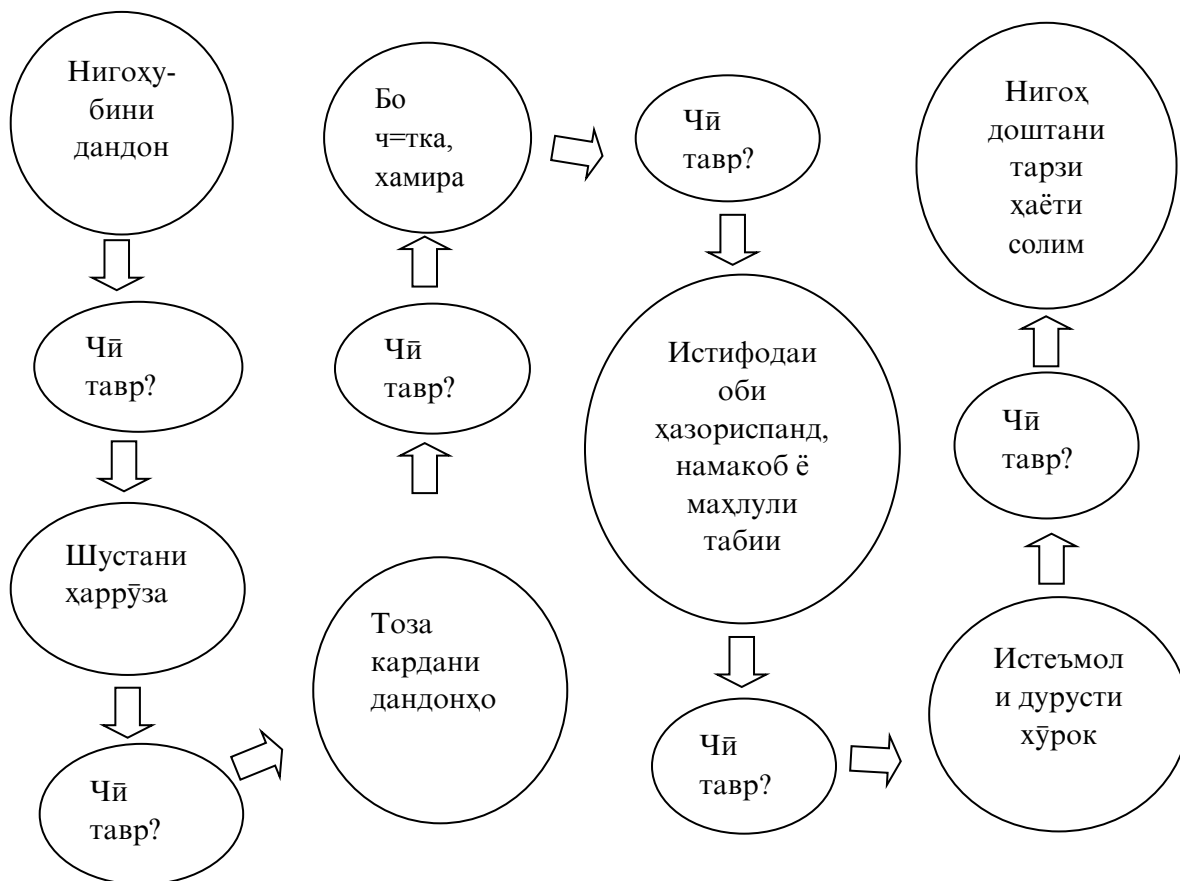
Оид ба саволҳо каме муҳокимаронӣ кунед ва донишҳои аз дарсҳои гузашта гирифтаи онҳоро ба ёдашон оред.

3) Шиносоӣ бо мазмуни мавзӯӣ: Сухбат доир ба нигоҳубин даҳон ва дандон. Омӯзгор ба хонандагон нигоҳубин ва тозагии даҳону дандонҳо, бемориҳои даҳон ва дандонро шарҳ медиҳад.

Дар ковокии даҳон хӯрок майда хоида ва бо оби даҳон тар мешавад. Дар майда кардани хӯрок дандонҳо ва забон иштирок мекунанд. Одамони калонсол 32 дандон доранд. Сохти онҳо вобаста ба вазифаашон гуногун аст. Хӯрок чӣ қадар бодикқат майда карда шавад, ҳамон қадар ферментҳо хубтар тайёр мешаванд. Хӯроке, ки хуб хоида намешавад, кори ғадудҳои ҳозимаро душвор намуда, боиси пайдоиши касалиҳои меъда мегардад. Қоидаҳои гигиенаи пешгирӣ кардани фарсудашавии дандонҳо, нашикастани чормағз, донак, нахоидани устухон ва қандҳои хеле сахт, инчунин нахӯрдани оби хеле хунук ва яхмос пас аз хӯрдани хӯроки гарм тавсия карда мешавад.

4) Истифодаи усули «Чӣ тавр?»

Намуна: Раванди нигоҳубини дандонҳо

5) Кори амалӣ:

6) Қадамҳо:

Аз тарафи омӯзгор қоидаҳои техникаи бехатарӣ ва санитарии гигиени оид ба мавзӯ назорат карда, аз ҷониби хонандагон риоя карда шавад.

Тозакунӣ дандон.

1. Шиносӣ бо хамираи дандон.
 2. Муайян намудани равиши кор
 3. Тоza кардани дандонҳо
 4. Иҷрои амалиёт
 5. Шустани чӯтка ва ба ҷойи муқаррарӣ гузоштани хамира ва чӯтка
 6. Омӯзгор вақти ба охир расидани вазифаро қайд мекунад ва баъд бо ҳамроҳии хонандагони синф дурустии иҷрои онро месанҷад. Иштирокчиёни бозӣ ба ҳамдигар баҳогузори менамоянд.
 7. Он хонандагоне, ки ба қоидаҳои техникаи бехатарӣ риоя намуда, дуруст бо чӯтка кор карданд, ғалаба ба даст меоранд.
 8. Дарсро ҷамъбаст намуда, заҳмати хонандагонро қадр кунед.
- 7) **Арзёбӣ.** Дар ҷараёни дарс фаъолияти хонандагонро ба назар гирифта, дараҷаи ба салоҳиятҳо ноил гаштани онҳоро муайян кунед. Натиҷаҳои фаъолияти таълимии хонандагонро аз рӯйи савол ва супоришҳои зерин арзёбӣ карда метавонед. Мувофиқи натиҷаи арзёбии мазкур ба хонандагон баҳои аъло, хуб, қаноатбахш ва ғайриқаноатбахш гузошта мешавад.

фаъолият	метавонад	қисман	наметавонад
Нигоҳубини дахонро шарҳ дода метавонад?			
Тарзу тартиби тоza кардани дандонҳоро медонад?			
Барои тоza кардани дандон хамираи лозимиро интихоб карда метавонад?			
Барои истеъмол кадом витаминҳо заруранд, медонад?			
Бемориҳои дандонро шарҳ дода метавонад?			
Эҳтиёткорона кор кардан бо чӯткаи дандонтозакуниро медонад?			
Урфу одатҳои миллиро ба таври сода шарҳ дода, онро арзёбӣ карда метавонад?			

Дарси 23

Мавзӯ: Эҳё намудани касбу ҳунари милли

Барнома: Эҳё намудани касбу ҳунари милли. Маълумоти мухтасар оид ба ҳунари милли. Бедор намудани шавқу завқи хонандагон нисбат ба ҳунари милли.

Салоҳиятҳо:

- Микдори зиёди воситаҳои технологиро истифода бурда метавонад.
- Дар доираи мавзӯҳои мураккаб ғояи навро эҷод карда метавонад.
- Доир ба касбҳои гуногун маълумоти васеъ дода метавонад.
- Хусусиятҳои тарбиявии фанро дарк карда, онро дар амал ба таври васеъ татбиқ карда метавонад.

Мақсадҳои дарс:

- Аз нав эҳё намудани ҳунари миллиро шарҳ дода тавонад.

- Мардуми зебоипарастии тоҷик дар тӯли ҳазорҳо сол зебоӣ офаридааст, маълумот дода тавонад.
- Кадам касбу ҳунароҳои миллӣ то замони мо омада расидааст, маълумот дода тавонад.
- Аз қадим чанд намуди нақши кашидадӯзӣ маълум аст, донанд.
- Гулдӯзони ҳозира нозуқиҳои ҳунари ниёгонро давом дода, нусхаҳои зебову навро ихтироъ кардаанд, донанд.
- Дар Тоҷикистон кашидадӯзӣ ва гулдӯзӣ ҳунароҳои дастии авлодӣ буданаширо донанд.
- Урфу одатҳои миллиро ба таври сода шарҳ дода, онро арзёбӣ карда тавонад.

Таҷҳизоти зарурӣ: китоби дарсӣ, овезаҳои таълимӣ, намунаҳои гулдӯзӣ.

Методикаи таълим: Ҳангоми банақшагирии дарс аз тавсияҳои зерин истифода бурда метавонед.

1) Ташкили дарс: дар ин марҳала корҳои зерин ба роҳ монда мешаванд.

- Тайёр намудани маводди хониш.
- Ҳозирро ғойб кардани хонандагон.
- Омода намудани аҳли синф ба дарс.

2) Такрори дарси гузашта: Дарсро аз гузоштани масъала оғоз кунед. Бо саволҳои зерин ба хонандагон муроҷиат кунед:

1. Оид ба ковокии даҳон маълумот дода метавонед?
2. Кадам хока ва хамираи дандоншӯйиро медонед?
3. Вазифа ва амалҳои дандоншӯйӣ аз чӣ иборатанд?
4. Барои хӯрок кадом витаминҳо заруранд?
5. Бемориҳои дандонро шарҳ дода метавонед?

Оид ба саволҳо каме муҳокимаронӣ кунед ва донишҳои аз дарсҳои гузашта гирифтаи онҳоро ба ёдашон оред.

3) Шинсоӣ бо мазмуни мавзӯӣ: Суҳбат дар бораи касбу ҳунароҳои миллӣ. Омӯзгор ба хонандагон оид ба касбу ҳунароҳои миллӣ, тарбияи меҳнатдӯстӣ, сарфаю сариштакорӣ, саривақт иҷро кардани кор маълумот медиҳад. Баъди ба хонандагон додани маълумотҳои зарурӣ омӯзгор муҳтавои дарси мазкурро шарҳ медиҳад.

Мардуми зебоипарастии тоҷик дар тӯли ҳазорҳо сол зебоӣ офаридааст. Ин зебоӣ – нақшу нигори дилписанди мардуми тоҷик аст. Агар одамони диёри мо зебоипараст намебуданд, мо ҳоло аз лаззати тамошои фараҳбахши ин зебоӣ маҳрум мебудем, вале хушбахтона табиати инсон чунин аст, ки зиндагӣ бе эҳсоси зебоӣ барояш мушкил мегардад. Вақте ки кӯдак нав ба дунё меояд, ўро ба гаҳвораи пур аз нақшу нигор меҳобонанд, бо нияте, ки умри кӯдак ҳамин гуна рангоранг гузарад.

Касбу ҳунароҳои миллӣ ба монанди кашидадӯзӣ, бофандагӣ, гулдӯзӣ, заргарӣ, чармгарӣ, чомадӯзӣ, наққошӣ, дӯзандагӣ ва даҳҳо касбу ҳунароҳои дигари миллӣ мавҷуданд, ки то давраи мо омада расидаанд. Айни замон нусхаҳои зебову навро ихтироъ кардаанд ва аз онҳо истифода мебаранд.

Устои машҳури кашидадӯзи тоҷик – Ходими Хизматнишондодаи санъати Тоҷикистон, Зулфия Баҳриддинова бо гулдӯзиви кашидадӯзиҳои бемислу монандаш дар арсаи ҷаҳон маълуми машҳур аст. Аз давраҳои қадим зиёда аз 700 нави кашидадӯзӣ маълум аст.

4) Барои мустаҳкам намудан захираи хонандагонро қадр кунед.

5) Арзёбӣ. Дар чараёни дарс фаъолияти хонандагонро ба назар гирифта, дараҷаи ба салоҳиятҳо ноил гаштани онҳоро муайян кунед. Натиҷаҳои фаъолияти таълимии хонандагонро аз рӯйи савол ва супоришҳои зерин арзёбӣ карда метавонед. Мувофиқи натиҷаи арзёбии мазкур ба хонандагон баҳои аъло, хуб, қаноатбахш ва гайриқаноатбахш гузошта мешавад.

фаъолият	метавонад	қисман	наметавонад
Аз нав эҳё намудани ҳунарҳои миллиро шарҳ дода метавонад?			
Мардуми зебоипарастии тоҷик дар тӯли ҳазорҳо сол зебоӣ офаридааст, маълумот дода метавонад?			
Қадам касбу ҳунарҳои милли то замони мо омада расидааст, маълумот дода метавонад?			
Аз қадим чанд намуди нақши кашидадӯзӣ маълум аст, медонад?			
Гулдӯзони ҳозира нозуқиҳои ҳунари ниёгонро давом дода, нусхаҳои зебову навро ихтироъ кардаанд, медонад?			
Дар Тоҷикистон кашидадӯзӣ ва гулдӯзӣ ҳунарҳои дасти авлодӣ буданашро медонад?			
Урфу одатҳои миллиро ба таври сода шарҳ дода, онро арзёбӣ карда метавонад?			

Дарси 24 Мавзӯ: Аппликатсия

Барнома: Талаботи санитарии гигиенӣ ва беҳатарии меҳнат. Ташкили ҷойи корӣ. Намудҳои маснуот. Усулҳои дӯхтани аппликатсия ба матоъпораи ранга. Мувофиқат қунонидани тасвир ба матоъ.

Салоҳиятҳо:

- Миқдори зиёди воситаҳои технологиро истифода бурда метавонад.
- Дар доираи мавзӯҳои мураккаб ғояи навро эҷод карда метавонад.
- Доир ба касбҳои гуногун маълумоти васеъ дода метавонад.
- Хусусиятҳои тарбиявии фанро дарк карда, онро дар амал ба таври васеъ татбиқ карда метавонад.

Мақсадҳои дарс:

- Дар бораи раванди дӯхтани аппликатсия шарҳ дода тавонад.
- Қоидаҳои дурусти кашидани тасвир, қисм- қисм буридани он, мувофиқи он матои тасвирро тайёр карда тавонад.
- Қадам касбу ҳунарҳои милли то замони мо омада расидааст, маълумот дода тавонад.
- Қолаби гуногуни аппликатсияро сохта тавонад.
- Эҳтиёткорона кор кардан ва муносибати хуб бо асбобу абзорҳои риоя карда тавонад.
- Урфу одатҳои миллиро ба таври сода шарҳ дода, онро арзёбӣ карда тавонад.
- Қори худ ва дигаронро қадр карда, онро ба таври сода арзёбӣ карда тавонад.

Таҷҳизоти зарурӣ: китоби дарсӣ, овезаҳои таълимӣ, намунаҳои гулдӯзӣ.

Методикаи таълим: Ҳангоми банақшагирии дарс аз тавсияҳои зерин истифода бурда метавонед.

1) Ташкили дарс: дар ин марҳала қорҳои зерин ба роҳ монда мешаванд.

- Тайёр намудани маводди хониш.
- Ҳозирро ғойб кардани хонандагон.

– Омода намудани аҳли синф ба дарс.

2) Такрори дарси гузашта: Дарсро аз гузоштани масъала оғоз кунед. Бо саволҳои зерин ба хонандагон муроҷиат кунед:

1. Аз нав эҳё намудани хунароҳои миллиро шарҳ дода метавонед?
2. Мардуми зебоипарастии тоҷик дар тӯли ҳазорҳо сол зебоӣ офаридааст, маълумот дода метавонед?
3. Кадом касбу хунароҳои милли то замони мо омада расидааст, маълумот дода метавонед?
4. Аз қадим чанд намуди нақши кашидадӯзӣ маълум аст, медонед?
5. Гулдӯзони ҳозира нозуқиҳои хунари ниёгонро давом дода, нусхаҳои зебову навро ихтироъ кардаанд, медонед?
6. Дар Тоҷикистон кашидадӯзӣ ва гулдӯзӣ хунароҳои дастии авлодӣ буданаширо медонед?
7. Урфу одатҳои миллиро ба таври сода шарҳ дода, онро арзёбӣ карда метавонед?

Оид ба саволҳо каме муҳокимаронӣ кунед ва донишҳои аз дарсҳои гузашта гирифтаи онҳоро ба ёдашон оред.

3) Шиносоӣ бо мазмуни мавзӯ: Сухбат дар бораи аппликати (таркдӯзӣ). Омӯзгор ба хонандагон дар бораи пайдоиши аппликати маълумот медиҳад. Аппликати аз калимаи латинӣ гирифта шуда, маънояш ба матоъ дӯхтан ё часпонидани нақши аз матоъ буридашуда мебошад. Аппликати яке аз усулҳои қадимтарини оро додани либос, пойафзол, ҷиҳози рӯзгор буда, имрӯз ҳам маълум аст. Пайдоиши аппликати ба даврони қадим тааллуқ дорад. Таркдӯзиро барои зеботар намудани маснуоти ороишӣ ва либос истифода мебаранд. Баъди ба хонандагон додани маълумоти зарурӣ омӯзгор муҳтавои дарси мазкурро шарҳ медиҳад.

Аппликатиҳо аз матои якранг, рангаи бофташ гуногун буридан мумкин аст. Барои аппликатиҳо порчаи матоъро оҳар дода, хубтар бо челатин дарзмол мекунад. Ба матоъ ва қоғаз тасвириро кашида, сипас тасвири қоғазро қисм- қисм бурида, мувофиқи онҳо аз матоъпораҳо ҷузъиёти тасвириро тайёр мекунад. Мувофиқи тасвир ба матоъ кӯк зада, гирдогирдаширо бо дарзи гулдӯзӣ ё ҳалқа медӯзанд.

4) Мустаҳкамкунӣ:

Барои мустаҳкам намудани захираҳои хонандагонро кадр кунед.

5) Арзёбӣ. Дар чараёни дарс фаъолияти хонандагонро ба назар гирифта, дараҷаи ба салоҳиятҳо ноил гаштани онҳоро муайян кунед. Натиҷаҳои фаъолияти таълимии хонандагонро аз рӯи савол ва супоришҳои зерин арзёбӣ карда метавонед. Мувофиқи натиҷаи арзёбии мазкур ба хонандагон баҳои аъло, хуб, қаноатбахш ва ғайриқаноатбахш гузошта мешавад.

фаъолият	метавонад	қисман	наметавонад
Раванди дӯхтани аппликатиҳо шарҳ дода метавонад?			
Қоидаҳои дурусти кашидани тасвир, қисм- қисм буридани он, мувофиқи он матои тасвириро тайёр карда метавонад?			
Кадам касбу хунароҳои милли то замони мо омада расидааст, маълумот дода метавонад?			
Қолаби гуногуни аппликатиҳо сохта метавонад?			
Эҳтиёткорона кор кардан ва муносибати хуб бо асбобу абзорҳои риоя карда метавонад?			
Урфу одатҳои миллиро ба таври			

сода шарҳ дода, онро арзёбӣ карда метавонад?			
--	--	--	--

Дарси 25 Мавзӯ: Таърихи кашидадӯзӣ

Барнома: Талаботи санитарии гигиенӣ ва бехатарии меҳнат. Ташкили ҷойи корӣ. Намудҳои маснуот. Маълумот дар бораи таърихи кашидадӯзӣ. Мувофиқат кунонидани тасвир ба матоъ.

Салоҳиятҳо:

- Микдори зиёди воситаҳои технологиро истифода бурда метавонад.
- Дар доираи мавзӯҳои мураккаб ғояи навро эҷод карда метавонад.
- Доир ба касбҳои гуногун маълумоти васеъ дода метавонад.
- Хусусиятҳои тарбиявии фанро дарк карда, онро дар амал ба таври васеъ татбиқ карда метавонад.

Мақсадҳои дарс:

- Дар бораи таърихи кашидадӯзӣ маълумот дода тавонад.
- Дар кадом аср санъати кашидадӯзӣ дар либосҳои ҳаррӯза тараққӣ кард, донад.
- Дар кадом аср кашидадӯзӣ дар лавозимоти рӯзгор расм шуд, донад.
- Асбобҳои асосии кашидадӯзиро номбар карда тавонад.
- Марказҳои асосии кашидадӯзӣ чӣ хӯзи хона кадом шаҳрҳоанд, донад.
- Кашидадӯзӣ то имрӯз мавқеи худро гум накардааст, шарҳ дода тавонад.
- Кори худ ва дигаронро қадр карда, онро ба таври сода арзёбӣ карда тавонад.

Таҷҳизоти зарурӣ: китоби дарсӣ, овезаҳои таълимӣ, намунаҳои кашидадӯзӣ.

Методикаи таълим: Ҳангоми банақшагирии дарс аз тавсияҳои зерин истифода бурда метавонед.

1) Ташкили дарс: дар ин марҳала корҳои зерин ба роҳ монда мешаванд.

- Тайёр намудани маводди хониш.
- Ҳозирӣ ғоиб кардани хонандагон.
- Омода намудани аҳли синф ба дарс.

2) Тақрори дарси гузашта: Дарсро аз гузоштани масъала оғоз кунед. Бо саволҳои зерин ба хонандагон муроҷиат кунед:

1. Раванди дӯхтани аппликацияро шарҳ дода метавонед?
2. Қоидаҳои дурусти кашидани тасвир, қисм- қисм буридани он, мувофиқи он матои тасвирро тайёр карда метавонед?
3. Кадом касбу ҳунарҳои миллӣ то замони мо омада расидааст, маълумот дода метавонед?
4. Қолаби гуногуни аппликацияро сохта метавонед?
5. Эҳтиёткорона кор кардан ва муносибати хуб бо асбобу абзорҳои риоя карда метавонед?
6. Урфу одатҳои миллиро ба таври сода шарҳ дода, онро арзёбӣ карда метавонед?

Оид ба саволҳо каме муҳокимаронӣ кунед ва донишҳои аз дарсҳои гузашта гирифтаи онҳо ба ёдашон оред.

3) Шиносоӣ бо мазмуни мавзӯ: Сухбат дар бораи раванди дӯхтани кашидадӯзӣ. Омӯзгор ба хонандагон дар бораи таърихи кашидадӯзӣ маълумот медиҳад. Баъди ба хонандагон додани маълумоти зарурӣ омӯзгор муҳтавои дарси мазкурро шарҳ медиҳад. Санъати кашидадӯзӣ таърихи бисёрасра дорад. Ҳафрияи давраи Руси қадим аз мавҷуд будани кашидадӯзӣ дар асрҳои IX-XII шаҳодат медиҳад. Ин маснуоти ёфташуда аз гулҳои зебо ва нафиси аз риштаҳои зардӯзӣ дӯхташуда, порчаҳои сарулибос иборатанд. Дар замонҳои қадим либосҳои одамони муосир, подшоҳон, шахсони мансабдор, ходимону масҷиду ибодатхонаҳо бо риштаҳои зардӯзӣ оро медоданд. Аънаҳои

санъати кашидадӯзӣ мунтазам тараққӣ мекард. Дар асрҳои XIV-XVII либосҳои ҳаррӯзаи бо кашидадӯзӣ оро додашуда васеъ паҳн шуданд. Санъати кашидадӯзӣ оҳиста - оҳиста дар ҳама ҷойҳо паҳн шуд.

Аз асри XVIII сар карда кашидадӯзӣ дар сачоқчаҳо, дастархон, сачоқҳои гуногунҳаҷм, ҷойникпӯшак, пешдоман, ҷиҳози рӯзгор расм шуд. Усулҳои кашидадӯзӣ аз гул ва рангҳои дар он муҷассамшуда аз авлод ба авлод гузашта, такмил ёфта, намунаҳои тақрорнашаванда пайдо мекунанд. Кашидадӯзӣ то имрӯз мавқеи худро гум накардааст.

4) Мустаҳкамкунӣ:

Барои мустаҳкам намудан заҳмати хонандагонро қадр кунед.

5) **Арзёбӣ.** Дар ҷараёни дарс фаъолияти хонандагонро ба назар гирифта, дараҷаи ба салоҳиятҳо ноил гаштани онҳоро муайян кунед. Натиҷаҳои фаъолияти таълимии хонандагонро аз рӯйи савол ва супоришҳои зерин арзёбӣ карда метавонед. Мувофиқи натиҷаи арзёбии мазкур ба хонандагон баҳои аъло, хуб, қаноатбахш ва ғайри қаноатбахш гузошта мешавад.

фаъолият	метавонад	қисман	наметавонад
Дар бораи таърихи кашидадӯзӣ маълумот дода метавонад?			
Дар кадом аср санъати кашидадӯзӣ дар либосҳои ҳаррӯза тараққӣ кард, медонад?			
Дар кадом аср кашидадӯзӣ дар лавозимоти рӯзгор расм шуд, медонад?			
Асбобҳои асосии кашидадӯзиро номбар карда метавонад?			
Марказҳои асосии кашидадӯзӣ чӣ гуна хона кадом шаҳрҳоанд, медонад?			
Кашидадӯзӣ то имрӯз мавқеи худро гум накардааст, дар бораи он шарҳ дода метавонад?			

Дарси 26

Мавзӯ: Дӯхтани кашидадӯзӣ

Барнома: Талаботи санитарияи гигиени ва беҳатарии меҳнат. Ташкили ҷойи корӣ. Намудҳои маснуот. Усулҳои дӯхтани кашидадӯзӣ. Мувофиқат кунонидани тасвир ба матоъ.

Салоҳиятҳо:

- Миқдори зиёди воситаҳои технологиро истифода бурда метавонад.
- Дар доираи мавзӯҳои мураккаб ғояи навро эҷод карда метавонад.
- Доир ба касбҳои гуногун маълумоти васеъ дода метавонад.
- Хусусиятҳои тарбиявии фанро дарк карда, онро дар амал ба таври васеъ татбиқ карда метавонад.

Мақсадҳои дарс:

- Дар бораи раванди дӯхтани кашидадӯзӣ маълумот дода тавонад.
- Барои дӯхтани кашидадӯзӣ кадом риштаҳо лозим, донанд.
- Ду намуд доштани кашидадӯзӣ дастиро шарҳ дода тавонад.
- Чанд намуди навии кашидадӯзӣ тоҷикиро ҷудо карда тавонад.
- Усулҳои дар матоъ маҳкам кардани риштаро тавонад.
- Эҳтиёткорона кор кардан ва муносибати хуб бо асбобу абзорҳои риоя карда тавонад.

- Урфу одатҳои миллиро ба таври сода шарҳ дода, онро арзёбӣ карда тавонад.
- Кори худ ва дигаронро кадр карда, онро ба таври сода арзёбӣ карда тавонад.

Таҷҳизоти зарурӣ: китоби дарсӣ, овезаҳои таълимӣ, намунаҳои кашидадӯзӣ.

Методикаи таълим: Ҳангоми банақшагирии дарс аз тавсияҳои зерин истифода бурда метавонед.

1) Ташкили дарс: дар ин марҳала корҳои зерин ба роҳ монда мешаванд.

- Тайёр намудани маводди хониш.
- Ҳозирро ғоиб кардани хонандагон.
- Омода намудани аҳли синф ба дарс.

2) Такрори дарси гузашта: Дарсро аз гузоштани масъала оғоз кунед. Бо саволҳои зерин ба хонандагон муроҷиат кунед:

1. Дар кадом аср санъати кашидадӯзӣ дар либосҳои ҳаррӯза тараққӣ кард, медонед?
2. Дар кадом аср кашидадӯзӣ дар лавозимоти рӯзгор расм шуд, медонед?
3. Асбобҳои асосии кашидадӯзиро номбар карда метавонед?
4. Марказҳои асосии кашидадӯзӣ чӣхӯзи хона кадом шахрҳоанд, медонед?
5. Кашидадӯзӣ то имрӯз мавқеи худро гум накардааст, шарҳ дода метавонед?

Оид ба саволҳо каме муҳокимаронӣ кунед ва донишҳои аз дарсҳои гузашта гирифтаи онҳоро ба ёдашон оред.

3) Шиносоӣ бо мазмуни мавзӯ: Сухбат дар бораи раванди дӯхтани кашидадӯзӣ. Омӯзгор ба хонандагон дар бораи кашидадӯзӣ маълумот медиҳад. Баъди ба хонандагон додани маълумоти зарурӣ омӯзгор мухтавои дарси мазкурро шарҳ медиҳад. Кашидадӯзӣ як намуди хунари халқист, ки дастӣ бо сӯзан ё чангаки махсус ва ё бо воситаи мошини махсуси гулдӯзӣ дар рӯи матоъҳои гуногун, пӯст ва ғайра бо руштаҳои пахтагӣ, абрешимӣ, пашмӣ нахҳои зарҳалию нуқрагӣ, инчунин бо марҷону рахшон, марворид, танга ва ғайра ба иҷро мерасад. Дар матоъҳои дурушт низ гул дӯхта мешавад.

Асбобҳои асосии кашидадӯзӣ сӯзанҳои гуногун, чангак, бигиз, қайчӣ, ангуштпона, чанбарак, қасқон ва чорчӯба мебошад.

1. Ҷоеро, ки оянда бо гулдӯзӣ пӯшида хоҳад шуд якчанд кӯки майда мекунад.
2. Як кӯки калон гирифта, онро то охир аз матоъ кашида намегиранду нӯги риштаи мондари бо кӯки дуҷум мепӯшонанд, минбаъд дар ин ҷо гул медӯзанд.

Кашидадӯзӣ тоҷиконро ба чунин навъҳо ҷудо кардан мумкин аст: кашидадӯзӣ тоҷикони кӯҳистон ва кашидадӯзӣ тоҷикони водинишин. Кашидадӯзони водӣ бештар ба ороиши чӣхӯзи сару либос аҳамият медиҳанд.

4) Мустаҳкамкунӣ:

Барои мустаҳкам намудан заҳмати хонандагонро кадр кунед.

5. Арзёбӣ. Дар чараёни дарс фаъолияти хонандагонро ба назар гирифта, дараҷаи ба салоҳиятҳо ноил гаштани онҳоро муайян кунед. Натиҷаҳои фаъолияти таълимии хонандагонро аз рӯи савол ва супоришҳои зерин арзёбӣ карда метавонед. Мувофиқи натиҷаи арзёбии мазкур ба хонандагон баҳои аъло, хуб, қаноатбахш ва гайриқаноатбахш гузошта мешавад.

фаъолият	метавонад	қисман	наметавонад
Дар бораи раванди дӯхтани кашидадӯзӣ маълумот дода метавонад?			
Барои дӯхтани кашидадӯзӣ кадом риштаҳо лозим, медонад?			
Ду намуд доштани кашидадӯзӣ дастиро шарҳ дода метавонад?			
Чанд навъи кашидадӯзӣ тоҷикиро ҷудо карда метавонад?			

Усулҳои дар матоъ маҳкам кардани риштаро метавонад?			
Эҳтиёткорона кор кардан ва муносибати хуб бо асбобу абзорҳоро риоя карда метавонад?			
Урфу одатҳои миллиро ба таври сода шарҳ дода, онро арзёбӣ карда метавонад?			

Дарси 27

Мавзӯ: Дӯхтани кашидадӯзии ироқӣ.

Барнома: Талаботи санитарияю гигиенӣ ва беҳатарии меҳнат. Ташкили ҷойи корӣ. Намудҳои маснуот. Усулҳои дӯхтани кашидадӯзии ироқӣ.

Салоҳиятҳо:

- Миқдори зиёди воситаҳои технологиро истифода бурда метавонад.
- Дар доираи мавзӯҳои мураккаб ғояи навро эҷод карда метавонад.
- Доир ба касбҳои гуногун маълумоти васеъ дода метавонад.
- Хусусиятҳои тарбиявии фанро дарк карда, онро дар амал ба таври васеъ татбиқ карда метавонад.

Мақсадҳои дарс:

- Дар бораи раванди дӯхтани кашидадӯзии ироқӣ маълумот дода тавонад.
- Қоидаҳои дурусти нақшхоро ба матоъ гузошта тавонад.
- Барои дӯхтани кашидадӯзӣ кадом риштаҳо лозим, донад
- Тарзи дӯхтани кашидадӯзии ироқиро дар матоъҳое, ки торҳои риштаҳои онҳоро бурида гузаштаанд, донад.
- Усулҳои истифодабариро аз қоғази шаффофи нусхабардорӣ донад.
- Эҳтиёткорона кор кардан ва муносибати хуб бо асбобу абзорҳоро риоя карда тавонад.
- Урфу одатҳои миллиро ба таври сода шарҳ дода, онро арзёбӣ карда тавонад.
- Кори худ ва дигаронро қадр карда, онро ба таври сода арзёбӣ карда тавонад.

Таҷҳизоти зарурӣ: китоби дарсӣ, овезаҳои таълимӣ.

Методикаи таълим: Ҳангоми банақшагирии дарс аз тавсияҳои зерин истифода бурда метавонед.

1) Ташкили дарс: дар ин марҳала корҳои зерин ба роҳ монда мешаванд.

- Тайёр намудани маводди хониш.
- Ҳозирӣ ғоиб кардани хонандагон.
- Омода намудани аҳли синф ба дарс.

2) Такрори дарси гузашта: Дарсро аз гузоштани масъала оғоз кунед. Бо саволҳои зерин ба хонандагон муроҷиат кунед:

1. Дар кадом аср санъати кашидадӯзӣ дар либосҳои ҳаррӯза тараққӣ кард, медонед?
2. Дар кадом аср кашидадӯзӣ дар лавозимоти рӯзгор расм шуд, медонед?
3. Асбобҳои асосии кашидадӯзиро номбар карда метавонед?
4. Марказҳои асосии кашидадӯзии ҷиҳози хона кадом шахрҳоанд, медонед?
5. Кашидадӯзӣ то имрӯз мавқеи худро гум накардааст, шарҳ дода метавонед?

Оид ба саволҳо каме муҳокимаронӣ кунед ва донишҳои аз дарсҳои гузашта гирифтаи онҳоро ба ёдашон оред.

3) Шиносоӣ бо мазмуни мавзӯ: Сухбат дар бораи раванди дӯхтани кашидадӯзии ироқӣ. Омӯзгор ба хонандагон дар бораи дӯхтани кашидадӯзии ироқӣ, тарбияи меҳнатдӯстӣ, сарфаю сариштакорӣ, саривақт иҷро кардани кор маълумот медиҳад. Намуди

кашидаро дар матоъҳое, ки тори риштаи онҳо якдигарро бурида гузаштаанд (суф, матои дурушти дастӣ) медӯзанд, чунки риштаҳои ин гуна матоъҳоро ҳисоб кардан осон аст. Гули ин гуна кашидаҳо аз нақшҳои хандасавӣ (хатҳои рости дарозу кӯтоҳ) иборат аст.

Намуди чунин гулдӯзӣ ироқӣ ном дорад. Ҳангоми кашидадӯзӣ ва гулдӯзӣ андозаҳои гуногуни нақшо истифода мебаранд. Нақшаҳоро ба матоъ бо роҳҳои гуногун мегузаронанд:

1. Нақши дар қоғаз кашидашудаи гулро бо сӯзани якмаром сӯроҳ мекунанд. Баъд андозаро ба рӯи матоъ гузошта, вобаста ба ранги матоъ бӯр мепоянд.
2. Аз қоғази шаффофи нусхабардорӣ истифода мебаранд.
3. Андозаро ба рӯи моҳут, баҳмал ва шохии чилодор монда, аз болои нақш кӯк мекунанд. Баъд қоғазро боэҳтиёт дарронда мегиранд.

4) Мустаҳкамкунӣ:

Барои мустаҳкам намудан заҳмати хонандагонро қадр кунед.

5) **Арзёбӣ.** Дар чараёни дарс фаъолияти хонандагонро ба назар гирифта, дараҷаи ба салоҳиятҳо ноил гаштани онҳоро муайян кунед. Натиҷаҳои фаъолияти таълимии хонандагонро аз рӯи савол ва супоришҳои зерин арзёбӣ карда метавонед. Мувофиқи натиҷаи арзёбии мазкур ба хонандагон баҳои аъло, хуб, қаноатбахш ва ғайриқаноатбахш гузошта мешавад.

фаъолият	метавонад	қисман	наметавонад
Дар бораи раванди дӯхтани кашидадӯзии ироқӣ маълумот дода метавонад?			
Барои дӯхтани кашидадӯзӣ кадом риштаҳо лозим, медонад?			
Қоидаҳои дурусти нақшҳоро ба матоъ гузошта метавонад?			
Усулҳои истифодабариро аз қоғази шаффофи нусхабардорӣ медонад?			
Тарзи дӯхтани кашидадӯзии ироқиро дар матоъҳое, ки торҳои риштаҳои онҳоро бурида гузаштаанд, медонад?			
Эҳтиёткорона қор кардан ва муносибати хуб бо асбобу абзорҳоро риоя карда метавонад?			
Урфу одатҳои миллиро ба таври сода шарҳ дода, онро арзёбӣ карда метавонад?			

Дарси 28.

Мавзӯ: Харитаи технологии гулдӯзи бо шаба.

Барнома: Маълумоти мухтасар оид ба харитаи технологӣ. Пайдарҳамии кор дар дӯхтани гулдӯзи бо шаба. Бедор намудани шавку завқи хонандагон нисбати ҳунарҳои миллий.

Салоҳиятҳо:

- Микдори зиёди воситаҳои технологиро истифода бурда метавонад.
- Дар доираи мавзӯҳои мураккаб ғояи навро эҷод карда метавонад.
- Доир ба касбҳои гуногун маълумоти васеъ дода метавонад.
- Хусусиятҳои тарбиявии фанро дарк карда, онро дар амал ба таври васеъ татбиқ карда метавонад.

Мақсадҳои дарс:

- Дар бораи равиши дӯхтани гулдӯзи бо шаба маълумот дода тавонад.
- Қоидаҳои дурусти пайдарҳамии корро иҷро карда тавонад.
- Барои гулдӯзи бо шаба интихоби матоъро донад.
- Гузаронидани тасвирро ба матоъ тавонад.
- Усулҳои истифодабариро аз қоғази шаффофи нусхабардорӣ донад.
- Эҳтиёткорона кор кардан ва муносибати хуб бо асбобу абзорҳоро риоя карда тавонад.
- Урфу одатҳои миллиро ба таври сода шарҳ дода, онро арзёбӣ карда тавонад.
- Кори худ ва дигаронро кадр карда, онро ба таври сода арзёбӣ карда тавонад.

Таҷҳизоти зарурӣ: китоби дарсӣ, овезаҳои таълимӣ.

Методикаи таълим: Ҳангоми банақшагирии дарс аз тавсияҳои зерин истифода бурда метавонед.

1) Ташкили дарс: дар ин марҳала корҳои зерин ба роҳ монда мешаванд.

- Тайёр намудани маводди хониш.
- Ҳозирро ғойб кардани хонандагон.
- Омода намудани аҳли синф ба дарс.

2) Такрори дарси гузашта: Дарсро аз гузоштани масъала оғоз кунед. Бо саволҳои зерин ба хонандагон муроҷиат кунед:

1. Дар бораи раванди дӯхтани кашидадӯзии ироқӣ маълумот дода метавонед?
2. Қоидаҳои дурусти нақшхоро ба матоъ гузошта метавонед?
3. Усулҳои истифодабариро аз қоғази шаффофи нусхабардорӣ медонед?
4. Тарзи дӯхтани кашидадӯзии ироқиро дар матоъҳое, ки торҳои риштаҳои онҳоро бурида гузаштаанд, медонед?
5. Барои дӯхтани кашидадӯзӣ кадом риштаҳо лозим, медонед?
6. Эҳтиёткорона кор кардан ва муносибати хуб бо асбобу абзорҳоро риоя карда метавонед?
7. Урфу одатҳои миллиро ба таври сода шарҳ дода, онро арзёбӣ карда метавонед?

Оид ба саволҳо каме муҳокимаронӣ кунед ва донишҳои аз дарсҳои гузашта гирифтаи онҳоро ба ёдашон оред.

3) Шиносоӣ бо мазмуни мавзӯ:

Дар бораи раванди дӯхтани гулдӯзи бо шаба. Омӯзгор ба хонандагон дар бораи пайдоиши сӯзан, ангуштпона, қайчӣ, чанбарак, қасқон ва чорчӯба маълумот медиҳад. Баъди ба хонандагон додани маълумотҳои зарурӣ омӯзгор муҳтавои дарси мазкурро шарҳ медиҳад. **Марҳалаҳои иҷрои кор:**

1. Интихоби матоъ, тасвир ва ранг
2. Интихоби ришта ва сӯзан
3. Интихоби шаба
4. Гузаронидани тасвир ба матоъ

5. Ба дохили қасқон ҷойгир кардани матои дӯхташаванда
6. Дӯхтани тасвир
7. Гирифтани тасвир аз қасқон.
8. Ороиши тасвир.

Асбобҳои асосии гулдӯзӣ бо шаба, қасқон, сӯзанҳои 70-80 , шаба, ангуштпона, ресмон мебошанд.

4) Мустаҳкамкунӣ:

Барои мустаҳкам намудан заҳмати хонандагонро кадр кунед.

5) Арзёбӣ. Дар чараёни дарс фаъолияти хонандагонро ба назар гирифта, дараҷаи ба салоҳиятҳо ноил гаштани онҳоро муайян кунед. Натиҷаҳои фаъолияти таълимии хонандагонро аз рӯи савол ва супоришҳои зерин арзёбӣ карда метавонед. Мувофиқи натиҷаи арзёбии мазкур ба хонандагон баҳои аъло, хуб, қаноатбахш ва ғайриқаноатбахш гузошта мешавад.

фаъолият	метавонад	қисман	наметавонад
Дар бораи равиши дӯхтани гулдӯзӣ бо шаба маълумот дода метавонад?			
Қоидаҳои дурусти пайдарҳамии корро иҷро карда метавонад?			
Барои гулдӯзӣ бо шаба интихоби матоъро медонад?			
Гузариши тасвирро ба матоъ метавонад?			
Усулҳои истифодабариро аз қоғази шаффофи нусхабардорӣ медонад?			
Эҳтиёткорона кор кардан ва муносибати хуб бо асбобу абзорҳои риоя карда метавонад?			
Урфу одатҳои миллиро ба таври сода шарҳ дода, онро арзёбӣ карда метавонад?			

Дарси 29

Мавзӯ: Таърихи рӯймоли мардона

Барнома: Эҳё намудани касбу ҳунари милли. Маълумоти мухтасар оид ба ҳунари милли. Бедор намудани шавқу завқи хонандагон нисбати ҳунари милли.

Салоҳиятҳо:

- Микдори зиёди воситаҳои технологиро истифода бурда метавонад.
- Дар доираи мавзӯҳои мураккаб ғояи навро эҷод карда метавонад.
- Доир ба касбҳои гуногун маълумоти васеъ дода метавонад.
- Хусусиятҳои тарбиявии фанро дарк карда, онро дар амал ба таври васеъ татбиқ карда метавонад.

Мақсадҳои дарс:

- Дар бораи аз нав эҳё намудани ҳунарҳои миллии маълумот дода тавонад.
- Рӯймол ба ду гурӯҳи ҷудо мешавад, донад.
- Рӯймоли мардона дар давраи Сомониён расм шуд, донад.
- Маросими «Рӯймолбандон» дар кадом синну соли писарбача гузаронида мешуд, донад.
- Баъди аз болои оташи ҳезум паридан писарбача кадом ҳуқуқ пайдо мекунад, донад.
 - Рӯймоли мардонро дар вақти тӯй ва маросими дафн мебанданд, донад.
 - Урфу одатҳои миллиро ба таври сода шарҳ дода, онро арзёбии карда тавонад.

Таҷҳизоти зарурӣ: китоби дарсӣ, овезаҳои таълимӣ, намунаҳои рӯймол.

Методикаи таълим: Ҳангоми банақшагирии дарс аз тавсияҳои зерин истифода бурда метавонед.

1) Ташкили дарс: дар ин марҳала корҳои зерин ба роҳ монда мешаванд.

- Тайёр намудани маводди хониш.
- Ҳозирро ғоиб кардани хонандагон.
- Омода намудани аҳли синф ба дарс.

2) Такрори дарси гузашта: Дарсро аз гузоштани масъала оғоз кунед. Бо саволҳои зерин ба хонандагон муроҷиат кунед:

1. Дар бораи равиши дӯхтани гулдӯзӣ бо шаба маълумот дода метавонед?
2. Қоидаҳои дурусти пайдарҳамии корро иҷро карда метавонед?
3. Барои гулдӯзӣ бо шаба интихоби матоъро медонед?
4. Гузаронидани тасвирро ба матоъ метавонед?
5. Усулҳои истифодабариро аз қоғази шаффофи нусхабардорӣ медонед?
6. Эҳтиёткорона кор кардан ва муносибати хуб бо асбобу абзорҳои риоя карда метавонед?
7. Урфу одатҳои миллиро ба таври сода шарҳ дода, онро арзёбии карда метавонед?

3) Шиносоӣ бо мазмуни мавзӯ: Сухбат дар бораи касбу ҳунарҳои миллии Омӯзгор ба хонандагон оид ба ҳунари рӯймолдӯзӣ, тарбияи меҳнатпарастӣ, сарфаю сариштакорӣ, сари вақт иҷро кардани кор маълумот медиҳад. Баъди ба хонандагон додани маълумотҳои зарурӣ омӯзгор муҳтавои дарси мазкурро шарҳ медиҳад.

Рӯймол ба ду гурӯҳи ҷудо мешавад:

1. Рӯймоли занона
2. Рӯймоли мардона

Рӯймоли мардонро аз давраҳои қадим, дар давраи Сомониён барои ба пешона ё миён бастан истифода мебарданд. Агар писарбача 14–сола мешуд, падару модари ӯ зиёфат орошта, рафиқони фарзандашон, хешу табор, мӯйсафедонро таклиф мекарданд. Писарашонро ба ҷойи махсус мешиндонданд. Баъд ӯ аз болои оташ мечаҳид. Агар паридани тавонад, ба балоғат расида ҳисоб меёфт ва яке аз мӯйсафедон ба миёни ӯ рӯймол мебастан. Аз ҳамон рӯз вай ҳуқуқ пайдо мекард, ки мустақилона кор кунад.

4) Мустаҳкамкунӣ:

Барои мустаҳкам намудан заҳмати хонандагонро қадр кунед.

- 5) Арзёбӣ.** Дар чараёни дарс фаъолияти хонандагонро ба назар гирифта, дарачаи ба салоҳиятҳо ноил гаштани онҳоро муайян кунед. Натиҷаҳои фаъолияти таълимии хонандагонро аз рӯйи савол ва супоришҳои зерин арзёбии карда метавонед. Мувофиқи натиҷаи арзёбии мазкур ба хонандагон баҳои аъло, хуб, қаноатбахш ва ғайриқаноатбахш гузошта мешавад.

фаъолият	метавонад	қисман	наметавонад
Дар бораи аз нав эҳё намудани хунаҳои миллӣ маълумот дода метавонад?			
Рӯймол ба ду гурӯҳ чудо мешавад, медонад?			
Рӯймоли мардона дар давраи Сомониён расм шуд, медонад?			
Маросими «Рӯймолбандон» дар кадом синну соли писарбача гузаронида мешуд, медонад ?			
Баъди аз болои оташи ҳезум паридан писарбача кадом ҳуқуқ пайдо мекунад, медонад?			
Рӯймоли мардонро дар вақти тӯй ва маросими дафн мебанданд, медонад?			
Урфу одатҳои миллиро ба таври сода шарҳ дода, онро арзёбӣ карда метавонад?			

Дарси 30

Мавзӯ: Дӯхтани рӯймоли мардона

Барнома: Талаботи санитарии гигиенӣ ва беҳатарии меҳнат. Ташкили ҷойи корӣ. Намудҳои маснуот. Усулҳои дӯхтани рӯймоли мардона. Мувофиқат кунонидани тасвир ба матоъ.

Салоҳиятҳо:

- Миқдори зиёди воситаҳои технологиро истифода бурда метавонад.
- Дар доираи мавзӯҳои мураккаб ғояи навро эҷод карда метавонад.
- Доир ба касбҳои гуногун маълумоти васеъ дода метавонад.
- Хусусиятҳои тарбиявии фанро дарк карда, онро дар амал ба таври васеъ татбиқ карда метавонад.

Мақсадҳои дарс:

- Дар бораи раванди дӯхтани рӯймоли мардона маълумот дода тавонад.
- Барои дӯхтани рӯймол чӣ қадар матоъҳоро интихоб кардан лозим аст, донанд.
- Зебоии захми дӯхтан ба чӣ вобаста аст, донанд.
- Барои дарздӯзӣ кадом риштаҳоро интихоб мекунанд, донанд.
- Қоидаҳои дурусти кашидани нақшо донанд.
- Эҳтиёткорона кор кардан ва муносибати хуб бо асбобу абзорҳоро риоя карда тавонад.

Таҷҳизоти зарурӣ: китоби дарсӣ, овезаҳои таълимӣ, намунаҳои рӯймол.

Методикаи таълим: Ҳангоми банақшагирии дарс аз тавсияҳои зерин истифода бурда метавонед.

1) **Ташкили дарс:** дар ин марҳала корҳои зерин ба роҳ монда мешавнд.

- Тайёр намудани маводди хониш.
- Ҳозирӣ ғоиб кардани хонандагон.
- Омода намудани аҳли синф ба дарс.

2) **Такрори дарси гузашта:** Дарсро аз гузаштани масъала оғоз кунед. Бо саволҳои зерин ба хонандагон муроҷиат кунед:

1. Дар бораи аз нав эҳё намудани ҳунари милли маълумот дода метавонед?
2. Рӯймол ба ду гурӯҳ чӣ мешавад, медонед?
3. Рӯймоли мардона дар давраи Сомониён расм шуд, медонед?
4. Маросими «Рӯймолбандон» дар кадом синну соли писарбача гузаронида мешуд, медонед?
5. Баъди аз болои оташ паридан писарбача кадом ҳуқуқ пайдо мекунад, медонед?
6. Рӯймоли мардонро дар вақти тӯй ва маросими дафн мебанданд, медонед?
7. Урфу одатҳои миллиро ба таври сода шарҳ дода, онро арзёбии карда метавонед?

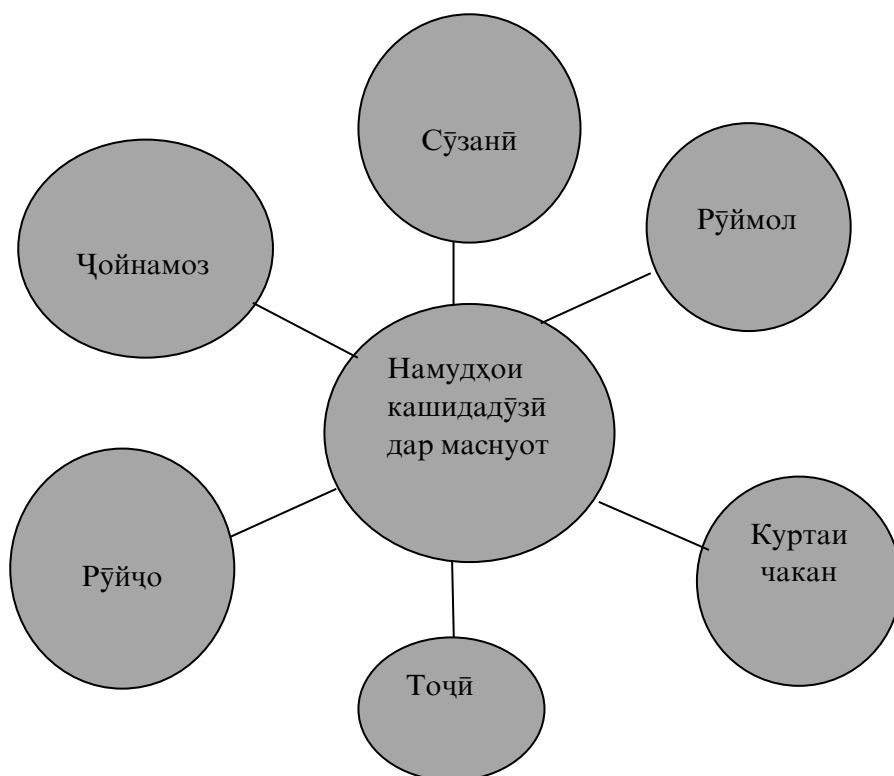
3) **Шиносоӣ бо мазмуни мавзӯ:** Сухбат дар бораи дӯхтани рӯймол. Омӯзгор ба хонандагон доир ба касбу ҳунари милли, тарбияи меҳнатдӯстӣ, сарфаю сариштакорӣ, саривақт иҷро кардани кор маълумот медиҳад. Баъди ба хонандагон додани маълумоти зарурӣ омӯзгор муҳтавои дарси мазкурро шарҳ медиҳад. Рӯймоли мардонро барои домод аз матоҳои абрешимӣ ва бо ороиши махсус меҳафтаанд. Рӯймолро дар вақти тӯй ва маросимҳои дафн мебанданд. Рӯймол барои тӯй сурх ё зард буда, аз атлас ё шохӣ дӯхта мешавад. Рӯймолҳо дар намуди поягӣ ё обӣ кашидадӯзӣ карда мешаванд. Ин нақшо дар ҳошия ба шаклҳои гуногуни геометрии кашидадӯзӣ менамоянд.

Ин кашидадӯзӣ нақши қачмақач ва намудҳои гуногунро ба вуҷуд меорад, ки байни худ зич дӯхта мешаванд. Чоки обӣ ё поягӣ аз тарафи рост ба чап ё аз тарафи дӯзанда ба боло дӯхта мешавад. Расмони қорӣ бояд ҳама вақт дар тарафи рост бошад.

Намуди кашидадӯзии ҳамвори дутарафа асосан дар дастархон, рӯйчо, чойнамоз, рӯймол ва ғ. дӯхта мешавад.

4. Истифодаи усули «Чархи ақидаҳо»

Намудҳои кашидадӯзӣ дар маснуот

Кори амалӣ: Дӯхтани рӯймол

Аз тарафи омӯзгор қоидаи техникаи бехатарӣ ва санитарии гигиенӣ оид ба мавзӯъ назорат карда, аз ҷониби хонандагон риоя карда шавад.

Қадамҳо:

1. Ба хонандагон супориш дода мешавад, ки дар матоъ як кӯкро иҷро карда, сӯзанро ба матоъ аз миёнаҷойи кӯки яқум ба тарафи чаппа дохил кунанд.
2. Кӯкҳои минбаъда аз миёнаҷойи кӯки аввала мебарояд ва монанди ресмони тофта мешавад.
3. Масофаи ҷойгиршавии кӯкҳо дар тарафи рост ва чаппаи рӯймол як хел аст.
4. Кӯкҳои дохилӣ зич ва кӯкҳои канорӣ халтатар озодтар дӯхта мешаванд.

3) Мустаҳкамкунӣ:

Барои мустаҳкам намудан заҳмати хонандагонро кадр кунед.

- 4) **Арзёбӣ.** Дар ҷараёни дарс фаъолияти хонандагонро ба назар гирифта, дараҷаи ба салоҳиятҳо ноил гаштани онҳоро муайян кунед. Натиҷаҳои фаъолияти таълимии хонандагонро аз рӯи савол ва супоришҳои зерин арзёбӣ карда метавонед. Мувофиқи натиҷаи арзёбии мазкур ба хонандагон баҳои аъло, хуб, қаноатбахш ва ғайриқаноатбахш гузошта мешавад.

фаъолият	мтавонад	қисман	наметавонад
Дар бораи раванди дӯхтани рӯймоли мардона маълумот дода метавонад?			
Барои дӯхтани рӯймол ҷӣ қадар матоъҳоро интихоб кардан лозим аст, медонад?			
Зебоии захми дӯхтан ба ҷӣ вобаста аст, медонад?			
Барои дарздӯзӣ кадом риштаҳоро интихоб мекунад, медонад?			
Қоидаҳои дурусти кашидани нақшро медонад?			
Эҳтиёткорона кор кардан ва муносибати хуб бо асбобу абзорҳоро риоя карда метавонад?			

Дарси 31 Мавзӯ: Интихоби лоиҳа

Барнома: Талаботи санитарияю гигиени ва бехатарии меҳнат. Ташкили ҷойи корӣ. Намудҳои маснуот.

Салоҳиятҳо:

- Микдори зиёди воситаҳои технологиро истифода бурда метавонад.
- Дар доираи мавзӯҳои мураккаб ғояи навро эҷод карда метавонад.
- Доир ба касбҳои гуногун маълумоти васеъ дода метавонад.
- Хусусиятҳои тарбиявии фанро дарк карда, онро дар амал ба таври васеъ татбиқ карда метавонад.

Мақсадҳои дарс:

- Шавку завқи хунари дӯзандагӣ аз ҷӣ ба вучуд омад, донанд.
- Мустақилона дӯхтани доманро донанд.
- Матоъро барои дӯхтани доман интихоб карда тавонанд.
- Хусусиятҳои ҳамаи намудҳои матоъро шарҳ дода тавонанд.
- Бо лавозимоти дӯзандагӣ корбарӣ карда тавонанд.
- Дар бораи рангҳо маълумот дода тавонанд.
- Ба оилашон аз ҷиҳати иқтисодӣ ҷӣ тавр ёрӣ расониданро, донанд.
- Эҳтиёткорона кор кардан ва муносибати хуб бо асбобу абзорҳоро риоя карда тавонанд.

Таҷҳизоти зарурӣ: китоби дарсӣ, овезаҳои таълимӣ

Методикаи таълим: Ҳангоми банақшагирии дарс аз тавсияҳои зерин истифода бурда метавонед.

1) Ташкили дарс: дар ин марҳала корҳои зерин ба роҳ монда мешаванд.

- Тайёр намудани маводди хониш.
- Ҳозирӣ ғоиб кардани хонандагон.
- Омода намудани аҳли синф ба дарс.

2) Такрори дарси гузашта: дарсро аз гузоштани масъала оғоз кунед. Бо саволҳои зерин ба хонандагон муроҷиат кунед:

1. Дар бораи раванди дӯхтани рӯймоли мардона маълумот дода метавонед?
2. Барои дӯхтани рӯймол ҷӣ қадар матоъҳоро интихоб кардан лозим аст, медонед?
3. Зебоии захми дӯхтан ба ҷӣ вобаста аст, медонед?
4. Барои дарздӯзӣ кадом риштаҳоро интихоб мекунад, медонед?
5. Қоидаҳои дурусти кашидани нақшро медонед?
6. Эҳтиёткорона кор кардан ва муносибати хуб бо асбобу абзорҳоро риоя карда метавонед?

3) Шиносоӣ бо мазмуни мавзӯ: Сухбат дар бораи интихоби лоиҳа. Омӯзгор ба хонандагон сарфаю сариштакор будани ҳар як духтарро шарҳ медиҳад. Шавку завқи хунари дӯзандагиро бедор месозад. Дар бораи манфиати хунаромӯзӣ ва аз ҷиҳати иқтисодӣ ба оилааш кумак расониданро меомӯзонад. Барои мустақилона дӯхтани доман бояд технологияи коркардро ба пуррагӣ аз худ намоянд. Бар ва қадди матоъ, инчунин хусусиятҳои ҳамаи намуди матоъро ба назар гирифтани лозим аст. Матои пашмин барои доман қулай аст. Матои пашмин қат намешавад, ҳангоми тар кардан мешинад, бисёр дарзмол менамоянд.

Ранг дар ҳаёти одам роли калон мебозад. Вай ба одам таъсири калон мерасонад. Масалан, ранги сурх, зебӣ, пуррагии ҳаёт, муҳаббатро ифода мекунад.

Барои дӯхтани доман ягон масолехро аз бозор нахарида матоъро аз хона гирифтани мумкин аст. Лавозимоти дӯзандагӣ дар ҳар як хонадони зани тоҷик бояд бошад. Қоидаи санитарӣ – гигиени бехатарии корро риоя бояд кард.

4) Мустаҳкамкунӣ:

Барои мустаҳкам намудани захмати хонандагонро кадр кунед.

5) Арзёбӣ. Дар чараёни дарс фаъолияти хонандагонро ба назар гирифта, дараҷаи ба салоҳиятҳо ноил гаштани онҳоро муайян кунед. Натиҷаҳои фаъолияти таълимии хонандагонро аз рӯйи савол ва супоришҳои зерин арзёбӣ карда метавонед. Мувофиқи натиҷаи арзёбии мазкур ба хонандагон баҳои аъло, хуб, қаноатбахш ва ғайриқаноатбахш гузошта мешавад.

фаъолият	метавонад	қисман	наметавонад
Шавқу завқи ҳунари дӯзандагӣ аз чӣ ба вучуд омад, медонад?			
Мустақилона дӯхтани доманро медонад?			
Матоъро барои дӯхтани доман интихоб карда метавонад?			
Хусусиятҳои ҳамаи намудҳои матоъро шарҳ дода метавонад?			
Бо лавозимоти дӯзандагӣ қорбарӣ карда метавонад?			
Дар бораи рангҳо маълумот дода метавонад?			
Ба оила аз ҷиҳати иқтисодӣ чӣ тавр ёрӣ расонад, медонад?			
Эҳтиёткорона қор қардан ва муносибати хуб бо асбобу абзорҳоро риоя карда метавонад?			

Дарси 32

Мавзӯ: Нақшаи домани ростқад

Барнома: Талаботи санитарии гигиенӣ ва бехатарии меҳнат. Ташкили ҷойи қорӣ. Намудҳои маснуот. Талаботи санитарии гигиенӣ нисбати либоси сабук. Усулҳои ҷен қардани қадӣ одам ва андозаҳо барои тартиб додани маснуот.

Салоҳиятҳо:

- Миқдори зиёди воситаҳои технологиро истифода бурда метавонад.
- Дар доираи мавзӯҳои мураккаб ғояи навро эҷод карда метавонад.
- Доир ба касбҳои гуногун маълумоти васеъ дода метавонад.
- Хусусиятҳои тарбиявии фанро дарк карда, онро дар амал ба таври васеъ татбиқ карда метавонад.

Мақсадҳои дарс:

- Раванди нақшаи домани ростқадро шарҳ дода тавонад.
- Қоидаҳои сохтани нақшаи доманро иҷро карда тавонад.
- Ченакҳоро аз сари хат бо кадом адад мегузорад, донад.
- Эҳтиёткорона қор қардан ва муносибати хуб бо асбобу абзорҳоро риоя карда тавонад.
- Пайдарҳамии гузориши ченакҳоро дар нақша ба эътибор гирад.

– Урфу одатҳои миллиро ба таври сода шарҳ дода, онро арзёбӣ карда тавонад.

Таҷҳизоти зарурӣ: китоби дарсӣ, овезаҳои таълимӣ

Методикаи таълим: Ҳангоми банақшагирии дарс аз тавсияҳои зерин истифода бурда метавонед.

1) Ташкили дарс: дар ин марҳала қорҳои зерин ба роҳ монда мешаванд.

- Тайёр намудани маводди хониш.
- Ҳозирӣ ғоиб қардани хонандагон.
- Омода намудани аҳли синф ба дарс.

2) Такрори дарси гузашта: дарсро аз гузоштани масъала оғоз кунед. Бо саволҳои зерин ба хонандагон муроҷиат кунед:

1. Шавқу завқи ҳунари дӯзандагӣ аз чӣ ба вучуд омад, медонед?
2. Мустақилона дӯхтани доманро медонед?
3. Матоъро барои дӯхтани доман интихоб карда метавонед?
4. Хусусиятҳои ҳамаи намудҳои матоъро шарҳ дода метавонед?
5. Бо лавозимоти дӯзандагӣ қорбарӣ карда метавонед?
6. Дар бораи рангҳо маълумот дода метавонед?
7. Ба оилаатон аз ҷиҳати иқтисодӣ чӣ тавр ёрӣ расонданро, медонед?
8. Эҳтиётқорона қор қардан ва муносибати хуб бо асбобу абзорҳои риоя карда метавонед?

3) Шиносоӣ бо мазмуни мавзӯ: Сӯҳбат дар бораи нақшаи доман, қоидаҳои ба назар гирифтани лозим аст.

Ченақширо барои домани ростқад. Нимченаки гирди миён (НГМ) -36, нимченаки гирди рон (НГР) -44, дарозии доман (ДМ)-60.

Нақшаи қисми пушти доман:

Барои кашидани нақшаи пушти доман аввал нуқтаи А-ро мегирием, ба он ченаки ДМ-60 ро мегузорем ва нуқтаи Н ҳосил мекунем.

Аз нуқтаи А ба тарафи рост НГР-ро (НГР-44:2-22) ҳосил карда, мегузорем ва нуқтаи А₁ ҳосил мешавад. Аз нуқтаи А₁ мувозӣ хат гузаронида, А₁, Н₁ ҳосил мекунем, ки он ба АН баробар аст.

Аз нуқтаи А ба тарафи рост нимченаки гирди миён (НГМ -36:2+3в-21)-ро мегузорем, нуқтаи А₂ ҳосил мешавад.

Аз нуқтаи А ба тарафи рост (НГМ-21:2-10,5)-ро мегузорем, нуқтаи А₃ ҳосил мешавад.

Аз нуқтаи А₃ ба ду тараф (1,5+1,5-3)-ро мегузорем, нуқтаи А₄, А₅ ҳосил мешавад.

Аз нуқтаи А₃ ба поён хат гузаронида (12см-адади доимиро) нуқтаи А₆ ҳосил мекунем.

Аз нуқтаи А ба поён 18см –адади ро нуқтаи ронро чен карда, нуқтаи В, В₁-ро ҳосил мекунем.

Аз нуқтаи А ба тарафи чап хат гузаронида (5см- адади доимӣ)-ро мегузаронем, нуқтаи А₇ ҳосил мешавад.

Аз нуқтаи А₇ мувозӣ хат гузаронида, нуқтаи Н₂ ҳосил мешавад.

1. Қори амалӣ: Андозагирӣ аз андоза

Аз тарафи омӯзгор қоидаи техникаи бехатарӣ ва санитарияи гигиенӣ оид ба мавзӯ назорат карда, аз ҷониби хонандагон риоя карда шавад.

Қадамҳо:

1. Ба хонандагон қори мустақилона супорида мешавад, ки аз рӯи формулаи дар китоб додашуда нақшаи қисми пеши доманро низ мустақилона қорбарӣ намоянд.

2. Аз тарафи омӯзгор маълумот дода мешавад, ки ченаки дарозӣ пурра навишта мешавад. Ченақҳои бар ва даврро нисф менависанд, чунки нақша ба нисфи ҳиссаи андом кашада мешавад.

3. Нимченаки гирди миён (НГМ). Агар либос ба бадан часпида истад, ҷойи борики миёниро бо ресмон ё ягон хел таноб баста, то болои ноғ ченак гирифта мешавад. Яъне

ченак тасмаи матоиро аз чойи борики гирди миён то болои ноф гузошта, ченаки гирди миёнро гирифта, нисфи ченаки гирди миёнро нависед.

4. Нимченаки гирди рон (НГР). Барои ин ченакро гирифтани, ченактасмаи матоиро ба гирди рон озод гузошта, чен карда, нисфи ченакро нависед.

5. Дарозии доман (Дд). Барои ин ченакро гирифтани аз ченаки миён то дарозии дилхоҳ ченакро гирифта, ба пуррагӣ нависед.

6. Ченаки гирифташуда ба дафтарҳо қайд карда шавад.

7. Вобаста ба ченаки гирифташуда аз тарафи омӯзгор баҳогузорӣ карда шавад.

Барои мустаҳкам намудани мавзӯи нав бояд хонандагон аз ҳамдигар ба талаботи коидаҳо риоя намуда, андозагирӣ намоянд.

Дарсро ҷамъбаст намуда, заҳмати хонандагонро қадр кунед.

3) **Арзёбӣ.** Дар чараёни дарс фаъолияти таълимии хонандагонро мушоҳида намуда, дараҷаи ба салоҳиятҳо ноил гаштани онҳоро муайян кунед. Натиҷаҳои фаъолияти таълимии хонандагонро аз рӯйи савол ва супоришҳои зерин арзёбӣ карда метавонед (мувофиқи натиҷаи арзёбии мазкур ба хонандагон баҳои аъло, хуб, қаноатбахш, ғайриқаноатбахш гузошта мешавад.)

фаъолият	метавонад	қисман	наметавонад
Микдори зиёди воситаҳои технологиро истифода бурда метавонад?			
Дар доираи мавзӯҳои мураккаб ғояи навро эҷод карда метавонад			
Доир ба касбҳои гуногун маълумоти васеъ дода метавонад?			
Хусусиятҳои тарбиявии фанро дарк карда, онро дар амал ба таври васеъ татбиқ карда метавонад			
Урфу одатҳои миллиро ба таври сода шарҳ дода, онро арзёбӣ карда метавонад?			
Кори худ ва дигаронро қадр карда, онро ба таври сода арзёбӣ карда метавонад?			

Дарси 33

Мавзӯ: Дӯхтани доман

Барнома: Талаботи санитарии гигиенӣ ва бехатарии меҳнат. Ташкили чойи корӣ.

Намудҳои маснуот. Талаботи санитарии гигиенӣ нисбати либоси сабук. Усулҳои чен кардани қадди одам ва андозаҳо барои тартиб додани маснуот.

Салоҳиятҳо:

- Микдори зиёди воситаҳои технологиро истифода бурда метавонад.
- Дар доираи мавзӯҳои мураккаб ғояи навро эҷод карда метавонад.
- Доир ба касбҳои гуногун маълумоти васеъ дода метавонад.
- Хусусиятҳои тарбиявии фанро дарк карда, онро дар амал ба таври васеъ татбиқ карда метавонад.

Мақсадҳои дарс:

- Раванди дӯхтани доманро шарҳ дода тавонад.
- Қоидаҳои дурусти андозагирӣ аз андомро шарҳ дода, онро дар амал иҷро карда тавонад.
- Қолаби гуногуни доманро сохта тавонад.
- Эҳтиёткорона кор кардан ва муносибати хуб бо асбобу абзорҳоро риоя карда тавонад.
- Урфу одатҳои миллиро ба таври сода шарҳ дода онро арзёбӣ карда тавонад.
- Кори худ ва дигаронро кадр карда, онро ба таври сода арзёбӣ карда тавонад.

Таҷҳизоти зарурӣ: китоби дарсӣ, овезаҳои таълимӣ

Методикаи таълим: Ҳангоми банақшагирии дарс аз тавсияҳои зерин истифода бурда метавонед.

4) Ташкили дарс: дар ин марҳала корҳои зерин ба роҳ монда мешаванд.

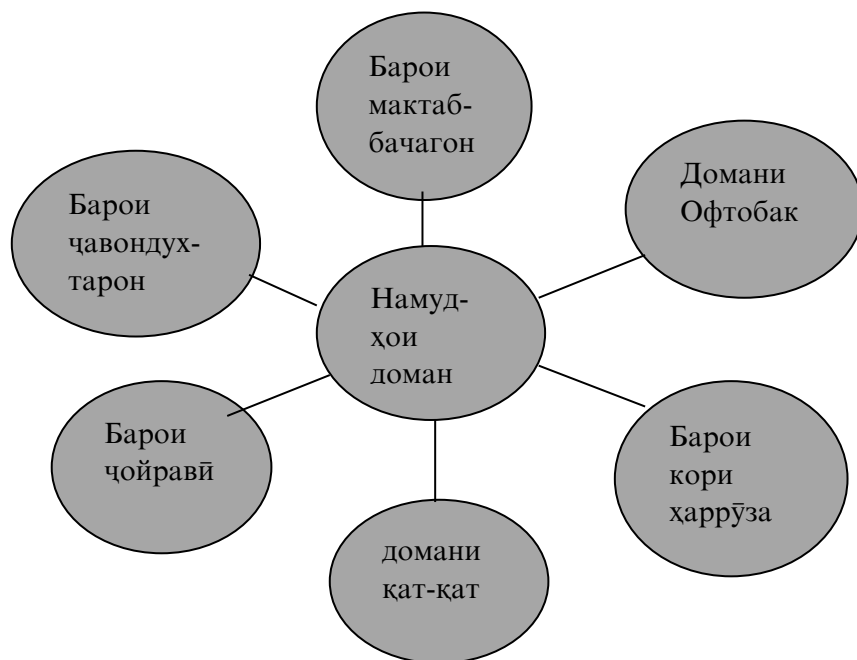
- Тайёр намудани маводди хониш.
- Ҳозирро ғоиб кардани хонандагон.
- Омода намудани аҳли синф ба дарс.

5) Такрори дарси гузашта: дарсро аз гузоштани масъала оғоз кунед. Бо саволҳои зерин ба хонандагон муроҷиат кунед:

1. Дар бораи раванди нақшаи домани ростқад шарҳ дода метавонед?
2. Қоидаҳои сохтани нақшаи доманро иҷро карда метавонед?
3. Ченакҳоро аз сари хат бо кадом адад мегузорад, медонед?
4. Эҳтиёткорона кор кардан ва муносибати хуб бо асбобу абзорҳоро риоя карда метавонед?
5. Пайдарҳамии гузориши ченакҳоро дар нақша ба эътибор мегиред?
6. Урфу одатҳои миллиро ба таври сода шарҳ дода, онро арзёбӣ карда метавонед?

3) Шиносоӣ бо мазмуни мавзӯ: Сухбат дар бораи раванди дӯхтани доман. Омӯзгор ба хонандагон дар бораи мӯд, маҷмӯи либоси занона, намудҳои доманҳо, ченакҳо, шаклҳои андозагирӣ аз андом, нақшаи дастурии маснуоти доман, сохтани формулаи ҳисобкунии андозаи 44, сохтани нақшаи домани духтарона, сохтани қолаби доман шарҳ медиҳад. (матои табиӣ пашмин). Доман асосан либоси хонандагон аст, чунки нахҳои табиӣ хаворо нағз мегузаронанд ва баданро хаста намекунанд. Лавозимоти дӯзандагӣ : мошини дарздӯзӣ, қайчӣ, сӯзан, ресмон,, ангуштбона, ченактасма, чадвал, бӯри махсуси дӯзандагӣ, қоғаз барои қолабгирӣ мебошад.

4) Истифодаи усули «Чархи ақидаҳо» Намудҳои доман ва таъйинотҳои он

5) Кори амалӣ: Андозагирӣ аз андом

Аз тарафи омӯзгор қоидаи техникаи бехатарӣ ва санитарияи гигиенӣ оид ба мавзӯ назорат карда, аз ҷониби хонандагон риоя карда мешавад.

Қадамҳо:

Ба хонандагон супориш дода мешавад, ки барои дӯхтани доман бо ченактасмаи матоӣ андозахоро аз тарафи рости андом гирифта мешавад.

1. Аз тарафи омӯзгор маълумот дода мешавад, ки ченаки дарозӣ пурра навишта мешавад. Ченакҳои бар ва даврро нисф менависанд, чунки нақша ба нисфи ҳиссаи андом кашида мешавад.

2. Нимченаки гирди миён (НГМ). Агар либос ба бадан часпида истад, ҷойи борики миёро бо ресмон ё ягон хел таноб баста, то болои ноф ченак гирифта мешавад. Яъне ченактасмаи матоиро аз ҷойи борики гирди миён то болои ноф гузошта, ченаки гирди миёро гирифта, нисфи ченаки гирди миёро нависед.

3. Нимченаки гирди рон (НГР). Барои ин ченакро гирифтани, ченактасмаи матоиро ба гирди рон озод гузошта, чен карда, нисфи ченакро нависед.

4. Дарозии доман (Д). Барои ин ченакро гирифтани аз ченаки миён то дарозии доман ченакро гирифта, ба пуррагӣ нависед.

5. Ченаки гирифташуда ба дафтар қайд карда шавад.

6. Ченаки гирифташуда аз тарафи омӯзгор баҳогузори карда шавад.

Барои мустаҳкам намудани мавзӯи нав бояд хонандагон аз ҳамдигар ба талаботи қоидаҳо риоя намуда, андозагирӣ намоянд.

7. Дарсро ҷамъбаст намуда, заҳмати хонандагонро қадр кунед.

б) Арзёбӣ. Дар ҷараёни дарс фаъолияти таълимии хонандагонро мушоҳида намуда, дараҷаи ба салоҳиятҳо ноил гаштани онҳоро муайян кунед. Натиҷаҳои фаъолияти таълимии хонандагонро аз рӯйи савол ва супоришҳои зерин арзёбӣ карда метавонед (мувофиқи натиҷаи арзёбии мазкур ба хонандагон баҳои аъло, хуб, қаноатбахш, ғайриқаноатбахш гузошта мешавад.)

фаъолият	метавонад	қисман	наметавонад
Раванда дӯхтани доманро шарҳ дода метавонад?			
Қоидаҳои дурусти андозагирӣ аз андомро шарҳ дода, онро дар амал иҷро карда метавонад?			
Қолаби гуногуни доманро сохта метавонад?			
Эҳтиёткорона кор кардан ва муносибати хуб бо асбобу абзорҳоро риоя карда метавонад?			
Урфу одатҳои миллиро ба таври сода шарҳ дода, онро арзёбӣ карда метавонад?			
Кори худ ва дигаронро қадр карда, онро ба таври сода арзёбӣ карда метавонад?			

Дарси 34 Мавзӯ: Ҳисобкунии иқтисодӣ

Барнома: Талаботи санитарияю гигиенӣ ва бехатарии меҳнат. Ташкили ҷойи корӣ. Намудҳои маснуот. Талаботи санитарияю гигиенӣ нисбати либоси сабук. Ҳисобкунии иқтисодӣ

Салоҳиятҳо:

- Миқдори зиёди воситаҳои технологиро истифода бурда метавонад.
- Дар доираи мавзӯҳои мураккаб ғояи навро эҷод карда метавонад.
- Доир ба касбҳои гуногун маълумоти васеъ дода метавонад.
- Хусусиятҳои тарбиявии фанро дарк карда, онро дар амал ба таври васеъ татбиқ карда метавонад.

Мақсадҳои дарс:

- Дар бораи ҳисобкунии иқтисодии оилашон маълумот дода тавонад.
- Қоидаҳои дурусти ҳисобкунии иқтисодиро шарҳ дода, онро дар амал иҷро карда тавонад.
- Аҳамияти сарфаю сариштакориро дарк карда тавонад.
- Барои дӯхтани доман чӣ қадар матоъ сарф шуданашро донад.
- Барои дӯхтани доман чӣ қадар вақт сарф шуданашро донад.
- Дар як моҳ дар оила чӣ қадар маблағ сарф мешавад, донад.
- Эҳтиёткорона кор кардан ва муносибати хуб бо асбобу абзорҳоро риоя карда тавонад.

Таҷҳизоти зарурӣ: китоби дарсӣ, овезаҳои таълимӣ

Методикаи таълим: Ҳангоми банақшагирии дарс аз тавсияҳои зерин истифода бурда метавонед.

1) Ташкили дарс: дар ин марҳала корҳои зерин ба роҳ монда мешаванд.

- Тайёр намудани маводди хониш.
- Ҳозир-ғоиб кардани хонандагон.
- Омода намудани аҳли синф ба дарс.

2) Такрори дарси гузашта: дарсро аз гузоштани масъала оғоз кунед. Бо саволҳои зерин ба хонандагон муроҷиат кунед:

1. Раванда дӯхтани доманро шарҳ дода метавонед?
2. Қоидаҳои сохтани нақшаи доманро иҷро карда метавонед?
3. Қоидаҳои дурусти андозагирӣ аз андомро шарҳ дода, онро дар амал иҷро карда метавонед?
4. Қолаби гуногуни доманро сохта метавонед?
5. Эҳтиёткорона кор кардан ва муносибати хуб бо асбобу абзорҳоро риоя карда метавонед?
6. Урфу одатҳои миллиро ба таври сода шарҳ дода, онро арзёбӣ карда метавонед?

3) Баёни мавзӯ:

Барои дӯхтани доман матои ғафсиаш 0,3 мм, бараш 1м50 см ва дарозияш 0,75 см лозим аст. агар сарфи матоъро ҳисоб кунем:

$Vy = 60 \text{ см} + 5 \text{ см} = 65 \text{ см}$

нархи як метр матоъ бо нархи шартномавӣ: 6 сомон С у бсомон

Барои дӯхтани доман аз мошини дарздӯзии поякӣ истифода шудааст. Бинобар он нуруи барқро ҳисоб намекунем. Барои дӯхтани доман 6 соат вақт сарф мешавад. Барои дарзмол кардани доман қувваи барқ сарф карда шудааст. Дӯхтани гул бо шаба дастӣ иҷро карда шудааст. Музди кори дӯзандаи дараҷаи 2 дар як соат 1 сомон мебошад.

Музди кори меҳнат

Су 1х6 у 6 сомон мешавад. Дар натиҷа як духтари наврас соҳиби доман мегардад.

4) Қадамҳо:

Ҳисобкунии иқтисодӣ

№	Номгӯй	Сарфи масолах	Нарх	ҳамагӣ
1.	Матоъ	0-80см	8	6с-40д
2.	Матои ширешдор	0-20см	2	0-40д
3.	Ришта	1-ғалтак	0,50д	0-50д
4.	Занҷир	1-то	1	1
5.	Тугма	1-то	0,20д	0-20
6.	Қувваи барқ	3-соат	0,12	0,36
7	Марҷон	1 халгача	3 сомон	3 сомон
8.	Вақти сарфшуда	6 соат	2 сомон	12 сомон

Ҳамагӣ нархи як доман 23 сомону 86 дирам.

Маблағе, ки ман барои харидани занҷир 1с, марҷон 3с, матои ширешдор 0,40д, қувваи барқ 0,36 д, Ҳамагӣ 4 сомону 76 дирам сарф карда шуд.

- 4) Арзёбӣ.** Дар чараёни дарс фаъолияти хонандагонро ба назар гирифта, дараҷаи ба салоҳиятҳо ноил гаштани онҳоро муайян кунед. Натиҷаҳои фаъолияти таълимии хонандагонро аз рӯи савол ва супоришҳои зерин арзёбӣ карда метавонед. Мувофиқи натиҷаи арзёбии мазкур ба хонандагон баҳои аъло, хуб, қаноатбахш ва ғайриқаноатбахш гузошта мешавад.

фаъолият	метавонад	қисман	наметавонад
Дар бораи ҳисобкунии иқтисодии оилашон маълумот дода метавонад?			
Қоидаҳои дурусти ҳисобкунии иқтисодиро шарҳ дода, онро дар амал иҷро карда метавонад?			
Аҳамияти сарфаю сариштакориро дарк карда метавонад?			
Барои дӯхтани доман чӣ қадар матоъ сарф шуданашро медонад?			
Барои дӯхтани доман чӣ қадар вақт сарф шуданашро медонад?			
Дар як моҳ дар оила чӣ қадар маблағ сарф мешавад, медонад?			
Эҳтиёткорона кор кардан ва муносибати хуб бо асбобу абзорҳоро риоя карда метавонад?			

**РОҲНАМОИ
ФАННИ ТЕХНОЛОГИЯ
(ТАЪЛИМИ МЕҲНАТ,
БАРОИ ДУХТАРОН)
СИНФИ 9-УМ**

**барои омӯзгорони муассисаҳои
таҳсилоти умумӣ**

Муҳаррир	А. Каримов
Мусахҳеҳ	М. Саидова
Муҳаррири техникӣ	Н. С. Зайниддинов
Тарроҳ	М. Ҳакимова

Ба чоп 07.07.2017 иҷозат дода шуд. Коғази офсет.
Чопи офсет. Андоза 60x84 1/8. Ҷузъи чопӣ 19
Адади нашр 4000 нусха.
Супориши № 138/2017

Муассисаи нашриявии «Маориф»-и
Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон.
734024, ш. Душанбе, кӯчаи Аҳмади Дониш, 50.
Тел: 222-14-66,
E-mail: najmiddin64@mail.ru

Дар матбааи муассисаи нашриёти «Студент»
бо супориши №00 аз 15.08.2017
ба табъ расидааст.